Geographia Moravica 4

Aktuální výzvy pro strategii rozvoje česko-polského pohraničí: případová studie příhraničí euroregionu Praděd

Pavel Ptáček, Zdeněk Opravil, Pavel Roubínek (eds.)

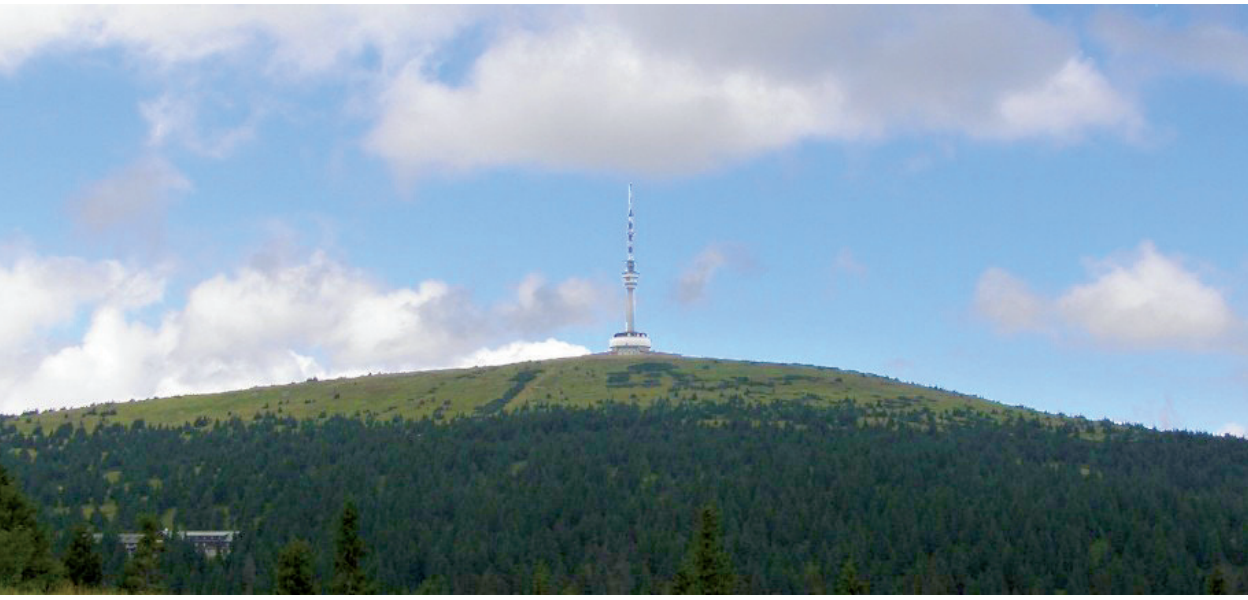

Univerzita Palackého v Olomouci

CZ PL Cíl 3/Cel 3 2007_2013

EVROPSKÁ UNIE / UNIA EUROPEJSKA
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ / EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO
PŘEKRAČUJEME HRANICE / PRZEKRACZAMY GRANICE

Geographia 4

Moravica

AKTUÁLNÍ VÝZVY PRO STRATEGII ROZVOJE ČESKO-POLSKÉHO POHRANIČÍ: PŘÍPADOVÁ STUDIE PŘÍHRANIČÍ EUROREGIONU PRADĚD

Editoři

Pavel PTÁČEK, Zdeněk OPRAVIL, Pavel ROUBÍNEK

Univerzita Palackého v Olomouci

CZ PL Cíl 3/Cel 3 2007_2013

EVROPSKÁ UNIE / UNIA EUROPEJSKA
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ / EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU
PŘEKRAČUJEME HRANICE / PRZEKRACZAMY GRANICE

Geographia Moravica 4 :
Aktuální výzvy pro strategii rozvoje česko-polského pohraničí: případová studie příhraničí euroregionu Praděd

Editoři: Pavel PTÁČEK, Zdeněk OPRAVIL, Pavel ROUBÍNEK
Recenzenti: doc. RNDr. Milan JEŘÁBEK, Ph.D. (Masarykova univerzita, Brno)
doc. RNDr. Zdeněk SZCZYRBA, Ph.D. (Univerzita Palackého, Olomouc)
Redakční rada: Václav TOUŠEK (předseda), Marián HALÁS, Vladimír IRA, Pavel KLAPKA, Zdeněk SZCZYRBA
Technická redakce: Dominik OPATRNÝ
Výkonný redaktor: Zdeněk DVOŘÁK

Vydala
Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 8, 771 47 Olomouc
IČO 619 89 592
1. vydání
Olomouc 2015

K vydání připravila
Katedra geografie Přírodovědecké fakulty UP
17. listopadu 12, 771 46 Olomouc
http://geography.upol.cz/

Vytiskla
Books print s r.o.
I. P. Pavlova 184/69, 779 00 Olomouc

Geographia Moravica vychází od roku 2009
Vychází v češtině nebo angličtině

ISBN 978-80-244-4794-0

Publikace vznikla v rámci projektu CZ.3.22/2.3.00/12.03373 Spolupráce škol a veřejných institucí v česko-polském pohraničí v oblasti vzdělání k vyšší uplatnitelnosti na trhu práce. Projekt je spolufinancován z Evropského fondu pro regionální rozvoj v rámci Operačního programu Přeshraniční spolupráce Česká republika–Polská republika 2007–2013 „Překračujeme hranice„

CZ PL Cíl 3 / Cel 3 2007.2013

EVROPSKÁ UNIE / UNIA EUROPEJSKA
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ / EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO
PŘEKRAČUJEME HRANICE / PRZEKRACZAMY GRANICE

Autorský kolektiv:
Dr inż. Jan BONDARUK [2]: *kapitola 7*
Dr Adam HAMERLA [2]: *kapitola 6*
Mgr. Petr KLADIVO, Ph.D. [1]: *kapitola 10*
Dr inż. Mariusz KRUCZEK [2]: *kapitola 7*
Mgr. Michal LEHNERT [1]: *kapitola 2*
RNDr. Aleš LÉTAL, Ph.D. [1]: *kapitola 2*
Dr. hab. inż. arch. Piotr OBRACAJ [3]: *kapitola 4, 8*
Dr. Inż. arch. Piotr OPAŁKA [3]: *kapitola 4, 8*
Mgr. Zdeněk OPRAVIL [1]: *editor, kapitola 5*
Dr Łukasz PIERZCHAŁA [2]: *kapitola 6*
Mgr. Anna PILCH [2]: *kapitola 6, 7*
RNDr. Pavel PTÁČEK, Ph.D. [1]: *editor, kapitola 1, 5, úvod, závěr*
Mgr. Pavel ROUBÍNEK [1]: *editor, kapitola 3, 9*
Dr. Inż. arch. Marcin SPYRA [3]: *kapitola 7, 8*
doc. RNDr. Václav TOUŠEK, CSc. [1]: *kapitola 5*

Institucionální zastoupení:
[1] Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta
[2] Główny Instytut Górnictwa, Zakład Ochrony Wód
[3] Politechnika Opolska, Katedra Budownictwa i Architektury

CZ PL Cíl 3/Cel 3 2007.2013
EVROPSKÁ UNIE / UNIA EUROPEJSKA
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ / EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO
PŘEKRAČUJEME HRANICE / PRZEKRACZAMY GRANICE

Obsah

Úvod **7**
1. Vymezení zájmového území **9**
2. Fyzickogeografická charakteristika zájmového území **15**
2.1 Povrch a geomorfologická charakteristika 15
2.2 Hydrologická a klimatická charakteristika 17
2.3 Změny krajinné struktury 20
2.4 Biota a ochrana přírody 22
3. Vybrané širší kulturní a historické souvislosti česko-polského pohraničí **25**
3.1 Specifika úseků česko-polského pohraničí 30
3.2 Národnostní situace v Česku a Polsku 31
3.3 Historické reminiscence 32
4. Historický a kulturní vývoj česko-polského pohraničí – powiat Prudnik a Nysa **33**
4.1 Středověk – přechodné období mezi románským uměním a ranou gotikou 35
4.2 Slezská gotika 36
4.3 Renesance 39
4.4 Baroko 40
4.5 Přelom 19. a 20. století 43
4.6 Architektura po roce 1945 44
5. Socioekonomická charakteristika české části zájmového území **45**
5.1 Obyvatelstvo a sídla 45
5.2 Hospodářství 47
5.3 Cestovní ruch jako potenciál rozvoje regionu 58
5.4 Doprava a technická infrastruktura 62
5.5 Trh práce 63
6. Socioekonomická charakteristika zájmového území – powiat Prudnik a Nysa **73**
6.1 Demografická situace 73
6.2 Hospodářské podmínky 75
6.3 Systém vzdělávání 75
6.4 Charakteristika trhu práce 76
6.5 Shrnutí 77

7. Metody plánování územního rozvoje příhraniční oblasti na příkladu projektu Edu2Work 79
7.1 Plánování územního rozvoje jako strategická výzva pro příhraniční oblasti 79
7.2 Přehled plánovacích aktivit projektu Edu2Work 81
7.3 STEEP analýza 82
7.4 Využití Delfské metody při analýze potenciálu příhraniční oblasti 86
7.5 Diskuze a shrnutí 94
8. Aktivity realizované studenty vysokých škol v česko-polském pohraničí 97
8.1 Výsledky workshopu 99
8.2 Diskuze a shrnutí 104
9. Aktivity realizované studenty středních škol z česko-polského pohraničí 105
9.1 Postup realizace aktivit spolupráce středních škol 105
9.2 Výstupy realizovaných aktivit 111
10. Jesenicko a Krnovsko jako periferní regiony s rozvojovým potenciálem 113
8.1 Teoretický rámec 113
8.2 Metody výzkumu 117
8.1 Přehled vybraných výsledků 118
8.2 Shrnutí 121
Závěr 123
Literatura 125

Úvod

Katedra geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a Główny Instytut Górnictwa Katowice byli řešiteli projektu *CZ.3.22/2.3.00/12.03373: Spolupráce škol a veřejných institucí v česko-polském pohraničí v oblasti vzdělávání k vyšší uplatnitelnosti na trhu práce (Współpraca między szkołami i instytucjami publicznymi na granicy czesko-polskiej w zakresie edukacji to większe szanse na rynku pracy)*, který byl realizován v rámci Operačního programu přeshraniční spolupráce Česká republika – Polská republika 2007–2013 (Cíl 3 / Cel 3) v období duben 2013 až červen 2015.

Projekt se zaměřil na výzkum vývoje prostorové diferenciace vybraných socio-ekonomických problémů regionu, zejména ve vztahu k trhu práce. S výsledky byli průběžně seznamováni studenti, odborná i laická veřejnost prostřednictvím konferencí, workshopů a seminářů. Byla podpořena vzájemná setkávání českých a polských studentů středních i vysokých škol, na kterých byli atraktivní formou seznámeni s aktuálními problémy trhu práce v regionu a zároveň byli do řešení těchto problémů zainteresováni.

Rádi bychom přispěli k zeslabení bariérového efektu státní hranice a napomohli k rozvoji funkčních víceúrovňových vazeb v regionu. Výsledky projektu budou dostupné na jeho internetové stránce (a také na sociálních sítích), došlo k inovaci a vzniku nových předmětů na univerzitách, společným terénním cvičením a projektové výuce realizované na středních školách. Proběhla série setkání s odborníky k otázkám přeshraničního trhu práce. Na jejich základě vznikl analytický materiál, jehož obecnou část bude možné aplikovat na celém úseku česko-polské hranice.

Byli bychom velmi rádi, aby v modelovém území okresů Jeseník, Bruntál a powiatů Nysa a Prudnik došlo ke vzniku sítě středních a vysokých škol, veřejných institucí (regionální úřady práce), orgánů samospráv (obce, sdružení obcí) a neziskových organizací, veřejných institucí (sdružení obcí, rozvojové agentury, muzea atd.).

1. Vymezení zájmového území

Vymezení zájmového území bylo na české straně odvozeno z administrativních hranic jesenického a bruntálského okresu a na polské straně powiaty nyským a prudnickým. Celková rozloha je přes 4000 km^2 s mírnou převahou české části (cca 56 %).

Okres Bruntál se rozkládá v severozápadní části Moravskoslezského kraje. Převážná část okresu v nynějších hranicích vznikla v roce 1960 sloučením bývalého okresu Bruntál, téměř celých okresů Krnov a Rýmařov a přičleněním několika obcí přilehlých okresů Jeseník a Opava. K 1. 1. 1996, kdy obec Zlaté Hory se všemi svými částmi přešla z okresu Bruntál do nově vzniklého okresu Jeseník, se rozloha okresu snížila z 1745 km^2 na 1659 km^2.

V průběhu následujících let došlo ke změně hranic okresu ještě dvakrát – k 1. 1. 2005 byly převedeny obce Moravský Beroun, Norberčany a Huzová do okresu Olomouc a k 1. 1. 2007 obec Sosnová do okresu Opava. Přesto zůstává Bruntál se stávajícími 1536 km^2 (30 % na rozlohy kraje) rozlohou největším okresem v rámci Moravskoslezského kraje a devátým. největším v České republice. V současnosti je v okrese 67 obcí, z nichž má devět statut města. Nejlidnatějšími z nich jsou Krnov (24 315 obyvatel k 1. 1. 2014) a Bruntál (16 913 obyvatel k 1. 1. 2014).

S účinností od 1. 1. 2003 jsou města Bruntál, Krnov a Rýmařov obcemi s rozšířenou působností. Ke stejnému datu byly stanoveny rovněž obce s pověřeným obecním úřadem, kterými jsou vedle tří dříve jmenovaných, města Horní Benešov, Vrbno pod Pradědem, Město Albrechtice a obec Osoblaha. Na území celého okresu Bruntál žije necelých 100 tisíc obyvatel a je tak nejmenším okresem v Moravskoslezském kraji podle počtu obyvatel.

Okres Jeseník se nachází v nejsevernějším výběžku Moravy a Slezska při hranici s Polskou republikou. Na jihu sousedí s okresem Šumperk, na východě má společnou hranici s okresem Bruntál z Moravskoslezského kraje. Ze severní a západní strany přiléhá ke dvěma polským vojvodstvím – Opolskému a Dolnoslezskému. S výjimkou malého výběžku na jihozápadě se celý okres nachází na území Českého Slezska, jehož převážná část náleží Moravskoslezskému kraji. Celkovou rozlohou 719 km^2 je nejmenším regionem mezi pěti okresy Olomouckého kraje (Jeseník, Olomouc, Prostějov, Přerov a Šumperk). Na celkové ploše Olomouckého kraje se Jeseník podílí pouze 13 % (ČSÚ Olomouc, okres Jeseník, 2012). Celkem zde žije 39 584 obyvatel, (ČSÚ k 31.12. 2014).

Mezi pěti okresy Olomouckého kraje patří okres Jeseník také na poslední místo v hustotě zalidnění obyvatelstva. Na 1 km^2 zde žije pouze 61 obyvatel. Nadpoloviční většina obcí v okrese Jeseník má méně jak 1 000 obyvatel. Nejmenší obcí je Ostružná, která měla k 1. 1.2014 jen 163 obyvatel. Město s nejvyšším počtem obyvatel je okresní město Jeseník, které k 1. 1. 2014 mělo 11 579 obyvatel. Více než polovina obyvatel žije ve městech (podíl městského obyvatelstva v roce 2014 činil 53 %). Okres se skládá z pěti měst a 19 obcí. V okrese Jeseník jsou celkem tři správní obvody obcí s pověřeným obecním úřadem (POU) – Jeseník, Javorník a Zlaté Hory. SO POU Jeseník zahrnuje 9 obcí, POU Javorník 13 obcí a POU Zlaté Hory dvě obce. Správní obvod obcí s rozšířenou působností je na území okresu Jeseník pouze jeden. Pod SO ORP Jeseník spadá 24 obcí okresu (ČSÚ Olomouc, okres Jeseník, 2012).

Novodobý okres Jeseník byl vyhlášen k 1. 1. 1996, vznikl vyčleněním z okresů Šumperk a Bruntál (obec Zlaté Hory), zahrnuje 24 obcí, z nichž pět obcí (Javorník, Jeseník, Vidnava, Zlaté Hory a Žulová) mají statut města. Začátkem roku 2003 zanikly okresní úřady a samosprávné kraje se od té doby pro účely státní správy dělí na správní obvody obcí s rozšířenou působností

(SO ORP Jeseník), ty dále na správní obvody obcí s pověřeným obecním úřadem – POÚ Javorník, Jeseník, Zlaté Hory (ČSÚ Olomouc, okres Jeseník, 2012).

Powiat Nyski vznikl v rámci administrativní reformy v Polsku v roce 1999. Je součástí Opolského vojvodství a jeho sídlem je město Nysa. Historicky se nachází na pomezí Dolního a Horního Slezska. Na západě sousedí s Dolnoslezským vojvodstvím (Powiaty Kłodski, Ząbkowocki, Strzelinski) a dále s powiaty v rámci Opolského vojvodství (Brzeski, Opolski a Prudnicki). Na jihu tvoří nejdelší hranici potom okres Jeseník a krátký úsek okres Bruntál. Powiat je tvořen devíti obcemi, které mají v pěti případech městsko-venkovský a ve čtyřech venkovský charakter. Nachází se zde pět měst (Głuchołazy, Korfantów, Nysa, Otmuchów a Paczków). Na rozloze 1224 km^2 zde žilo v roce 2011 celkem 142 100 obyvatel a byl tedy nejlidnatějším okresem (powiatem). Zároveň město Nysa je největším městem zájmového území s přibližně 47 000 obyvatel ve stejném roce.

Powiat Prudnicki rovněž vznikl v rámci administrativní reformy v Polsku v roce 1999. Je součástí Opolského vojvodství a jeho sídlem je město Prudnik. Sousedí s pěti powiaty v rámci Opolského vojvodství (Powiat Nyski, Opolski, Krapkowicki, Kędzierzyńsko-kozielski, Głubczycki). Na jihu potom sousedí s okresem Bruntál. Je tvořen pouze čtyřmi obcemi (gminami). V rámci powiatu se nacházejí tři města (Prudnik, Glogówek a Biała), která jsou zároveň i sídly obcí (gmin) městsko-venkovského charakteru. Obec Lubrza má venkovský charakter. Powiat má rozlohu 517 km^2 a v roce 2011 zde žilo 57 600 obyvatel.

Tabulka 1 Vybrané ukazatele za okresy a powiaty zájmového území v roce 2011

Území	Rozloha (km^2)	Počet obyvatel (v tis. obyv.)	Počet obcí	Počet měst	Hustota zalidnění (obyv./km^2)
Okres Bruntál	1 536	92,7	67	9	60
Okres Jeseník	719	38,8	24	5	54
Powiat Nyski	1 224	142,1	9	5	116
Powiat Prudnicki	572	57,6	4	3	101
Území celkem	4 051	331,2	104	22	82

Zdroj: ČSÚ, SLDB 2011: Definitivní výsledky, GUS, Local Databank: Census 2011 – Population

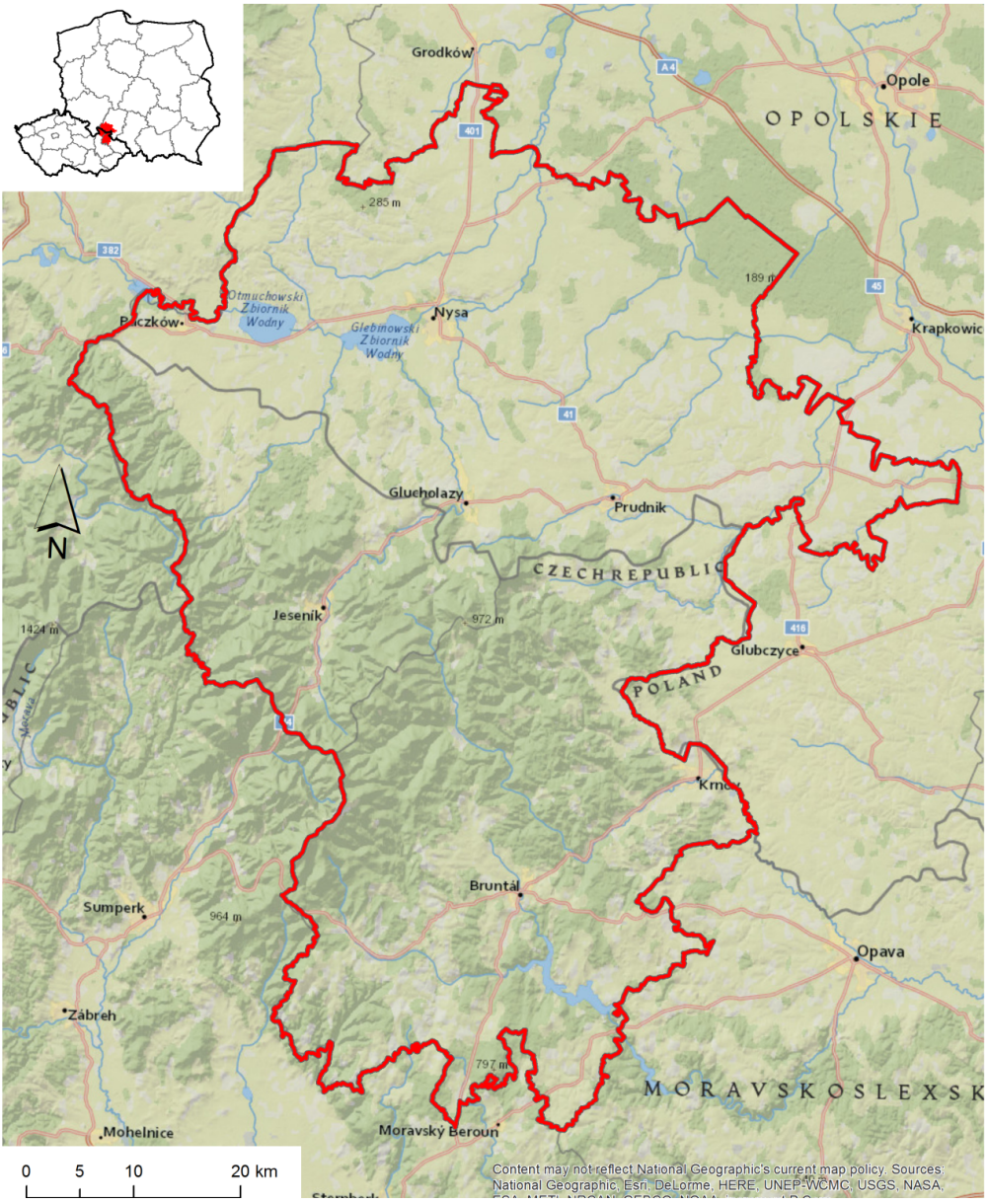

Obrázek 1 Obecně zeměpisná mapa vymezeného území

Zdroj: National Geographic, Esri, DeLorme, HERE, UNEP-WCMC, USGS, NASA, ESA, MEZI, NRCAN, GEBCO, NOAA, inkrement P CORP

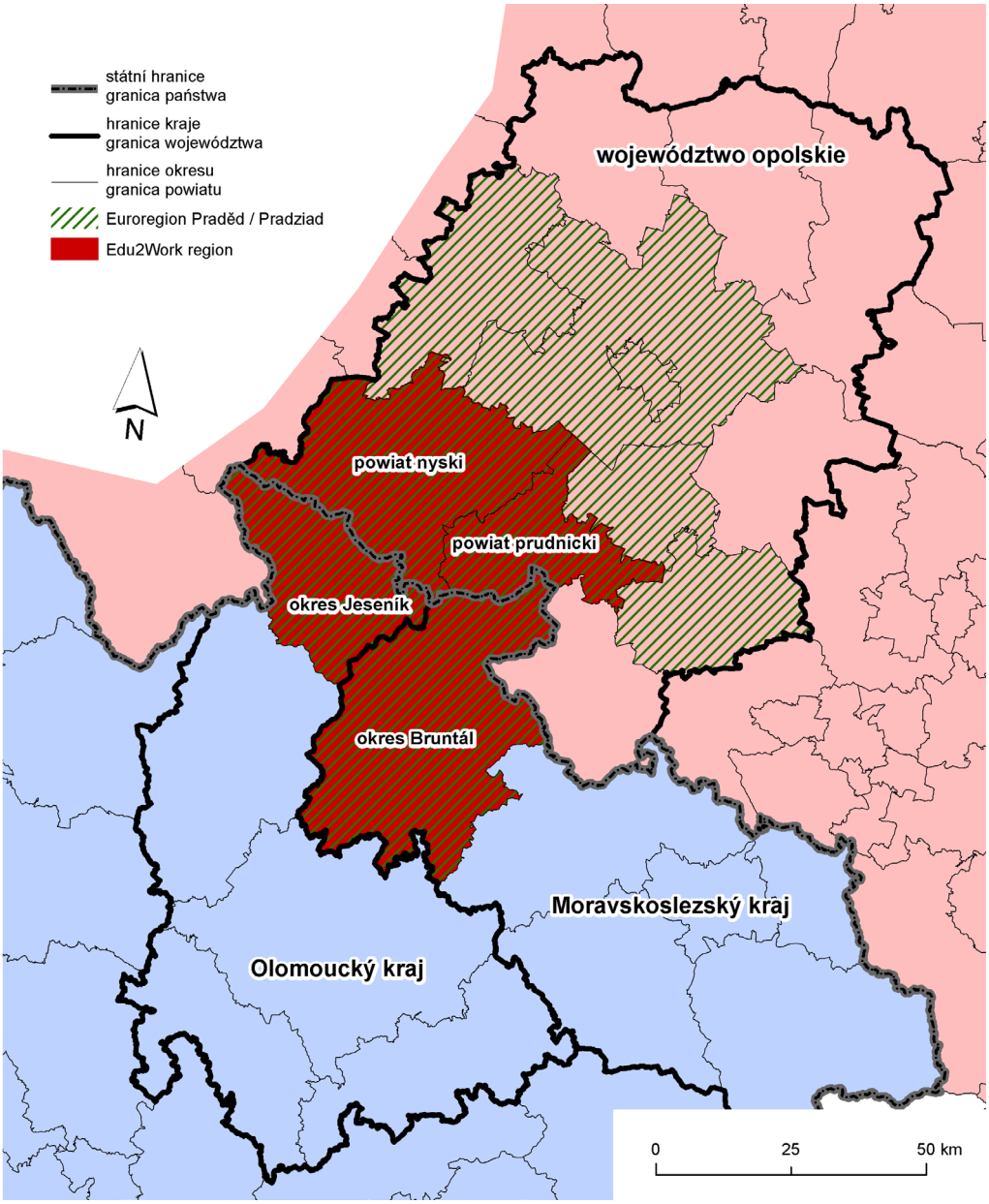

Obrázek 2 Vymezené území v širším administrativním kontextu

Podkladová data: ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2014, Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej (CODGiK), 2014.

Obrázek 3 Administrativní členění vymezeného území

Podkladová data: ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2014, Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej (CODGiK), 2014.

2. Fyzickogeografická charakteristika zájmového území

Vymezení zájmového území bylo na české straně odvozeno z administrativních hranic jesenického a bruntálského okresu a na polské straně poviaty nyským a prudnickým. Celková rozloha je přes 4000 km^2 s mírnou převahou české části (cca 56 %).

Základní fyzickogeografické složky krajiny jsou těsně spjaty s reliéfem a nadmořskou výškou. V úvodní kapitole bude tedy zvláštní pozornost věnována geomorfologické charakteristice, protože geologické a geomorfologické poměry mají určující význam ve vztahu k současné sídelní struktuře, dopravní dostupnosti a jsou také klíčovým faktorem rozvoje turistického ruchu společně s živou složkou krajiny.

Nejnižším bodem zájmového území je údolí Kladské Nysy (155 m n. m.) a nejvyšším vrchol Pradědu (1491 m n. m.). Na Obr. 4 je patrný výrazný kontrast mezi zarovnaným povrchem Slezské nížiny s tektonickou depresí Kladské Nisy a zahloubenými údolími Vidnávky, Bělé (Biala Glucholaska), Zlatého potoka, Prudniku a Osoblahy (*Osoblaga*) s kernou stavbou horského masivu Hrubého a Nízkého Jeseníku s dobře patrnou pravoúhlou říční sítí Moravice a Opavy vázanou na tektonické linie.

2.1 Povrch a geomorfologická charakteristika

Česká část je hornatým regionem s horským pásmem Jesenické oblasti (tzv. Východní Sudety, polsky *Sudety Wschodnie*) s geomorfologickými celky Rychlebských hor, Hrubého a Nízkého Jeseníku a Zlatohorské vrchoviny, které na severu přecházejí do oblasti Krkonošsko-jesenického podhůří (*Przedgorze Sudeckie*) s celky Vidnavskou nížinou a Žulovskou pahorkatinou. Pouze okrajovou část území v oblasti Osoblažského výběžku vyplňuje úrodná oblast Opavské pahorkatiny.

Polská strana má rovinatý charakter reprezentovaný Slezskou nížinou s mezoregiony *Dolina Nisy Klodzkiej*, *Rownina Niemodlinska* a *Rownina Wroclawska* (Kondracki 2011). Jedná se převážně o plochý reliéf na spodnokarbonských a neogenních sedimentech. Rovinatý terén s vystupujícími pahorky sandrů, kamů a morén tvořených glaciofluviálními a glaciálními sedimenty je překrytý akumulacemi spraší nebo sprašových hlín. Právě tyto polohy tvoří jádro úrodných oblastí s kvalitními půdami budovanými černozeměmi nebo hnědozeměmi v oblasti Opavské pahorkatiny (*Plaskowytz Glubczycky*). Jihozápadní část polské strany vyplňuje mírně zvlněný reliéf *Przedgorza Sudeckiego* (Krokonošsko-jesenické podhůří) reprezentovaný jednotkami *Wzgorza Niemczansko-Strzelinskim*, *Obnizennie Otmuchowskie* a *Przedgorze Packowskie* (Žulovská pahorkatina na české straně). Východní Sudety na polském území reprezentuje mezoregion *Gory Zlote* (Rychlebské hory), které jsou pokračováním hlavního hřebene Rychlebských hor z české strany. Podobně jako česká strana, je oblast řídce osídlena s potenciálem možného budoucího rozvoje turistického ruchu. Gory Opawskie jsou posledním mezoregionem Východních Sudet, který pokračuje na české straně pod názvem Zlatohorská vrchovina. Na česko-polské hranici ležící vrch Biskupská kupa je turistickým lákadlem a díky jedinečným přírodním podmínkám byl společně s širším okolím vyhlášen přírodním parkem.

Jádrem horského pásma Jesenické oblasti a výrazná dominanta celé oblasti je masív Hrubého Jeseníku (*Wysoki Jesionik)* s nejvyšším vrcholem Praděd, polsky *Pradziad* (1491,3 m). Praděd je zároveň nejvyšším vrcholem Moravy, Českého Slezska i celého Horního Slezska. Je také druhým

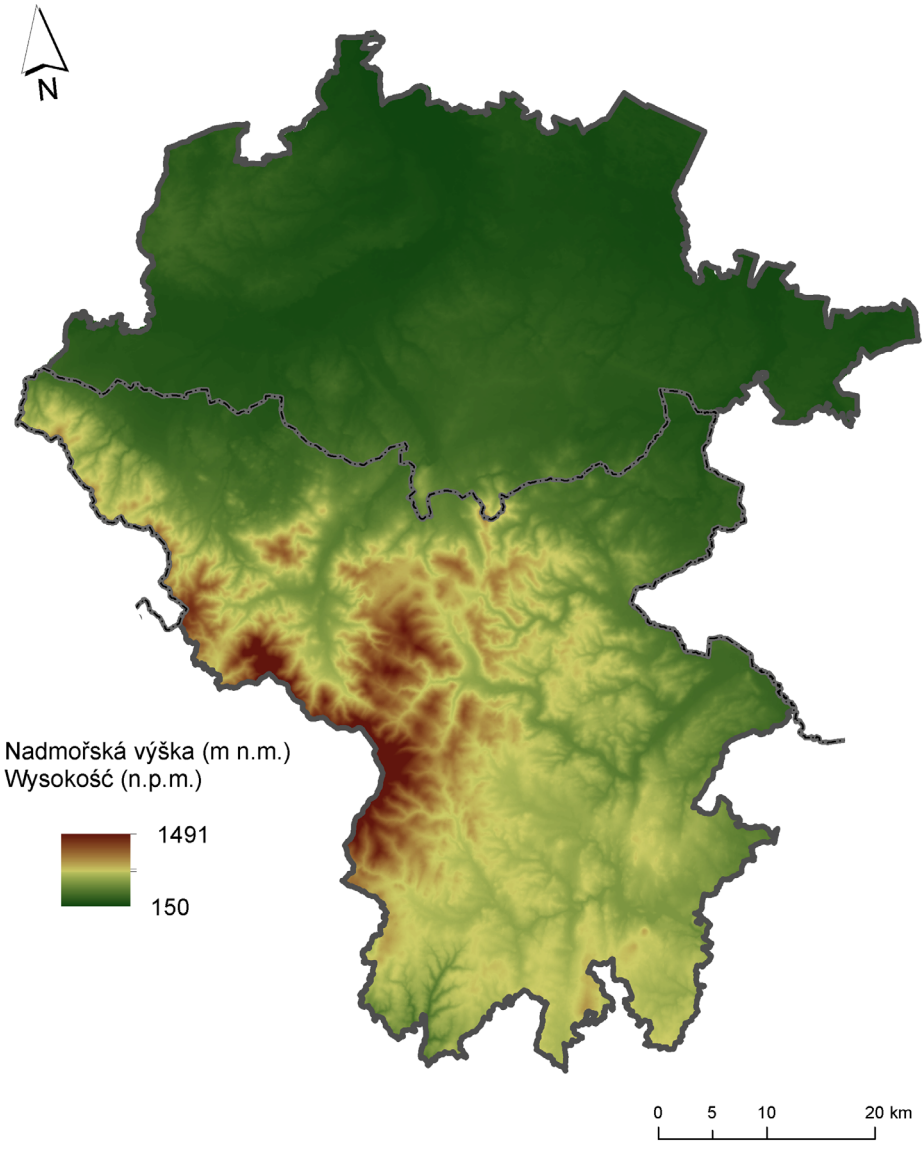

Obrázek 4 Výšková členitost

Zdroj: SRTM 90m Digital Elevation Data – CGIAR-CSI Consortium for Spatial Information, version 4, 2008, Podkladová data: ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2014, Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej (CODGiK), 2014.

nejvyšším pohořím Česka, které se vyznačuje kernou stavbou se zaoblenými hřbety, příkrými svahy a hlubokými údolími vázanými na tektonické linie. Základní geologické rysy byly vytvořeny variskou orogenezí koncem prvohor, hlavní hřbet byl po denudaci vyzdvižen na konci třetihor proti sousední kře Nízkého Jeseníku, jehož vrcholové partie mají zachovanou úroveň holoroviny přemodelovanou kryogenními procesy v pleistocénu.

Na geomorfologický celek Hrubého Jeseníku navazují na západě Rychlebské hory (*Góry Złote),* které jsou hraničním pohořím mezi Kladskem a Českým Slezskem oddělené Kladským sedlem od Kralického Sněžníku a Ramzovským sedlem od Hrubého Jeseníku. Blízko nejvyššího vrcholu Smrk (1126 m n. m.) leží historické trojmezí Moravy, Slezska a Kladska. Rychlebské hory patří mezi nejméně osídlená pohoří Česka. U obce Vápenná se nachází krasová oblast tvořená vrstvami krystalických vápenců (mramorů) devonského stáří s několika jeskyněmi.

Žulovská pahorkatina, jako jeden ze dvou celků Krkonošsko-jesenického podhůří, je oddělena od krystalinika Rychlebských hor okrajovým sudetským zlomem. Unikátními povrchovými formami jsou nízké exfoliační klenby (ruwary) a izolované ostrovní hory (bornharty) homolovitého tvaru. Zajímavé jsou také časté tvary zvětrávání žul (izolované skály, škrapy, žokovité balvany, skalní mísy, hrance). Produkty tropického zvětrávání žul jsou zachovány v podobě ložiska kaolinu u obce Vidnava, těženého ve větším rozsahu od roku 1816. Od poloviny 19. století se intenzivně rozvíjí těžba kvalitní jemnozrnné slezské žuly.

Vidnavská nížina je plochá úpatní pahorkatina tvořená krystalinikem (ruly) překrytým třetihorními a čtvrtohorními usazeninami. Podobně jako u sousední Žulovské pahorkatiny i zde byl reliéf ovlivněn pleistocenním zaledněním. U obce Uhelná probíhala v minulosti těžba lignitu. Zlatohorská vrchovina (*Góry Opawskie*) leží na SV a V úpatí Hrubého Jeseníku. Kerná stavba ukloněná směrem k východu je tvořená krystalickými a částečně metamorfovanými horninami karbonského a devonského stáří. V pleistocénu byla okrajová část ovlivněna činností pevninského ledovce a vrcholová část periglaciálními procesy. Okrajové části jsou rozřezány hluboce zařízlými říčními údolími. Zajímavostí je výskyt tropického krasu v mramorech – krasová ostrovní hora Velký Špičák s jeskynním systémem. Od poloviny 19. století se v oblasti intenzivně rozvíjí kamenictví ve spojení s těžbou mramoru. Oblast byla známá pod pojmem „Slezská Carrara".

Plošně nejrozsáhlejším celkem české části je Nízký Jeseník. Povrch ploché vrchoviny tvořený převážně kulmskými sedimentárními horninami je mírně ukloněn k JV s přemodelováním okrajové části na severu a východě pevninským ledovcem v období pleistocénu. Tektonické poruchy a kerná stavba se promítly do pravoúhlé říční sítě řek Opavy, Odry a Moravice (Obr. 4). Vlivem alpinské orogeneze byla aktivována sopečná činnost podél hlubokých tektonických poruch s nejmladšími sopkami v Česku (Uhlířský vrch, Velký a Malý Roudný, Venušina sopka, Červená hora). V minulosti probíhala v Nízkém Jeseníku těžba železných rud, rud barevných kovů a pokrývačské břidlice. Na řece Moravici byla v letech 1987–1997 vybudovaná přehradní nádrž Slezská Harta. Ačkoliv je v současné době na vybraných lokalitách zachována těžba nerostných surovin, rozsah těžby již zdaleka nedosahuje hodnot z dob maximální těžby ve středověku nebo ve druhé polovině 19. a v první polovině 20. století.

2.2 Hydrologická a klimatická charakteristika

Hornatiny a vrchoviny Jesenické oblasti tvoří přirozenou geografickou bariéru nejen z hlediska interakcí v socioekonomické sféře, ale také v kontextu klimatu a počasí. Obyvatelé české částí Slezské nížiny, Vidnavské nížiny ale také Zlatohorské nebo Žulovské pahorkatiny se proto často

nechávají slyšet, že sledují předpověď počasí z polských zdrojů, protože ty české zde příliš nevycházejí. Významný vliv hornatin a vrchovin Jesenické soustavy na variabilitu podnebí v oblasti je dobře vyjádřen také v klimatických mapách.

Použijeme-li v Česku zažitou klasifikaci klimatických oblastí podle Quitta (1971) aktualizovanou podle Květoně a Voženílka (2011), jihojihozápado-severovýchodní gradient podnebí v oblasti je na první pohled patrný. Oteplování podnebí směrem k severoseverovýchodu je dáno poklesem reliéfu, který se snižuje z 1400 m n. m. v nejvyšších partiích Hrubého Jeseníku až pod 200 m n. m. ve Slezské nížině.

Nejvyšší oblasti Hrubého Jeseníku patří do chladné klimatické oblasti CH4 charakterizované velmi krátkým, chladným létem, velmi dlouhým přechodným obdobím s chladným jarem a mírně chladným podzimem, velmi dlouhou a velmi chladnou a vlhkou zimou s velmi dlouhým trváním sněhové pokrývky. Nejvyšší hoře Hrubého Jeseníku – Pradědu (1491 m n. m.) – se proto často přezdívá „Moravský ledovec". Svahové a údolní části v okolí nejvyšších hřebenů Hrubého Jeseníku náleží k chladné oblasti CH6 (Vrbensko, Rýmařovsko, části Jesenicka a okolí Loučné). Tuto oblast lze charakterizovat velmi krátkým až krátkým létem, mírně chladným, vlhkým až velmi vlhkým jarem a mírně chladným podzimem, velmi dlouhou mírně chladnou zimou s dlouhým trváním sněhové pokrývky. Drsné klimatické poměry Hrubého Jeseníku vytváří ideální podmínky pro zimní rekreaci (CHKO Jeseníky 2015; Quitt 1971).

Velká část obyvatel a socioekonomických aktivit na české straně přeshraničního regionu je však koncentrována v chladné oblasti CH7, která je typická pro nižší partie Hrubého Jeseníku, Nízký Jeseník, větší část Rychlebských Hor a Žulovskou a Zlatohorskou vrchovinu. Tato oblast se oproti výše uvedeným vyznačuje nižšími srážkovými úhrny a vyššími teplotami, má velmi krátké až krátké mírně chladné a vlhké léto, přechodné období je dlouhé, mírně chladné jaro a mírný podzim, zima je dlouhá, mírná, mírně vlhká s dlouhým trváním sněhové pokrývky (Quitt 1971; Demek, Kříž 1994).

Chladná oblast CH7 na severoseverovýchodě velmi prudce přechází do mírně teplé oblasti MT7, která tvoří souvislý pás od Krnova podél Zlatohorské hornatiny přes Město Albrechtice, Třemešnou, Janov, Zlaté Hory s výběžkem k Jeseníku a dále podél úpatí Rychlebských hor od Vápenné k Javorníku. Mírně teplá oblast je charakterizována normálně dlouhým, mírným a mírně suchým létem, krátkým přechodným obdobím s mírným jarem a mírně teplým podzimem, krátkou a mírnou zimou s krátkým trváním sněhové pokrývky (Quitt 1971; Demek, Kříž 1994).

Na severoseverovýchodě je tato oblast lemována mírně teplou oblastí MT9, která již zasahuje do polské části Vidnavské nížiny, protíná Osoblažský výběžek a zahrnuje okolí Krnova. Tato oblast má dlouhé teplé suché až mírně suché léto, krátké přechodné období s mírným až mírně teplým jarem a mírně teplým podzimem, krátkou, mírnou a suchou zimu s krátkým trváním sněhové pokrývky (Quitt 1971; Demek, Kříž 1994).

Na ose Glubczyce, Prudník, Nysa, Otmuchów je již možné vymezit mírně teplou klimatickou oblast MT 10, pro kterou je podle Quitta (1971) typické dlouhé teplé a mírně suché léto, krátké přechodné období s mírně teplým jarem i podzimem, s krátkou mírně teplou a velmi suchou zimou s krátkým trváním sněhové pokrývky. Podle aktualizované polské klasifikace Gumiński (1948) odpovídá tato oblast „*Dzielnici podsudedtské*" s trváním zimy 50 až 60 dní, léta 85 až 90 dní, s průměrnou roční teplotou okolo 8 °C a průměrnými ročními úhrny srážek 610 až 620 mm (Stopa–Boryczka, Boryczka 2005).

Zaměříme-li se podrobněji na vybrané klimatické charakteristiky, průměrná roční teplota na stanici Šerák (1327 m n. m.) kolísá kolem 3 °C. Ze starších měření na Pradědu plyne, že v nadmořských výškách nad 1400 m je roční průměrná teplota v oblasti pod 2 °C. Vertikální teplotní gradient je nejvyšší v severovýchodní části Hrubého Jeseníku a Rychlebských hor, kde se proje-

vuje fénový efekt. Průměrná roční teplota v Jeseníku (465 m n. m.) se proto pohybuje okolo 7 °C, zatímco na jižním úpatí Hrubého Jeseníku v Rýmařově (578 m n. m.) klesá pod 6 °C. Průměrná roční a především průměrná letní teplota rychle stoupá směrem k Vidnavské a Slezské nížině. Průměrné roční teploty v Javorníku a Osoblaze, Prudniku a Nyse už většinou přesahují 9 °C. Průměrné červencové teploty ve Vidnavské a Slezské nížině dokonce přesahují 18 °C (Tolasz 2007; ČHMÚ Ostrava 2009 až 2015).

Prostorová distribuce srážkových úhrnů do značné míry koresponduje s variabilitou výše popsaných teplotních charakteristik. Gradient je však opačný. V nejvyšších partiích Hrubého Jeseníku a Rychlebských hor, ale také v přilehlých údolích přesahují průměrné roční srážkové úhrny 1000 mm. Na sever a na východ od hlavního hřebene Hrubého Jeseníku a hlavního hřebene Rychlebských hor srážkové úhrny prudce klesají, a to zejména v zimním období. Při převládajícím jihozápadním proudění se zde projevuje závětrný efekt (nejlépe vyjádřený právě v zimním období). V Nízkém Jeseníku jsou proto i v poměrně vysokých nadmořských výškách srážkové úhrny poměrně nízké (600 až 700 mm). Ve Vidnavské a především Slezské nížině východně od Prudniku dosahují průměrné roční srážkové úhrny místy méně než 550 mm. Současně lze v této oblasti sledovat méně jak 140 zamračených dní v roce. Nízké srážkové úhrny a malá oblačnost vytváří ideální podmínky pro letní rekreaci v oblasti Otmuchovských jezer. Zdejší klima ostře kontrastuje s vysokými srážkovými úhrny s častým výskytem mlh ve vrcholových partiích Jeseníků (více jak 150 dní v roce). Právě časté mlhy jsou jediným nepříznivým klimatickým faktorem z hlediska provozování zimních sportů v Jeseníkách (Tolasz 2007; Stopa–Boryczka, Boryczka 2005; ČHMÚ 2009–2015).

Příznivým indikátorem pro rozvoj cestovního ruchu v regionu jsou oblasti s dobrou kvalitou ovzduší. Zejména Jeseníky patří k oblastem s velmi čistým ovzduším. Klimatické lázně v Karlově Studánce proto již po dvě staletí představují jeden z nejvýznamnějších turistických cílů v regionu. Ani tato oblast se však vzhledem k uzavřeným údolím nedokázala vyhnout periodickému znečišťování ovzduší z lokálních topenišť. V důsledku postupující plynofikace se však tento problém postupně daří řešit. S klesající vertikální členitostí reliéfu na severovýchod k Středopolské nížině klesá i kvalita ovzduší. V těchto oblastech již hraje významnou roli regionální a dálkový přenos emisí a blízkost Hornoslezské průmyslové oblasti (ČHMÚ 2015; Zdravotní ústav se sídlem v Ostravě 2015).

Hydrologické poměry území vyjadřují vztah mezi klimatickými podmínkami a geologickou stavbou. Většina území patří do povodí Odry (cca 96 % území). Významnými vodními toky jsou Bělá, Opavice, Opava, Osoblaha a Moravice. Podzemní vody jsou stejně jako půdní poměry a na ně vázaná biota ovlivněny geologickým podložím. Podzemní vody v oblasti Východních Sudet a Krkonošsko-jesenického podhůří mají charakter puklinových podzemních vod saturovaných atmosférickými srážkami. Nejčastěji se jedná o suťové prameny, které mohou být v případě, že leží na tektonických liniích dotovány podzemními vodami s hlubším oběhem i vydatnější. Strmé svahy zlomových okrajů sudetských pohoří s hluboce zařízlými údolími v kombinaci s vyššími srážkovými úhrny jsou vhodnou kombinací pro existenci vodopádů. Větší koncentraci tohoto fenoménu v podobě vodopádů, kaskád a peřejí najdeme v povodí Bílé Opavy a Moravice a v západní části území s přímou vazbou na vyšší srážkové úhrny. Rovinatá část polské strany se sedimentárními horninami s výskytem průlinových podzemních vod je protékaná vodními toky se zdrojnicemi v pohoří Východních Sudet. Nejvýznamnějším tokem je Kladská Nisa pramenící v oblasti Králického Sněžníku (*Śnieżnik Kłodzki),* která zároveň odvodňuje svými pravostrannými přítoky severní a východní svahy Rychlebských hor, Hrubého Jeseníku a Zlatohorské vrchoviny.

Okrajové části kerného pohoří Hrubého Jeseníku tvoří samostatnou provincii minerálních pramenů. Jejich existence je vázaná na postvulkanické exhalace CO_2 vystupující podél zlomových linií reaktivovaných neotektonickými pohyby. Nejvýznamnější prameny jsou využívány v Lázních Karlova Studánka v údolí Bílé Opavy. Specifická kerná stavba pohoří a strmé svahy Hrubého Jeseníku nejsou vhodnými podmínkami pro budování přehradních nádrží. Vhodnější podmínky jsou v sousedním Nízkém Jeseníku, kde byla vybudována přehrada Slezská Harta (8,72 km^2) na řece Moravici. Přehradní nádrž byla budována v letech 1987–1997 pro potřeby protipovodňové ochrany povodí dolního toku Moravice a také jako zdroj užitkové vody pro region Ostravska. Kromě uvedených hlavních funkcí plní Slezská Harta také funkci rekreační, energetickou (malá vodní elektrárna) nebo rybochovnou. Mnohem vhodnější podmínky jsou v polské části území, konkrétně v údolí řeky Kladské Nisy. Tektonická sníženina Obnizenia Otmuchowskiego a na ni navazující dolina Nisy Klodskej byla využita ke stavbě dvou přehradních nádrží. Starší Otmuchovská přehrada (*Jezioro Otmuchowskie*) budovaná v letech 1926–1933 s vodní plochou 23 km^2 a objemem 135 mil. m^3 vody a mladší Nyská přehrada (*Jezioro Nyskie*) lidově nazývaná „*Polská Copacabana*“ dokončená v roce 1971 má rozlohu 22 km^2 a objem cca 111 mil. m^3 vody. Obě vodní plochy mají převažující retenční funkci (maximální hloubky přes 20 m) s doplňkovou výrobou elektrické energie. Přehradní nádrže jsou vyhledávaným turistickým cílem spojeným s vodními sporty a rybolovem. Obě jsou významným a dominantním krajinným prvkem oblasti dobře viditelným z vrcholových partií pohoří Východních Sudet.

2.3 Změny krajinné struktury

Proces osidlování horských oblastí se začal projevovat od 13. a 14. století z oblastí slezských nížin a také z Moravy (Šternbersko) a Čech (Kladsko, Východní Čechy). Velký rozvoj těžby rud v Hrubém a Nízkém Jeseníku, Zlatohorské vrchovině a na ně navazující zpracování rud v hutích znamenal zvýšenou poptávku po dřevě a tím také výraznější odlesňování. Cílené využívání vysokohorských poloh nad horní hranicí lesa bylo zahájeno na přelomu 17. a 18. století z důvodu pastvy dobytka. Vysokohorské hole byly využívány k pastvě do poloviny 20. století s dominantní pastvou hovězího dobytka a ovcí. Vlivem vysokohorské pastvy byla snížena horní hranice lesa cca o 100 m na současných 1250 m. Koncem 18. století se začíná projevovat trend cíleného lesního hospodářství související s Tereziánským lesním řádem (pro Moravu a Slezsko byl vydán v roce 1754). Umělá sadba převládla v polovině 19. století a nepříznivě ovlivnila současnou druhovou skladbu lesů ve prospěch druhotných smrčin, které pokrývají 80 % ploch oproti původním 40 % původních bukových porostů. Specifickým problémem Jeseníků je výsadba nepůvodní kosodřeviny (*pinus mugo*) koncem 19. století na panství Řádu německých rytířů. Aktivita výsadby nepůvodní kosodřeviny byla zacílena na navrácení horní hranice lesa na původní výšku. Horní hranice lesa tímto snažením nebyla docílena, naopak výskyt nepůvodního porostu negativně ovlivnil druhovou skladbu unikátních botanických lokalit vysokohorských holí.

Krajinný pokryv je významným ukazatelem intenzity využívání a změny krajiny. Data pro analýzu byla získána z projektu CORINE Land Cover (Copernicus Land monitoring Services) a zachycují její stav k období 2011–2012. Obr. 6 zachycuje stejně jako u reliéfu vysoký kontrast ve využití krajiny na obou stranách hranice. Polská část s převahou nížinných poloh s kvalitními půdami (černozemě, hnědozemě) je charakteristická pěstováním obilovin a cukrové řepy. Lesy pokrývají zhruba 12 % území. Vybrané fragmenty přirozených lesních porostů jsou chráněny a jedná se o přirozené listnaté lesy nebo fragmenty borů s borovicí lesní nebo modřínem opadavým

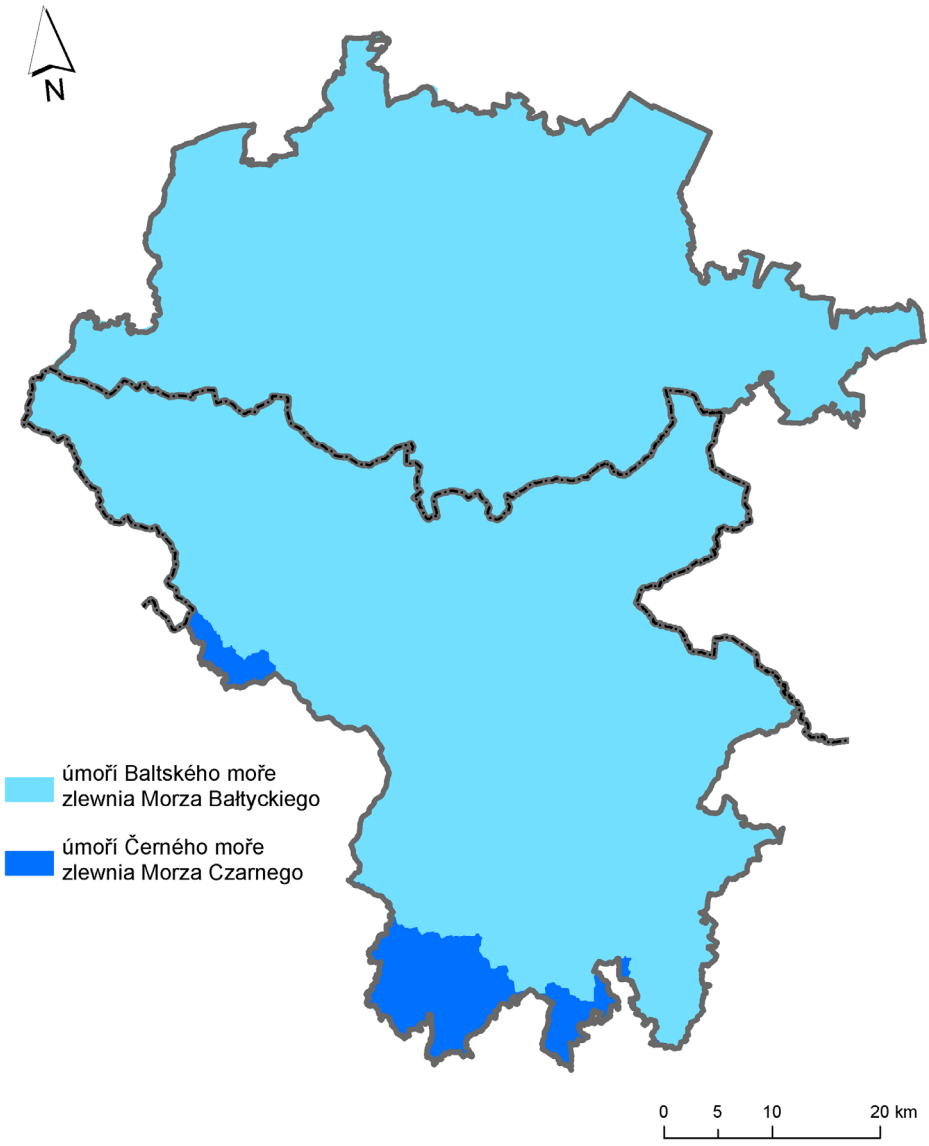

Obrázek 5 Hlavní evropské rozvodí

Zdroj: Digitální Báze Vodohospodářských Dat, Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka, 2014, Podkladová data: ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2014, Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej (CODGiK), 2014.

(sudetským). Horská a podhorská krajina české části Východních Sudet má převládající plošné zastoupení lesních porostů (cca 70 %) se srovnatelným podílem ploch orné půdy, luk a pastvin. Poválečný odsun původního německého obyvatelstva, dosídlení regionu přistěhovalci z vnitrozemí a proces kolektivizace zemědělství ovlivnil výrazně strukturu krajiny v druhé polovině 20. století. Tyto procesy měly vliv na oblasti Javornického a Osoblažského výběžku a předhůří Hrubého a Nízkého Jeseníku. Detailněji se problematikou vývoje krajiny Javornicka zabývá Demek a kol. (2006). S vyhlášením CHKO Jeseníky v roce 1969 na velké části území začala nová etapa vývoje území s důrazem na ochranu cenných biotopů, ale také posílení a rozvoj turistického ruchu. Oblast Jesenicka byla ovlivněna také restrukturalizací zemědělství po roce 1989 s omezením pěstování tradičních zemědělských plodin (len) a přechodem na extenzivní živočišnou výrobu.

2.4 Biota a ochrana přírody

Druhová pestrost území byla výrazně ovlivněna existencí pevninského zalednění v pleistocénu, které zasáhlo beze zbytku polskou část a nižší polohy severního okraje českého území do nadmořských výšek 500–540 m n. m. Předpolí ledovce s periglaciální zónou ovlivnil zejména vrcholové partie hor, které si na mnoha místech v podobě refugií zachovaly i obdobné stanovištní podmínky. Podobně jako předchozí kapitoly i biogeografické poměry území jsou přímo ovlivněny abiotickými faktory a podmínkami prostředí. Vegetace české části patří převážně k oreofytiku s horskou vegetací montánního až subalpínského stupně, pouze severovýchodní část (Osoblažský výběžek) patří k mezofytiku. Na českém území plošně převládají lesní porosty, které byly ovlivněny výsadbou druhotných smrčin v 19. a 20. století. Původním převládajícím typem lesních porostů byly květnaté bučiny na živných substrátech, nebo bukové bučiny na kyselejších půdách. Horní hranice lesa je charakteristická výskytem původních horských klimaxových smrčin. Alpinské bezlesí se v minulosti pohybovalo kolem nadmořské výšky 1350 m n. m. Vlivem vysokohorské pastvy byla ale tato hranice snížena přibližně o 100 m. Specifickým typem biotopů jsou vrchovištní rašeliniště, které představují refugia glaciálních podmínek pleistocénu, najdeme zde také lokalitu Velké Kotliny, která se řadí mezi nejvýznamnější botanické lokality Střední Evropy. Na základě specifických biotopů a unikátních hydrologických, geomorfologických a geologických lokalit bylo v roce 1969 vyhlášena CHKO Jeseníky s celkovou plochou 740 km^2, která pokrývá 30 % území Jeseníků. Kromě lokalit chráněných v rámci CHKO najdeme maloplošná chráněná území, která chrání nejen živou složku krajiny, ale i unikátní lokality neživé přírody (jeskyně, formy zvětrávání ruly, vodopády, mineralogické lokality aj.). Maloplošná chráněná území bez území CHKO zaujímají plochu 69 km^2.

V rámci systému chráněných území NATURA 2000 jsou v území vymezeny tři ptačí oblasti. Dvě lokality tvoří Nyské a Otmuchovké jezero, třetí zahrnuje celé území CHKO Jeseníky. Intenzivně obhospodařovaná krajina na polské straně nemá příliš mnoho chráněných území. Plošně největším se 46,2 km^2 byl v roce 1988 zřízen „Park Krajobrazowy Gór Opawskich" blízko státních hranic. Předmětem ochrany jsou zachovalé lesní porosty a na výrazném vrcholu Biskupská kupa (889 m n. m.). Převažují lesní porosty (80 %) zastoupené bukem a smrkem. Přírodní podmínky regionu jednoznačně předurčily charakter využití krajiny na obou stranách hranice. Hraniční pásmo česko-polského pomezí má ve vztahu k charakteru krajinné struktury, stupně zachovalosti kulturní krajiny s fragmenty ryze přírodních lokalit velký potenciál pro rozvoj turistického ruchu. Velmi nedoceněným územím jsou Rychlebské hory jako na české, tak i na polské straně. Velký potenciál pro aktivity v turistickém ruchu má také pestrá krajina Žulovské pahorkatiny s pestrou mozaikou luk, polí s množstvím drobných těžebních tvarů.

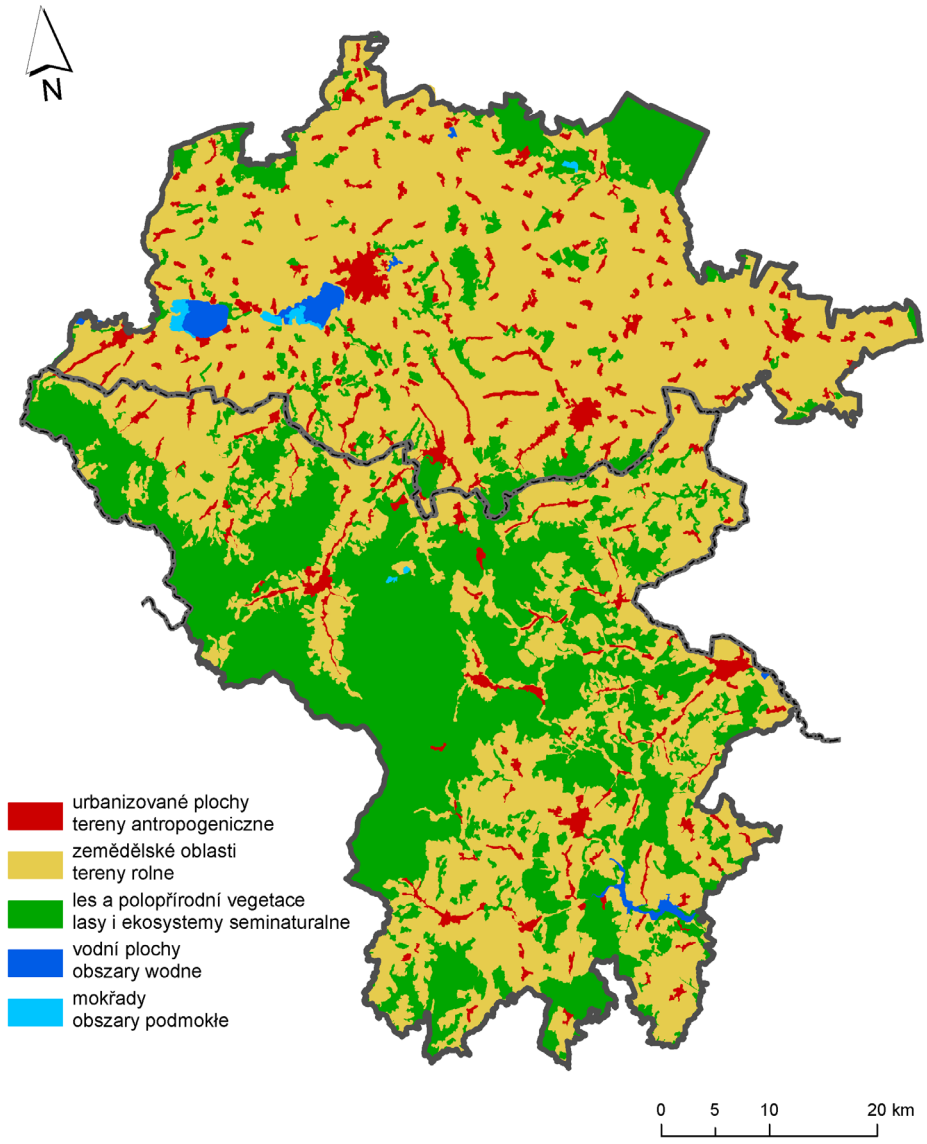

Obrázek 6 Krajinný pokryv v 2011–2012

Zdroj: Corine Land Cover 2006 seamless vector data, European Environment Agency, version 13, 2010, Podkladová data: ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2014, Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej (CODGiK), 2014.

3. Vybrané širší kulturní a historické souvislosti česko-polského pohraničí

Zájmové území realizace projektu, tedy pohraniční okresy Jeseník, Bruntál a polské powiaty Nysa a Prudnik jsou typickými reprezentanty dosídlené části česko-polského pohraničí. Historický vývoj, kterým tato území prošla, ovlivnil a proměnil kulturní i socioekonomickou podobu těchto regionů. Území dnešního česko-polského pohraničí prodělalo totiž v průběhu (zejména novověku) složitý historický vývoj. Je zřejmé, že řada historických událostí zásadním způsobem ovlivnila dnešní podobu pohraniční oblasti, a to jak z pohledu vedení dělící hraniční čáry, tak i z hlediska struktury osídlení, národnostního složení, vztahu k území atd. Zájmové území náleží do tzv. sudetského úseku česko-polského pohraničí, naproti tomu, kratší, tzv. těšínský úsek v minulosti neprošel tak zásadní proměnou obyvatelstva (viz níže).

V průběhu novověké historie (přibližně od 17. století) docházelo v rámci námi zkoumaného pohraničí k mnoha konfliktům, střídaly se fáze otevřenosti či uzavřenosti hranic, došlo ke kompletní výměně obyvatelstva na obou stranách hranice, politickým změnám i změnám v ekonomické struktuře. Všechny tyto události mají silný vliv na dnešní podobu přeshraničních vztahů, které se s novou intenzitou začaly obnovovat od 90. let 20. století, resp. po roce 2004, vstupu Česka a Polska do EU a po roce 2007 vstupu do schengenského prostoru. Předpokládáme, že pokud je na obou stranách dobrá vůle k přeshraniční spolupráci a skutečná ochota a poctivý záměr politické reprezentace či občanských sdružení, podnikatelských subjektů i jednotlivců k přeshraniční spolupráci, tedy pokud funguje tzv. win-win strategie, nemusí tyto historicky podmíněné složité otázky vzájemných vztahů hrát významnou úlohu nebo mohou být naopak využity pozitivním způsobem pro obě strany, ať s využitím pomoci ze strukturálních evropských fondů či bez nich.

Lze vysledovat několik zásadních milníků, které měly pro vývoj česko-polského pohraničí nejvýznamnější vliv. Každý zvlášť je potom dále podrobněji rozveden.

Historické mezníky vývoje česko-polského pohraničí:

1. Ztráta velké části Slezska a Kladska za vlády Marie Terezie (Vratislavský mír 1742). Toto politické rozhodnutí o vytyčení hranic má důsledky, trvající až do současnosti (např. existence rozdělených obcí v oblasti Javornicka),
2. Konec první světové války – vznik nástupnických státu, ovšem hranice meziválečného Polska a Německa mnohem východněji než dnes (česko-německo-polské trojmezí v místě výtoku Odry z Československé republiky – ČSR),
3. Zisk Hlučínska po 1. sv. válce (bylo součástí pruského státu od roku 1742),
4. Německá okupace Sudet, vznik Protektorátu, 2. světová válka a osvobození,
5. Poválečná změna průběhu německo-polské hranice (linie Odra – Lužická Nisa), odsun německého obyvatelstva ze Sudet, resp. kontinuita v osídlení v oblasti hranic na východ od Odry,
6. Spory s Polskem o oblast Těšínska (kompromisně řešeno mezinárodní arbitráží 1919), polská anexe Těšínska na podzim 1938, později přičlenění k Německu, osvobození a podpis smlouvy mezi ČSR a Polské lidové republiky (PLR) v roce 1958 o konečném vytyčení hranic,
7. Dluh Česka Polsku vyplývající z dohody z roku 1958: převedení zhruba 370 hektarů pozemků kvůli poválečné změně trasy státní hranice. Jakékoliv vyjednávání s obcemi zatím nevede k žádnému výsledku.

Průběh 762 km dlouhé státní hranice České a Polské republiky je výsledkem složitého a dlouhodobého historického vývoje. V průběhu novověku a především v 18. a pak ve 20. století došlo k podstatným politickým událostem, které přímo určily charakter a průběh dnešní česko-polské hranice.

Výrazným mezníkem se stal rok 1742, kdy došlo ke ztrátě velké části Slezska a Kladska za vlády Marie Terezie tzv. Vratislavským mírem. Mocensky silné Prusko si tehdy vynutilo na rakouské monarchii vydání území o rozloze téměř 37 000 km^2 (Trávníček 1984). Nová hranice se sice místy přidržela vodních toků (Visly, Odry, Olše, Opavy), místy však politické rozhodnutí Vratislavského míru nerespektovalo přirozený stav věcí, a tehdejší vytyčení hranic zde má důsledky, trvající až do současnosti (např. existence rozdělených obcí v oblasti Javornicka). Je třeba mít tedy na paměti, že státní hranici v průběhu hraniční linie jižně od dnešních polských měst Złoty Stok – Głuchołazy – Prudnik můžeme identifikovat teprve od roku 1742. Tehdy šlo ale o hranici prusko-rakouskou a po obou stranách nové hranice se mluvilo převážně německy.

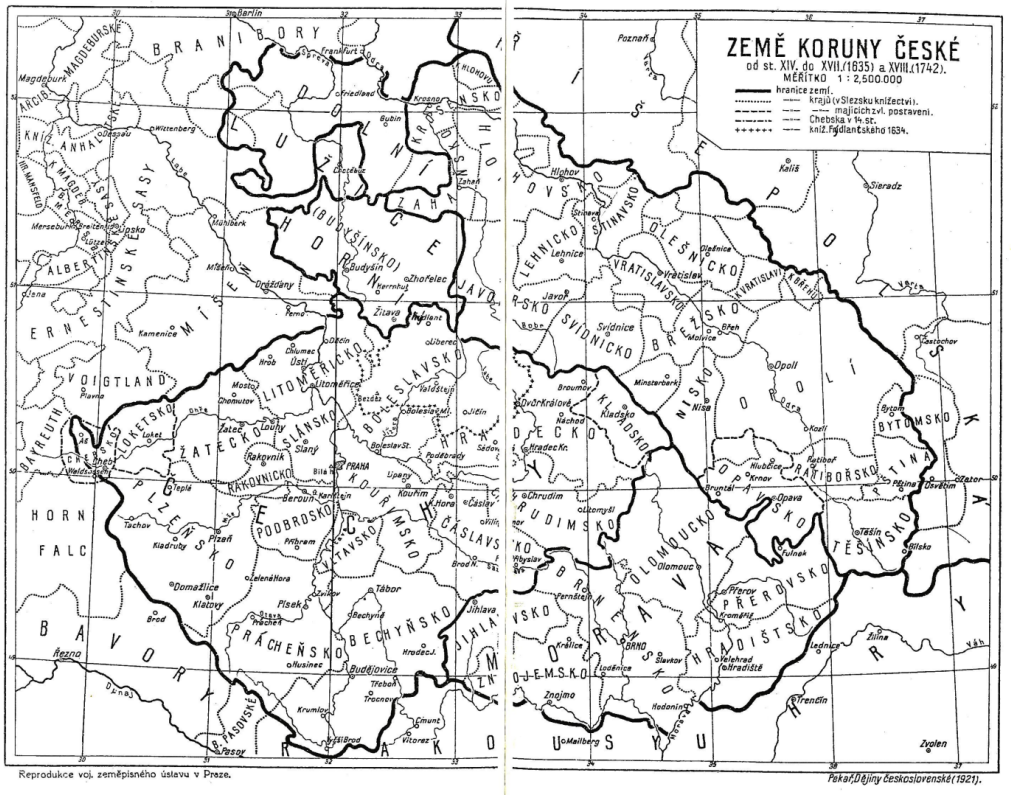

Obrázek 7 Země Koruny České do roku 1742

Zdroj: Pekař, 1921, 1991

Tyto změny, tedy ztráta Slezska a Kladska byly poslední hlavní teritoriální změny až do konce první světové války. Ta však přinesla zcela nové uspořádání v rámci střední Evropy. Československo, jakožto nástupnický stát rakousko-uherské monarchie, mělo na svých severních hranicích nové sousedy, německou Výmarskou republiku a Polsko. Ovšem průběh hranic těchto států neod-

povídal dnešnímu průběhu německo-polské hranice. Téměř celá dnešní část česko-polské hranice byla za 1. ČSR hranicí česko-německou. Meziválečné česko-německo-polské trojmezí se pak nacházelo v oblasti dnešní uhelné pánve nedaleko Gliwic a Bohumína, v místech, kde Odra opouští území České republiky. Průběh prvorepublikové česko-polské hranice byl tedy s dnešním stavem totožný pouze v úseku Bohumín–Jablunkov, přičemž posun česko-polsko-německého trojmezí do dnešní geografické pozice u Žitavy a Hrádku nad Nisou, resp. u výtoku Lužické Nisy z území ČR, a enormní prodloužení česko-polské hraniční linie je důsledkem druhé světové války, konkrétně Postupimské konference a přání J. V. Stalina. Česko-polská hranice se tedy po roce 1945 desetinásobně prodloužila, zůstala však nadále málo prostupná.

Zde je však vhodné podrobněji se zaměřit na tři specifická území v rámci česko-polského pohraničí, a to Hlučínsko, Těšínsko a Kladsko a podrobněji objasnit jejich vývojové historické cesty.

Hlučínsko

Mezi poválečné změny, týkající se dnešních česko-polských hranic, západně od Odry, patří zisk Hlučínska. Tato oblast představuje v dějinách českých zemí specifikum – zvláštní, specifickou vývojovou cestu. Území o rozloze 316 km^2 s největším sídlem městem Hlučínem mělo od roku 1742, kdy se stalo součástí pruského státu, poněkud jiný společenský a ekonomický vývoj. Ten se samozřejmě podepsal na osudech, kultuře a myšlení zdejšího obyvatelstva a jeho stopy můžeme vysledovat až do dnešních dnů. V roce 1920 byla tato část německého okresu Ratiboř s převahou moravsky mluvícího obyvatelstva (tzv. Moravců) postoupena nově vzniklé Československé republice. Na základě mnichovského diktátu nacistické Německo připojilo v říjnu 1938 Hlučínsko ne k Sudetské župě (Sudetengau), ale přímo k Altreichu (Informační centrum města Hlučín, 2008). Po roce 1945 bylo Hlučínsko přičleněno zpět k Československu.

Těšínsko

Významnou událostí počátku první Československé republiky byl Československo-polský spor o Těšínsko. Československá vláda je považovala jako součást Českého Slezska za české teritorium. Nárok na Těšínsko však velmi důrazně prosazovali i Poláci, poukazující především na výsledek sčítání z r. 1910. Situaci nakonec řešily spojenecké mocnosti a 3. února 1919 se v Paříži rozhodly poslat na Těšínsko spojeneckou komisi. Ta stanovila demarkační čáru, rozhraničující československé a polské pásmo v této oblasti. Náš stát ztratil 44,4 % území, tj. 1013 km^2, 90 obcí se 148 821 obyvateli, zůstalo mu 55,6 % území, tj. 1273 km^2 a 310 000 obyvatel. Spory o Těšínsko však neutichly a s větší či menší intenzitou provázely celé meziválečné období. Naprostá většina obyvatelstva, které se na Těšínsku považovalo za Poláky, byla přesvědčena o tom, že region byl odjakživa polský, a že Češi a Němci se do něj pouze přistěhovali. Rozdělení Těšínska považovali za nespravedlivé a neudržitelné. Ve druhé polovině 30. let se polské požadavky stupňovaly a vyústňovaly až v představu o československém Těšínsku jako o území výhradní polské teritoriální expanze (Gawrecká 2004).

30. září 1938 polská vláda zaslala československé vládě ultimátum o okamžitém vydání požadovaných oblastí a 2. října 1938 započalo obsazování východní části československého Těšínska polskou armádou, které trvalo až do 11. října 1938. Polsko anektovalo východní část československé části Těšínska o rozsahu 869 km^2; jednalo se o celé území okresu Fryštát, téměř celý okres Český Těšín a několik obcí či jejich částí z okresu Frýdek (Žáček 2004). Nadpoloviční většina obyvatelstva Polskem anektovaného území (56 % podle výsledků sčítání lidu z roku 1930) se hlásila k české národnosti. Místní Češi a Němci byli hospodářsky diskriminováni, vyvlastňováni, propouštěni ze zaměstnání a nuceni k vysídlení, veškeré jejich národnostní projevy včetně škol-

ství, kultury či veřejného užívání mateřské řeči byly zakázány. Polština se stala jediným úředním jazykem. Přibližně 30 000 Čechů a 5 000 Němců bylo v době polského záboru donuceno odejít do zbytku Československa (Kárník 2007, Žáček 2004).

Období polského záboru československého Těšínska netrvalo ani rok. Po porážce Polska Německem na počátku druhé světové války oblast obsadila německá armáda a Těšínsko bylo přičleněno k Německu. S cílem posílit česko-polské antagonismy a vzbudit vděčnost českého obyvatelstva k Třetí říši žádal říšský protektor Konstantin von Neurath u říšské kanceláře neúspěšně o připojení území bývalého československého Těšínska k Protektorátu (Žáček 2004).

Po druhé světové válce začalo Polsko opět požadovat připojení i československého Těšínska k Polsku. Hlavním argumentem Polska byl požadavek na vytvoření polského národnostně homogenního státu, který by (poté, co bylo Polsko nuceno odstoupit Sovětskému svazu velkou část svých východních území, osídlených Bělorusy a Ukrajinci) ve svých hranicích zahrnoval všechny oblasti osídlené Poláky. Současně vznikly další československo-polské spory o bývalá německá území Kladska, Hlubčicka a Ratibořska, na kterých žila česká menšina, ale která Sovětský svaz předal do správy Polsku (Gabal et al. 1999). Po mnoha bezvýsledných jednáních byla nakonec na zásah Sovětského svazu v roce 1947 podepsána mezi Československem a Polskem smlouva o přátelství a vzájemné pomoci. V souvislosti s jednáním o uzavření této smlouvy Československo zastavilo připravovaný odsun přibližně 6000 tzv. polských okupantů (Poláků, kteří se v československé části Těšínska usadili v době polského záboru v roce 1938). Podpis smlouvy zklidnil situaci, i když vzájemné napětí přetrvávalo. Ke zdrojům neklidu patřila rozsáhlá propagandistická kampaň, vedená z Polska a podněcující naděje místních Poláků na připojení celého Těšínska k Polsku (Gabal et al. 1999).

Československo-polský spor o Těšínsko s konečnou platností ukončila Smlouva mezi Československou republikou a Polskou lidovou republikou o konečném vytyčení státních hranic, podepsaná ve Varšavě 13. června 1958. Tato smlouva byla 17. října 1958 ratifikována Národním shromážděním Republiky československé, a to ústavním zákonem č. 62/1958 Sb. o konečném vytyčení státních hranic s Polskou lidovou republikou. Platnosti smlouva nabyla 14. února 1959.

V roce 1968 proběhla invaze do Československa, které se zúčastnila i polská armáda. Z důvodu historických reminiscencí polská vojska na území československého Těšínska nepůsobila (Piotrowski in Blažek a kol. 2006).

I v dnešní době se na Těšínsku objevují sporadické polské nacionalistické hlasy, žádající připojení celého Těšínska k Polsku. Rozruch vzbudilo i znovupostavení pomníku polským legionářům několik desítek metrů od bývalého hraničního přechodu z polského Těšína do Českého Těšína na mostě Družby (Zaolzie, Polski Biuletyn Informacyjny 2008).

Kladsko

Ztráta Kladska byla v rakouském, resp. po roce 1918 českém prostředí chápána jako historická křivda a po vzniku první Československé republiky v roce 1918 usilovaly politické elity o jeho opětovné připojení.

V roce 1918 tvořili převážnou většinu obyvatel Kladska Němci. Na území tzv. Českého koutku však stále žila česká menšina. Polská menšina v Kladsku tehdy nežila. Žádosti československé vlády o připojení Kladska se nesetkaly z mezinárodně-politického hlediska s úspěchem, žádalo se tedy alespoň o úpravu hranic tak, aby byl k Československu připojen Český koutek s českým obyvatelstvem (Musil 2007). Za tuto úpravu hranic bylo Československo dokonce ochotno vzdát se ve prospěch Německa chebského výběžku (Peroutka 2003). Tato československá snaha se setkala s odporem místního německého obyvatelstva a podle závěrů Pařížské mírové konference zůstalo

Kladsko součástí Německa. Pro Československo tento výsledek představoval značné zklamání (Musil 2007).

Sovětská Rudá armáda obsadila území Kladska na začátku května 1945 a předala území do správy Polsku. V téže době do Kladska začali přicházet první polští osídlenci, pocházející především z bývalých polských oblastí východně od Curzonovy linie, odstoupených Sovětskému svazu (Musil 2007).

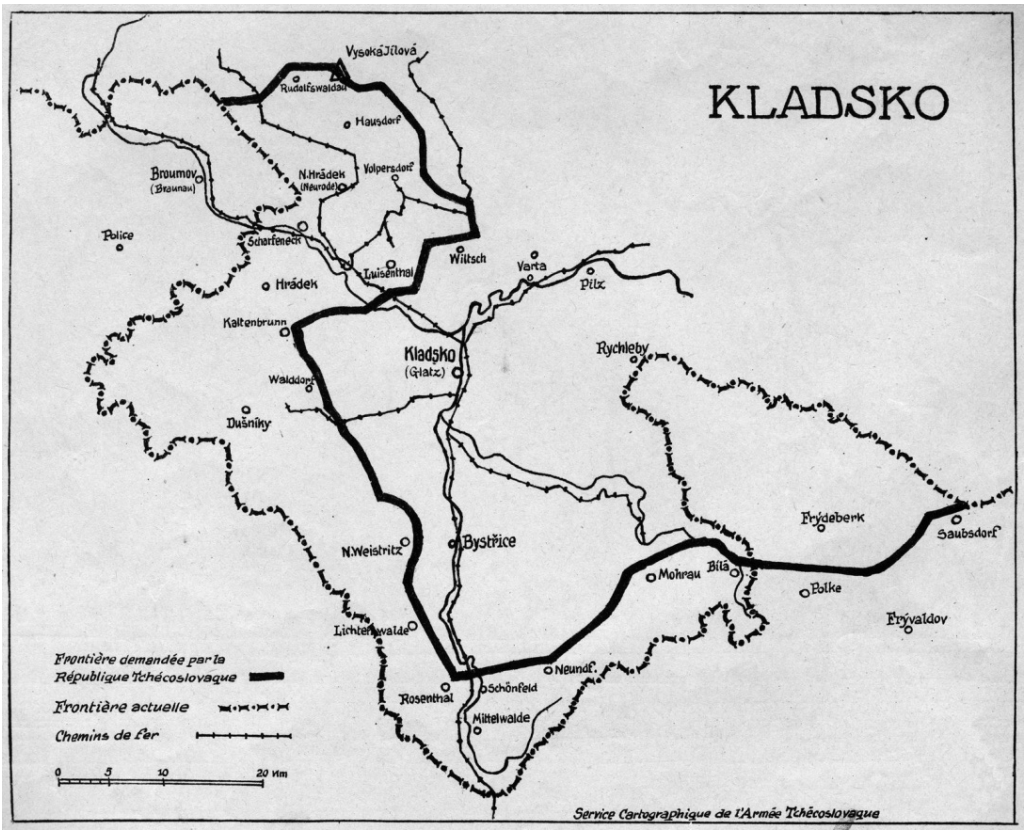

Obrázek 8 Československé územní požadavky na Kladsko v roce 1919 – varianta nejmenšího územního zisku, spojená s odstoupením části československého území Německu

Zdroj: Wikimedia Commons 2014

Po druhé světové válce se hranice Československa vrátily do předmnichovské podoby. Polsko-německá hranice se posunula o několik set kilometrů na západ, na Odru a Nisu. Příchod polské správy do Kladska velmi zkomplikoval postavení tamní české menšiny. Pro polské úřady byli tito Češi příslušníky nacistického Německa a jako takoví měli být z Kladska odsunuti. Týkala se jich stejná politická a hospodářská omezení, jako kladských Němců. Tato skutečnost vyvolávala silné napětí mezi Československem a Polskem. V Náchodě se ustavil Kladský komitét, který zastával zájmy kladských Čechů na československých úřadech. V Praze vznikl Svaz přátel Kladska, který upozorňoval československou veřejnost na osudy a přání obyvatel Kladska a později pečoval o ty, kteří uprchli z Kladska do českého pohraničí (Kaplan 1990, Musil 2007).

Mimo sporu o Kladsko mezi Československem a Polskem v té době existovala celá řada dalších pohraničních sporů. Na předválečné československo-polské hranici se obnovil spor o Těšínsko (viz výše). Na předválečné československo-německé hranici vznikly vedle sporu o Kladsko i spory o Hlubčicko a Ratibořsko, kde žila česká menšina. Území Hlubčicka a Ratibořska předal Sovětský svaz do správy Polsku (viz výše). O sporná území se rozpoutala mezi Československem a Polskem „tichá válka", která šla mnohdy za pouhý diplomatický souboj. V květnu 1945 obdržela československá vláda žádost 12 kladských obcí s českým obyvatelstvem, aby je obsadila československá armáda. Československo začalo připravovat vojenské obsazení Kladska přes Náchod. Československá armáda obsadila Ratibořsko, k obsazení Kladska však nedošlo (Kaplan 1990, Musil 2007).

Původní obyvatelstvo (Němci, ale i Češi) bylo postupně odsunuto do Německa (hlavně do Porýní a Dolního Saska). Část Čechů se s pomocí Kladského komitétu dostala do Československa. Národnostní poměry v Kladsku se podstatným způsobem změnily. Polští osídlenci zde již tvořili většinu a jejich příliv stále pokračoval. Polské úřady organizovaly demonstrace tohoto nově příchozího obyvatelstva, které rázně odmítalo československé územní nároky (Kaplan 1990, Musil 2007). Po mnoha bezvýsledných jednáních byla nakonec na zásah Sovětského svazu v roce 1947 podepsána mezi Československem a Polskem smlouva o přátelství a vzájemné pomoci, obsahující klauzuli neměnnosti vzájemných hranic. Podpis této smlouvy zklidnil situaci, i když vzájemné napětí přetrvávalo (Friedl, Jirásek 2008).

Československo-polský spor o Kladsko, podobně jako spor o Těšínsko, s konečnou platností ukončila Smlouva mezi Československou republikou a Polskou lidovou republikou o konečném vytyčení státních hranic, podepsaná ve Varšavě 13. června 1958. Kladsko se s konečnou platností stalo součástí Polska.

Československo-polská hranice v oblasti Kladska se stala oboustranně neprostupnou a zůstala takovou až do počátku 60. let 20. století. Až uzavření dohody o malém pohraničním styku umožnilo od roku 1961 návštěvy českých turistů alespoň do části Kladska. V normalizační éře byla hranice rovněž nepropustná, a její propustnost se v případě česko-polské hranice obecně příliš nezlepšila ani po roce 1989. Definitivní prostupnosti se hranice v celém česko-polském úseku dostalo až v roce 2007, kdy byla Česká republika i Polsko implementovány do schengenského prostoru v rámci Evropské unie.

V roce 1972 došlo k vyčlenění území Kladska z Pražské arcidiecéze do Vratislavské arcidiecéze, čímž došlo k přetržení posledního pouta Kladska s Čechami (Musil 2007).

3.1 Specifika úseků česko-polského pohraničí

Z výše uvedeného mimo jiné vyplývá, že česko-polská hranice tvoří svým dnešním průběhem dvě specifické a odlišné části. Siwek (2011) hovoří o existenci Těšínského a sudetského úseku česko-polské hranice. Původní sudetský úsek dřívějšího česko-německého pohraničí prošel po roce 1945 procesem odsunu Němců (a to na obou stranách hranice) a došlo zde k procesu dosídlení. Naprosto zde byla přerušena staletá kontinuita a došlo k přetrhání přirozených historických vazeb (na obou stranách hranice se před těmito změnami hovořilo díky národnostním poměrům převážně německy). Naopak kratší těšínský úsek česko-polské hranice zaznamenal mnohem méně změn a nedošlo zde k zásadním přesídlovacím změnám. Pouze těšínský úsek byl místem, kde české a polské etnikum spolu sousedily v horizontu několika posledních století (Siwek 2011).

Právě z výše zmíněných historických důvodů se nabízí hypotéza, podle které má Těšínský úsek česko-polské hranice lepší předpoklady pro vzájemné kontakty a příhraniční spolupráci, než úsek

sudetský. Důvody k této hypotéze jsou zřejmé: jednak je zde mnohonásobně delší tradice vzájemného setkávání, zdejší hranice nebyla do roku 1918 ani hranicí administrativní, navíc je zde velmi rozšířené místní slezské nářečí „po našymu“ či „po naszymu“, a to v české i polské části Těšínska.

Naproti tomu v Sudetském úseku hranice lze předpokládat historickou diskontinuitu, danou násilnými a nepřirozenými změnami, ke kterým v tomto území v průběhu 20. století došlo, kompletní výměnou obyvatelstva na obou stranách hranice počínaje, a rozdílnými kulturními a společenskými kořeny a jiným jazykem nových dosídlenců konče.

Kromě toho nese česko-polská hranice jakožto celek ještě jedno specifikum, a tím je situace po roce 1989. Nedošlo totiž k jejímu otevření bezprostředně po roce 1989, obdobně, jako u jiných úseků českých hranic. Někdy byla označována jako poslední relikt „železné opony“ (Siwek 2011). Na mnoha místech pak došlo k úplnému otevření hranic až po vstupu Česka i Polska do Schengenského prostoru. To hovoří pro to, že lze stále najít velké rozdíly v rámci obou úseků hranic, které se v praktické podobě projevují v horším či lepším způsobu navazování přeshraniční spolupráce a jejího odlišného kvalitativního fungování.

K otázce územní identity a přeshraničních vztahů na Těšínsku se vyslovila v poslední době např. studentka z Těšína Agata Kaczmarek. Ve svém sice skromném, ale správně v terénu provedeném průzkumu 90 obyvatel české a polské části historického Těšínska zjistila, že obyvatelé české části Těšínska vnímají Těšínsko jen po státní hranici, dál je podle nich už jen Polsko. Stejně tak obyvatelé polské části tohoto do 1. světové války 600 let existujícího regionu ho vidí také jen po hraniční řeku Olzu, za kterou se podle nich rozprostírá jen Česko (Kaczmarek 2010).

Výzkum Kaczmarek tedy ukazuje, že rozdílnosti v úsecích jednotlivých částí hranice, které byly determinovány odlišným historickým vývojem se s postupujícím časem a zvláště u mladších generací dnes už stírají. Podrobnější pohled na strukturu respondentů v jejím výzkumu ukazuje na vyšší znalosti historických záležitostí u starších osob, kteří ještě osobně prožili události roku 1938. Svým výzkumem a jeho výsledky dokládá přetrvávající vliv ideje národních států, která dosud významně ovlivňuje percepci mapy Evropy dokonce i u nejmladší generace přes všechny akademické prognózy o jejím slábnutí a nastávající éře Evropy regionů (Siwek 2011).

3.2 Národnostní situace v Česku a Polsku

Z hlediska národnostního je česko-polská hranice v mnohém ohledu specifická. K polské národnosti se v ČR podle posledního sčítání lidu v roce 2011 přihlásilo 52 095 osob. Většina z nich, asi 80 %, žije na území Těšínského Slezska, větší počet také v Praze. Kromě toho žije v ČR cca 20 000 občanů Polské republiky. Podle vlastního odhadu, do něhož jsou započítáni i polští občané trvale žijící v ČR a část občanů ČR, kteří se přihlásili k národnosti slezské, a jimž dle přesvědčení zástupců menšiny také přináležejí veškerá menšinová práva, činí počet příslušníků polské národnosti asi 70 000 osob (Vláda České republiky, Rada vlády pro národnostní menšiny 2010).

Naproti tomu Češi jsou nejmenší státem uznanou národnostní menšinou v Polsku. Podle zákona jejími příslušníky jsou polští státní občané s českou národností. Ve sčítání lidu v roce 2002 se k ní přihlásilo 386 osob. Všech Čechů (s polským a jiným občanstvím) je ovšem podle toho sčítání více (831). Zároveň až 1226 polských občanů uvedlo za obcovací řeč češtinu (Kokaisl et al. 2009). Je tedy zřejmé, že počet Poláků žijících v ČR je mnohonásobně vyšší, než počet Čechů, žijících v Polsku. To v mnohém determinuje příhraniční vazby a vztahy, zejména v těšínském úseku hranice.

3.3 Historické reminiscence

Ani v současnosti ovšem nejsou historické územní spory v oblasti česko-polských hranic definitivně dořešeny. Česká republika desítky let dluží Polsku převedení zhruba 370 hektarů pozemků, a to kvůli poválečné změně trasy státní hranice. Je to způsobeno ústavním zákonem o vytyčení státních hranic s Polskou lidovou republikou z roku 1958 (Archiv Českého rozhlasu 2011).

Finanční vyrovnání polská strana už dříve odmítla. Ministerstvo vnitra zatím vytipovalo zhruba polovinu pozemků, které by se měly vrátit. Většina obcí, kterých se to týká, je proti, některé vesnice se naopak vytipovaných pozemků klidně vzdají. Územní dluh se řeší už od roku 2003.

V květnu 2011 se uskutečnilo první společné jednání starostů obcí podél hranice, kterých se pozemkové změny týkají. Do Bílé Vody na Javornicku jich přijelo asi 15 a domluvili se na společném postupu. Sepsali i dopis, ve kterém žádají vládu o společné jednání. Šance zvrátit rozhodnutí ministerstva je ale malá. Úřad vybírá území bez infrastruktury výhradně z majetku státu či polských občanů. Připustil však, že pozemky může z návrhu vyjmout, pokud má s nimi vesnice v rámci svého územního plánu nějaký záměr. Starostové se shodli, že pokud o pozemky přijdou, budou chtít po státu náhradu. Žádají kompenzace nejen pro farmáře, kteří na některých navržených pozemcích hospodaří, ale i pro své vlastní obce. Ty by totiž zmenšením katastru přišly o statisíce korun ročně v rozpočtu (Upraveno dle Hromádka, Švubová, Archiv Českého rozhlasu 2011).

Jak tato záležitost může ztrpčovat život lze konkrétně demonstrovat na příkladu malého příhraničního městečka – Vidnavy. Oblast Jesenicka je případnou náhradou pozemků postižena nejhůře z celé republiky. Ve Vidnavě vyměřovači v roce 1958 sebrali velkou část katastru, takže pětina městečka včetně zástavby leží dodnes sice v Česku, ale na polském území. Z této situace vyplývá, že lidé nemohou stavět nebo prodávat domy. Na pozemky nebo stavby v „zemi nikoho“ totiž nedostanou ani stavební povolení, katastrální úřad nepřepíše pozemek na jiného majitele, i kdyby prodávající s kupcem měli platnou smlouvu. Desítky hektarů půdy v katastru městečka nemají českého majitele. Patří někomu z Polska, komu pozemky kdysi sebraly tamní úřady, aby je mohly věnovat na srovnání hranice. V katastru je ale uvedeno „majitel neznámý“, protože ho po tolika letech není možné zjistit. Oba státy se snaží problém s pozemky vyřešit, ale zatím bez výsledku. Přitom první etapa narovnání česko-polského pozemkového dluhu měla skončit už v roce 2011. To je ale vzhledem k vývoji nereálné. Pozemky vytipované na Jesenicku na smazání územního dluhu zatím nikdy neuspěly. Loni se proti vydání 68 hektarů postavila Vidnava a 23 hektarů odmítl dát Javorník. Starostka Vidnavy argumentuje tím, že je nemyslitelné, aby se někteří lidé žijící ve městě dostali kvůli tomu do Polska. Javorník zase odmítl udělat zásek do česko-polské hranice, kterou kdysi úřady narovnaly (upraveno dle Hanyáš 2011).

4. Historický a kulturní vývoj česko-polského pohraničí – powiat Prudnik a Nysa

Tato kapitola je pokusem o zachycení vybraných událostí z dějin, které byly důležité pro historický a kulturní vývoj polsko-českého pohraničí na území dnešních dvou powiatů Opolského vojvodství – Nysa a Prudnik, okresů Jeseník v Olomouckém kraji a Bruntál v Moravskoslezském kraji. Kapitola se soustředí zejména na severní část tohoto území, které dnes leží v polské části pohraničí. Při popisu vývoje této oblasti samozřejmě nelze daný region posuzovat izolovaně od jiných regionů, s nimiž kdysi tvořil jeden celek. Proto je nutné vzít v potaz také historický vývoj Horního Slezska, Dolního Slezska, Malopolska a Moravy. Stopy historického vývoje jsou v pohraničí dodnes viditelné, a to jak v materiální, tak nemateriální oblasti. Region, jímž se tato práce zabývá, lze rozdělit na dvě historická území – někdejší Nyské knížectví a knížectví Opavské a Krnovské. V době středověku, prvnímu z nich vládla piastovská knížata, druhé pak patřilo pod Moravu.

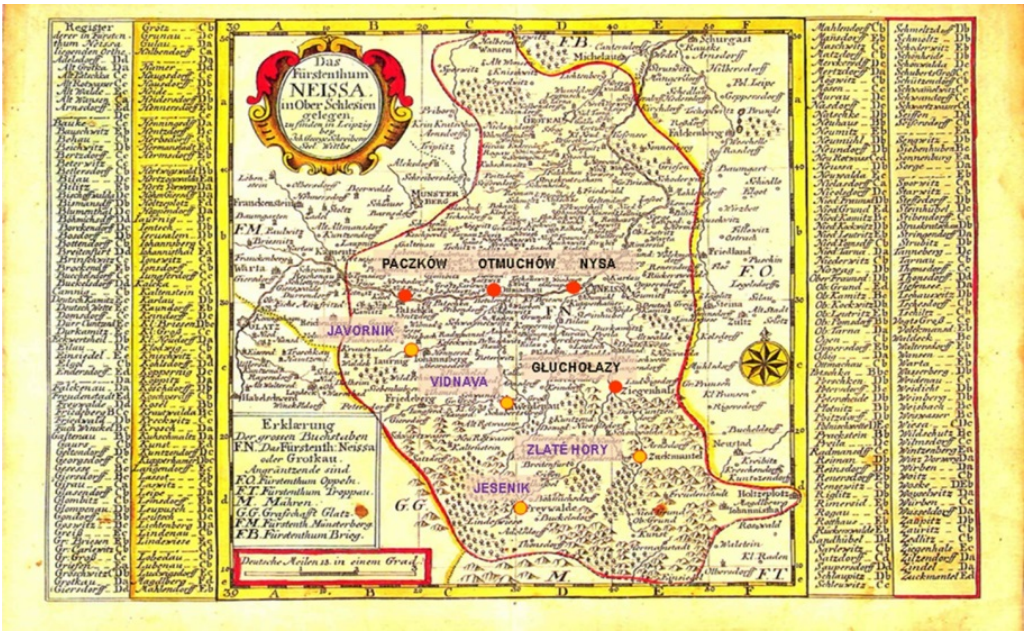

Obrázek 9 Mapa Nyského knížectví, Johann Schleiber, kolem roku 1750

Zdroj: www.powiat.pl

Historické Nyské knížectví, na jehož území se se dnes rozkládají powiaty Nysa (Nysa, Głuchołazy, Otmuchov, Paczków), část obce s rozšířenou působností Grodków a okres Jeseník (Jeseník, Javorník, Vidnava, Zlaté Hory), fungovalo více než 500 let jako jednotný, samostatný společensko-politický organismus, který měl odehrát významnou roli v dějinách umění (Chrzanowski, Kornecki 2008) (Obr. 9). Tato skutečnost je důležitá zejména proto, že po roce 1138 (závěť knížete Boleslava Křivoústého), kdy došlo v regionu k feudální rozdrobenosti, pouze církevní moc byla schopna zaručit společenskou a politickou stabilitu. To mělo obrovský vliv na dějiny regionu,

zejména pak na rozvoj umění. Počátky Nyského knížectví sahají do roku 1290, kdy kníže Jindřich IV. Probus udělil ve své závěti vratislavským biskupům knížecí tituly na území Otmuchovské kastelánie. Koncem 13. století se metropolí knížectví stala Nysa. Roku 1342, po začlenění někdejšího Grodkovského knížectví do struktur knížectví Nyského, došlo k definitivnímu ustálení hranic. To byl velmi důležitý historický moment, neboť vratislavští biskupové tím získali nejen církevní, ale také světskou moc. Tato událost ovlivnila do značné míry také „uměleckou geografii" celého knížectví. Biskupská moc byla velmi silná, neboť na rozdíl od sousedních knížectví zde nikdy nebyly problémy s nástupnictvím. Roku 1439 se celé Slezsko dostalo pod nadvládu českých Lucemburků. V roce 1526 se všechny země Koruny české včetně Slezska staly součástí Habsburské monarchie.

Hospodářský a kulturní rozvoj regionu zpomalovaly vždy války, které s sebou nesly dobu úpadku. Ve středověku se jednalo především o vpád Tatarů (1241) a husitské války v první polovině 15. století. V novověku pak region poznamenala třicetiletá válka (1618–1648), války o Slezsko (1740–1742, 1744–1745, 1756–1763) a obě světové války ve 20. století. Třicetiletá válka oslabila moc habsburských císařů, posílila nezávislé státečky, které byly formálně součástí Svaté říše římské, a ukončila období mezistátních náboženských rozbrojů. Následkem třicetileté války byla všeobecná stagnace, která trvala několik desetiletí. Toto období úpadku skončilo koncem 17. století spolu s intenzivním rozvojem slezského baroka. V pozdějších letech si pruský král Fridrich II. Veliký činil na knížectví dynastické nároky, neboť se domníval, že bylo bezprávně odebráno jeho předkům z rodu Hohenzollernů. Roznětkou pro výbuch válek o slezské dědictví (1740–1763), mezi habsburským Rakouskem a Hohenzollernským Pruskem, byly náboženské konflikty. Roku 1741, během první války o Slezsko (1740–1742) bylo knížectví rozděleno na dvě části.

Dějiny Prudnické země a sousedního knížectví vratislavských biskupů jsou v mnoha případech značně vzájemně propletené. Území kolem dnešního Prudniku spadalo do roku 1337 pod českou Moravu a Opavské knížectví. Poté, co toto území včetně Prudniku roku 1337 koupil český král Jan Lucemburský, se zdejším vládcem stal Boleslav I. Falkenberský. Jako léno českého krále, které dědili opolští Piastovci, zůstávaly tyto země až do smrti Jana II. Dobrého roku 1532 součástí Země Koruny české. Po vymření opolské linie Piastovců připadla Prudnická země spolu s celým Ratibořsko-Opolským knížectvím českým králům z rodu Habsburků. Po této události se značně urychlil rozvoj města, které se stalo živým řemeslným a obchodním centrem regionu. Prim zde hrály řemeslnické cechy tkalců, pláteníků a koželuhů. Prudnická země spolu s Prudnikem tedy zůstávala pod přímou nadvládou piastovských knížat a zároveň pod českým a moravským vlivem, což se muselo projevit v oblasti umění. Osudy Nyské a Prudnické země se nadobro spojily roku 1741, kdy se obě oblasti staly součástí Pruska.

V roce 1810 po prohrané prusko-francouzské válce byl likvidačním ediktem pruského krále Fridricha Viléma III. sekularizován veškerý církevní majetek[1] a Slezsko se od roku 1811 stalo součástí Německého císařství sjednoceného Hohenzollerny. To také znamenalo konec vlády vratislavských biskupů, jimž knížectví vděčilo za svou velikost a význam. Pruská nadvláda, během níž byla mimo jiné město Nysa přebudována na pevnost, způsobila řadu omezení a zpomalila další rozvoj celého regionu.

V nysko-jesenickém pohraničí zanechala v průběhu staletí své stopy piastovská knížata, vratislavští biskupové, čeští, rakouští a němečtí panovníci a v nedávných dobách také Poláci

---

1 Přímým důvodem pro vydání likvidačního ediktu z 30. října 1810 byly podmínky Tylžského míru z 9. července 1807, které vnutil Prusku Napoleon. Mimo jiné z něj vyplývala povinnost zaplatit válečné reparace ve výši 154 milionů franků. Rušení řádů bylo zdůvodňováno osvícenskými ideály .

a Češi. Němými svědky politických a společenských proměn jsou dodnes zachované budovy, které zaznamenaly proměny v umění, zejména pak v architektuře a urbanistice.

4.1 Středověk – přechodné období mezi románským uměním a ranou gotikou

Výraznou stopou po době osidlování nysko-jesenického pohraničního území ve 13. století jsou dochované urbanistické koncepce měst. V době středověku zde bylo založeno mnoho měst, často takzvaně na zelené louce. Tehdy vznikla i města Głuchołazy a Paczków[2], která byla založena podle vlámského práva. Podle stejného práva byla jako jedno z prvních měst ve Slezsku založena roku 1215 také Nysa[3] a o něco později, roku 1347, vznikl také Otmuchov[4].

10

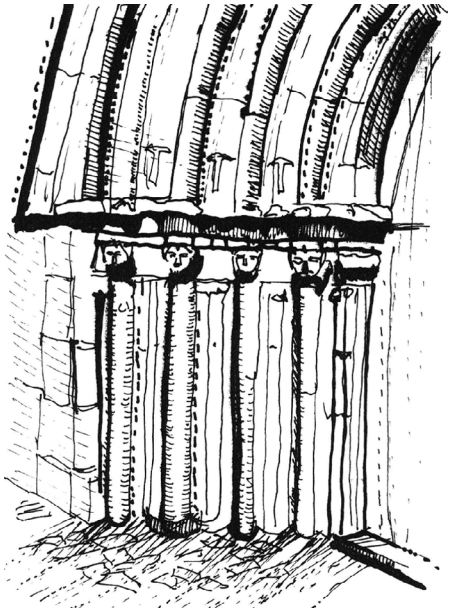

11

Obrázek 10 Kostel Narození nejsvětější Panny Marie a sv. Jiří v Kałkowě
Obrázek 11 Portál kostela sv. Vavřince v Głuchołazech

Zdroj: Piotr Opałka

Do druhé poloviny 15. století se stavělo zejména ze dřeva – nejprve roubenou a poté také hrázděnou technikou. Žádná z těchto staveb se však do dnešních dnů nedochovala. Teprve koncem

---

2 Głuchołazy založil vratislavský biskup Vavřinec přibližně v letech 1220–1232. Paczków byl založen v roce 1254 biskupem Tomášem I.

3 V roce 1308 přijalo město magdeburské právo . Podle: Eysymontt R., *Kod genetyczny miasta*, Via Nova, Wrocław, 2009, s. 445.

4 Otmuchov byl roku 1155 dvakrát zmíněn jako jedna z 15 kastelánií v nejstarším historickém dokumentu, který se zmiňuje o Slezsku – v bule papeže Hadriána IV.

14. století se začaly stavět zcela zděné objekty [5]. Z této doby však pochází celá řada románských kostelů. Tyto stavby byly budovány ve dvou variantách. První varianta, kterou představují kostely v Kępnici, Wierzbięcicích a Pakosławicích, spočívala ve stavění chrámů podle tzv. úplného schématu. Budovy měly hlavní loď a čtvercový presbytář ukončený půlkruhovou apsidou. Druhá varianta se velmi podobala té první, pouze chyběla apsida. Podle tohoto redukovaného schématu byl ve druhé čtvrtině či v polovině 13. století postaven kostel Narození nejsvětější Panny Marie a sv. Jiří v Kałkowě (Obr. 10) u Otmuchova (nejstarší zmínka z roku 1295). Objekt, který má obranné prvky, se zajisté inspiroval cisterciáckou architekturou a architekturou městských řádů. Z architektonického hlediska nemá v celém Slezsku obdoby. Pozornost si zaslouží zejména několik prvků – polychromie, románsko-gotický portál a vlysy. Vlys z tvarových cihel s motivy vzájemně se prolínajících arkád z lomených oblouků připomíná dominikánské kostely ve Vratislavi (1250–1270) a františkánské chrámy v Krakově (před rokem 1269) (Białostocki 2010). Na portálu najdeme románské rozdělení špalet malými sloupky a gotické lomené oblouky, nad vším pak činí trojúhelníkový štít – tzv. vimperk. Jiný zajímavý portál přechodné fáze, byť méně zdobený, najdeme na farním kostele sv. Vavřince v Głuchołazech, na němž hlavice tvoří masky mnichů (Obr. 11). Na české straně pohraničí je v podstatě jediným dochovaným objektem z období přelomu románského a gotického období boční portál kostela sv. Kříže v Javorníku, který pochází z 60. let 13. století a dnes plní funkci hřbitovní kaple.

4.2 Slezská gotika

Rozkvět gotického umění ve Slezsku byl úzce spjat s českými vlivy – Praha byla tehdy jedním z největších center umění v Evropě. V té době působil v české metropoli rod Parléřů, který zanechal své specifické stopy v oblasti architektury a sochařství (Białostocki 2010). Objektem, který odpovídá tzv. „parléřovskému stylu" a v němž byly tvůrčím způsobem uplatněny cizí formy, je halový kostel sv. Jakuba a Anežky v Nyse (1401–1430). Stavitelem tohoto kostela je především mistr Piotr ze Ząbkowic. Stavba byla vybudována na základech románského kostela z let 1195–1198, jehož relikty se nacházejí pod podlahou současného chrámu. Jedná se o jeden z prvních případů použití mnohoúhelníkového chórového ochozu, v němž trojbokému uzavření hlavní lodi odpovídá šestiboké vnější uzavření (Chrzanowski, Kornecki 1974). V interiéru kostela byly při stavbě oktogonálních pilířů použity střídavě červené cihly a pásy šedého, tesaného kamene, což umocňuje jeho statickou strukturu a mnohobarevnost (Białostocki 2010) a zároveň vytváří nevšední perspektivu. U kostela se nachází samostatná, čtyřpodlažní kaple, postavená v letech 1474–1516 za vlády biskupů Rudolfa von Rüdesheim, Jana IV. Rotha a Jana Turzo (Obr. 12). Objekt byl postaven na čtvercovém půdorysu s výrazným opěrným systémem a bohatou, pozdně gotickou sochařskou výzdobou. V současné době plní kaple úkol zvonice a v jejím přízemí je umístěna výstava s neobyčejně zajímavými exponáty cechu nyských zlatníků.

---

[5] Viz zobrazení Nysy podle dřevorytu z *Norimberské kroniky,* vydaných roku 1483 Hartmannem Schedelem – Nysa je zde zobrazena jako jedno ze tří současných polských měst, spolu s Vratislaví a Krakovem.

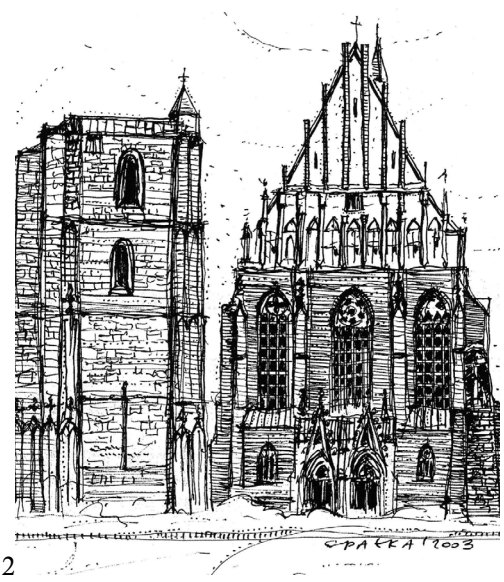

12

13

Obrázek 12 Kostel sv. Jakuba a Anežky se samostatnou zvonicí v Nise
Obrázek 13 Část nádvoří zámku v Otmuchově – v popředí tzv. koňské schody

Zdroj: Piotr Opałka

Nejstarší památkou gotické světské architektury je zámek v Otmuchově, pocházející z roku 1245 (Obr. 13). Stavba byla však mnohokrát zničena, znovu obnovována a přestavována, proto bohužel zcela ztratila své původní gotické rysy. Dnešní podoba zámku má především renesanční a barokní rysy. Přestavbu v renesančním stylu provedl Andreas Jerin. Roku 1646 pak biskup Karel Ferdinand Vasa nechal postavit barokní schodiště s tzv. koňskými schody. V roce 1828 Wilhelm Humboldt, bratr slavného přírodovědce a geografa, rozebral kapli, dvě zámecká křídla a také část opevnění. Kromě toho se ve městě dodnes dochovaly zbytky gotické věžové brány, která se nazývala Nyská nebo také Vrabčí brána a plnila funkci věznice.

Skutečnou perlou středověké městské architektury je však město Paczków, jehož centrum je příkladem nejpravidelnějšího urbanistického uspořádání v celé tehdejší Evropě. Navíc se téměř beze zbytku zachovalo do dnešních dnů. Město bylo již v polovině 14. století, za vlády biskupa Přeclava z Pohořelé, opevněno kamennými hradbami. Po husitském vpádu roku 1429 bylo opevnění ještě zesíleno – vzniklo 24 bašt, z toho 21 vysunutých, a čtyři věžové brány – Kladská, Vratislavská, Ziebická a později renesanční Nyská (Obr. 14, 15). Součástí opevnění se stala také dominanta města – farní kostel sv. Jana Evangelisty, postavený v letech 1361–1389, který byl v době tureckého nájezdu vybaven obrannými prvky. V Paczkowě se z období pozdní gotiky dochovaly pouze jednotlivé architektonické relikty v podobě síťové a hvězdicové klenby ve dvou měšťanských domech na náměstí.

V Nyse najdeme zbytky gotického opevnění, které rovněž nechal postavit Přeclav z Pohořelé kolem roku 1350. Z tohoto opevnění se dochovaly dvě věže: Ziebicka a Vratislavská, která však byla přestavěna v době renesance a baroka (Obr. 16). Zámek biskupů se však bohužel nedochoval.

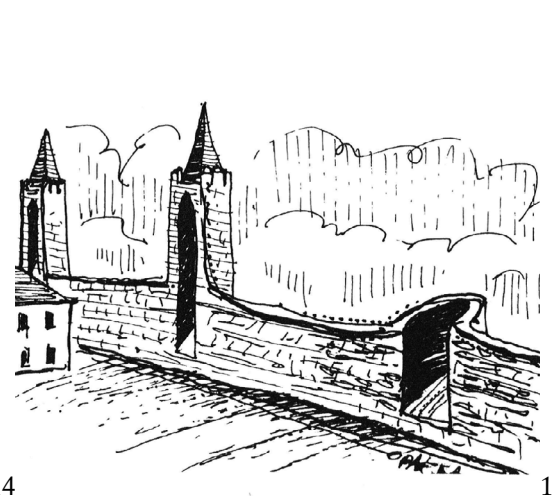

14

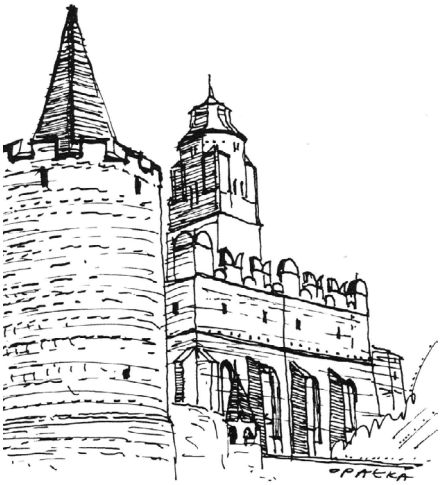

15

Obrázek 14, 15 Zbytky opevnění a kostel sv. Jana Evangelisty v Paczkowě

Zdroj: Piotr Opałka

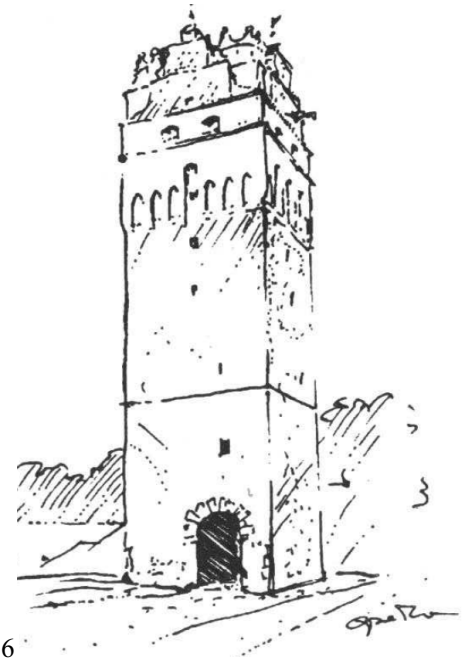

16

17

Obrázek 16 Vratislavská věž v Nyse
Obrázek 17 Pohled na letní sídlo vratislavských biskupů Johannesberg (Jánský Vrch) nad Javorníkem

Zdroj: Piotr Opałka

Obranný systém Nyského knížectví tvořily kromě opevněných měst také rytířské tvrze a strážnice, které se nacházely v blízkosti zlatých dolů a podél obchodních cest – např. Edelstein nad Zlatými Horami, Leuchtenstein na svazích Biskupské kupy a hrady v Adolfovicích, Friedeberg v Žulové, Kaltenstein a Rychleby u Javorníku, Johannesberg (Jánský Vrch) nad Javorníkem (Obr. 17) a Vodní tvrz v Jeseníku (Szymkowicz, Szymkowicz 2008).

Osobitými památkami středověké jurisdikce v pohraničí jsou smírčí kříže. Stavěli je provinilci pro výstrahu a na znamení smíření, pokání a odčinění viny vůči rodině zemřelého – na místech, kde byl spáchán zločin, a také podél hlavních silnic a u hřbitovů. Tvar kříže byl velmi jednoduchý a strohý. Případné tesané prvky znázorňovaly nástroj zločinu nebo atribut povolání oběti. Po rozšíření písma byly na kříže tesány texty informující o okolnostech a době zločinu. Vrah musel kromě pěší pouti do některého z poutních míst a platby odpustků církvi život rodinu zemřelého, hradit náklady na pohřeb a soud.

4.3 Renesance

Nejvýznamnějším příkladem pozdně renesanční architektury v nysko-jesenickém pohraničí je Dům staré váhy v Nyse (Obr. 18), postavený v letech 1602–1604 z prostředků biskupa Jana Sitsche. V budově se nacházel úřad měr a vah biskupského knížectví a v jeho podloubí s fasádou zdobenou sgrafitem stála váha. Na štítové fasádě se nacházejí rekonstruované sochy, které jsou alegoriemi ctností a víry. Později, kolem roku 1700 získal objekt bohatou polychromii, která představuje alegorii moci.

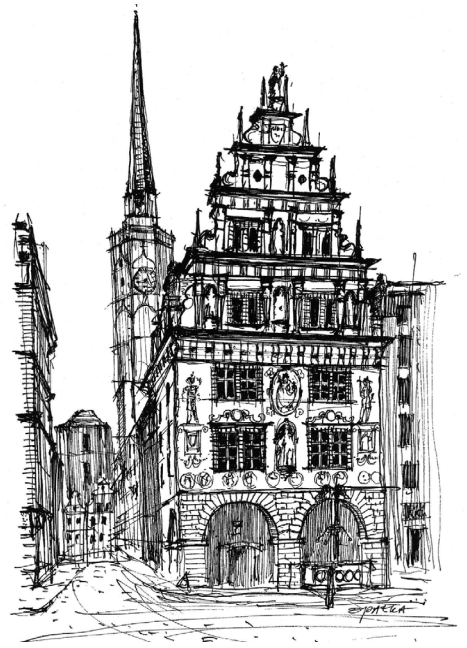

18

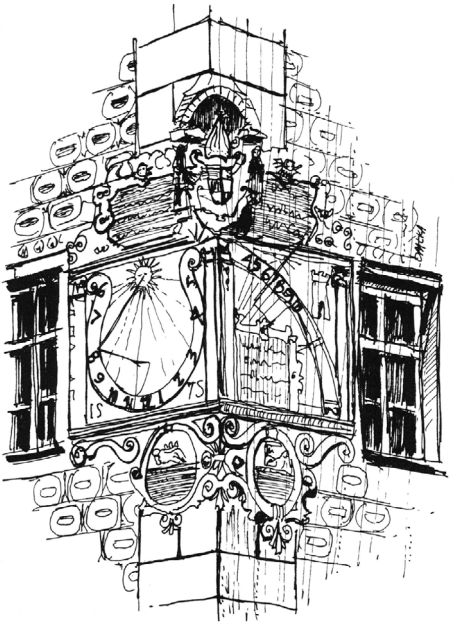

19

Obrázek 18 Vratislavská věž v Nyse
Obrázek 19 Dvouciferníkové sluneční hodiny na radnici v Otmuchově

Zdroj: Piotr Opałka

V době renesance vznikla celá řada renesančních městských radnic, z nichž dvě se dochovaly až dodnes. První z nich nechal kolem roku 1538 postavit v Otmuchově vratislavský biskup Jan Sitsch. Na jejím jihovýchodním rohu nechal roku 1575 biskup Marcin Gerstman zkonstruovat bohatě polychromované a pozlacené, dvouciferníkové sluneční hodiny (Obr. 19). V roce 1604 byla přistavěna radniční věž. Radnici v Paczkowě nechal postavit kolem roku 1550 biskup Baltazar Promnitz. Radniční věž vysoká 45 metrů má nádherné proporce podobné jako radnice v Nyse, která byla zničena roku 1945. Fasáda budovy získává na lehkosti díky svým ozdobným prvkům – např. kartuším s erby, balustrádám a atice, která zdobí nejvyšší patro. Na náměstí vznikla v době renesance spousta měšťanských domů. Přímo vedle radnice se nachází dům, jehož fasáda je zdobena sgrafitem.

V době renesance byla Nysa opevněna podle projektů zhotovených Schneiderem von Lindau (1594), za panování vratislavského biskupa Andrease Jerina. Nyské hradby byly později, až do začátku 18. století, přestavovány v holandském a italském stylu. Jedinou dochovanou památkou na tato opevnění je bašta sv. Hedviky.

4.4 Baroko

Rozvoj reformace ve Slezsku vážně otřásl pozicemi vratislavských biskupů. To je hlavní důvod, proč přestěhovali svou stálou rezidenci do Nysy jakožto bašty katolicismu. Stálý pobyt biskupů měl blahodárný vliv na rozvoj hospodářství, vědy, kultury a umění. V Nyse byla rozšířena jejich rezidence – biskupský palác a dvůr (Obr. 20). Rozvoj oblasti podporovalo také nerostné bohatství, zejména naleziště zlata v okolí Głuchołaz a Zlatých Hor. Roku 1622 biskup Karel Štýrský přivedl do Nysy jezuity[6], aby zde založili univerzitu. V roce 1622 jim založil mj. také kolegium (1669–1690) a daroval někdejší kostel Řádu Božího Hrobu[7]. Prvním rektorem jezuitského gymnázia se stal jezuita a astronom Christoph Scheiner (1573–1650), vynálezce pantografu (1603) a helioskopu, díky němuž jako první, krátce před Galileem, pozoroval sluneční skvrny. Přímo vedle kolegia vybudovali jezuité v letech 1688–1692 kostel Nanebevzetí nejsvětější Panny Marie podle projektu Michala Kleina. Někdy po roce 1690 dvorní malíř polského krále Jana III Sobieského, Karol Dankwart, namaloval na klenbě kostela polychromie ve stylu ilusionismu. V roce 1695 byl dokončen kamenný portikus kostela od Kaspera Herbergera.

V 16. a 17. století, ve zlatém věku rozvoje kultury a umění, kdy v Nyse sídlili vratislavští biskupové, vznikly také jiné významné budovy. Podle projektů Michala Kleina byl v letech 1715–1730 postaven nový kostel Řádu Božího Hrobu (sv. Petra a Pavla) a sousední klášter Řádu Božího Hrobu (Obr. 22), v roce 1729 pak byla dokončena stavba Biskupského paláce (Staszków 1999), (Obr. 20). V časech pruské nadvlády do roku 1796 plnil Biskupský palác vojenské funkce, do sekularizace v roce 1810 však zůstával církevní rezidencí. Poté v něm sídlil královský vojenský soud a dnes v něm najdete muzeum. V roce 1769 se v paláci setkali císař Josef II. a pruský král Fridrich II. Veliký.

---

6 Roku 1610 založili jezuité v Nyse misijní stanici. Avšak již v roce 1614 je protestantské obyvatelstvo přinutilo tuto stanici opustit.

7 Karel Štýrský byl k jezuitům nesmírně štědrý. Celý dar kolegiu byl schválen 4. listopadu 1623. Majetek kolegia tvořilo podle soupisu z roku 1773 šest celých vesnic a dvě zčásti – celkem 7429 hektarů s 2878 obyvateli. Podle: Szymkowicz P., Szymkowicz A., *Historia..., op. cit. s. 28.*

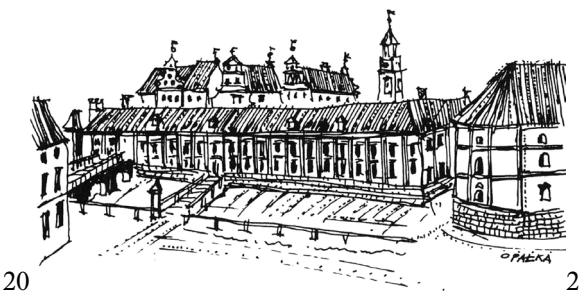

20

21

Obrázek 20 V popředí biskupský dvůr, v pozadí již neexistující biskupský zámek, nalevo část biskupského paláce, napravo část jezuitského kostela Nanebevzetí Panny Marie, kresba podle Wernera
Obrázek 21 „Zlatorudné mlýny" – malý zlatokopecký skanzen u Zlatých Hor

Zdroj: Piotr Opałka

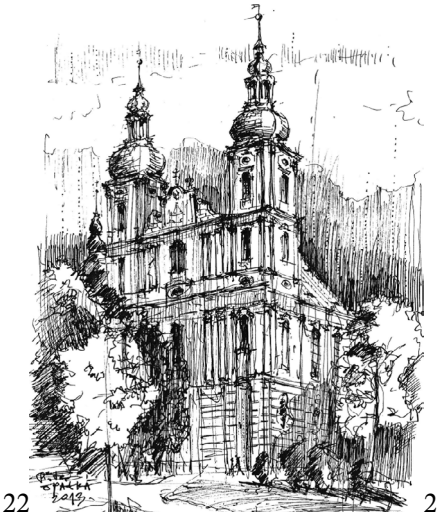

22

23

Obrázek 22 Kostel Řádu Božího Hrobu (sv. Petra a Pavla) v Nyse
Obrázek 23 Biskupský palác v Nyse

Zdroj: Piotr Opałka

24

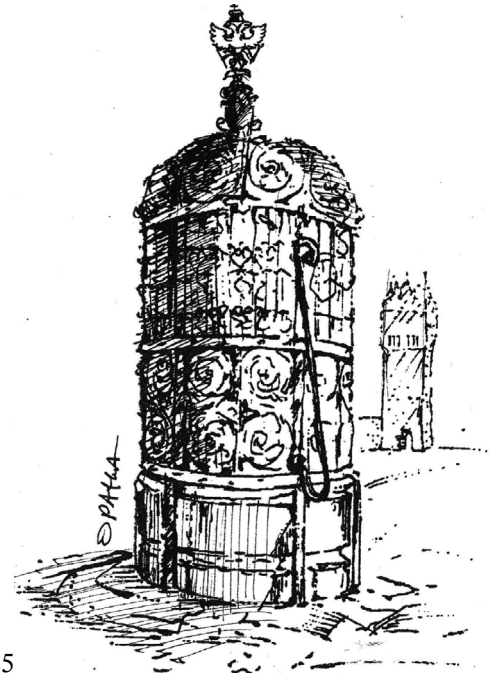

25

Obrázek 24 Tritonova fontána v Nyse, na pozadí kostel Řádu Božího Hrobu (sv. Petra a Pavla)
Obrázek 25 Tzv. Krásná studna v Nyse, na pozadí Vratislavská věž

Zdroj: Piotr Opałka

Důležitými architektonickými prvky v krajině pohraničí jsou památníky a sakrální sloupy, včetně mariánských sloupů (často se svatozáří, která se skládá z dvanácti apokalyptických hvězd) a sochy sv. Jana Nepomuckého. Mariánské sloupy byly vztyčeny např. v centru Otmuchova (1734), Jeseníku (1721), Vidnavy, Zlatých Hor a Olomouce. Poté, co byla v Praze roku 1683 vztyčena socha svatého Jana Nepomuckého, se jeho kult jako mučedníka (patrona jezuitů, Prahy, zpovědníků, svátosti pokání, dobré pověsti, tonoucích, mostů a přímluvce při povodních) díky jezuitům rozšířil také ve Slezsku.

Kromě sakrálních objektů se barokní styl promítl také do světských budov, zejména do měšťanských domů či objektů tzv. malé architektury. V Nyse se do dnešních dnů dochovaly dva krásné objekty: Tritonova fontána (Obr. 24) a Krásná studna (Obr. 25), které svědčí nejen o tehdejším hospodářském rozvoji a kulturním bohatství regionu. Tritonova fontána byla zhotovena z mramoru z místních Slawniowic v letech 1700–1701 podle vzoru fontány del Tritone od Giovanniho Lorenza Berninieho na Piazza Barberini v Římě. Jedním z nejznámějších děl kovářského umění ve Slezsku je tzv. Krásná studna, jejíž mříž vykoval z tvrdého železa dvorní biskupský zámečník Wilhelm Helleweg a kterou zaplatil nyský konšel Kasper Naas. Mříž je bohatě zdobena rostlinnými motivy, hlavami groteskních postav, draků a ptáků.

Na přelomu 20. a 30. let 18. století byla postavena tzv. Nová kurfiřtská budova, umělecky nejhodnotnější budova z období baroka, která však byla zbořena roku 1741 v obavě před blížícími se pruskými vojsky. V roce 1742 se dostalo Slezsko pod nadvládu Pruska. Hranice byla vytyčena na linii spojující Biskupskou Kupu s Bílou vodou, která odpovídá dnešní státní hranici. Po dobytí

Slezska nechal pruský král Fridrich II. Veliký opevnit Nysu a učinil z ní pevnost. Stavby opevnění se ujal holandský inženýr, generál Cornelius von Warlawe. Opevnění později odolávalo útokům armády Napoleona, která v roce 1807 po dobu 114 dní neúspěšně ostřelovala město těžkým dělostřelectvem. Koncem 19. století, když kvůli rozvoji nových vojenských technik ztrácely hradby svůj účel, byla zahájena postupná demolice opevnění. Do dnešních dnů se v Nyse dochovalo asi 50 % původního opevnění.

4.5 Přelom 19. a 20. století

Slezská architektura přelomu 19. a 20. století v sobě nese stopy historických politických, sociálních a hospodářských proměn, které se musely nutně projevit také v oblasti kultury a umění. Jejich podobu utvářely nejprve vlivy Německého císařství, které zaniklo roku 1918, poté Výmarské republiky a od roku 1933 nacismus Třetí říše.

Od poloviny 19. do počátku 20. století vznikaly objekty, které napodobovaly dávné vzory – v novogotickém, novobarokním a novorománském stylu. Stavělo se také v eklektickém a secesním slohu. V Nyse vznikly obrovské klášterní komplexy – novorománský klášter františkánů (1902) a novogotický klášter verbistů (1892–1907), které měly svědčit o nepřerušené církevní tradici.

Toto období bylo charakteristické také bouřlivým rozvojem průmyslu, který se díky místním průmyslníkům podařilo zanechat své stopy také na architektonické tváři měst. Například v Prudniku roku 1838 založil Samuel Fränkl tkalcovnu lnu a damašku. V této činnosti pak pokračoval jeho zeť Max Pinkus. Firma prudnických průmyslníků patřila k největším textilním podnikům v Německu a byla známá nejen po celé Evropě, ale také v USA. V 70. letech 19. století byla firma Fränklů z hlediska počtu zaměstnanců na třetím místě v celém Slezsku – hned po hutích z uhelné pánve (Baron 2008). Pinkus zanechal svou stopu nejen v architektonické podobě města, ale také ve společenské a kulturní oblasti, čímž byl mezi tehdejšími průmyslníky výjimečný. Kromě obrovského továrního komplexu s pobočkami v Prudniku nechal postavit také plynárnu, elektrárnu, založil řemeslnické dílny a odbornou školu, zaplatil výstavbu nemocnice a dotoval její provoz až do roku 1918, kdy ji předal městu. Pro zaměstnance své továrny založil například důchodový fond a platil stipendia studentům gymnázia. Přátelil se s významnými osobnostmi kultury a umění, včetně nositelů Nobelovy ceny, mj. se spisovatelem Gerhartem Hauptmannem. Padesát pět let vytvářel své životní dílo – Slezskou knihovnu. Jednalo se o jednu z největších soukromých sbírek knih v Evropě (šestá v rámci Slezska), která obsahovala kolem 25 tis. svazků, mezi nimiž nechyběly cenné rukopisy, manuskripty – mj. opis legendy o svaté Hedvice ze 13. století. Díky jeho nadšení se stal Prudnik osobitým kulturním centrem.

Umělecké proudy, které utvářely architekturu pohraničí na přelomu 19. a 20. století, především díky silnému vlivu Vratislavi a Berlína, ale také třeba Vídně, velmi rychle dorazily také do oblasti Nysy a Prudniku. Jejich pojícím prvkem byl modernismus, který zde byl podroben regionálním vlivům a pod vlivem místních, avšak renomovaných škol a dílen nabýval různých podob. Faktorem, který individualizoval zdejší architekturu, byla také poloha na úpatí Sudet nebo v samotných Sudetech. Nové myšlenky evropské avantgardy našly živnou půdu také v českých zemích – evropským fenoménem v architektuře se stal český kubismus.

Polovina 19. století je období, kdy začaly získávat na nebývalé oblibě léčba čerstvým vzduchem a vodoléčba, které propagoval Vincenz Priessnitz v lázních *Gräfenberg* (Lázně Jeseník), a také klimatické podmínky v okolí Głuchołaz. Do roku 1939 vzniklo v Głuchołazech kolem 20 lázní, sanatorií a penzionů. Byly postaveny lázeňské promenády, zahradní skalky a rozhledna na Před-

ní kupě. Architektura se inspirovala švýcarským stylem, který získal na popularitě také v jiných sudetských lázeňských střediscích. Pro tento styl jsou příznačné např. bohaté dřevořezby, velké pavlače, verandy, střechy s věžičkami apod. Na české straně se tento styl promítl zejména do staveb v Karlově Studánce a v nejvýše položené vesnici v Jeseníkách – Rejvízu. Klimatické podmínky a krajina kolem lázní Głuchołazy lákala zástupy turistů a lázeňských hostů. Rozvíjela se zde klimatická léčba hrtanu, v roce 1936 zde byla založena dokonce léčebna tuberkulózy hrtanu a plic pro celé Horní Slezsko. V její blízkosti vznikl v letech 1936–1937 komplex léčebných bazénů s hotelovým zázemím. Prostředí, ve kterém byly zasazeny tyto hotely, bylo považováno za jedno z nejkrásnějších v Evropě.

V přibližně stejném období se zrodily také novátorské principy navrhování městských prostorů, které zapadaly mj. do koncepce bezpečného, malebného a šťastného městského prostoru podle uměleckých zásad, kterou propagoval vídeňský urbanista, architekt a malíř Camillo Sitte (Sitte 1899). Živnou půdou pro tyto urbanistické koncepce se stalo právě Slezsko. Například v Nyse a Prudniku byly ve 20. letech 20. století vybudovány obytné čtvrti z rodinných a bytových domů, které se inspirovaly těmito reformátorskými ideály. Zvláštní pozornost si zaslouží soudržnost a harmonie při vytváření rurální zástavby. V oblasti pohraničí působili známí němečtí architekti a urbanisté, např. Hans Poelzig (1869–1936), Hermann Jansen (1869–1945), Ernst May (1886–1970), Hermann Wahlich (1870–1936) a Josef Meyers (1879–1931).

Z modernistických staveb v Dolním Slezsku, které jsou zajímavé minimálně z hlediska průkopnického použití železobetonu, stojí za to uvést vodojem v Nyse z roku 1907.

Obrázek 26 Panoráma města Nysa z počátku 21. století se Sudety na pozadí

Zdroj: Piotr Opałka

4.6 Architektura po roce 1945

Válka se dotkla Nysy poměrně málo, ale v důsledku poválečného rozebrání většiny budov v centru města na obnovu Varšavy (rozhodnutí ministerstva po roce 1950) nenávratně zmizela po staletí utvářená, původní urbanistická tvář města. Z dějin města byly vymazány také jiné prvky kulturního dědictví. Dochovalo se pouze několik málo objektů (Obr. 26). V historickém centru vyrostla kulturně cizí panelová zástavba.

Tadeusz Chrzanowski a Marian Kornecki ve své knize „Umění Opolského Slezska (...)" píší, že největší úpadek zažilo Slezsko po roce 1742, poté, co jej dobylo Prusko. Když zhodnotíme vývoj pohraničí tehdy a porovnáme jej s tím, co se dělo po roce 1945, docházíme k závěru, že toto období úpadku rozhodně nebylo jediné.

5. Socioekonomická charakteristika české části zájmového území

5.1 Obyvatelstvo a sídla

Struktura osídlení

Jesenicko a Krnovsko představují z hlediska osídlení díky méně příznivým fyzickogeografickým podmínkám méně hustě osídlené oblasti. Hustota obyvatelstva na Jesenicku (61 obyv./km^2) i na Krnovsku (73 obyv./km^2) je výrazně nižší než celostátní průměr (134 obyv./km^2). Struktura osídlení byla ovlivněna také minulým socioekonomickým vývojem. Obě území patřila v minulosti k raně industrializovaným územím (těžba surovin, textilní průmysl). Vyšší koncentrace do měst už v 19. století ovlivnila také morfologickou strukturou obcí.

Tabulka 2 Sídelní struktura Jesenicka a Krnovska podle velikosti obcí

Velikostní kategorie (obyv.)	Počet obcí (Jesenicko)	Počet obcí (Krnovsko)
do 199	1	4
200–499	4	9
500–999	8	5
1000–4 999	10	6
5 000–19 999	1	0
20 000–49 999	0	1

Zdroj: ČSÚ (2013)

Největší obcí je město Krnov s téměř 25 000 obyvatel, druhým potom město Jeseník s téměř 12 000 obyvatel. Strukturu obcí podle počtu obyvatel můžeme vidět v Tab. 2. K výrazným změnám struktury osídlení došlo zejména po 2. světové válce. Došlo zejména k tzv. „sestupu obyvatel z hor" a vylidnění zejména menších obcí, z nichž některé v horských oblastech zcela zanikly, nebo jejich počet obyvatel je ve srovnání s předválečným stavem zlomkový. Celkový počet obyvatel na Jesenicku ani Bruntálsku dosáhl zhruba poloviního počtu oproti maximu v roce 1930.

Významným trendem v osídlení se stává využití trvale neobydlených domů k rekreaci, zejména v přírodně atraktivních oblastech Jesenicka a Krnovska (chalupaření). Mezi obce s nejvýznamnějším podílem domů k rekreaci patří zejména Holčovice, Hošťálkovy, Heřmanovice a obce v Hrubém Jeseníku na Jesenicku.

Z hlediska růstu počtu obyvatel v posledních letech roste počet obyvatel zejména v obcích v těsném zázemí Krnova a v příznivějších dopravních polohách. Území jako celek od počátku 90. let 20. století ale obyvatelstvo ztrácí.

Vývoj obyvatelstva

a) Jesenicko

Při prvním novodobém sčítání lidu v roce 1869 vykazoval okres Jeseník téměř 64 tisíc obyvatel. Nutno podotknout, že majoritní obyvatelstvo se hlásilo k německé národnosti a její dominantní postavení sehrálo historicky významnou roli při sledování změn ve vývoji počtu obyvatel.

Počet obyvatel v okrese průběžně narůstal (s menším schodkem v důsledku 1. světové války), a to až do 2. světové války. Po odsunu Němců z českých zemí došlo k dramatické změně nejen ve složení obyvatelstva, ale i v samotném počtu obyvatel okresu. Z maximálních 70 092 obyvatel v roce 1930 se počet propadl na 37 881 v roce 1950, což činí rozdíl 32 211 obyvatel. Drastický zásah do demografické struktury tradičního obyvatelstva tohoto regionu už nebyl nikdy vyrovnán a počet obyvatel stagnoval na počtu okolo 40 tisíc obyvatel dodnes.

Za poslední dekádu zaznamenal počet obyvatel okresu Jeseník klesající trend. Z původního počtu 42 399 obyvatel klesl na 40 485, což činí rozdíl 1 914 obyvatel (5,5 procentního bodu). Tuto skutečnost můžeme zdůvodnit kritickou situací na trhu práce, která hrála spolu s odlivem absolventů středních a vysokých škol do měst klíčovou roli v odlivu obyvatelstva z okresu.

V okrese Jeseník v průběhu poslední dekády docházelo ke snižování přirozeného přírůstku obyvatelstva, což mělo za následek zvětšování podílu obyvatel starších 65 let. Trend růstu indexu stáří překročil hranici 100 procent (vyrovnání poměru mezi počtem obyvatel nad 65 let a do 15 let) na přelomu roku 2009 a 2010, přičemž se předpokládá dlouhodobý růst indexu stáří v nadcházejících letech.

b) Krnovsko

Na území SO ORP Krnov v současné době žije 41 680 obyvatel (ČSÚ, 2012). Hustota obyvatelstva dosahuje 72,6 obyv./km^2, což je v rámci České republiky podprůměrná hodnota. V období 1869–1945 žilo na Krnovsku o třetinu více obyvatel, než v současnosti. Při srovnání počtu obyvatel města Krnova s územím SO ORP zjistíme odlišný demografický vývoj (Tab. 2). V roce 1869 dosahoval počet obyvatel Krnovska šestinásobku obyvatelstva města. Zatímco počet obyvatel Krnova v období průmyslové revoluce výrazně stoupal (v období 1869–1880 nárůst o 65 %), počet obyvatel Krnovska až do roku 1945 stagnoval. Po válce došlo k odsunu Němců, kteří tvořili dominantní část obyvatel, a následnému dosídlování území novými obyvateli z jiných oblastí Československa i cizích zemí. Výměna obyvatelstva měla za následek přetrhání staletých vazeb a tradic v území. Osídlování novým obyvatelstvem bylo orientováno především na město Krnov, kde bylo nutné obnovit průmyslovou výrobu. Periferní oblasti Krnovska (Osoblažsko) již nebyly zcela dosídleny. Příkladem jsou obce Osoblaha, Heřmanovice či Holčovice. Osoblaha byla po staletí významným centrem pro své okolí. Úpadek nastal po válečném bombardování, které znamenalo pro město úplnou zkázu, neboť v něm bylo zničeno či poškozeno 90 % budov. Socialistické hospodářství ani bizarní panelová výstavba již slávu historickému městu nevrátily. Největší relativní pokles (v absolutním vyjádření o tři tisíce obyvatel) nastal v obci Holčovice, kde bylo v poválečných letech zbouráno 330 domů, a desítky dalších byly přeměněny na rekreační objekty. Město Krnov má dnes bezmála 25 tisíc obyvatel, počet obyvatel Krnovska však nedosahuje ani dvojnásobku této hodnoty.

Tabulka 3 Srovnání počtu obyvatel města Krnova a území SO ORP Krnov v letech 1869–2011

	Počet obyvatel		Bazické indexy (%)		Řetezové indexy (%)	
Rok	**Krnov**	**SO ORP**	**Krnov**	**SO ORP**	**Krnov**	**SO ORP**
1869	10 644	61 196	100,00	100,00	100,00	100,00
1890	17 502	65 794	164,43	107,51	164,43	107,51
1910	20 909	63 240	196,44	103,34	119,47	96,12
1930	24 075	64 207	226,18	104,92	115,14	101,53
1950	18 956	37 739	178,09	61,67	78,74	58,78
1970	22 643	42 098	212,73	68,79	119,45	111,55
1991	25 436	42 676	238,97	69,74	112,33	101,37
2011	24 831	42 002	233,29	68,63	97,62	98,41

Zdroj: Historický lexikon ČSÚ 1869–2005, ČSÚ 2011, vlastní zpracování

Pokud jde o strukturu obyvatelstva podle ekonomických a sociálních znaků, obě území se vyznačují oproti průměru za ČR nižší úrovní vzdělanosti, nižší religiozitou s tím související vyšší mírou rozvodovosti a potratovosti. Strukturální znaky obyvatelstva jsou patrny z kartogramů.

5.2 Hospodářství

Zemědělství, lesnictví a rybolov

V zemědělství Jesenicka a Bruntálska se po roce 1989 projevily obdobné tendence jako na většině území ČR. Došlo ke snížení intenzity rostlinné výroby doprovázené úbytkem orné půdy ve prospěch luk a pastvin. Přitom území obou okresů patří mezi území s nízkým stupněm zornění. Podíl orné půdy na půdě zemědělské při posledním agrocenzu v roce 2010 dosahoval již jenom necelých 35 % (v ČR to bylo 72,2 %). Nižší stupeň zornění mělo Bruntálsko (33,4 %) – na Jesenicku se jeho hodnota blížila hranici 40 %. Změnila se struktura osevu, negativní vliv na zaměstnanost měl zejména pokles osevních ploch lnu přadného. Přitom ještě v roce 1990 dosahovala sklizňová plocha lnu v okrese Bruntál 1 650 ha, což bylo zdaleka nejvíce ze všech okresů ČR. Nejvyšší výnosy zemědělských plodin jsou dosahovány na Osoblažsku, na území, které nese název „Slezská Haná".

Došlo také k významnému poklesu hospodářských zvířat. V případě intenzity chovu prasat v zájmovém regionu lze hovořit o intenzitě podprůměrné, v případě chovu skotu je intenzita v současnosti o něco vyšší než činí celorepublikový průměr. Podstatně se změnila organizační struktura zemědělství, která se vyznačovala od počátku 90. let štěpením výrobní základny. Za socialismu byla silně centralizována zejména v rámci oborového podniku Státních statků v Bruntále. Tento podnik obhospodařoval 75 tis. ha zemědělské půdy a ještě na konci roku 1990 vytvářel pracovní příležitosti pro 6,9 tis. osob.

Významně se redukovala zaměstnanost v primárním sektoru hospodářství, který zahrnuje pracující nejen v zemědělství, ale také v lesnictví a rybolovu. Při sčítání v roce 1991 v tomto sektoru pracovala ve studovaném regionu každá šestá osoba, v současnosti je to již jenom každá dvacátá osoba. (GaREP, 1998)

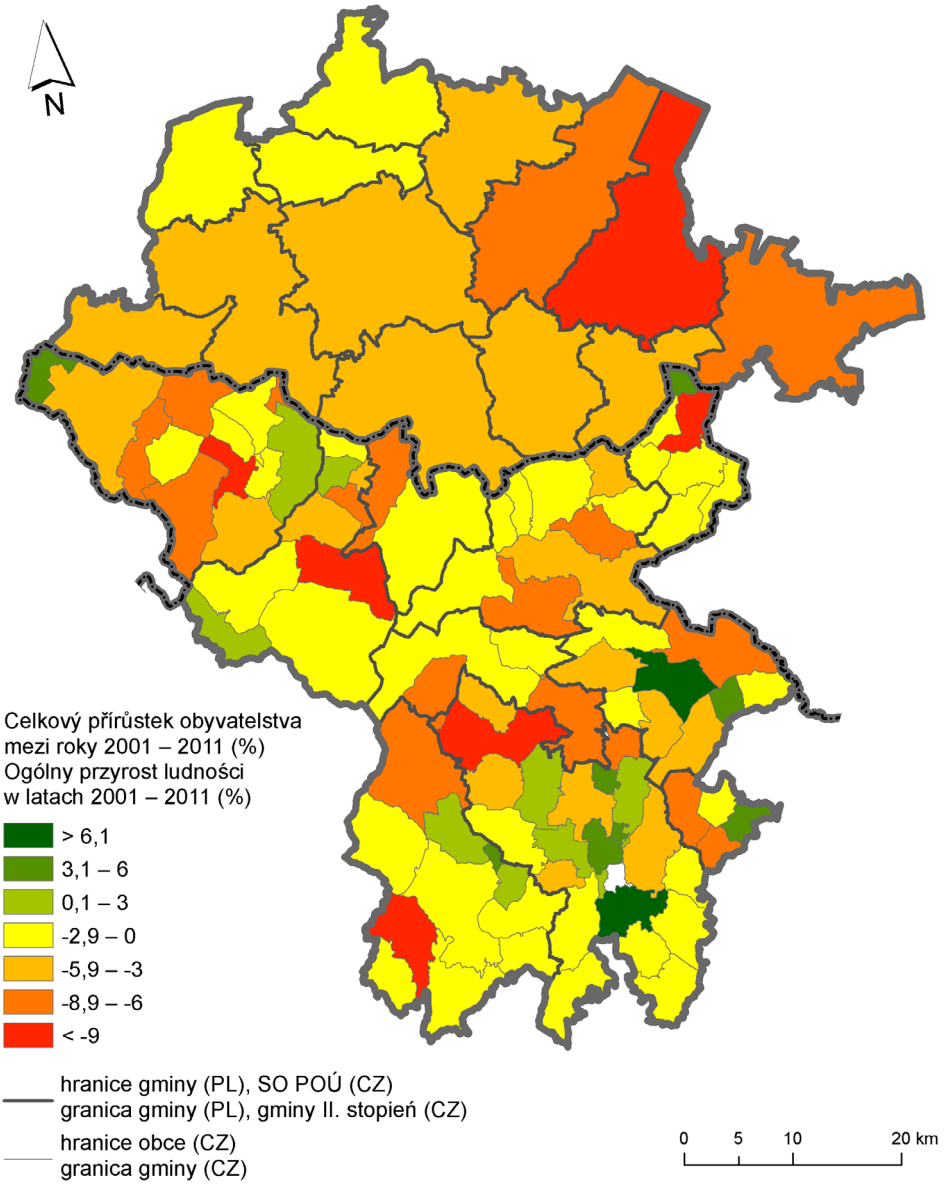

Obrázek 27 Celkový přírůstek obyvatelstva mezi lety 2001–2011 v zájmovém území

Zdroj: ČSÚ, SLDB 2011: Definitivní výsledky; GUS. Local Data Bank: Census 2011 – Population, Podkladová data: ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2014, Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej (CODGiK), 2014.

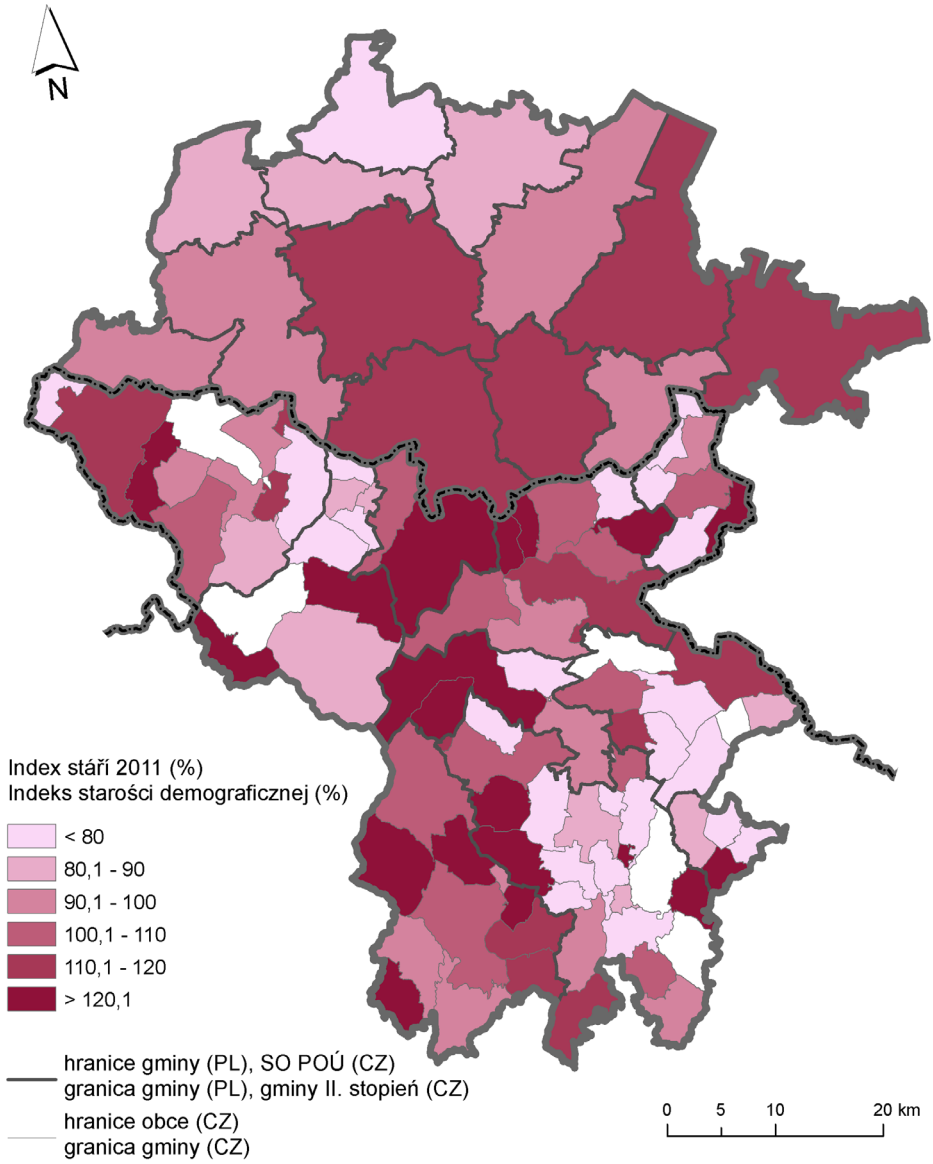

Obrázek 28 Index stáří obyvatelstva v roce 2011 v zájmovém území

Zdroj: ČSÚ, SLDB 2011: Definitivní výsledky; GUS. Local Data Bank: Census 2011 – Population, Podkladová data: ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2014, Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej (COD-GiK), 2014.

Tabulka 4 Podíl zaměstnaných v primárním sektoru ekonomiky (%)

Území	Rok		
	1991	2001	2011
okres Jeseník	15,9	7,6	5,1
okres Bruntál	17,4	7,0	4,7
ČR	11,8	4,7	3,0

Zdroj: Český statistický úřad (ČSÚ), SLDB 1991, 2001, 2011, vlastní zpracování

Podílem zaměstnaných jenom v zemědělství se Jesenicko a Bruntálsko od ČR až tak významně neliší, ale oproti ČR je v obou okresech podíl zaměstnaných v lesnictví a rybolovu téměř 3,5krát vyšší než činí podíl za celou ČR. Rybolov zaměstnával pouze 14 osob v okrese Bruntál a 5 osob v okrese Jeseník.

Tabulka 5 Počet zaměstnaných v primárním sektoru a indexy specializace* (k 26. 3. 2011)

Odvětví	Počet		Index specializace	
	Jeseník	Bruntál	Jeseník	Bruntál
Zemědělství	491	1 048	1,18	1,05
Lesnictví a rybolov	394	934	3,49	3,44
I. sektor celkem	**885**	**1 982**	**1,67**	**1,56**

Zdroj: Český statistický úřad (ČSÚ), SLDB 1991, 2001, 2011, vlastní zpracování
* Index odvětvové specializace: poměr podílu odvětví v okrese na celkové zaměstnanosti k podílu téhož odvětví v ČR na celkové zaměstnanosti.

Průmysl a stavebnictví

K rozsáhlým strukturálním změnám došlo také v sekundárním sektoru. Úbytek pracovníků souvisel s uzavíráním řady průmyslových provozů. Jesenický průmysl byl orientován na těžbu polymetalických rud a výrobu textilu. Na konci 80. let 20. stol. největším průmyslovým zaměstnavatelem na území dnešního okresu byly Rudné doly Jeseník, které zaměstnávaly více než 1 600 osob. Ve dvou závodech Moravolenu Šumperk, lokalizovaných v Jeseníku, pracovalo 1 200 osob. Mezi významné zaměstnavatele patřila i Řetězárna v České Vsi (620 osob), která organizačně patřila pod Třinecké železárny. Více než 250 pracovníků měly i další průmyslové provozy: strojírna v Písečné (součást Brandýských strojíren), lisovna v Mikulovicích (součást Lisoven nových hmot ve Vrbně pod Pradědem), továrna na kola ve Zlatých Horách (součást Velamosu Sobotín) a jesenický závod OP Prostějov.

Relativní úbytek pracovníků v průmyslu v okrese Bruntál v letech 1991–2011 byl nižší než v případě okresu Jeseník (viz Tab. 6). V absolutním vyjádření jde na Bruntálsku o pokles z 19,9 tis. na 13 tis. osob v průmyslu a ze 4,3 tis. na 3,9 tis. ve stavebnictví.

Na počátku transformačního období vázal nejvíce osob (zhruba 5 tis.) textilní průmysl. Závody Stanislava Kostky Neumanna v Krnově zaměstnávaly na území okresu 1 600 osob, podnik Karnola v Krnově 1 300 osob a tři závody podniku Hedva Moravská Třebová 1 200 osob. Více než 2 000 osob pracovalo v závodech Lisoven Nových Hmot Vrbno p. P. a také v Kovohutích Břidličná. Největšími strojírenskými zaměstnavateli byly krnovské podniky Strojsvit (1 600 osob) a Železniční opravny a strojírny (635 osob). Posledním průmyslovým podnikem s více než 500 pracovníky byly Dřevozávody Vrbno pod Pradědem (GaREP 1998).

Tabulka 6 Podíl zaměstnaných v sekundárním sektoru ekonomiky (%)

Území	Rok		
	1991	2001	2011
okres Jeseník	48,5	41,6	32,4
okres Bruntál	46,1	44,9	40,4
ČR	45,4	40,8	35,7

Zdroj: Český statistický úřad (ČSÚ), SLDB 1991, 2001, 2011, vlastní zpracování

V současnosti je na Jesenicku největším zaměstnavatelem průmysl hutnický a kovozpracující, který jako jediný zaměstnává více než 1 000 osob. O něco vyšší koeficient specializace sice vykazuje těžba nerostných surovin a průmysl sklářský a stavebních hmot, ale ani v jednom z těchto odvětví nedosahuje počet zaměstnaných ani hranice 250 osob.

Také v okrese Bruntál se stal největším odvětvím průmysl hutnický a kovozpracující, který zaměstnává více než 3,3 tis. osob. Ve strojírenství pracuje téměř 2 000 osob, ale na Bruntálsku je významnější průmysl chemický, neboť koeficient specializace tohoto odvětví dosahuje hodnoty 1,65 (v případě strojírenského průmyslu je to pouze 0,70). V případě okresu Bruntál lze hovořit také o jeho specializaci na dřevozpracující výrobu (koeficient specializace 1,66). Agregace textilního, oděvního a kožedělného průmyslu má koeficient specializace 1,48, nicméně její význam oproti roku 1991 není srovnatelný.

Tabulka 7 Počet zaměstnaných v sekundárním sektoru a indexy specializace (k 26. 3. 2011)

Odvětví	Počet		Index specializace	
	Jeseník	Bruntál	Jeseník	Bruntál
Průmysl celkem	**3 852**	**13 070**	**0,79**	**1,11**
Těžba surovin	263	147	1,82	0,42
Zpracovatelský průmysl	3 399	12 352	0,76	1,15
Potravinářský	249	1 140	0,55	1,05
Textilní, oděvní a kožedělný	166	802	0,74	1,48
Dřevozpracující	155	555	1,11	1,66
Papírenský a polygrafický	24	214	0,17	0,62
Chemický	294	1 700	0,68	1,65
Sklářský a stavebních hmot	299	219	1,60	0,49
Hutnický a kovozpracující	1 235	3 314	1,52	1,70
Strojírenský	459	1 965	0,39	0,70
Elektrotechnický	324	1 641	0,51	1,08
Ostatní zpracovatelský	195	802	0,68	1,17
Výroba a rozvod energií	**190**	**571**	**0,70**	**0,87**
Stavebnictví	**1 799**	**3 872**	**1,31**	**1,21**
II. sektor celkem	**5 651**	**16 942**	**0,91**	**1,13**

Zdroj: Český statistický úřad (ČSÚ), SLDB 2011, vlastní zpracování

Nejvýznamnější průmyslové podniky Jesenicka

V současnosti pouze ve třech průmyslových podnicích pracuje více než 250 osob. Největší průmyslové podnikatelské subjekty svou činností spadají do odvětví hutnického a kovozpracujícího průmyslu. V prvé řadě se jedná o firmu ***Česko-slezská výrobní a.s.***, se sídlem ve Zlatých Horách, která je výrobcem obytných a sanitárních kontejnerů. Společnost byla založena roku 1993 a navázala na zdejší tradici výroby maringotek. Firma je ovládána rakouským kapitálem a v současnosti v ní pracuje více než 320 osob. Dynamický růst zaznamenala zejména v letech 2003 až 2008, kdy počet zaměstnanců vzrostl ze 122 na 373 osob. Podobně jako většina ostatních průmyslových firem byla v období krize (zejména v roce 2009) byla poznamenána odbytovými problémy, které se promítly do snížení počtu pracovníků. Na konci roku 2009 v ní pracovalo pouze 219 osob. Firma také získala řadu zakázek (např. největší od organizačního výboru Zimních olympijských her v Soči 2014).

Více než 250 osob pracuje v supíkovickém výrobním závodě společnosti ***Touax s r.o***. (francouzský kapitál). Výroba závodu je orientována obdobným směrem, jako je tomu v případě Česko-slezské výrobní. Francouzská společnost Touax s více než 150 letou tradicí získala v roce 2007 divizi modulových systémů (kontejnerů) odprodejem od společnosti Warex. Produkce výrobního závodu ***Warex s r.o***. (110 osob) se sídlem v Javorníku se zaměřuje na návrhy, výrobu a montáž průmyslových hal a montovaných staveb s nosnou ocelovou konstrukcí. Obě firmy, jak Touax, tak Warex mají sídlo svých centrál v Praze.

Řetězárna a.s. má své sídlo v obci Česká Ves. Byla založena v roce 1894. Výroba řetězů v České Vsi má již více než stoletou tradici. V rámci velké privatizace byla Řetězárna v roce 1992 zprivatizována a od 1. 1. 1993 má formu akciové společnosti. Ve společnosti v současné době pracuje cca 262 zaměstnanců, převážně ve dvou a třísměnném provoze. Hlavní výrobní program společnosti je výroba svařovaných článkových řetězů od o 2 mm do 60 mm. Patří, podobně jako předchozí zmiňované podniky, mezi významné exportéry. Do zahraničí vyváží více než 70 % produkce.

Slezský kámen a.s. Jeseník je po zániku Rudných dolů společností s největším počtem zaměstnanců v odvětví těžba nerostných surovin. Společnost zaměstnává 233 osob, z toho 200 na území okresu Jeseník. Slezský kámen je firmou s mnohaletou tradicí, kamenický průmysl na Jesenicku je znám více než 160 let. Společnost v současnosti provozuje 3 největší žulové lomy na Jesenicku, dále lomy na tmavý a světlý mramor, a v neposlední řadě lom na zelený těšínský pískovec. Velmi dobře vybavené kamenické dílny v Mikulovicích a Zlatých Horách umožňují splnit prakticky jakékoliv požadavky zákazníků. Kromě zpracování vlastních těžených surovin firma disponuje bohatou škálou dováženého kamene prakticky z celého světa.

Chemický průmysl reprezentuje především firma **Plastkon product s r.o.** v Mikulovicích. Ta na konci roku 2012 zaměstnávala 163 osob. Výroba je orientována především do oblasti zahradnictví (samozavlažovací truhlíky, květináče, zalévací konve a rozprašovače), dále produkuje výrobky pro domácnosti (kuchyňské potřeby) a zimní sporty (boby, saně).

Polská firma ***Cranp-Kovo spol., s r.o*** (bývalý Eko-Vimar Orlański CZ) má svůj výrobní závod v Javorníku (druhý závod se nachází v polském Otmuchově). Jde o známého výrobce ekologických kotlů na biomasu. Dále vyrábí kotle na tuhá paliva a kotle na zplyňování dřeva. V Javorníku zaměstnává 120 osob. Stejný počet pracovníků vykazuje také největší strojírenská firma Jesenicka ***Ondřejovická strojírna a.s.*** (viz. Případová studie).

Posledním průmyslovým podnikem v regionu, který zaměstnává více než 100 pracovníků je ***Omya CZ s r.o***. se sídlem ve Vápenné. Je dceřinou společností firmy Omya GmbH Gummern (Rakousko), která je součástí koncernu Omya AG, Oftringen (Švýcarsko). Koncern Omya patří k hlavním světovým výrobcům minerálních plniv z uhličitanu vápenatého. Omya CZ s r.o. je dnes největší výrobce jemně mletých plniv a ostře tříděných drtí na bázi uhličitanu vápenatého v Čes-

ké republice. Výroba ve Vápenné byla zahájena již v roce 1967 (původně závod Teramo podniku Rudné doly).

Případová studie „Ondřejovická strojírna"

Jedním z příkladů dobře fungující průmyslové společnosti v jesenickém regionu je Ondřejovická strojírna a.s. Podnik je lokalizován v těsné blízkosti česko-polské státní hranice, v Salisově, místní části města Zlaté Hory, u komunikace spojující Zlaté Hory a Mikulovice. Podnik navazuje na tradici strojírenské výroby v tomto místě, která sahá až do 19. století. V současné době zaměstnává přibližně 120 osob (část z nich dojíždí z Polska) a orientuje se na přesné strojírenství pro petrochemický průmysl (výroba tlakových zásobníků atd.). Odbytištěm výrobků je především Rusko, Bělorusko, Ukrajina, Kazachstán, v poslední době rovněž USA a Brazílie. Vzhledem k orientaci společnosti na východní trhy není pro společnost obtížnější dopravní dostupnost přes hradbu Jeseníků problémem. V dopravě využívají především nákladní kamionové dopravy, železnice je využívána pouze nepatrně, např. při dodávkách materiálu. Přestože společnost prosperuje, rozhodlo se v nedávné minulosti vedení k přesunu sídla společnosti do Prahy. Důvodem k tomuto kroku bylo jednak to, že v Praze má společnost obchodní zastoupení, využívá zde právních a poradenských služeb, ale i to, že v minulosti došlo ke konfliktu s jesenickým finančním úřadem. Odvedené daně dle názoru ředitele Stárka navíc nešly zpět do regionu, což považuje za špatné. Vedení Ondřejovické strojírny ale neuvažuje o přemístění výroby do jiného regionu, jak už bylo řečeno, periferní lokalizace jim nevadí, protože odbytiště je daleko na východ, navíc by to bylo logisticky takřka neřešitelné a rovněž zde sehrává roli lokální patriotismus.

Hlavním problémem pro společnost tedy není dopravní dostupnost, ale nedostatek kvalifikované pracovní síly v regionu (např. na určitou pracovní pozici v regionu existuje jen jeden vhodný uchazeč). Problémem je rovněž spolehlivost pracovní síly a nastavení současného vzdělávacího systému, který podporuje převážně humanitní obory, což pro strojírenskou společnost není vhodné. Obtížná je také spolupráce s Úřadem práce (UP) v Jeseníku, který údajně ani nedisponuje snahou umísťovat uchazeče o práci do společností. Spolupráce s ÚP v Bruntále je na lepší úrovni, úřad je podstatně aktivnější. Společnost spolupracuje s několika školami – střední školy v Jeseníku, VŠ v Ostravě a Brně – cílem je najít a vychovat vhodné uchazeče na pracovní pozice, na které nejsou vhodní adepti. Snaží se o implementaci výstupů bakalářských a diplomových prací do výroby (např. logistika společnosti a výrobní plánování s využitím fuzzy principů apod.). Problému fluktuace zaměstnanců se společnost snaží čelit systémem odměňování nejen podle pracovního výkonu, ale i předávání zkušeností ostatním, vzděláváním apod. Pracovníci jsou nuceni posouvat se ve firemním žebříčku nahoru, pokud není poměrně přísný systém postupu zaměstnancem dodržen, může být penalizován, v případě opakování pak může vést až ukončení pracovního poměru. Díky tomu ovšem společnost může svým zaměstnancům vyplácet nadprůměrné mzdy (v rámci Olomouckého kraje).

Nejvýznamnější průmyslové podniky Bruntálska

V současnosti největšími průmyslovými podniky v okrese Bruntál jsou firmy ***Osram Česká republika s r.o.*** (výroba jemných drátů, spirál, display optic, cívek a komponent pro specializované osvětlování) v Bruntále a **AL INVEST Břidličná a.s.** (bývalé Kovohutě, výroba obalů především s podílem hliníku a fólií pro domácnost, plechů, kotoučů a dalších). V obou firmách pracuje zhruba 800 pracovníků.

Na Krnovsku je největším průmyslovým zaměstnavatel firma ***Krnovské opravny a strojírny s r.o.*** (nástupce Železničních opraven a strojíren), ve které pracuje více než 600 osob, tedy stejný

počet jako tomu bylo na konci 80. let minulého století. Krnovská firma z řady závodů bývalých ŽOS v ČR si v transformačním a potransformačním období počínala nejlépe. Firma úspěšně podniká v těchto oblastech:

- výroba, rekonstrukce, modernizace a opravy osobních a nákladních železničních kolejových vozidel,
- výroba, rekonstrukce a modernizace tramvají,
- výroba a opravy historických kolejových vozidel,
- strojírenská výroba rotačních dílů včetně indukčního kalení, svařenců a opracování odlitků pro vagónový průmysl.

Co do počtu pracovníků druhým největším průmyslovým subjektem Krnovska je firma ***Bosh Termotechnika s r.o. Praha*** s výrobními závody v Krnově a Městě Albrechtice (do roku 2007 Dakon). V obou závodech pracuje celkem více než 300 osob. Mateřská společnost je největším výrobcem techniky pro vytápění a ohřev vody na světě. V oblasti tepelné techniky zahrnuje značky Buderus, Dakon, Junkers a Bosch.

Z textilních závodů na Krnovsku se udržel jediný, a to ***PEGA-VEL, a.s.*** Krnov (podnik bývalého Závodu Stanislava Kostky Neumanna v Krnově). Je pokračovatelem již stoleté tradice výroby textilní galanterie ve Slezsku. Hlavními výrobními artikly v současnosti jsou výrobky textilní galanterie, a to jak prádlařské nebo oděvní, tak i galanterie technické (např. izolační stuhy, elektrické ohradníky, autopasy apod.). Dále se zabývá výrobou elastických úpletů a elastických ovíjených nití. V krnovské textilce je zaměstnáno 260 osob.

Město Krnov patří mezi ta města, kterým se podařilo vybudovat úspěšné průmyslové zóny. Průmyslová zóna (Červený Dvůr) v Krnově byla vybudována již v roce 2006 a nyní je již zaplněna, takže v roce 2012 se zastupitelstvo města rozhodlo průmyslovou zónu rozšířit (Červený Dvůr II). Největším zaměstnavatelem v I. průmyslové zóně je společnost ***Erdrich Umformtechnik s r.o.*** (250 pracovníků). Je dceřinou společností firmy Erdrich Umformtechnik GmbH&Co.KG se sídlem v Bádensko-Württembersku (Německo). Klíčovým oborem činnosti krnovské firmy je výroba lisovaných, ohýbaných a hlubokotažených dílů a montážních sestav pro výrobce systémů pro automobilový průmysl.

Největším potravinářským podnikem na Krnovsku je známá společnost ***Kofola, a.s.*** V roce 1993 rodina řeckého rodáka Kostase Samarase koupila sodovkárnu státního podniku Nealko Olomouc v Krnově a zahájila výrobu sycených nápojů pod původním názvem SP Vrachos s r. o. Firma v roce 2000 poprvé spojila svůj výrobní program s nápojem Kofola, když s opavskou farmaceutickou společností Ivax (původně Galena), tehdejším vlastníkem značky, uzavřela licenční smlouvu na jeho stáčení. Kromě kofoly společnost vyrábí a prodává minerální vody, slazené limonády, ovocné džusy a zeleninové šťávy Společnost Kofola je součástí skupiny Kofola, jednoho z nejvýznamnějších výrobců nealkoholických nápojů se sedmi výrobními závody na čtyřech trzích střední a východní Evropy. Celkově společnost v České republice zaměstnává 700 osob, v Krnově 210.

V ostatních průmyslových firmách na Krnovsku počet zaměstnaných již nedosahuje hranice 200 osob. Původní odvětvová specializace regionu na textilní a strojírenskou výrobu se po roce 1989 změnila ve prospěch diversifikované průmyslové výroby.

Služby

Studované území koncem 80. let patřilo mezi regiony ČR se silně poddimenzovanými službami. To se promítalo i do struktury zaměstnanosti. V roce 1991 podíl zaměstnaných ve službách se

pohyboval jak v okrese Jeseník, tak Bruntál okolo 36 %, zatímco celorepublikový průměr činil necelých 43 %. I tato hodnota však výrazně zaostávala za vyspělými tržními ekonomikami. Rozhodující strukturální změnou v zaměstnanosti v období transformace se tedy stalo uvolňování pracovníků z výrobních sektorů ekonomiky, ve kterých existovala „přezaměstnanost", ve prospěch nevýrobního sektoru doprovázena vznikem nezaměstnanosti (GaREP 1998).

Tabulka 8 Podíl zaměstnaných v terciárním sektoru ekonomiky (%)

Území	Rok		
	1991	2001	2011
okres Jeseník	35,6	50,8	62,5
okres Bruntál	36,5	48,1	54,9
ČR	42,8	54,5	61,3

Zdroj: Český statistický úřad (ČSÚ), SLDB 1991, 2001, 2011, vlastní zpracování

Cenzus obyvatelstva v roce 2001 zjistil, že na Jesenicku podíl zaměstnaných v terciéru byl již vyšší než ve výrobních sektorech, a Bruntálsko se blížilo k 50% zaměstnanosti. V ČR v té době pracovalo ve službách již 54,5 % zaměstnaných. Výborné přírodní předpoklady pro cestovní ruch na Jesenicku se promítly do nárůstu počtu pracovníků v odvětvích spojených s cestovním ruchem (zejména lázeňský cestovní ruch). Podíl osob pracující ve službách v okrese Jeseník během dalších deseti let překročil nejen hranici 60 %, ale byl v roce 2011 již vyšší než v celé ČR. Pokračovalo však zaostávání Bruntálu za celorepublikovým průměrem. Uvedený vývoj potvrzují i vypočítané indexy odvětvové specializace. V okrese Jeseník index specializace pro odvětví pohostinství a ubytování překročil hodnotu 1,50.

Tabulka 9 Počet zaměstnaných v terciárním sektoru a indexy specializace (k 26. 3. 2011)

Odvětví	Počet		Index specializace	
	Jeseník	Bruntál	Jeseník	Bruntál
Obchod	1 767	3 982	0,88	0,83
Pohostinství a ubytování	962	1 541	1,54	1,03
Doprava a spoje	177	2 746	0,90	0,88
Finančnictví	329	756	0,68	0,65
Služby pro podniky	1 237	2 528	0,70	0,59
Veřejná správa a obrana	1 442	3 027	1,25	1,09
Vzdělávání	1 442	3 080	1,21	1,08
Zdravotnictví a soc. péče	1 702	3 686	1,31	1,18
Ostatní služby	858	1 654	0,99	0,79
III. sektor celkem	**10 917**	**23 000**	**1,02**	**1,00**

Zdroj: Český statistický úřad (ČSÚ), Sčítání lidu, domů a bytů 2011, vlastní zpracování

Mezi odvětví s poměrně vysokým indexem specializace patří v obou okresech zdravotnictví a sociální péče. O něco nižší index vykázala odvětví vzdělávání a veřejná správa. Naopak ve

studovaném regionu nejsou dostatečně rozvinuta odvětví služeb, která jsou obvykle tahounem ekonomiky vyspělých regionů. Jde o vnitřně heterogenní odvětví „služby pro podniky" zahrnující výzkum a vývoj, a také o odvětví finančnictví.

Uvedenému vývoji odpovídá i pořadí největších zaměstnavatelů ve službách v okresech Jeseník a Bruntál. Na Jesenicku největším podnikatelským subjektem jsou ***Priessnitzovy léčebné lázně a.s.*** Jeseník, ve kterém pracuje téměř 350 osob, tedy více než v největším průmyslovém podniku tohoto okresu. O něco menším zaměstnavatelem (300 osob) je ***Jesenická nemocnice spol. s r.o.*** V okrese Bruntál ***Sdružené zdravotnické zařízení Krnov*** zaměstnává 800 osob v Krnově, Městě Albrechtice a Dvorcích. ***Podhorská nemocnice*** působí na dvou pracovištích v Bruntále a Rýmařově a pracuje v ní zhruba 270 osob. Hranice 250 pracovníků byla na konci roku 2012 překročena ještě v jednom případě (Městský úřad Krnov).

Případová studie „Rychlebské stezky"

V obci Černá Voda došlo v posledních letech k realizaci unikátního projektu, kterým jsou Rychlebské stezky. Jedná se o speciální okruhy vybudované pro horská kola. Myšlenka vzniku stezek vzešla od Pavla Horníka, který znal podobné aktivity z oblasti Velké Británie, konkrétně Walesu, a věřil, že projekt může fungovat i v českém prostředí. Pavel Horník z počátku čelil kritice myšlenky vzniku stezek, a to jak od lesáků, tak od bývalého starosty. Rozhodl se kandidovat na post starosty, mimo jiné proto, aby se mu myšlenku vzniku stezek podařilo snáze prosadit. Získal důvěru voličů (volby 2010) a po dílčích problémech se projekt stezek podařilo realizovat. To jasně ukazuje na fakt, že starosta je nejvýznamnější hráč v rozvoji obce a pokud má kvalitní vizi a je dostatečně silná osobnost, je schopen realizovat svůj záměr. Cyklostezky ukončily v roce 2014 již čtvrtou sezónu své existence. Projekt stezek fungoval od počátku na bázi neziskové organizace a i dnes hodně vsází na zapojení komunity „bikerů" do různých dobrovolných akcí a brigád. Důležitá je zde rovněž role sociálních sítí, protože komunita bikerů je aktivní zejména na facebooku a informace o podobných dobrovolných akcích, novinkách čerpají kromě webu stezek rovněž z profilu na facebooku. Dobrovolné brigády údržby stezek před zimou se během víkendu 2.–3. listopadu 2013 zúčastnilo 69 dobrovolníků. Veškeré vydělané peníze jsou okamžitě investovány do obnovy a rozšiřování stezek.

Pavel Horník na jaře 2013 předal funkci starosty dosavadnímu místostarostovi Peteru Viazaničkovi, aby se mohl naplno věnovat stezkám. Proč jsou Rychlebské stezky úspěšným projektem a každoročně roste jejich návštěvnost? Důvodů je hned několik a odpověď na tuto otázku je komplexnější. Podobné cyklostezky jsou u nás pouze v Jizerských horách, Singltrek pod Smrkem. Další se v současnosti připravují na Vysočině. Jedná se tedy o ojedinělý projekt. Rychlebské stezky navíc nejsou klasickými stezkami pro kola z bodu A do bodu B, kterých existují tisíce kilometrů. Jedná se spíše o uzavřené okruhy, které nabízejí zážitek z adrenalinové jízdy na celoodpruženém horském kole. Okruhy mají různou náročnost a nabízí vyžití zkušeným i méně zkušeným jezdcům. Tento druh cykloturistiky je vyznáván stále větším okruhem lidí, kteří jsou ochotni za tímto vyžitím cestovat i stovky kilometrů. Projekt stezek se díky dobré propagaci dostal do povědomí i na polské straně hranice a láká stále více polských zájemců.

Vzhledem k tomu, že do Černé Vody je v rámci České republiky z většiny míst (větších měst) snad s výjimkou Opavy hodně daleko, většina bikerů proto do Černé Vody vyráží např. na celý víkend a nocuje zde. Ze zdánlivé nevýhody periferní polohy se tak stává výhoda, neboť Rychlebské stezky vážou na sebe doprovodné aktivity cestovního ruchu. Došlo k rozvoji restauračních a ubytovacích kapacit, prádelny atp. Odhadem se jedná o třicítku nových pracovních míst. V minulých letech uzavřené penziony jsou znovu otevírány, rekonstruovány a obyvatelé pronajímají i pokoje

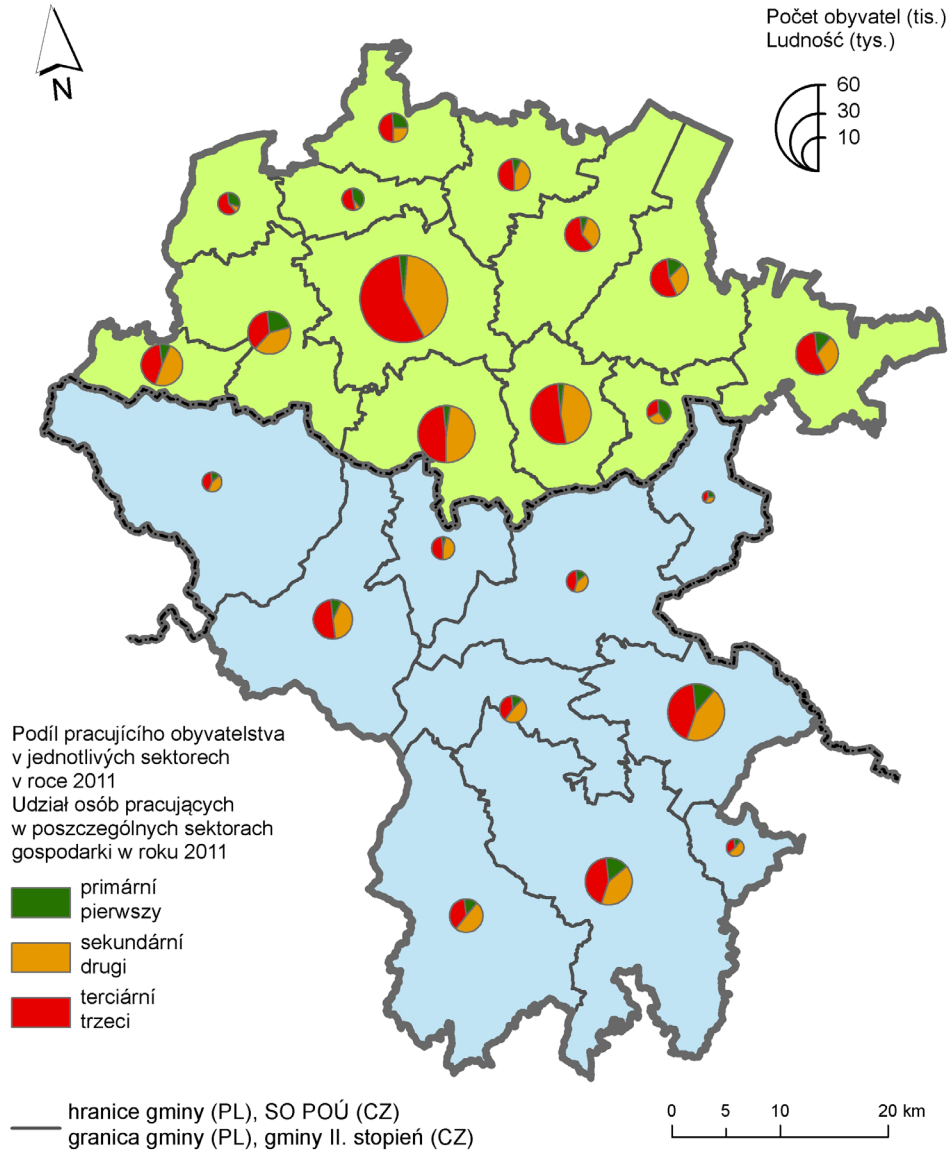

Obrázek 29 Podíl pracujícího obyvatelstva v jednotlivých sektorech v roce 2011

Zdroj: ČSÚ, SLDB 2011: Definitivní výsledky; GUS. Local Data Bank: Census 2011 – Population, Podkladová data: ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2014, Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej (CODGiK), 2014.

ve svých domech. Komunita bikerů navíc přijíždí i mimo sezónu, např. v roce 2012 v období Silvestra nebylo v obci volné jediné lůžko.

V této souvislosti lze zmínit obecně problematiku cestovního ruchu na Jesenicku a postavit do kontrastu „tvrdé" projektů cestovního ruchu (např. projekt sjezdovky v Koutech nad Desnou nebo připravované aqua centrum v Jeseníku), Tyto projekty jsou investičně velmi náročné, s dlouhým obdobím návratnosti, zatímco Rychlebské stezky, byly vybudovány za několik milionů korun a jsou navštěvovány obdobným množstvím lidí jako sjezdovka v Koutech nad Desnou. Mimo jiné mají mnohem delší sezónu, téměř devět měsíců v roce, kdy je možné je využívat. Nabízí se tedy otázka, zda cesta k rozvoji regionu nespočívá mimo jiné především v podobně dobře promyšlených menších projektech cestovního ruchu?

Dědictví těžby zlata

V rámci Jesenicka existuje řada míst, která skýtají potenciál pro rozvoj obdobných aktivit. Jedním z nich je např. areál bývalých Rudných dolů ve Zlatých Horách. K útlumu ztrátové těžby polymetalických rud zde došlo v 90. letech 20. stol. a doly byly postupně uzavřeny. Těžba polymetalických rud byla dlouhodobě ztrátová, přesto byla v 80. letech připravována těžba zlata po roce 2000. Jeho zásoby jsou značné a při dnešní ceně zlata na světových trzích je pravděpodobné, že by těžba byla rentabilní. Problémem je však to, že po ukončení těžby v 90. letech byla demontována a odstraněna veškerá infrastruktura potřebná pro těžbu. Její nová instalace by byla enormně nákladná.

Nabízí se však možnost využití těžebních prostor pro aktivity cestovního ruchu. Část prostor využívá sanatorium Edel ke speleoterapii, převážná část chodeb však žádné využití nemá. Přitom se jedná o prostory v celkové délce přibližně 150 km, které svým profilem umožňovaly průjezd nákladních vozů. Nabízí se např. využití těchto prostor pro adrenalinové aktivity (bungee jumping, extrémní sjezd na horských kolech, team building aktivity atd.).

Vedení města Zlaté Hory si je vědomo tohoto dědictví a investuje do cestovního ruchu. Podařilo se např. realizovat projekt Zlatorudného skanzenu a naučné stezky „Údolí ztracených štol". V roce 2010 ve Zlatých Horách proběhl světový šampionát v rýžování zlata s širokou mezinárodní účastí. V oblasti cestovního ruchu je ale nutné neustále přicházet s novinkami, aby byl zajištěn stabilní zájem turistů. Nabízí se rozšíření aktivit „dědictví těžby zlata" i do podzemních prostor, jak bylo zmíněno výše. To je ovšem podmíněné vstupem soukromého investora

5.3 Cestovní ruch jako potenciál rozvoje regionu

Cestovní ruch představuje a je chápán jako významný rozvojový potenciál pro místní ekonomiku a to zvláště v regionech, kde došlo v minulosti k úbytku pracovních příležitostí v jiných odvětvích. To je případem i zkoumaného území podél česko-polské hranice. Tak jako v celých ekonomikách, tak i v ekonomice příhraničních regionů došlo po roce 1989 k významným strukturálním změnám, které měly výrazný dopad na strukturu zaměstnanosti a růst nezaměstnanosti. Na české straně hranice se jednalo zejména o útlum hornické činnosti v oblasti Zlatohorska. V roce 1992 byla ukončena těžba zlata a barevných kovů v oblasti Zlatých Hor (např. i hornické obce Janov) a došlo k nárůstu nezaměstnanosti. Zároveň došlo ale také k útlumu jiných sektorů ekonomiky, které mohly propuštěné pracovní síly díky dojížďce za prací absorbovat. Zejména se jednalo o útlum jiných „citlivých" odvětví – zemědělství, textilního a oděvního průmyslu na Jesenicku a Krnovsku. To byl důsledek jednak liberalizace zahraničního obchodu a možnost dovozů

levných oděvů a textilu zejména z asijských zemí. Došlo i k rušení vojenských zařízení a posádek (např. velká posádka v Mikulovicích). V případě zemědělství potom došlo k významnému snížení dotací na zemědělskou produkci. To postihlo zejména horské a podhorské regiony, kde došlo k nejvýznamnějšímu snížení jak produkce, tak i zaměstnanosti v zemědělství. Přitom všechna tato odvětví tvořila do počátku 90. let páteř zdejší ekonomiky. Díky horší dopravní dostupnosti a existenci relativně hůře prostupné česko-polské hranice, vzdálenosti od vyspělých západních trhů a relativně nízké kvalifikaci zdejší pracovní síly také není toto území atraktivní pro příchod zahraničních investorů, kteří by využili zdejší relativně levné pracovní síly. Na polské straně je situace velmi podobná, také oblast Prudnicka a Nysy patří podobně jako Bruntálsko a Krnovsko k regionům s jednou z nejvyšších nezaměstnaností v Polsku a důvodem jsou také změny ve struktuře ekonomiky po roce 1989, zejména pokles zaměstnanosti v strukturálně citlivých odvětvích. Míra nezaměstnanosti je zde přitom ještě vyšší než na české straně hranice. To jsou všechno důvody, proč už od 90. let je spatřován význam cestovního ruchu pro alespoň částečné řešení strukturálních ekonomických problémů tohoto příhraničního regionu. Při rozhovorech se starosty a jinými místními autoritami jsou si tito lidé dobře vědomi, že cestovní ruch nemůže vyřešit všechny problémy regionu, a že tvoří jen určitou část celkového řešení. Dosti často se ale upínají jejich naděje k řešení z vnějšku (např. příchod velkého investora, dotační programy státu) a není brán do úvahy vnitřní rozvojový potenciál, ke kterému bezesporu právě rozvoj cestovního ruchu patří.

Analýza potenciálu cestovního ruchu

Z dřívějších analýz příhraničních vztahů vyplývá, že z hlediska potenciálu, ale i realizovaného zájmu o cestovní ruch má vyšší potenciál české pohraničí, které má z přírodních i kulturně-historických důvodů i lépe vyvinutou infrastrukturu pro cestovní ruch. Zároveň i uskutečněná dotazníková šetření uvádějí, že jedním z dominantních důvodů pro návštěvu Česka ze strany Poláků je cestovní ruch (Obr. 30). Nicméně potenciál cestovního ruchu je relativně vyvážený a do značné míry se doplňuje.

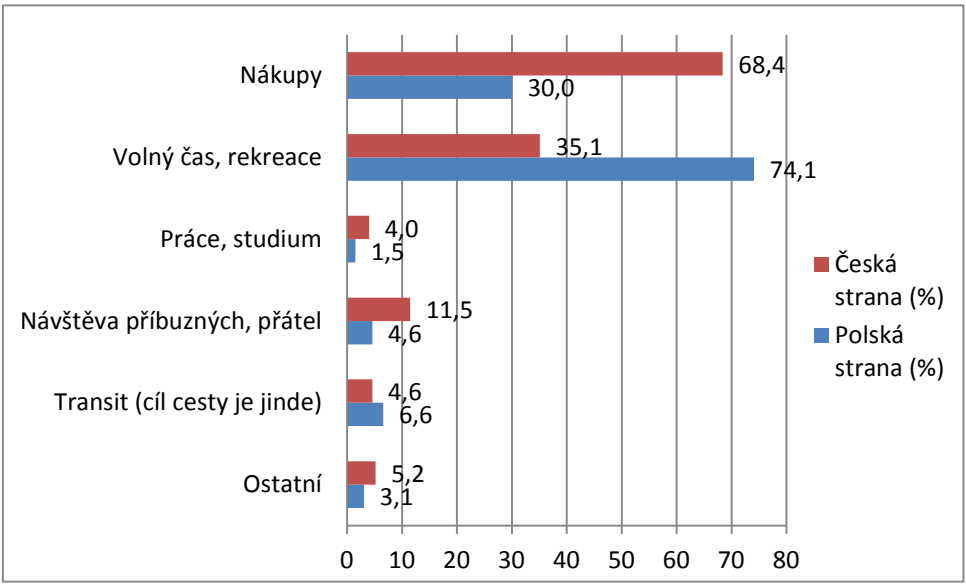

Obrázek 30 Nejdůležitější důvody návštěvy české a polské strany hranice

Zdroj: Ptáček, Mintálová (2012)

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Z hlediska hodnocení přírodních předpokladů cestovního ruchu lze zdůraznit zejména tyto rysy:

- Relativně větší atraktivita na české straně
- Geologické a geomorfologické poměry: Zlaté Hory, Glucholazy: hornické obce, zbytky a památníky těžby, morfologie krajiny (Góry Opawskie, Zlatohorská vrchovina), chráněná území – přírodní parky, ochranné pásmo a těsné sousedství CHKO Jeseníky
- Klimatické a hydrologické poměry: lázně Glucholazy, zimní a letní turistika (lyžování na české straně – např. skiareál Příčná je z větší části využíván turisty z Polska)

Z hlediska dalších přírodních atraktivit lze zdůraznit jejich výrazných potenciál a potenciální využití pro cestovní ruch zejména u krajinného rázu, paměti krajiny, drobných sakrálních a militárních památek. Důležitá bude jejich obnova a využití a propagace v měkkých formách CR (cykloturistika, pěší turistika, hypoturistika, pobyt na farmách....)

Kulturně-historické předpoklady cestovního ruchu

Z hlediska hodnocení kulturně-historických předpokladů cestovního ruchu lze zdůraznit zejména tento potenciál sledovaného území:

- Kulturně-historické památky: hrady, zámky, městské památkové rezervace (Prudnik, Zl. Hory, Glucholazy), potenciál pro propagaci společné historie, stavebních stylů apod.
- Kulturní zařízení a společenské akce: festivaly, oživení tradic, tradiční řemesla, znovuobnovení tradic (nypř. i kuchyně, lokální produkty a jejich branding)

Hromadná ubytovací a stravovací zařízení

Pokud jde o materiálně-technickou základnu cestovního ruchu, lze z hlediska kvantitativního konstatovat, že je mnohem rozsáhlejší vybavenost na polské straně (Góry Opawskie, Glucholazy, Prudnik). Je to ale do značné míry způsobeno vymezením území. Na české straně jsou všechna významnější střediska mimo sledované území a dominantní jsou kapacity jen ve Zlatých Horách (vázáno na zimní turistiku, montánní turistiku). Kvalitou a cenami služeb jsou si obě strany hranice poměrně blízko. Pokud se jedná o doprovodnou a dopravní infrastruktura, která umožňuje využít potenciál návštěvnosti, je lepší dostupnost z Polska. Navíc pro české turisty jsou poměrně rozsáhlé „mezilehlé příležitosti" v oblasti Jeseníků. Pro vyšší návštěvnost z polské strany je důležitá i blízkost větší populačních center (Nysa, Prudnik, ale i Opole, Katovická aglomerace) a relativně menší atraktivita přírodního potenciálu na polské straně.

Hodnocení předpokladů rozvoje cestovního ruchu ve zkoumaném území

V rámci hodnocení předpokladů rozvoje cestovního ruchu ve zkoumaném území lze konstatovat, že území disponuje relativním dostatkem předpokladů pro jeho další rozvoj (zejména se jedná o přírodní, společenské, kulturní). Větší rezervy lze najít u materiálně technických předpokladů. Jedná se zejména o kvalitu a komplexnost poskytovaných služeb. Podnikatelé v území si musí uvědomit, že jsou vystaveni tvrdé konkurenci sousedních, často atraktivnějších a lépe dostupných regionů. Proto se objevuje jako nutnost posílení institucionální spolupráce mezi obcemi regionu a zejména přes hranice přes česko-polskou hranici. Zde může sloužit jako velmi dobrá platforma spolupráce v rámci Euroregionu Praděd. Výhodou jsou komplementární předpoklady a podmínky cestovního ruchu a počet potenciálních návštěvníků, kdy zejména česká strana může profitovat ze svých přírodních a morfologických předpokladů (letní i zimní sezóna) a polská strana

díky lázeňství (Glucholazy) a městskému cestovnímu ruchu (Prudnik) si zajišťuje také relativně celoroční návštěvnost.

Výhodou je možnost čerpání prostředků EU. Doposud byla v rámci prostředků Evropského sociálního fondu a Evropského fondu pro regionální rozvoj realizována celá řada společných projektů, např. na rozvoj infrastruktury, propojení území, ale podle našeho názoru by do budoucna bylo vhodnější zaměření projektů právě na podporu tzv. měkkých forem cestovního ruchu, které by mohly v jednotlivých obcích odkrýt jejich nevyužitý potenciál. Zatím je potenciál využití pro měkké formy cestovního ruchu teprve v počátečním stádiu. Jako největší nevýhodu pro rozvoj cestovního ruchu je možno spatřovat v nižší úrovni lidského kapitálu, nižší míře podnikatelské aktivity a vyšší míře spoléhání na pomoc z vnějšku regionu. Vhodné formy pro rozvoj tzv. měkkého turismu pro daný region lze spatřovat zejména v těchto oblastech: průmyslové dědictví, kulturní dědictví (rodáci, stavby…), lázeňství, agroturistika, hipoturistika, další rozvoj cykloturistiky, další rozvoj a budování naučných stezek. Toho lze dosáhnout lepším využitím kulturně-historického potenciálu.

Doporučení pro podporu rozvoje cestovního ruchu a SWOT analýza

Jako klíčová pro další rozvoj cestovního ruchu se jeví zejména jeho institucionální a finanční podpora a koordinace mezi obcemi a přes hranice obou zemí. I s ohledem na to, že v příštím programovacím období 2014–2020 se bude klást větší důraz na koordinované projekty, z hlediska institucionální podpory se jeví jako vhodné vytvoření pracovní skupiny pro koordinaci rozvoje cestovního ruchu nejlépe na platformě Euroregionu Praděd. Ta by zabezpečovala koordinovaný přístup v otázkách dotačních titulů, operačních programů a specifik podpory cestovního ruch v příhraničních oblastech. Byl by vyhodnocen potenciál jednotlivých obcí a nalezen jejich skrytý potenciál zejména v oblasti měkkých forem cestovního ruchu. Více menších, vzájemně provázaných projektů může přinést v konečném důsledku lepší výsledky. Jako velmi důležitá se v tomto ohledu jeví samozřejmě i podpora podnikání v cestovním ruchu, výměna zkušeností jak už mezi středními školami, tak i jednotlivými podnikateli. Právě oni a obecně vnitřní potenciál regionu jsou totiž rozhodujícími hybateli rozvoje cestovního ruchu v regionu.

SWOT analýza:

Silné stránky (Strengths)	**Slabé stránky (Weaknesses)**
přírodní podmínky, poměrně dobrá infrastruktura, kulturní a jazyková podobnost, komplementární struktura potenciálu CR	nepříznivá demografická situace, nízká úroveň podnikatelské aktivity, vysoká nezaměstnanost, slabá či neexistující institucionální spolupráce v oblasti CR i jinde, struktura zařízení (buď levnější a nedostatečně vybavené, nebo drahé), nižší využívání kulturně-historického potenciálu
Příležitosti (Opportunities)	**Hrozby (Threaths):**
možnost využití existujících struktur (Euregion Praděd, sdružení obcí, MAS), vytvoření společné strategie rozvoje CR a zvýšení důrazu na příhraniční řešení problémů, koordinované čerpání prostředků EU a Cíle3, udržení aktivních lidí v regionu, rozvoj nových, zvl. měkkých druhů turistiky, společná značka regionu (branding): WIN-WIN strategie	odliv mladých, vzdělaných lidí, pokračování nekoordinovaného, často konkurenčního prostředí mezi obcemi a přes hranici, stanovení nereálných cílů rozvoje CR, změny preferencí návštěvníků zvnějšku regionu

Zdroj: vlastní návrh autorů

Jako závěrečné shrnutí současného stavu a potenciálu rozvoje cestovního ruchu jsme na základě vlastních terénních šetření a analýz zpracovali SWOT analýzu, která se snaží zdůraznit nejdůležitější momenty z hlediska silných a slabých stránek (současný stav) a příležitostí a hrozeb (možné scénáře do budoucna).

5.4 Doprava a technická infrastruktura

Správní území ORP Jeseník patří z dopravního hlediska mezi nejproblematičtěji dostupné regiony České republiky. Od zbytku republiky je odděleno masívem Hrubého Jeseníku a Králického Sněžníku, na omezení kvalitního dopravního spojení se nejvýznamněji podílejí orografické důvody. V minulosti dopravně významné vazby na sever do oblasti Slezska byly v období těsně po 2. světové válce násilně zpřetrhány vysídlením převážně německého obyvatelstva a novým politickým uspořádáním Evropy (státní hranice s Polskem). K jejich obnovování dochází jen velmi pozvolna.

Nízká hustota osídlení je důvodem pro složitější zajištění dopravní dostupnosti i v rámci regionu. Ve srovnání s ostatními částmi republiky je zatížení silniční sítě relativně nízké a kapacitně všechny sledované silnice dostačují i přes pokračující růst intenzit. Optimální není vedení většiny páteřních silnic v dlouhých úsecích skrze obce. Nedostatečné propojení Jesenicka s vnitrozemím by měla zlepšit výstavba prakticky úplně nové silnice I/44 ve dvojpruhovém uspořádání s mimoúrovňovými křížením. Na dlouhodobě diskutovaný tunel pod Červenohorským sedlem naváže za Horním Domašovem úsek Bělá pod Pradědem – Mikulovice v délce 25 km vedený v nové stopě východně od stávající trasy, u Písečné dojde k překřížení a nedaleko letiště Mikulovice trasa naváže na již zbudovaný obchvat Mikulovic.

Osou železniční sítě regionu je trať Hanušovice – Jeseník – státní hranice – Glucholazy (Polsko), která byla zprovozněna až v roce 1888. Později z ní vyšly lokální trati z Mikulovic do Zlatých Hor a z Dolní Lipové (dnes Lipová-Lázně) do Bernartic u Javorníka s odbočkami do Vidnavy a Javorníku ve Slezsku. Železniční přechody do sousedního Pruska byly vybudovány v Bernaticích, Vidnavě a Mikulovicích, do dnešních dob však zůstal zachován pouze poslední jmenovaný, v roce 2006, po složitých jednání, znovu otevřený pro mezinárodní osobní dopravu (od prosince 1948 byla povolena pouze nákladní doprava a osobní peážní doprava do Jindřichova ve Slezsku). Všechny tratě na Jesenicku jsou jednokolejné a neelektrifikované. Nízká úroveň osídlení, i hospodářských aktivit a marginální poloha regionu nedávají příliš mnoho šancí na další rozvoj železniční sítě. Do budoucnosti je proto důležité se soustředit na zachování stávajících železnic.

Všechny obce jsou vybaveny veřejným vodovodem, polovina obcí je vybavena kanalizaci s čistírnou odpadních vod a většina obcí je plynofikována. Dochází k využívání alternativních zdrojů energie – větrné elektrárny jsou na území obcí Ostružná a Velká Kraš a malé vodní elektrárny na řece Bělé i jinde. Příležitostí je vybudování tunelu pod Červenohorským sedlem, což přinese výrazné zlepšení dopravního napojení na zbytek Olomouckého kraje a krajské město. Zlepšování fungování integrovaného dopravního systému Olomouckého kraje a alternativní řešení dopravní obslužnosti veřejnou dopravou menších sídel zachovají standard dostupnosti pracovních příležitostí a služeb pro obyvatele.

Neřešení výše zmíněných problémů, omezování rekonstrukce a modernizace dopravní sítě, nedostatečné dopravní napojení a nedostatečný rozvoj další technické infrastruktury může vést k dalšímu zaostávání regionu.

SO ORP Krnov patří sice mezi pohraniční regiony, ale napojení na zbytek republiky a směrem do sousedního Polska je možno hodnotit jako vcelku dostačující.

Pokud jde o dopravní infrastrukturu, je vhodné jako silné stránky zdůraznit dobrou návaznost Krnovska na centrální části Moravskoslezského kraje s napojením na severo-jižní evropský dopravní koridor (VI. Multimodálního koridoru – větev B) s výhodnými geografickými podmínkami pro průchod dopravních tahů Moravskou bránou. S ohledem na reálné objemy dopravy existuje relativně vysoký počet hraničních přechodů. Existuje dostatečně rozvinutá síť veřejné autobusové a vlakové veřejné dopravy. Také existují vhodné podmínky pro rozvoj cyklistické dopravy. Mezi hlavní příležitosti patří relativně dobrá dostupnost kraje a napojení na síť rychlostních komunikací a lepší propojení dopravní infrastruktury s Hornoslezskou aglomerací v Polsku. Dále je to zkvalitnění hraničních přechodů pro silniční i železniční dopravu. Obecně je příležitost viděna v koordinaci aktivit s polskou stranou. Mezi slabé stránky patří absence kvalitního napojení Krnovska na dálniční síť České i Polské republiky, nevyhovující stav páteřní komunikační sítě silnic. I/57 a I/45 a neuspokojivý technický stav celostátních a regionálních tratí. Do určité míry je limitující také nedostatečný počet hraničních přechodů provozovaných bez omezení. V oblasti Osoblažska chybí komunikace pro místní příhraniční vazby. Do budoucna lze jako největší rizika označit zpožďování výstavby a modernizace nejdůležitějších komunikací, nedostatečnou koordinaci výstavby s polskou stranou, erozi veřejné dopravy, která by vedla k další periferizaci okrajových oblastí (Osoblažsko) a k nárůstu individuální automobilové dopravy s negativními vlivy na životní prostředí.

Pokud jde o ostatní technickou infrastrukturu, lze ji označit za vcelku kvalitní a dostupnou. Zásobování pitnou vodou i napojení obyvatel na soustavnou kanalizaci svedenou na centrální čističku odpadních vod je nad krajským průměrem. Jak Krnov, tak Město Albrechtice disponují kvalitními a moderními ČOV s dostatečnou kapacitou. Samozřejmě, že kanalizační systém by si zasloužil rozšíření a modernizaci, v některých obcích (zejména do 2000 obyvatel) chybí ČOV, což vede k znečištění některých toků (Osoblaha, Hrozová, Prudnik, Sádecký potok a Čižina). Zásobování elektrickou energií a územní pokrytí je bezproblémové. Pokud jde o zásobování plynem a teplem, jsou zde velké rezervy v omezené dostupnosti plynu. Potenciál je možné spatřovat ve větším využití obnovitelných zdrojů energie.

5.5 Trh práce

Území obou okresů patří mezi ta území, kterým je v rámci české regionální politiky věnována dlouhodobě pozornost. Řada opatření bývalých vlád ČR na počátku 90. let byla věnována řešení situace v okresech s nejvyšší mírou nezaměstnanosti, mezi které patřil od počátku okres Bruntál a od začátku roku 1996 i nově vzniklý okres Jeseník. Bruntálska se již dotýkalo usnesení vlády ČR č. 759/1992 k zásadám regionální politiky vlády, kde v příloze 1 stanovilo mj., že smyslem regionální hospodářské politiky vlády je působit tržně konformními nástroji na podporu rozvoje nových aktivit v oblastech, které vykazovaly dlouhodobě nižší ekonomickou výkonnost. Smyslem hospodářské politiky nemělo být mechanické přerozdělování zdrojů vytvořených ve výkonnějších regionech do zaostalejších regionů, ale kritériem regionální podpory měla být v první řadě ekonomická efektivnost. Vláda měla v té době k dispozici základní instrumenty regionální politiky, např. změkčování úvěrových podmínek, garance za komerční úvěry, investiční granty, daňové úlevy, rekvalifikační dotace, veřejné zakázky, podpora informačních a rozvojových regionálních studií

atd., ale mnohé z těchto instrumentů nebyly využity. V příloze daného usnesení vláda poprvé stanovila nejen hospodářsky problémové oblasti ale také strukturálně postižená území.

Další usnesení vlád ČR z let 1993–1997 týkající se podpory regionu lze považovat za nesystémová a teprve o usnesení č. 235/1998 lze říct, že šlo o zásadní dokument, v rámci kterého byly mj. schváleny i Zásady regionální politiky vlády. Toto usnesení uvádělo, že „regionální politika je koncepční a výkonná činnost státu, jejímž cílem je: a) přispívat k harmonickému a vyváženému rozvoji jednotlivých regionů, b) snižovat rozdíly mezi úrovněmi rozvoje jednotlivých regionů, c) podporovat hospodářský a sociální rozvoj regionů, zejména pokud jde o aktivizaci jejich nedostatečně využívaného hospodářského a sociálního potenciálu". Za nástroje regionální politiky byly zvoleny státní záruky za bankovní úvěry, plné či částečně úhrady úroku z bankovních úvěrů, poskytování dotací nebo půjček a poskytování prémií za vytvořená pracovní místa (Pileček et al., 2011).

Regiony se soustředěnou podporou státu byly podle zásad členěny na:

- strukturálně postižené regiony (průmyslové oblasti s útlumem tradičních odvětví s vysokou mírou nezaměstnanosti),
- hospodářsky slabé oblasti (s nižší hospodářskou a životní úrovní), kam patřilo i území okresů Jeseník a Bruntál,
- další regiony, pokud o tom rozhodne vláda (např. pohraniční oblasti podporované v rámci programu Phare, venkovské oblasti v rámci Programu rozvoje venkova, bývalé vojenské prostory Ralsko a Mladá a některé mikroregiony s vysokou mírou nezaměstnanosti).

Za klíčové rozhodnutí v roce 1998 lze považovat přijetí pobídkové systému podpory investic. Právě tento pobídkový systém hrál klíčovou roli při snižování regionálních disparit na trhu práce a přispěl k aktivizaci regionálních ekonomik, zejména ve strukturálně postižených oblastech (Toušek, V., Novák, V., 2012; Šerý, O., Toušek, V., 2013). V hospodářsky slabých oblastech, jako jsou Bruntálsko a Jesenicko, pozitivní efekty pobídkového systému nebyly až tak velké (Kladivo, P. et al., 2013). Potvrzují to i data o situaci na trhu práce v obou okresech z nedávné minulosti.

Vývoj situace na trhu práce po roce 1989

Analýza základních ukazatelů (počet uchazečů o zaměstnání, počet volných pracovnách míst, míra nezaměstnanosti a počet uchazečů na jedno volné pracovní místo) postihujících situaci na trhu práce v období 1990–2014 (v případě okresu Jeseník 1996–2014) jednoznačně ukazuje, že oba okresy patří skutečně mezi hospodářsky slabé oblasti v České republice. Na území Moravy a Slezska za srovnatelnou oblast lze považovat území okresů Znojmo a Hodonín, jejichž poloha vzhledem k pólům ekonomického rozvoje je periferní, neboť se nachází na jihovýchodě ČR na česko-rakouském a česko-slovenském pomezí. Z dat uvedených v následujících dvou tabulkách lze přehledně zjistit, kdy byla situace na trhu práce na Bruntálsku a Jesenicku nejhorší a kdy naopak nejlepší v období po roce 1989.

Tabulka 10 Vývoj základních ukazatelů trhu práce v okrese Bruntál na konci let 1990–2014

Rok	Počet uchazečů	Počet volných pracovních míst	Míra nezaměstnanosti (%)	Uchazeči na 1 volné místo
1990	980	546	1,7	1,8
1991	4 605	264	8,1	17,4
1992	3 275	211	6,0	15,5
1993	4 753	153	8,7	31,1
1994	3 840	720	6,9	5,3
1995	3 215	678	5,8	4,7
1996	3 463	492	6,5	7,0
1997	4 518	421	8,7	10,7
1998	6 181	255	11,4	24,2
1999	8 039	188	15,6	42,8
2000	8 264	196	17,2	42,2
2001	8 622	253	16,5	34,1
2002	9 193	208	16,7	44,2
2003	9 940	288	18,2	35,5
2004	10 041	178	17,5	56,4
2005	8 615	167	15,9	51,6
2006	7 396	359	13,4	20,6
2007	5 873	445	10,7	12,3
2008	5 829	296	11,1	19,7
2009	8 273	193	15,4	42,9
2010	9 092	233	17,9	39,0
2011	8 750	220	16,9	39,8
2012	9 196	160	17,8	55,2
2013	9 741	146	19,0	66,7
2014	9 085	264	17,6	34,4

Zdroj: MPSV, Statistiky 1990–2014, Krajské pobočky ÚP ČR, 2015, vlastní zpracování.

Maximum registrovaných uchazečů o zaměstnání na konci roku bylo na Bruntálsku zjištěno v roce 2004. Počet nezaměstnaných v té době překročil hranici 10 tis. (10 041). Míra nezaměstnanosti vykázaná Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR (dále MPSV) byla 17,5 %, tedy méně než v roce 2003 (18,2 %), kdy počet registrovaných uchazečů o zaměstnání byl menší, a to 9 940. Příčinou poklesu míry nezaměstnanosti byla změna metodiky jejího výpočtu. Od poloviny roku 2004 míra nezaměstnanosti se počítá pouze z dosažitelných uchazečů, a ne ze všech registrovaných uchazečů na úřadech práce (ÚP).

Dosažitelní uchazeči jsou uchazeči o zaměstnání, kteří mohou bezprostředně nastoupit do zaměstnání při nabídce vhodného pracovního místa, tj. evidovaní nezaměstnaní, kteří nemají žádnou objektivní překážku pro přijetí zaměstnání. Za dosažitelné se nepovažují uchazeči o zaměstnání ve vazbě, ve výkonu trestu, uchazeči v pracovní neschopnosti, uchazeči, kteří jsou zařazeni do rekvalifikačních kurzů nebo uchazeči, kteří vykonávají krátkodobé zaměstnání, a dále

uchazeči, kteří pobírají peněžitou pomoc v mateřství nebo kterým je poskytována podpora v nezaměstnanosti po dobu mateřské dovolené.

Na konci roku 2004 v okrese Bruntál byl počet dosažitelných uchazečů téměř o 700 osob nižší než počet všech uchazečů nacházejících se v registru okresního úřadu práce. Míra nezaměstnanosti na Bruntálsku nebyla nejvyšší v roce 2003, ale až v roce 2013, kdy dosáhla hodnoty 19 %. To bylo způsobeno skutečností, že odhad pracovní síly okresu Bruntál provedený Českým statistickým úřadem (dále ČSÚ) byl v nedávné minulosti silně nadhodnocený. ČSÚ na konci roku 2003 vykazoval pracovní sílu okresu ve výši 54 674 osob, zatímco na konci roku 2013 činila pouze 49 584 osob. Lze tedy předpokládat, že na konci roku 2004, kdy počet registrovaných uchazečů překračoval hranici 10 tis., tak míra nezaměstnanosti ve skutečnosti mohla překračovat hodnotu 20 %, tedy, že každá pátá ekonomicky aktivní osoba byla nezaměstnána. Okres Bruntál však v té době nebyl okresem ČR s nejvyšší mírou nezaměstnanosti.

Vyšší míru vykazovaly strukturálně postižené okresy, zejména Most a Karviná. Okres Bruntál byl v souboru okresů ČR územím s nejvyšší mírou nezaměstnanosti dříve, a to v letech 1992 a 1993 (v letech 1990 a 1994 okresní míra nezaměstnanosti byla 2. nejvyšší). Analýza dat v období v nedávné ekonomické krizi prokázala, že okres Bruntál toto nelichotivé postavení opět získal na konci roku 2012, kdy míra nezaměstnanosti na Bruntálsku dosahovala 17,8 %. Tato situace přetrvávala i na konci roku 2013 a 2014.

Jesenicko v minulosti, zejména díky lázeňství, vykazovalo o něco lepší situaci na trhu práce než na Bruntálsku. Míra nezaměstnanosti byla sice na české poměry vysoká, ale existovalo období (1998–2000), kdy nepatřilo Jesenicko do žebříčku TOP 10 okresů s nejvyšší mírou nezaměstnanosti. Jak je patrno z dat uvedených v Tab. 11, v předkrizovém období (v roce 2007) míra nezaměstnanosti poklesla až na 11,1 %, nicméně byla to 6. nejvyšší okresní hodnota v ČR. O rok později se okres Jeseník mírou nezaměstnanosti již řadí na 2. místo mezi okresy ČR a na konci let 2009 a 2010 je okresem s nejvyšší mírou nezaměstnanosti. Na konci roku 2011 a 2012 vyšší mírou nezaměstnanosti než Jesenicko disponovalo pouze zmiňované Bruntálsko. V letech 2013 až 2014 se pozice okresu Jeseník začíná postupně zlepšovat a míra nezaměstnanosti (13,8 %) je mezi okresy 8. nejvyšší. Počet uchazečů o zaměstnání klesl k hranici 3 tis. Nejvyšší počet uchazečů byl dosud zaznamenán v letech 2004 a 2010 (více než 4 tis. osob).

Tabulka 11 Vývoj základních ukazatelů trhu práce v okrese Jeseník na konci let 1996–2014

Rok	Počet uchazečů	Počet volných pracovních míst	Míra nezaměstnanosti (%)	Uchazeči na 1 volné místo
1996	1 547	306	7,0	5,1
1997	2 036	289	9,3	7,0
1998	2 379	221	10,3	10,8
1999	2 856	130	13,0	22,0
2000	2 961	180	13,2	16,5
2001	3 173	231	14,8	13,7
2002	3 501	44	16,9	79,6
2003	3 753	49	18,2	76,6
2004	4 012	165	18,3	24,3

Rok	Počet uchazečů	Počet volných pracovních míst	Míra nezaměstnanosti (%)	Uchazeči na 1 volné místo
2005	3 610	180	16,9	20,1
2006	3 236	183	14,7	17,7
2007	2 571	190	11,1	12,8
2008	2 540	94	11,5	27,0
2009	3 409	93	16,9	36,7
2010	4 055	64	19,7	63,4
2011	3 444	71	15,6	48,5
2012	3 500	37	15,8	89,2
2013	3 475	70	15,6	49,6
2014	3 046	89	13,8	34,2

Zdroj: MPSV, Statistiky 1990–2014, Krajské pobočky ÚP ČR, 2015, vlastní zpracování

Oba okresy „vynikaly“ v minulosti nedostatkem volných pracovních míst, proto ukazatel *„počet uchazečů o zaměstnání na jedno volné pracovní místo“* překračoval v některých letech dokonce hranici 50 nezaměstnaných. Maximální hodnota tohoto ukazatele byla na Jesenicku zaznamenána v roce 2012, kdy na jedno volné místo připadalo téměř 90 nezaměstnaných. Jak je patrno z předchozí tabulky, extrémně vysoké hodnoty byly zaznamenány také v letech 2002, 2003 a 2010. Co se týká okresu Bruntál (viz Tab. 10), tak největší počet nezaměstnaných na jedno volné místo byl zaznamenán v roce 2013, a to 66,7 uchazečů.

Předchozí obrázek vyjadřuje vývoj míry nezaměstnanosti v obou okresech v minulosti. Z obrázku je patrné, že míra nezaměstnanosti na Bruntálsku i Jesenicku byla po celé sledované období podstatně vyšší než míra nezaměstnanosti ČR. Největší rozdíl byl zaznamenán v období ekonomické krize, a to na konci roku 2010. Míra nezaměstnanosti byla zhruba dvakrát vyšší než v celé republice (Jeseník 19,7 %, Bruntál 17,9 %, ČR 9,6 %). V Obr. 4 je zároveň znázorněn rok (2004), kdy došlo ke změně metodiky výpočtu nezaměstnanosti, kdy se míra nezaměstnanosti počítá z dosažitelných uchazečů.

Regionální rozdíly a problémové skupiny

Analýza regionálních rozdílů, o situaci na trhu práce na Bruntálsku a Jesenicku, se opírá o údaje z neveřejné databáze MPSV „GIS – prostorová analýza“ za obce ČR. Data v Tab. 12 uvádějí počet dosažitelných uchazečů a míru nezaměstnanosti na konci let 2011, 2012, 2013 a 2014 nejen za území okresů Bruntál a Jeseník, ale také za území správních obvodů obcí s rozšířenou působností (dále SO ORP) (3 obvody za Bruntálsko, 1 obvod za Jesenicko) a obvody obcí s pověřeným obecním úřadem (dále SO POÚ) (celkem 10 obvodů).

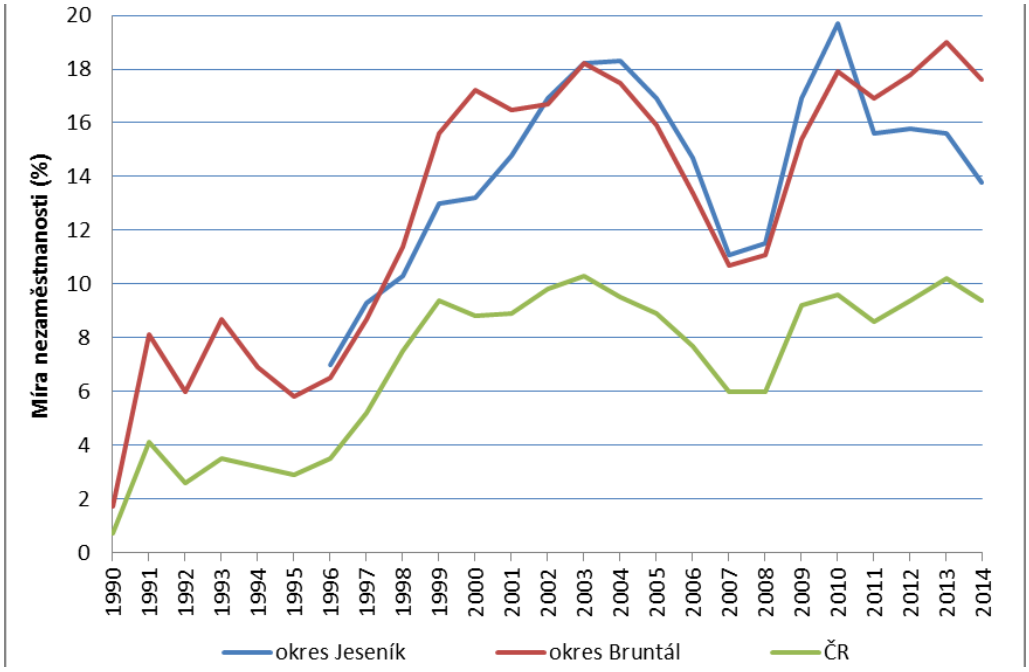

Obrázek 31 Míra nezaměstnanosti v okrese Bruntál na konci roku 1990–2014 a v okrese Jeseník v letech 1996–2014 a jejich srovnání s celorepublikovým průměrem

Zdroj: MPSV, Statistiky 1990–2014, Krajské pobočky ÚP ČR, 2015, vlastní zpracování

Tabulka 12 Dosažitelní uchazeči o zaměstnání a míra nezaměstnanosti v administrativních jednotkách okresů Bruntál a Jeseník na konci roku 2011, 2012, 2013, 2014

Území	Dosažitelní uchazeči				Míra nezaměstnanosti (%)			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
okres Bruntál	**8 368**	**8 828**	**9 422**	**8 713**	**16,9**	**17,8**	**19,0**	**17,6**
SO ORP Bruntál	3 623	3 850	4 180	3 832	18,0	19,1	20,8	19,0
SO POÚ Bruntál	*2 610*	*2 785*	*3 051*	*2 863*	*18,1*	*19,3*	*21,2*	*19,9*
SO POÚ Horní Benešov	*289*	*329*	*387*	*277*	*16,1*	*18,3*	*21,6*	*15,4*
SO POÚ Vrbno p. Prad.	*727*	*736*	*742*	*692*	*18,4*	*18,7*	*18,8*	*17,5*
SO ORP Krnov	3 475	3 623	3 680	3 566	16,4	17,1	17,4	16,9
SO POÚ Krnov	*2 407*	*2 463*	*2 552*	*2 549*	*15,4*	*15,8*	*16,3*	*16,3*
SO POÚ Město Albrechtice	*698*	*786*	*768*	*671*	*17,0*	*19,1*	*18,7*	*16,3*
SO POÚ Osoblaha	*370*	*374*	*360*	*346*	*26,1*	*26,3*	*25,4*	*24,4*
SO ORP Rýmařov – SO POÚ	1 267	1 355	1 562	1 315	15,3	16,3	18,8	15,8
okres Jeseník – SO ORP	**3 245**	**3 301**	**3 263**	**2 873**	**15,6**	**15,8**	**15,6**	**13,8**
SO POÚ Jeseník	*1 382*	*1 423*	*1 384*	*1 146*	*13,4*	*13,8*	*12,6*	*10,1*
SO POÚ Javorník	*1 314*	*1 369*	*1 354*	*1 280*	*18,2*	*19,0*	*18,8*	*20,8*
SO POÚ Zlaté Hory	*549*	*509*	*525*	*447*	*16,5*	*15,3*	*15,8*	*13,4*

Zdroj: Databáze „GIS – prostorová analýza“ za obce ČR, vlastní zpracování

Z výše uvedených dat vyplývá poměrně velká regionální stabilita situace na trhu práce ve studovaném území. Obvodem POÚ s nejnižší mírou nezaměstnanosti byl na konci každého analyzovaného roku obvod POÚ Jeseník, v němž míra nezaměstnanosti nedosahovala ani hranice 15 %. Na konci roku 2014 míra nezaměstnanosti u tohoto obvodu klesla dokonce až na 10,1 %. Až na SO POÚ Zlaté Hory na konci roku 2014 vykazovaly ostatní SO POÚ míru nezaměstnanosti ve všech případech vyšší než 15 %. V SO POÚ Osoblaha prosincová míra nezaměstnanosti do roku 2013 trvale překračovala hranici 25 %, na konci roku 2014 klesla na 24,4 %. Nejvyšší míru nezaměstnanosti v okrese Bruntál na konci roku 2013 (19,0 %) způsobil především nárůst počtu nezaměstnaných zejména v SO POÚ Bruntál a Horní Benešov. Míra nezaměstnanosti v obou obvodech na konci roku 2013 překročila dokonce hranici 20 %. O zhoršující se situaci na Bruntálsku vypovídají i rostoucí míry nezaměstnanosti především v SO POÚ Bruntál a Horní Benešov, v kterých míra nezaměstnanosti na konci roku 2013 překročila hranici 20 %.

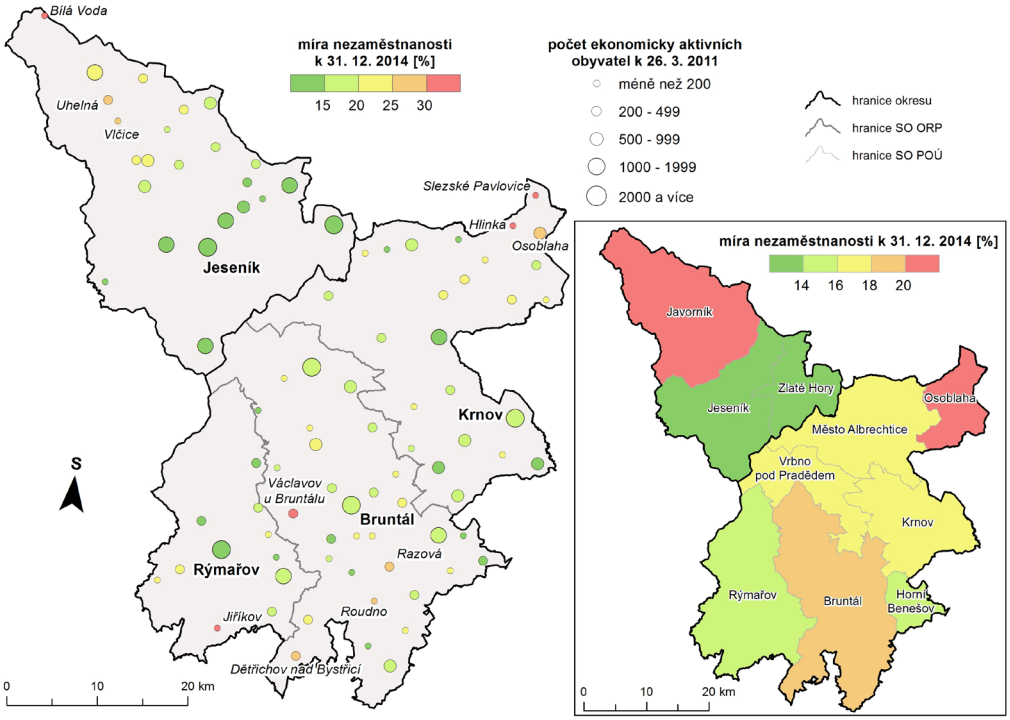

Obrázek 32 Míra nezaměstnanosti a počet ekonomicky aktivních obyvatel v okresech Bruntál a Jeseník k 31. 12. 2014

Zdroj: Databáze „GIS – prostorová analýza" za obce ČR, vlastní zpracování, ArcČR ver. 10.1, vlastní zpracování

Situaci na trhu práce v obcích analyzovaného území na konci roku 2014 znázorňuje Obr. 32. Zhoršující se situace na trhu práce v okrese Bruntál, zejména v roce 2013, se promítla i do nárůstu počtu obcí, ve kterých byla nezaměstnána nejméně každá čtvrtá ekonomicky aktivní osoba. V prosinci 2013 bylo takových obcí na Bruntálsku 15, ale o rok později, kdy klesl počet dosažitelných uchazečů z 9 422 na 8 713, se jejich stav snížil na osm. Na Jesenicku byly takové obce pouze tři,

a to jak v roce 2013 i v roce 2014. Nejvyšší míra nezaměstnanosti na konci roku 2014 byla zaznamenána v obci Jiříkov (40,6 %), dále v obcích Bílá Voda (35,7 %), Slezské Pavlovice (35,0 %), Václavov u Bruntálu (30,9 %) a Hlinka (30,8 %). O rok dříve hranici 40 % míry nezaměstnanosti kromě Jiříkova překračovaly také Hlinka a Horní Životice.

Co se týká středisek SO POÚ, tak vysokou nezaměstnaností se vyznačovala především Osoblaha. I když v roce 2014 došlo k poklesu počtu dosažitelných uchazečů, míra nezaměstnanosti překračovala hranici 25 % (25,8 %). Více než 20 % nezaměstnaných bylo zaznamenáno také ve středisku Javorník (20,1 %). Nejnižší nezaměstnanost vykazoval Jeseník (9,9 %). Z ostatních středisek míru nezaměstnanosti pod 15 % měla 3 centra SO POÚ (Město Albrechtice, Rýmařov a Zlaté Hory). Překvapuje vysoká míra nezaměstnanosti v okresním městě Bruntál (19,4 %), což je více než okresní průměr.

Tabulka 13 Problémové skupiny obyvatelstva z hlediska jejich uplatnitelnosti na trhu práce (% nezaměstnaných na produktivním obyvatelstvu okresu, pořadí v souboru 76 okresů ČR a Hlavního města Prahy)

Zdravotně postižení (Bruntál 1,76 % – 1. místo, Jeseník 0,91 % – 48. místo, ČR 0,87 %)
Pečující o dítě do 15 let (Bruntál 0,96 % – 33. místo, Jeseník 0,90 % – 39. místo, ČR 0,84 %)
Osoby ve věku 50+ (Bruntál 4,29 % – 1. místo, Jeseník 3,71 % – 3. místo, ČR 2,24 %)
Osoby se základním vzděláním (Bruntál 4,30 % – 6. místo, Jeseník 3,55 % – 11. místo, ČR 2,13 %)
Dlouhodobě nezaměstnaní (12 a více měsíců) (Bruntál 7,16 % – 2. místo, Jeseník 4,04 % – 21. místo, ČR 3,36 %)
Uchazeči o zaměstnání – muži (Bruntál 14,79 % – 1. místo, Jeseník 12,73 % – 4. místo, ČR 7,85 %)

Zdroj: MPSV, Statistiky 2014, Krajské pobočky ÚP ČR, 2015, vlastní zpracování

Zejména Bruntálsko se vyznačuje velkými potížemi se zaměstnáváním osob, které patří do problémových skupin hůře se uplatňujících na trhu práce. Jedná se tedy především o osoby se zdravotním postižením, osoby ve věku vyšším než 50 let, osoby pouze se základním vzděláním, dlouhodobě nezaměstnané osoby. Nepříznivou situaci na Bruntálsku dokumentuje i data v Tab. 13, ve které jsou uvedeny podíly nezaměstnaných osob z problémových skupin na obyvatelstvu ve věku 15–64 let (produktivní obyvatelstvo) obou okresů včetně postavení jednotlivých analyzovaných okresů v souboru okresů ČR. V tabulce je uvedena i průměrná hodnota za celou ČR. Postavení okresu Jeseník je o něco lepší než v případě okres Bruntál. Z komparace 76 okresů ČR vyplývá, že okres Bruntál se vyznačuje nejvyšší nezaměstnaností u osob zdravotně postižených, dále u osob dlouhodobě nezaměstnaných a také u osob ve věku 50 a více let.

Analýza trhu práce v okresech Bruntál a Jeseník prokázala, že dosavadní nástroje regionální politiky ČR použité na toto území dosud nevedly ke snížení nezaměstnanosti. Ukazuje se, že pro hospodářsky slabé oblasti (zejména Bruntálsko a Jesenicko) bude potřeba aplikovat jiné nástroje regionální politiky než doposud. Na tuto skutečnost musí zaměřit pozornost zejména Ministerstvo pro místní rozvoj, jinak budou mezi těmito oblastmi a ostatními územími ČR narůstat regi-

onální disparity. Jeví se nezbytné přijetí pobídkového systému na celostátní úrovni pro investory zaměřeného na oblasti hospodářsky slabé, tedy obdobného systému, jaký byl přijat v roce 1998 pro nastartování ekonomiky, zejména ve strukturálně postižených oblastech.

6. Socioekonomická charakteristika zájmového území – powiat Prudnik a Nysa

Podle administrativního členění z roku 1999 leží analyzované oblasti v jižní části Opolského vojvodství. V současné době, stejně jako v dobách minulých, je nejdůležitějším urbanistickým centrem regionu město Nysa. Poloha na periferii vojvodství a současně celého Polska zanechala v celé oblasti svou stopu, avšak zároveň vytváří prostor pro nové možnosti rozvoje – zejména po vstupu Polska a Česka do Evropské unie.

Poloha powiatů v bezprostřední blízkosti evropského dopravního koridoru Brusel–Berlín–Kyjev je důležitou složkou jejich hospodářského potenciálu. Páteřní síť silnic v analyzované oblasti tvoří státní silnice č. 40, 41 a 46, které propojují území powaitů s ČR a polskou dálnicí A4. Státní silnice č. 46 je hlavní komunikační tah spojující města Nysa a Opole. Silniční síť je jednou ze silnějších stránek obcí powiatů Nysa a Prudnik. Z analyzovaných území se lze pohodlně dostat (doba jízdy pod dvě hodiny) na letiště v Katowicích, Wrocławi, Krakově a Ostravě.

Železniční síť zajišťuje pohodlné spojení Nysy a Prudniku s městy Kędzierzyn-Koźle, Brzeg a Opole, přes Głuchołazy pak s městy v ČR. I přes rozvinutou komunikační infrastrukturu je často veřejná doprava, zejména v příhraniční oblasti, označována za bariéru, neboť nedokáže dostatečně využít a zajistit potřebnou kvantitu a kvalitu spojů mezi polskými powiaty a okresy Jeseník a Bruntál na české straně (Andrzejczak 2012). Objekty bodové infrastruktury – železniční nádraží, která se nacházejí v analyzované příhraniční oblasti, jsou ve špatném technickém stavu, zejména pokud jde o objekty na polské straně hranice. Provedené kvantitativní analýzy, které se týkaly počtu autobusových a železničních spojů, prokázaly deficit autobusových spojů na české straně a celkovou absenci vlakových spojů na trasách Nysa–Głuchołazy, Prudnik–Głuchołazy na polské straně. Vyřazení z provozu železniční trati č. 297 (přesněji jejího úseku mezi stanicemi Nowy Świętów a Głuchołazy) se stalo přímým důvodem značného omezení veřejné dopravy mezi Polskem a ČR. Stanice Głuchołazy v současné době obsluhuje pouze české vlaky. Tato stanice se stala důležitým přestupním uzlem pro obyvatele české příhraniční oblasti (spojení: Jeseník–Głuchołazy, Głuchołazy–Krnov). Zásadní bariérou, které omezuje správné fungování železniční a autobusové dopravy, je nepochybně velká vzdálenost mezi nádražími v jednotlivých městech. Tento problém se však netýká nádraží v Nyse a Bruntálu. Jako důležitý úkol se v kontextu provedené analýzy jeví pokus o integraci veřejné dopravy. Této integraci musí předcházet analýzy přepravních toků.

Výsledky analýzy zeměpisné polohy powiatů Prudnik a Nysa svědčí o tom, že jak přírodní podmínky, tak přístup ke komunikační infrastruktuře jsou příznivé a měly by být výhodou regionu při vytváření atraktivity místního trhu práce.

6.1 Demografická situace

Podle údajů polského Hlavního statistického úřadu žije v oblasti kolem 200 000 obyvatel. V průběhu posledních deseti a více let byl na území powiatů Nysa a Prudnik zaznamenán pokles počtu obyvatel. Tento poznatek odpovídá trendu, který lze pozorovat v celém Opolském vojvodství.

Z analýzy statistických údajů vyplývá, že nejvyšším přirozeným úbytkem obyvatelstva v rámci celého vojvodství se vyznačuje právě analyzovaná oblast. Pro migraci obyvatelstva v powiatech Nysa a Prudnik je charakteristická převaha emigrace nad imigrací.

V nyském subregionu je ukazatel plodnosti velmi nízký a má hodnotu 1,18. To znamená, že počet narozených dětí připadajících na jednu ženu v reprodukčním věku je příliš nízký na to, aby mohla být zajištěna generační obnova (požadovaná hodnota se pohybuje v rozmezí 2,10–2,15). V Opolském vojvodství je tento ukazatel ještě nižší a má hodnotu 1,10. K poklesu počtu obyvatel v Opolském vojvodství a v analyzovaných powiatech přispívá také emigrace do zahraničí a jiných vojvodství. Ukazatel emigrace do zahraničí má v posledních pěti letech klesající tendenci. V analyzovaných letech emigrovalo natrvalo do zahraničí v průměru 200 osob ročně. Pokud jde o emigraci do jiných vojvodství Polska, území powiatu Nysa opustilo v průměru 2000 osob ročně, v případě powiatu Prudnik se jednalo o 1000 osob. Emigrovaly zejména osoby ve věku 30–44 let a osoby mladší 20 let.

Prognóza přírůstku obyvatelstva do roku 2035, kterou vypracoval polský Hlavní statistický úřad, hovoří o klesající tendenci jak v powiatech Nysa a Prudnik, tak v celém Opolském vojvodství. Z analýzy dat vyplývá, že podíl index ekonomické závislosti, což znamená podíl počtu obyvatel v neproduktivním věku k počtu obyvatel ve věku produktivním, má v Opolském vojvodství hodnotu 52,8 %. Podle prognózy polského Hlavního statistického úřadu bude počet obyvatel v důchodovém věku (60+/65+) v letech 2015–2035 neustále narůstat. Zvýší se také počet obyvatel starších 75 a 85 let.

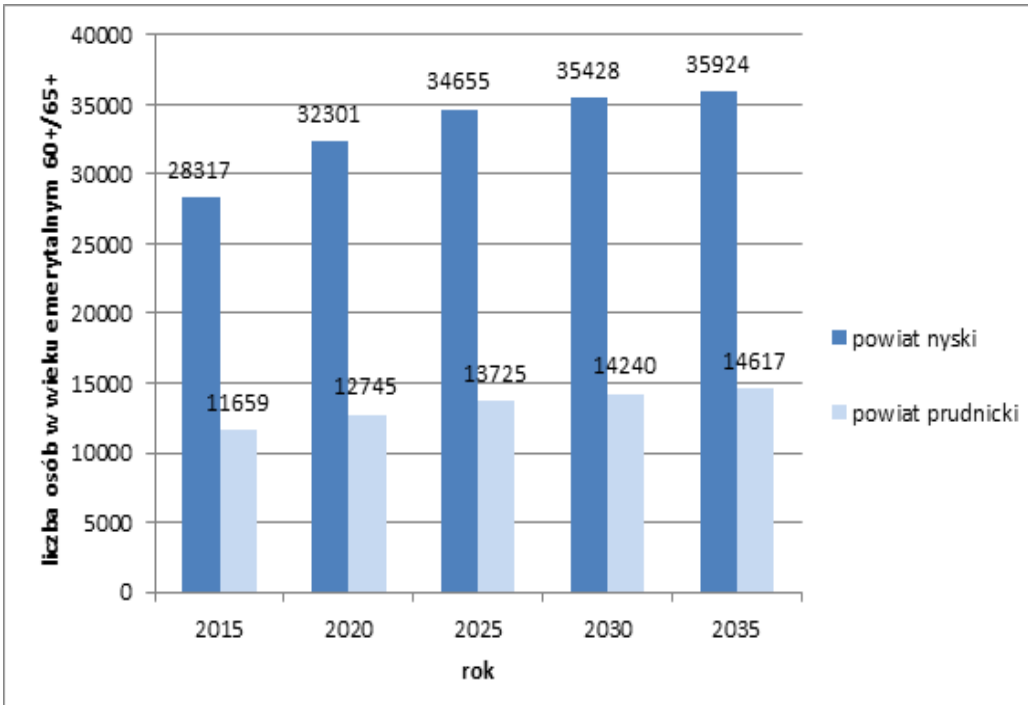

Obrázek 33 Počet obyvatel ve věku 60+/65+ v powiatu Nysa a Prudnik

Zdroj: Polský Hlavní statistický úřad, vlastní zpracování

Závěrem lze tedy konstatovat, že v powiatech Nysa i Prudnik dochází k postupnému poklesu počtu obyvatel. Tento jev souvisí s přirozeným úbytkem obyvatelstva a negativním migračním saldem. Kromě toho je také zaznamenán růst počtu obyvatel v důchodovém věku (65+ až 85+ let)

Na nepříznivé demografické podmínky má vliv situace na místním trhu práce, která zhoršuje celkovou hospodářskou situaci v regionu, způsobuje růst nezaměstnanosti a pokles životní úrovně. Stárnutí obyvatelstva však zároveň představuje šanci na rozvoj a umístění nových typů služeb, které budou zaměřeny na starší osoby.

6.2 Hospodářské podmínky

Na hospodářský potenciál regionu má vliv mj. množství a struktura aktivních hospodářských subjektů. Hospodářský potenciál lze vyjádřit analýzou počtu firem podle počtu zaměstnanců. Jak vyplývá z analýz, v průběhu posledních 10 let počet subjektů národního hospodářství v Opolském vojvodství a také v analyzovaných powiatech postupně vzrůstal. Přestože je každým rokem v powiatu Nysa registrováno přes 60 nových subjektů a v powiatu Prudnik přes 50 nových subjektů na 10 000 obyvatel, v celostátním měřítku je Opolské vojvodství z hlediska růstu počtu nových subjektů na předposledním místě. Z nově vzniklých subjektů drtivá většina působí v soukromém sektoru. Pokud jde o velikost firem, v obou powiatech dominují tzv. „mikrofirmy" (firmy s maximálně devíti zaměstnanci), které tvořily přes 95 % všech registrovaných subjektů. Z hlediska oborů podnikání převažuje v analyzovaných powiatech obchod, automobilový průmysl (zejména opravárenství vozidel) a průmysl (včetně zpracování surovin). Na dalších příčkách se nachází stavebnictví, trh s nemovitostmi a doprava. Mezi dominantními obory zcela chybí zemědělství a cestovní ruch, které by podle údajů strategických a plánovacích studií měly být přirozenou součástí potenciálu regionu. Přestože má region velký turistický potenciál a v jednotlivých powiatech jsou vyvíjeny iniciativy kulturního a zábavního charakteru, absence potřebné turistické infrastruktury snižuje atraktivitu regionu pro turisty. Kvůli nízkému podílu cestovního ruchu na utváření podmínek pro hospodářský rozvoj v regionu nedochází k potřebnému poklesu nezaměstnanosti v jednotlivých okresech.

6.3 Systém vzdělávání

V regionu se nacházejí vzdělávací instituce na všech úrovních. V analyzovaných powiatech se nachází přes 150 škol – od základních až po vyšší odborné. Kromě toho v Nyse působí také vysoká škola – Státní vysoká odborná škola v Nyse.

Analýza středoškolských studijních oborů ukazuje, že v průběhu posledních několika let se ve školách vyučuje velké množství oborů. K nejoblíbenějším patří ekonomie, hotelnictví, stavebnictví, mechatronika, informatika, administrativa a také studijní obory prodavač, svářeč a klempíř. Studijní profily zůstávají neměnné již mnoho let, mění se pouze počty absolventů u jednotlivých oborů.

Mezi nejpopulárnější učební obory patří: automechanik, mechanik strojů a zařízení, prodavač, švec, svářeč, zemědělec, mechanik – operátor zemědělských vozidel a strojů, kuchař a řezník-uzenář.

Pokud jde o cizí jazyky, žáci se na základních školách a v gymnáziích (věk od 13 do 16 let) učí zejména anglicky a německy. Jako povinný cizí jazyk si vybírají v drtivé většině angličtinu, němči-

na se pak vyučuje jako druhý cizí jazyk. Sporadicky si žáci vybírají také francouzštinu. Na středních školách (po absolvování polských gymnázií) disproporce mezi povinně volenými cizími jazyky daleko menší – angličtinu a němčinu si vybírá přibližně stejný počet studentů. Jen velmi vzácně se žáci učí česky, přitom čeština by mohla tvořit, vzhledem k blízkému sousedství s ČR, důležitou součást systému vzdělávání. Absence výuky českého jazyka na jakékoli úrovni vzdělávacího systému vede ke vzniku jazykových bariér, které pak značně brzdí rozvoj příhraničního regionu.

Pokusy o odpověď systému vzdělávání na reálné potřeby místního trhu práce se projevují alespoň v účasti škol na projektech, jako jsou Edu2Work nebo společný projekt Státní vysoké odborné školy v Nyse a powiatu Nysa „Práce za vzdělávání", jehož cílem je snížit nezaměstnanost v powiatu Nysa. Program je určen nezaměstnaným se středoškolským vzděláním a umožňuje studovat obor veřejné zdraví se zaměřením na aktivizaci starších osob, což je přímá reakce na demografickou situaci nejen v Polsku, ale také v celé Evropské unii.

Zaměření studijních a učebních oborů do značené míry odpovídá potřebám trhu. Existují však také určité odlišnosti mezi tím, co vyučují školy v rámci svých oborů, a poptávkou trhu práce. Analýza učebních osnov na základních, středních a vysokých školách svědčí o tom, že jen zřídka jsou vyučována témata související s hospodářstvím či ekonomikou sousedního státu. Chybějící výměna informací, nulové znalosti o společných (polsko-českých) možnostech souvisejících s rozvojem a také absence kontaktů – to vše může vést ke vzniku bariér, které znemožňují najít zaměstnání.

6.4 Charakteristika trhu práce

Podle údajů Vojvodského úřadu práce v Opoli patří míra nezaměstnanosti v powiatech Nysa a Prudnik v rámci vojvodství k těm nejvyšším. Ke konci roku 2014 činila nezaměstnanost v powiatu Nysa 17,1 %, v powiatu Prudnik dokonce 18,1 %. Průměrná nezaměstnanost v celém Opolském vojvodství se přitom drží na úrovni 12,0 %. Pozitivním trendem je, že v průběhu posledních dvou let klesla nezaměstnanost o cca dva % body, a to jak na úrovni analyzovaných powiatů, tak na úrovni celého vojvodství. Mezi nezaměstnané patří nejčastěji lidé zbavení nároku na sociální dávky, lidé se základním vzděláním, dlouhodobě nezaměstnaní, ženy, osoby bez odborné kvalifikace a lidé starší 50 let.

Největší skupinu nezaměstnaných tvoří lidé mezi 25 a 34 lety – přes 25 % všech nezaměstnaných. Za zmínku stojí také to, že neustále narůstá počet nezaměstnaných ve věkové skupině nad 55 let. V analyzovaných okresech jsou v nejsložitější situaci lidé se středoškolským odborným vzděláním (učební obory), absolventi gymnázií polského typu (pro žáky od 13 do 16 let) a lidé se základním vzděláním. Tyto skupiny tvoří již roky 60 % všech nezaměstnaných.

V průběhu posledních let roste počet lidí zaměstnaných v obchodu a službách – např. v autoservisech, v dopravě a logistice, ubytovacích službách a gastronomii či v informatických a telekomunikačních oborech. Tento trend svědčí o změně hospodářské struktury regionu, která přechází od výroby k službám. Ve všech jiných odvětvích hospodářství – v zemědělství, lesnictví, lovectví a rybářství, průmyslu a stavebnictví, finančnictví a pojišťovnictví, obsluze zákazníků a jiných službách byl zaznamenán pokles počtu zaměstnanců.

Z monitorovacích studií deficitních a nadbytečných oborů, které využívají znalosti v oblasti poptávky a nabídky pracovní síly a analyzují potřeby trhu práce powiatů Nysa a Prudnik z hlediska poptávky po profilech absolventů a nabízených studijních či učebních oborů vyplývá, že řada absolventů středních škol a učilišť má problém najít ve svém oboru uplatnění (technik, eko-

nom, automechanik, zedník, pekař a svářeč). Dále analýza prokázala, že na trhu práce je největší poptávka po oborech, které nevyžadují vysoké kvalifikace a vzdělání. K oborům, které si udržují vysokou poptávku a které nejsou nikde vyučovány, se řadí např. technik kancelářských prací, pracovník telemarketingu a obchodní zástupce. Obory, které mají již delší dobu nízkou uplatnitelnost kvůli přesycení místního trhu práce, budou velmi pravděpodobně i v příštích letech patřit k nadbytečným. Existuje také několik profesí, po nichž je na trhu poptávka, ale nelze je nikde studovat. K těmto profesím patří např. asistent zdravotně postižených nebo finanční poradce.

K nejdůležitějším subjektům, které vedou regionální politiku trhu práce a rozvoje lidských zdrojů patří Vojvodský úřad práce a okresní úřady v Nyse a Prudniku. Úřady práce vyvíjejí v posledních letech řadu iniciativ a realizují řadu projektů za účelem aktivizace místní společnosti, většinou s využitím peněz z evropských fondů. Ve snaze zabránit dalšímu růstu nezaměstnanosti realizují úřady práce v Nyse a Prudniku, v rámci své regionální politiky trhu práce a rozvoje lidských zdrojů, řadu činností, které mají aktivizovat určité skupiny obyvatel (zejména nezaměstnané, osoby bez vzdělání a osoby starší 45 let). Problémy trhu práce se staly také tématem projektů v rámci polsko-české spolupráce, mj. projektu „Poznám možnosti práce v pohraničí a lépe si vyberu povolání".

Powiaty Nysa a Prudnik se také účastní Sítě EURES. Partnerství v rámci této sítě zjednodušují řešení administrativních, právních a organizačních problémů, pokud jde o nástup do zaměstnání a zaměstnávání osob v pohraničním regionu. S podporou evropských fondů je navazována spolupráce a jsou realizovány projekty, kterých se účastní regionální a místní úřady práce, odborové organizace a organizace zaměstnavatelů. I přes všechna tato široce pojatá opatření se situace na trhu práce zásadně nezlepšuje.

6.5 Shrnutí

Analýza stavu přeshraničního regionu měla za účel prezentovat nejdůležitější údaje, které charakterizují oblast polsko-českého pohraničí, konkrétně pak powiaty Nysa a Prudnik. Podstatou analýzy bylo zhodnotit vzájemné vztahy jednotlivých faktorů, které ovlivňují situaci na trhu práce, mimo jiné to, do jaké míry je nabídka vzdělávání přizpůsobena aktuální situaci na trhu. Analýza situace měla za účel extrahovat otázky a problémy, na něž má odpovědět strategie, která bude finálním výsledkem spolupráce realizátorů projektu Edu2Work s místními obyvateli, činiteli, kteří přijímají rozhodnutí a také budoucími účastníky trhu práce.

Provedená analýza situace v powiatech Nysa a Prudnik, která zahrnovala jak zeměpisnou a přírodní problematiku, tak společenská a hospodářská témata, umožnila formulovat všeobecné závěry, které charakterizují analyzovanou oblast:

- morfologické, půdní a klimatické podmínky, stejně jako zeměpisná poloha powiatů Prudnik a Nysa jsou velmi příznivé a v žádném případě nejsou bariérou pro hospodářský rozvoj regionů,
- powiaty mají dobře rozvinutou síť silnic a železnic a pohodlné spojení s nejdůležitějšími komunikačními tahy a letišti na jihu Polska,
- v plánovacích studiích a při kontaktu s obyvateli se často řeší problém špatně fungující veřejné dopravy,
- powiaty jsou ve špatné demografické situaci (přirozený úbytek, záporné migrační saldo a stárnutí společnosti),
- nabídka vzdělávání je poměrně bohatá a různorodá na všech úrovních,

- analyzovaná oblast má slabou dynamiku, pokud jde o vznik nových podnikatelských subjektů,
- analyzovaná oblast má k dispozici značné přírodní, kulturní a turistické hodnoty, ale zároveň sousedí s oblastmi, které mají delší turistickou tradici a lepší turistickou infrastrukturu,
- v rámci powiatů je vyvíjena spousta iniciativ v oblasti trhu práce, které však vzhledem k aktuální situaci nemají valný účinek.

7. Metody plánování územního rozvoje pohraniční oblasti na příkladu projektu Edu2Work

7.1 Plánování územního rozvoje jako strategická výzva pro příhraniční oblasti

Plánování územního rozvoje je spojeno s velkými a složitými systémy, jako jsou např. krajinné systémy. Toto plánování bere v potaz celou řadu faktorů, které ovlivňují kvalitu a podobu konečného výsledku. V případě přeshraničních krajinných systémů se při procesu územního rozvoje vyskytuje navíc ještě faktor kulturních a národnostních rozdílů, které je nutno zohlednit ve formulovaných doporučeních a strategiích. Faktem je, že územní plánování musí zahrnovat veškeré procesy, které probíhají ve společnosti. Začínáme-li s plánováním rozvoje přeshraničního krajinného systému, situace se začíná značně komplikovat, neboť tento systém je podřízen legislativě dvou nezávislých států. Na krajinný systém, zejména v kontextu jeho plánování a řízení, začíná působit zásadní politický element, kterým je státní hranice. Tím se zvyšuje množství a různorodost zúčastněných stran, které mají vliv na proces plánování. Odpovědnost za tento proces pak spočívá na bedrech dvou nezávislých veřejných sektorů, rozdělených státní hranicí.

Krajinný systém je otevřený a je úzce spojen s jinými okolními systémy. Proto jsou také při plánování územního rozvoje brány v potaz interakce např. s trhem práce a systémem vzdělávání. Při plánování územního rozvoje se využívají různé plánovací metody, které zohledňují složitost a dynamiku krajinných systémů a potřeby různých zúčastněných stran (Chmielewski 2012).

Strategie územního rozvoje přeshraniční oblasti je považována za dlouhodobý plán činností, který určuje strategické cíle rozvoje a přijímá takové směry a priority, které jsou nezbytné k realizaci přijatých rozvojových záměrů. Na základě rozhodnutí zahrnutých do Strategie rozvoje pak příslušné orgány prosazují jednotnou a dlouhodobou (déle než po jedno volební období) politiku sociálního a hospodářského rozvoje přeshraničního regionu. Na jednotlivé body této strategie se pak soustředí aktivity orgánů místní samosprávy a širokého okruhu zúčastněných stran, které mají za účel zajistit nejlepší možnou kvalitu života obyvatel a vytvořit podmínky pro trvalý rozvoj v sociální a hospodářské oblasti.

Cílem projektu Edu2Work bylo identifikovat a posoudit vlivy vybraných socioekonomických faktorů, spojených s územní diferenciací v příhraničním prostoru, na fungování trhu práce. Takto vytyčený cíl si vyžádal využití metod a nástrojů strategické analýzy, které byly podpořeny diskuzemi s experty a konzultacemi s obyvateli přeshraničního regionu. Jako výsledek byly vypracovány předpoklady pro dlouholetou strategii rozvoje přeshraniční oblasti, se zvláštním důrazem na stimulaci udržitelného rozvoje přeshraničních regionů a dodržení shody s nadřazenými strategiemi na regionální a celostátní úrovni. Vypracování strategie rozvoje bude mít vliv na zvýšení atraktivity přeshraničního trhu práce a zajistí správné a efektivní fungování systému vzdělávání. Tento přístup umožňuje překonat identifikovaná rizika plynoucí z nízké úrovně spolupráce a integrace v přeshraničním regionu.

Práce na plnění uvedeného hlavního cíle a zvláštních cílů si vyžádala provedení analýzy a hodnocení aktuální atraktivity a konkurenceschopnosti přeshraničního regionu. Na jejich základě byly identifikovány výzvy a vypracována všeobecná doporučení týkající se strategického plánování nezbytného pro integrovaný územní plán v části polsko-českého pohraničí, na kterou se projekt Edu2Work vztahuje. Nedílnou součástí navrhovaných systémových řešení je zvýšení atraktivity místního trhu práce účinným plánováním a koordinací rozvoje přeshraničního regionu.

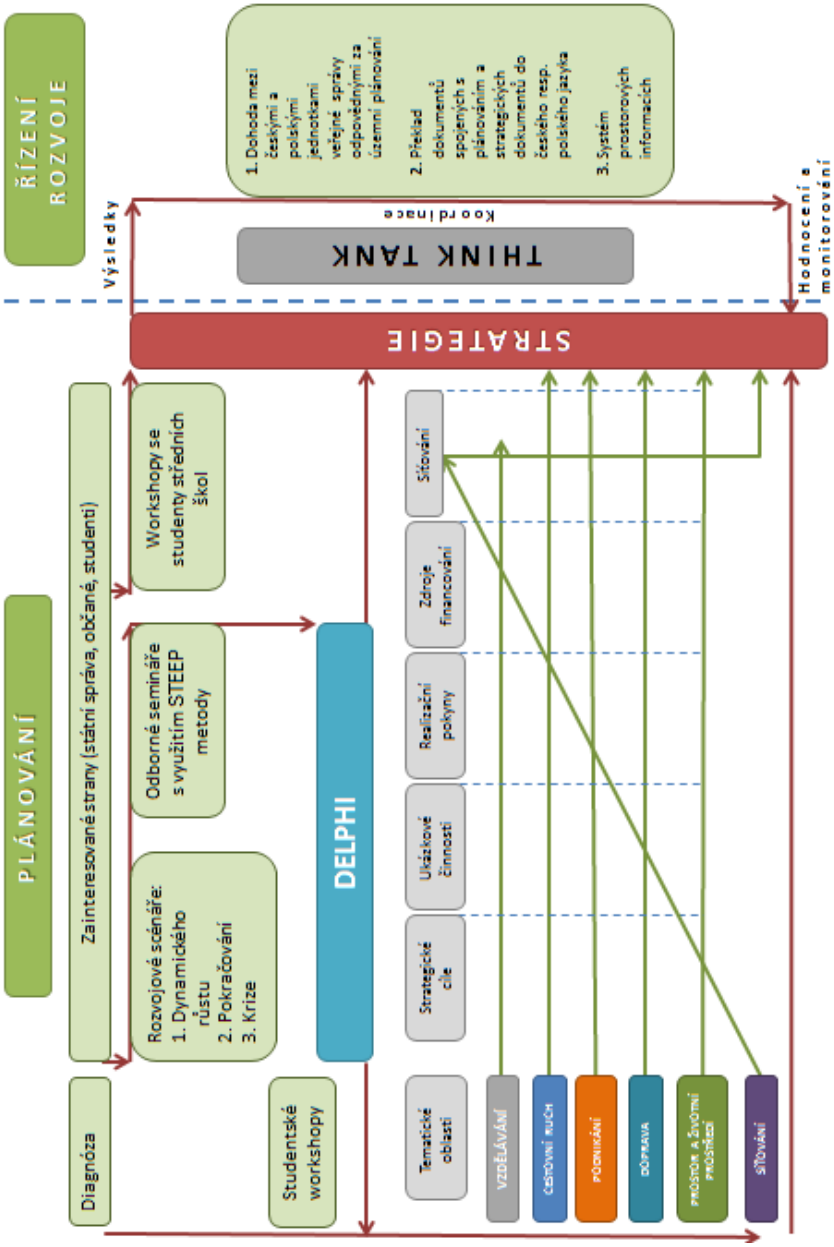

Obrázek 34 Model plánování a řízení plánovacích aktivit

Zdroj: vlastní zpracování

Cílem této stati je popsat proces plánování včetně metod, které byly využity v průběhu realizace projektu Edu2Work. Proces plánování vedl k vypracování přeshraniční strategie rozvoje oblasti powiatů Prudnik, Nysa a okresů Bruntál a Jeseník.

7.2 Přehled plánovacích aktivit projektu Edu2Work

Plánovací aktivity provedené v rámci projektu Edu2Work byly rozděleny do tří základních fází. První z nich byla založena na interdisciplinární diagnóze rozvojového potenciálu analyzovaného regionu z hlediska místního trhu práce. Tato diagnóza byla vypracována polskými a českými experty za podpory regionálních zúčastněných stran. Hlavní elementy diagnózy souvisely s infrastrukturními prostředky, demografií, hospodářskými podmínkami, cestovním ruchem a systémem vzdělávání. Diagnóza navíc porovnávala nejdůležitější iniciativy a projekty spojené s místním trhem práce a také zaujala kritický postoj ke strategickým dokumentům platným v přeshraničním regionu.

Další fáze plánovacích aktivit zahrnovala workshopy s žáky místních středních škol, workshopy s přítomností studentů z Olomouce a Opole, odborné semináře využívající metodu STEEP a také analýzu delfskou metodou. Uvedené aktivity probíhaly v mnoha případech paralelně, avšak se zachováním intenzivní komunikace, pokud jde o jejich výsledky. První směr plánovacích aktivit byl zahájen diagnózou pomocí tří scénářů rozvoje vypracovaných pro potřeby projektu, pokračoval semináři s využitím metody STEEP a vše vyvrcholilo průzkumem delfskou metodou. Druhý směr začal diagnózou prostřednictvím studentských workshopů, třetí směr spočíval v opětovné diagnóze prostřednictvím workshopů se studenty středních škol. Výsledky aktivit realizovaných v každém z těchto směrů byly shrnuty v závěrech a doporučeních pro vytváření strategie.

Poslední fáze aktivit je součástí prvního i druhého směru plánovacích aktivit. Zúčastněné strany, zapojené do realizace celého projektu, vyjádřily během workshopů své názory v oblasti strategických cílů u každé z formulovaných výzev.

Po ukončení plánovacích aktivit a jejich shrnutí v podobě závěrů a doporučení pro realizaci strategie přeshraničního regionu se plánuje přechod do fáze řízení. Aktivity plánované v této fázi budou zaměřeny na vybrané aspekty řízení přeshraničního krajinného systému, omezené na problematiku místního trhu práce. Předpokládá se, že jednotkou koordinující fázi řízení bude speciálně vytvořený **přeshraniční think tank (PTT).** Jako východisko aktivit PTT budou přijaty výsledky vypracovaných směrnic pro vytváření strategie. PTT bude plnit roli poradního výboru, tvořeného regionálními zúčastněnými stranami. Předpokládá se, že hlavní skupinu mezi zúčastněnými stranami mohou tvořit jednotky veřejné správy, které se aktivně účastnily projektu. Tři první cíle, které si vytyčil PTT:

- Dosáhnout dohody mezi polskými orgány odpovědnými za územní plánování a českými orgány veřejné správy. Tato dohoda bude stanovovat směry budoucí spolupráce v oblasti přeshraničního plánování územního rozvoje,
- Přeložit příslušné plánovací dokumenty, platné na obou stranách hranice, do češtiny resp. polštiny a zpřístupnit je veřejnosti,
- Vytvořit a řídit interaktivní, přeshraniční informační portál o územním plánování.

Díky uskutečnění těchto cílů bude možné posoudit a nepřetržitě monitorovat jednotlivé položky strategie.

7.3 Steep analýza

Úvodní předpoklady a metodologie průzkumu

STEEP analýza (**S**ociální, **T**echnologická, **E**konomická, **E**kologická, **P**oliticko-právní) zahrnuje analýzu skupin vnějších faktorů rozvoje, k nimž se řadí faktory sociální, technologické, ekonomické, ekologické a politicko-právní. Tyto faktory jsou analyzovány z hlediska jejich vlivu na daný region. Hlavním cílem analýzy je určit silné a slabé stránky dané oblasti a také šance a rizika plynoucí z vnějšího okolí.

STEEP analýza měla za úkol určit výhody a nevýhody přeshraničního regionu a porovnat je s šancemi a riziky, které vytváří okolí. V rámci prací byly identifikovány faktory, které ovlivňují rozvoj analyzovaného území a které představují dosavadní trendy či aktuální stav. Tyto faktory tedy nejsou prognózami.

Díky provedení STEEP analýzy lze identifikovat důležité vnější a vnitřní podmínky, které mají vliv na atraktivitu přeshraničního trhu práce.

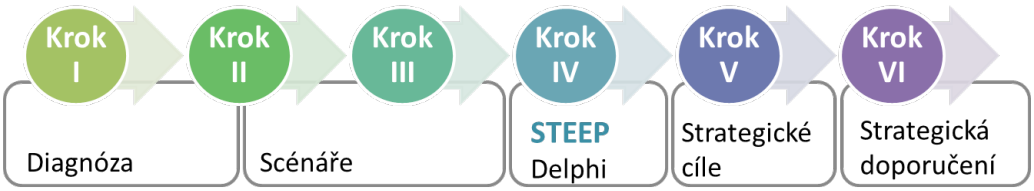

Obrázek 35 Místo metodiky STEEP při realizaci jednotlivých etap projektu Edu2Work

Zdroj: Práce Hlavního institutu hornictví

Výsledky STEEP analýzy

Díky použití metody STEEP byly na seminářích s experty diagnostikovány **klíčové faktory**, které rozhodují o atraktivitě přeshraničního trhu práce. Tyto faktory byly rozděleny do šesti tematických oblastí, v nichž jsou vytvářeny a systematizovány výzvy pro oblast pohraničí.

Plánovací aktivity využívající metodu STEEP, vypracované formou konzultací na seminářích s experty, přinesly své plody v podobě hierarchizovaného seznamu faktorů a verifikovaných scénářů rozvoje. K faktorům identifikovaným ve STEEP analýze patří:

Skupina sociálních faktorů:

- jazyková bariéra,
- rozdílná úroveň a ochota ke spolupráci v přeshraničním regionu – absence systémové výměny informací mezi institucemi v pohraničí,
- vysoká nezaměstnanost,
- vysoký podíl dlouhodobě nezaměstnaných (více než 12 měsíců),
- vysoký podíl osob starších 50 let,
- absence kvalifikované a kompetentní pracovní síly,
- vzdělání získávané v jiných regionech,
- migrace mladých lidí za zaměstnáním,
- emigrace kvalifikované pracovní síly,

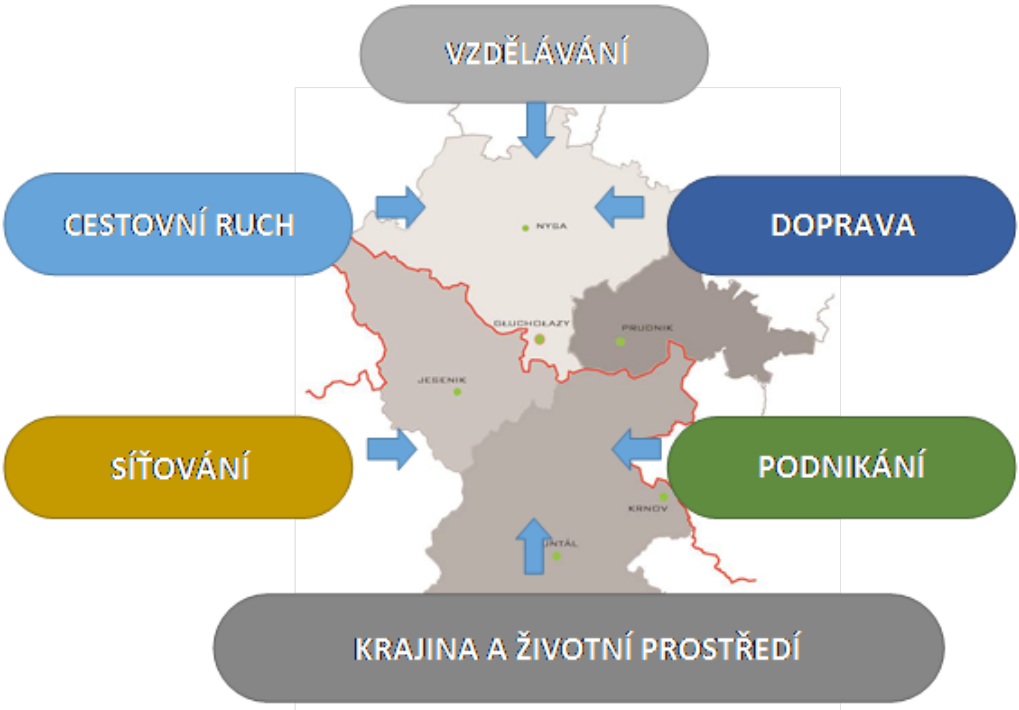

Obrázek 36 Výzvy v příhraniční oblasti v rámci projektu Edu2Work

Zdroj: Práce Hlavního institutu hornictví

- absence systému přeshraničního vzdělávání,
- dynamika společenských iniciativ zdola, které zvyšují potenciál rozvoje přeshraniční oblasti.

Skupina technologických faktorů, včetně infrastrukturních:

- rozvinutá silniční a železniční síť,
- nevyužitá železniční infrastruktura,
- špatný stav silnic,
- špatná veřejná doprava,
- absence individuální dopravy,
- absence všeobecně dostupných informací o přeshraničních spojích,
- rozvoj technické infrastruktury měst (vodovodní a kanalizační síť, čističky odpadů, plynofikace, širokopásmová síť přenosu dat),
- potřeba zavedení přeshraničního integrovaného dopravního systému v regionu,
- omezená koordinace výstavby a modernizace technické infrastruktury na obou stranách hranice,
- nedostatečná integrace záchranných systémů,

Skupina ekonomických faktorů:
- neexistence preferovaných zón pro podnikatelskou činnost v přeshraničním regionu,
- možnosti čerpání dotací z fondů EU,
- nepřizpůsobení studijních a učebních oborů potřebám trhu práce,
- nízká úroveň investic v oblasti cestovního ruchu,
- nízká úroveň podnikání,
- vysoká nezaměstnanost,
- nízká úroveň využití alternativních zdrojů energie,
- rozvoj ekologického zemědělství, rostlinné a živočišné výroby
- nízká úroveň a podíl inovativních firem,
- nízká úroveň investic,
- absence institucí podporujících podnikatelské prostředí v přeshraničním regionu,
- nevyužití potenciálu bývalých průmyslových areálů,
- slabá podpora podnikání, včetně mladých podnikatelů

Skupina ekologických faktorů:
- turistické a přírodní hodnoty pohraničí,
- neznečištěné životní prostředí,
- specializovaná turistika,
- vysoce kvalitní zemědělská půda,
- chráněné oblasti, včetně oblastí Natura 2000,
- nezohlednění turistického aspektu při správě vod,
- komplikované právní procedury při převozu odpadů a odpadních vod přes hranice,
- absence jednotného způsobu ochrany přírodního bohatství v přeshraničním regionu.

Skupina formálně právních faktorů:
- rozdílnost politických strategií každé ze zemí v oblasti směrů rozvoje přeshraničních regionů (jak na regionální, tak celostátní úrovni),
- absence spolupráce v oblasti územního plánování v přeshraničním regionu,
- nevyužitý potenciál vzájemně sousedících regionů,
- absence regionální a centrální podpory pro hromadnou dopravu,
- byrokracie komplikující získávání zaměstnavatelů/investorů,
- nízké kompetence veřejné správy a samospráv,
- nedostatečná spolupráce mezi vládními, samosprávními institucemi, úřady práce a firmami,
- legislativní bariéry pro spolupráci orgánů veřejné správy,
- nepřizpůsobení priorit Operačního programu příhraniční spolupráce skutečným potřebám přeshraničního regionu,
- nesprávná diagnóza a malé zapojení celostátních orgánů do řešení problémů přeshraničního regionu.

Identifikace těchto faktorů sloužila k vypracování scénářů rozvoje přeshraničního regionu, na jejichž základě byly realizovány další plánovací aktivity:

- Scénář dynamického růstu
  Značné zlepšení na místním trhu práce a pokles nezaměstnanosti o několik procent díky optimálně nastavenému a důsledně realizovanému programu rozvoje. Využití místních zdrojů a péče o územní rozvoj vyplývá z praktického uplatnění zásad udržitelného rozvoje. Nabídka vzdělávání plně odpovídá potřebám trhu a zajišťuje kvalifikovanou pracovní sílu stávajícím a nově vzniklým firmám. Silné a trvalé vztahy mezi institucemi odpo-

vědnými za školství a situaci na trhu práce a místními firmami jsou determinantem pro rozvoj přeshraničního regionu. Integrovaná veřejná doprava na obou stranách hranice má příznivý vliv na rozvoj podnikání, cestovního ruchu a pohyb lidí v přeshraničních regionech. Hospodářský potenciál přeshraniční oblasti založený na moderních technologiích a inovacích je podporován trvalými systémovými řešeními v organizační, právní a finanční sféře, což zvyšuje schopnost adaptace na měnící se vnější podmínky. Díky příznivému hospodářskému klimatu a inteligentnímu využití silných stránek přeshraničních regionů je migrační saldo kladné, což značně omezuje negativní důsledky nízké porodnosti a negativních demografických jevů, zejména pokud jde o stárnutí společnosti.

- Scénář setrvalého stavu
  Rozvoj založený na stávajících aktivizačních a investičních aktivitách. Politika rozvoje částečně odráží výzvy spojené s přeshraničním regionem a na obou stranách hranice realizuje široké spektrum aktivit zaměřených na zvyšování atraktivity trhu práce a odvrácení negativních trendů v oblasti míry a struktury nezaměstnanosti. V rámci spolupráce institucí, ať už na úrovni okresů nebo na přeshraniční úrovni, se nabídka vzdělání škol postupně přizpůsobuje potřebám trhu práce. Systémy veřejné dopravy jsou přizpůsobeny aktuálním podmínkám a specifikům přeshraničního regionu. V oblasti výzev zůstávají aktivity integrující systémy dopravy na obou stranách hranice do jednotného a výkonného systému, který by zajistil rozvoj podnikání, mobilitu obyvatel a fungující cestovní ruch čerpající z turistických a přírodních hodnot regionu. I přes cenné přírodní, územní a environmentální hodnoty přeshraničního regionu chybí společná a jednotná strategie směřující k zintenzivnění cestovního ruchu. Absence významného impulzu k rozvoji udržuje nepříznivé demografické a hospodářské trendy.

- Krizový scénář
  Nepříznivý sociálně-hospodářský vývoj, způsobený vnějšími i vnitřními faktory, má za následek špatnou situaci na trhu práce a drastický růst nezaměstnanosti. Spolupráce v přeshraničních regionech je značně asymetrická z hlediska intenzity i formy. Upozadění přeshraničních regionů se odráží v negativních demografických trendech. Na intenzitě nabývají migrační jevy. Zhoršuje se celková konjunktura, což omezuje rozvoj podnikání a způsobuje odliv kapitálu do jiných regionů. Nabídka vzdělávání a studijní obory jsou analogicky přizpůsobovány potřebám a požadavkům mladých lidí, kteří nejsou ochotní hledat si práci mimo přeshraniční region. V politice rozvoje regionu přestávají být brány v potaz výzvy spojené s přeshraničním trhem práce. Problematika územního hospodářství, integrace veřejné dopravy a ochrany životního prostředí v přeshraničních regionech se stává druhořadou.

Verifikace faktorů spolu s jejich analýzou byla nezbytná k zahájení další fáze plánovacích aktivit – vypracování struktury delfských tezí. Hierarchizovaný seznam faktorů obsahuje vnější faktory rozvoje přeshraničního regionů, rozdělené do skupin. Tyto faktory byly analyzovány z hlediska jejich vlivu na daný region. Hlavním cílem těchto aktivit bylo určit silné a slabé stránky přeshraniční oblasti a také šance a rizika plynoucí z vnějšího okolí.

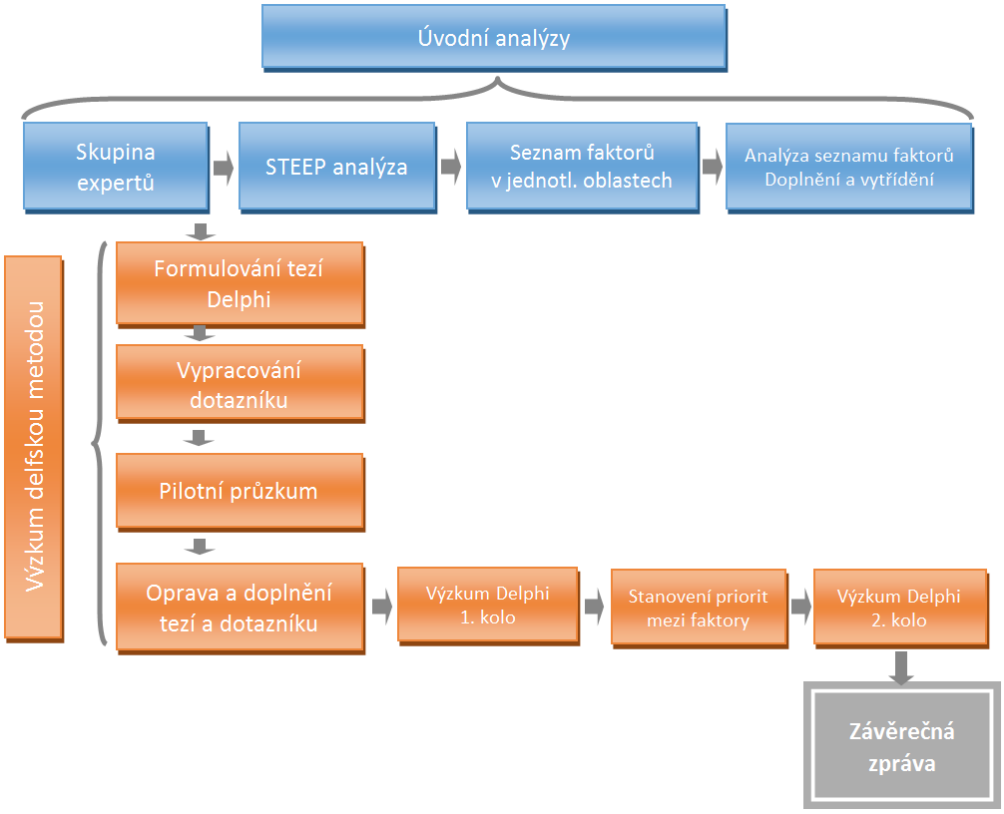

Obrázek 37 Schéma průzkumu delfskou metodou v rámci projektu Edu2Work
Zdroj: Práce Hlavního institutu hornictví

7.4 *Využití delfské metody při analýze potenciálu příhraniční oblasti*

Úvodní předpoklady a metodologie průzkumu

Delfská metoda (*Delphi Method*, uváděná v literatuře také jako delfská technika) představuje v oblasti společenských věd charakteristickou metodu empirického průzkumu, využívanou především při získávání poznatků v oblasti tzv. „měkkých údajů" a v oblastech, které již z principu nelze hodnotit na základě precizních metod a analytických technik (Garski 2015, Stone Fish, Busby 2005). Delfská metoda je založena na tvůrčím myšlení a spočívá ve vícefázové analýze a vytřídění sebraného empirického materiálu (Nowak 2008). Zásadním předpokladem je, že hodnocení vypracovaná organizovanou skupinou expertů jsou přesnější než hodnocení získaný formou individuálních rozhovorů s experty. Pro delfskou metodu jsou charakteristické následující vlastnosti:

- objektivnost a nezávislost názorů účastníků průzkumu (expertů),
- anonymnost vyřčených názorů,
- opakovatelnost a vícefázovost průzkumu,
- snaha o ověřování a sumarizování názorů vyjádřených experty.

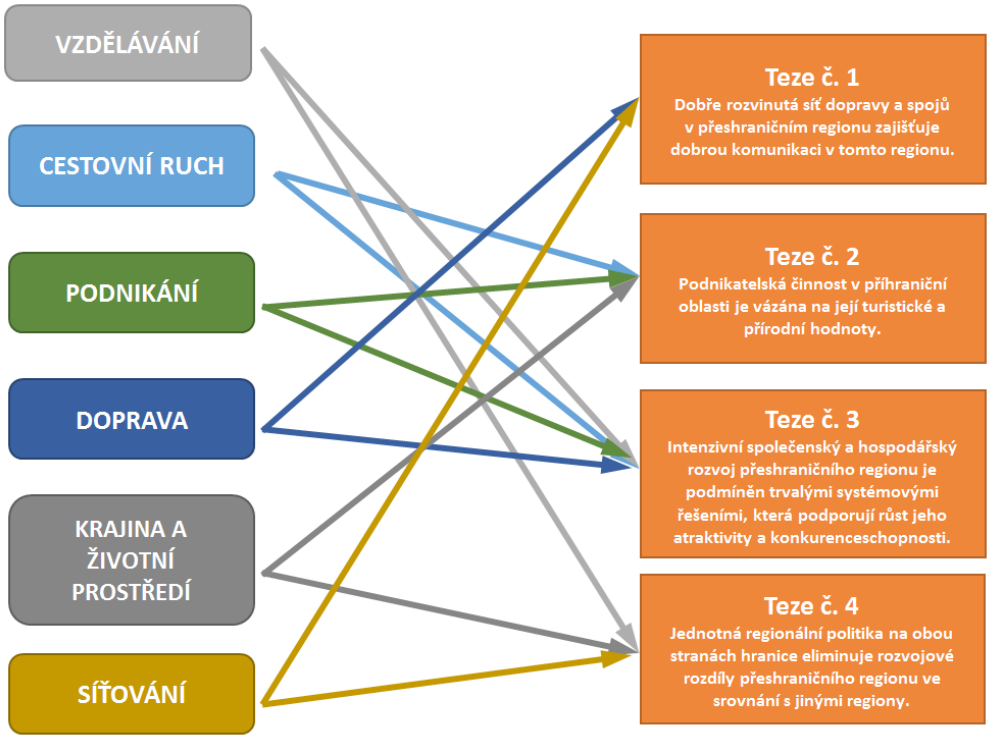

Obrázek 38 Teze průzkumu delfskou metodou a výzvy pro příhraniční region
Zdroj: Práce Hlavního institutu hornictví

Všeobecný mechanismus průzkumu s využitím delfské metody se skládá z (Piech 2003):

1. výběru skupiny účastníků průzkumu (expertů), kteří jsou vybráni účelově z důvodu jejich odborných znalostí v oblasti zkoumané problematiky,
2. procesu mnoha interakcí, které pomáhají odhalovat názory expertů a dosahovat jednomyslnosti,
3. zpětná vazba vůči účastníkům, jejímž účelem je vzájemné působení a reflexe,
4. názory generované experty, které přispívají k řešení daného problému nebo k prognóze budoucího vývoje.

Využití delfské metody v empirické praxi je spojeno se zachováním přísných metodologických postupů a s přijetím správné průzkumné procedury. Avšak vposledních letech byla delfská metoda upravena (tj. zkrácena) a díky tomu se rozšířily možnosti její aplikace v mnoha různých vědeckých disciplínách, které jsou součástí společenských věd. Moderní využití delfské metody v projektech má navíc zásadní význam pro odhalení modelu myšlení účastníků průzkumu (expertů), identifikaci oblastí shod nebo odhalení oblastí neshod a také pro identifikaci oblastí, v nichž má průzkum pokračovat.

Práce v rámci projektu „Spolupráce škol a veřejných institucí v česko-polském pohraničí v oblasti vzdělávání k vyšší uplatnitelnosti na trhu práce“ (Edu2Work), spojené s analýzou a hodnocením potenciálů a podmínek pro rozvoj přeshraničních oblastí, tj. STEEP a studentské workshopy,

vedly k vypracování seznamu faktorů rozhodujících o atraktivitě přeshraničního regionu. K stanovení priorit v rámci skupiny faktorů v kontextu vytvářených směrnic strategie rozvoje přeshraniční oblasti bylo nutné použít delfskou metodu. Její použití bylo nezbytné k tomu, aby bylo dosaženo shody mezi širokou skupinou expertů z Polska a České republiky, pokud jde o důležitost těchto faktorů.

Podrobný průběh průzkumu realizovaného s využitím delfské metody je znázorněn na následujícím obrázku:

Přípravě průzkumu delfskou metodou předcházela diskusní setkání expertů, setkání s žáky a mládeží, která navštěvuje školy v příhraniční oblasti. Byly také provedeny dva průzkumy důležité z hlediska analýzy a hodnocení potenciálu příhraničního regionu – tj. STEEP a SWOT. Faktory identifikované na seminářích byly rozděleny do 5 skupin (výzev):

1. Vzdělávání,
2. Cestovní ruch,
3. Podnikání,
4. Doprava,
5. Krajina a životní prostředí,
6. Síťování.

Formulované přehledy faktorů umožnily vypracovat čtyři hlavní teze průzkumu delfskou metodou, které se vztahují k uvedeným výzvám pro přeshraniční region.

Teze č. 1 Dobře rozvinutá síť dopravy a spojů v přeshraničním regionu zajišťuje dobrou komunikaci v tomto regionu.

Teze č. 2 Podnikatelská činnost v přeshraniční oblasti je vázána na jeho turistické a přírodní hodnoty.

Teze č. 3 Intenzivní společenský a hospodářský rozvoj přeshraničního regionu je podmíněn trvalými systémovými řešeními, která podporují růst jeho atraktivity a konkurenceschopnosti.

Teze č. 4 Jednotná regionální politika na obou stranách hranice eliminuje rozvojové rozdíly přeshraničního regionu ve srovnání s jinými regiony.

Pro takto formulované teze byla vypracována předběžná verze dotazníku pro průzkum delfskou metodou. Teze průzkumu delfskou metodou vyplývají z formulovaných výzev pro přeshraniční oblast.

Dotazník byl ověřen projektovým týmem a následně předán k pilotnímu průzkumu. Konečná verze dotazníku tvoří přílohu č. 1. Způsob formulace dotazů předpokládá, že budou určeny faktory/řešení, které budou mít vliv na závěry formulované v rámci teze a na určení termínu realizace konkrétní teze.

Výsledky výzkumu delfskou metodou

Dotazníky byly distribuovány elektronickou a tradiční metodou. Elektronická verze dotazníku byla zpřístupněna na internetových stránkách, dotazníky v klasické verzi byly rozeslány účastníkům setkání. V 1. kole vrátilo vyplněný dotazník 292 respondentů, ve 2. kole pak 146 lidí. Věková struktura respondentů v 1. kole průzkumu je znázorněna na následujícím obrázku.

Značnou část respondentů průzkumu delfskou metodou tvořily osoby ve věku 26–64 let (56 %). Na druhém místě byla skupina lidí ve věku 15–25 let (39 %). Tato věková struktura odpovídá lidem v produktivním věku a osobám, které teprve vstupují na trh práce (které se nacházejí v důležitých fázích vzdělávacího systému). To je důležité k tomu, aby bylo možné identifikovat klíčové výzvy a faktory pro přeshraniční region. Zájem věkové skupiny 15–64 let svědčil o její ochotě aktivně se podílet na utváření budoucnosti pohraničí. Pokud jde o pohlaví, 57 % tvořily ženy, 43 %

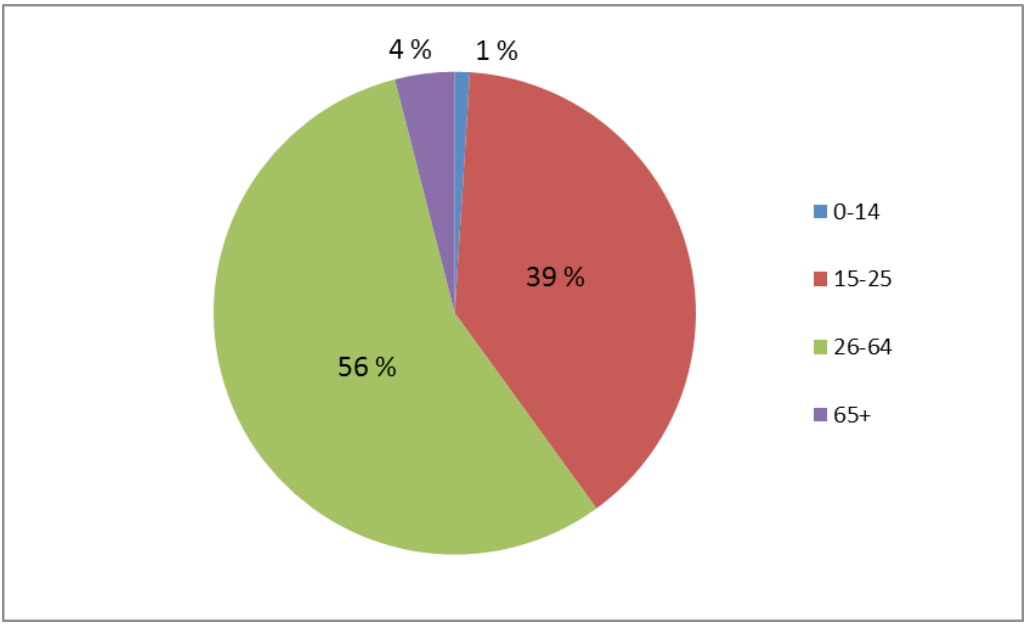

Obrázek 39 Věková struktura respondentů průzkumu delfskou metodou (1. kolo)
Zdroj: Práce Hlavního institutu hornictví

pak muži. Z hlediska národnosti se průzkumu účastnilo 58 % Poláků a 42 % Čechů. Struktura respondentů podle vzdělání je znázorněna na následujícím obrázku.

Významná část respondentů deklarovala svou příslušnost k sektoru školství (26 %), další skupinu tvoří zaměstnanci veřejné správy, vysoký je také podíl podnikatelů (15 %), ostatní účastníci deklarovali příslušnost k institucím podporujícím podnikání a jiným institucím. Zájem zástupců třech hlavních zúčastněných skupin – školství, veřejné správy a podnikatelů je dalším důkazem jejich ochoty aktivně se podílet na rozvoji oblasti pohraničí. Tyto skupiny spatřují v potenciálu této oblasti zdroje případných výhod pro rozvoj.

Rozeslání prvního dotazníku účastníkům průzkumu (expertům) pomocí e-mailu odstartovalo fázi sběru a srovnávání názorů expertů. Správce dotazníků přitom určil pravidla vyplňování a termín odevzdání vyplněného dotazníku (ankety). Fáze sběru a porovnávání názorů expertů se v podstatě skládala ze dvou etap, z nichž první končila analýzou odeslaných odpovědí s využitím dostupných informatických a statistických nástrojů. Další etapa spočívala v opětovném rozeslání, tentokrát druhého dotazníku účastníkům průzkumu (expertům). Konečná statistická a informatická analýza získaných odpovědí spočívala mj. ve zjištění míry shody názorů jednotlivých expertů s využitím prioritního přístupu. Tento přístup eliminuje mnoho kritických omezení delfské metody, která nemá statisticky důležitá měřítka pro analýzu proměnných. Výsledky prvního a druhého kola průzkumu delfskou metodou u jednotlivých tezí jsou prezentovány na následujících stránkách.

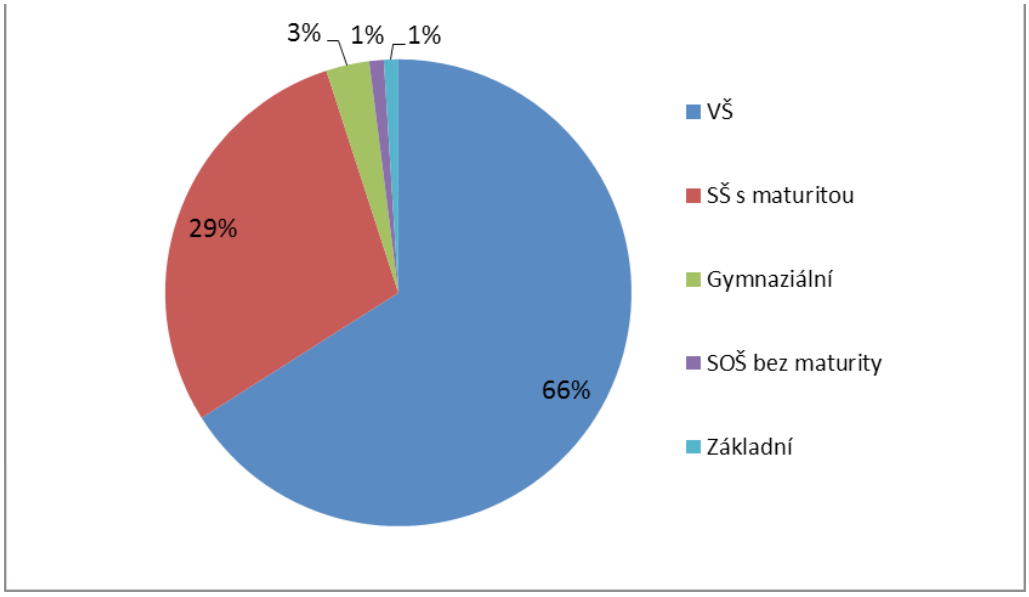

Obrázek 40 Struktura respondentů průzkumu delfskou metodou podle vzdělání (1. kolo)
Zdroj: Práce Hlavního institutu hornictví

Tabulka 14 Výsledky průzkumu delfskou metodou Teze č. 1

Faktor (Jaké činnosti jsou nezbytné pro realizaci výše uvedené teze?)	1. kolo průzkumu		2. kolo průzkumu	
	Výsledek [%]	Priorita	Výsledek [%]	Priorita
Vyšší vytíženost (lepší využití) železniční dopravy	56,2 %	1	54,8 %	1
Zlepšení stavu silnic	35,6 %	2	34,2 %	2
Dobré spojení se sousedními krajskými městy (Wroclaw, Katowice, Olomouc, Ostrava)	31,5 %	3	28,8 %	3
Rozvoj technické infrastruktury měst (silnice, vodovody, kanalizace, energetická síť a telefonní a informatické sítě)	28,8 %	4	27,4 %	4
Zlepšení stavu veřejné dopravy	28,8 %	5	27,4 %	5
Zavedení příhraničního dopravního systému (integrovaného)	24,7 %	6	26,0 %	6
Úplné a všeobecně dostupné informace o příhraničních spojích	20,5 %	7	21,9 %	7
Koordinace výstavby a modernizace technické infrastruktury v přeshraničním regionu	16,4 %	8	15,1 %	8
Zavedení regionální a centrální podpory pro hromadnou dopravu	12,3 %	9	12,3 %	9
Integrace záchranných systémů	8,2 %	10	8,2 %	10
Tozvoj individuální dopravy	5,5 %	11	4,1 %	11

Zdroj: Práce Hlavního institutu hornictví

Teze č. 1 se týkala rozvoje sítě dopravy a spojů v přeshraničním regionu a jejich vlivu na dobrou komunikaci v tomto regionu. Jak v prvním, tak i v druhém průzkumu respondenti potvrdili, že pro zlepšení komunikace v přeshraniční oblasti je nutné více využívat železniční dopravu. Na dalších příčkách se umístilo zlepšení stavu silnic a lepší dopravní spojení se sousedními regiony. Opatření navrhovaná respondenty souvisejí také se zlepšením a rozvojem stavu technické infrastruktury měst a stavu veřejné dopravy, zejména pokud jde o přeshraniční dopravu.

Tabulka 15 Výsledky průzkumu delfskou metodou Teze č. 2

Faktor (Jaké faktory podporují turistickou a přírodní hodnotu přeshraniční oblasti?)	1. kolo průzkumu		2. kolo průzkumu	
	Výsledek [%]	Priorita	Výsledek [%]	Priorita
Široké spektrum nabídky pro turistiku	67,1 %	1	61,6 %	1
Neznečištěné životní prostředí	64,4 %	2	57,5 %	2
Šetrné využití území s ohledem na chráněné oblasti, včetně Natura 2000	42,5 %	3	43,8 %	3
Vztah mezi rozvojem turistiky a ochranou vod	34,2 %	4	28,8 %	4
Zavedení jednotného způsobu ochrany přírodního bohatství v přeshraničním regionu	34,2 %	5	25,8 %	5
Společné přeshraniční odpadové hospodářství	13,7 %	6	20,5 %	6
Široké spektrum nabídky pro turistiku	67,1 %	1	61,6 %	1

Zdroj: Práce Hlavního institutu hornictví

Teze č. 2 byla spojena s otevřením firmy a provozováním podnikatelské činnosti v přeshraničním regionu s využitím jeho turistických a přírodních hodnot. Jako faktory, které mají zásadní vliv na utváření těchto hodnot v přeshraničním regionu, označili respondenti v současné době preferovaný trend spojený s různými typy rekreační turistiky a také čisté životní prostředí. Environmentální aspekt, jako faktor utvářející turistickou a přírodní hodnotu regionu, byl zdůrazněn také tím, že respondenti poukazovali na nutnost spravovat zelené plochy v chráněných oblastech. Respondenti jednoznačně poukázali na nutnost ochrany přírodních lokalit při rozvoji nových podnikatelských aktivit, zejména těch souvisejících s turistikou, v přeshraničním regionu.

Tabulka 16 Výsledky průzkumu delfskou metodou Teze č. 3, otázka a

Faktor (Jaké faktory/řešení přispějí ke zvýšení sociálního kapitálu přeshraničního regionu?)	1. kolo průzkumu		2. kolo průzkumu	
	Výsledek [%]	Priorita	Výsledek [%]	Priorita
Pokles nezaměstnanosti	50,7 %	1	47,9 %	1
Omezení emigrace mladých lidí za prací	49,3 %	2	46,6 %	2
Přizpůsobení studijních a učebních oborů potřebám trhu práce	41,1 %	3	41,1 %	3
Znalost cizích jazyků	35,6 %	4	30,1 %	4
Minimalizace emigrace kvalifikované pracovní síly	27,4 %	5	24,7 %	5
Rozvoj systému přeshraničního vzdělávání	17,8 %	6	16,8 %	6

Faktor (Jaké faktory/řešení přispějí ke zvýšení sociálního kapitálu přeshraničního regionu?)	1. kolo průzkumu		2. kolo průzkumu	
	Výsledek [%]	Priorita	Výsledek [%]	Priorita
Snížení počtu dlouhodobě nezaměstnaných osob (nad 12 měsíců)	17,8 %	7	14,3 %	7
Zvýšení počtu kvalifikovaných a kompetentních zaměstnanců	17,8%	8	13,9 %	8
Zlepšení demografické struktury přeshraničního regionu	13,7 %	9	11,0 %	9
Společenské iniciativy „zdola“	6,8 %	10	5,5 %	10

Zdroj: Práce Hlavního institutu hornictví

Tabulka 17 Výsledky průzkumu delfskou metodou Teze č. 3, otázka b

Faktor (Jaké faktory přispějí k růstu podnikání v příhraničním regionu?)	1. kolo průzkumu		2. kolo průzkumu	
	Výsledek [%]	Priorita	Výsledek [%]	Priorita
Možnosti čerpání evropských dotací	52,1 %	1	51,4 %	1
Cílená podpora podnikání, včetně mladých podnikatelů	52,1 %	2	49,2 %	2
Zvýšení počtu inovativních firem působících v přeshraniční oblasti	39,7 %	3	35,6 %	3
Rozvoj ekologického zemědělství, rostlinné a živočišné výroby	28,8 %	4	28,8 %	4
Využití bývalých průmyslových areálů	26,0 %	5	27,4 %	5
Existence preferovaných oblastí podnikatelské činnosti v přeshraničním regionu	23,3 %	6	23,3 %	6
Zvýšení využití alternativních zdrojů energie	21,9 %	7	21,9 %	7
Zintenzivnění spolupráce v přeshraniční oblasti	20,5 %	8	16,4 %	8
Rozvoj institucí podporujících podnikatelské prostředí v přeshraničním regionu	16,4 %	9	12,3 %	9

Zdroj: Práce Hlavního institutu hornictví

Teze č. 3 měla složitý charakter, neboť souvisela se sociálním a hospodářským rozvojem přeshraničního regionu a jeho vlivem na zvyšování atraktivity a konkurenceschopnosti tohoto regionu. Respondenti při označování sociálních faktorů, které mají vliv na atraktivitu a konkurenceschopnost regionu, považovali za nejzávažnější problém nezaměstnanosti a jejího snížení, omezení migrace za prací, zejména pak u mladých lidí, a také vzdělávání podle potřeb trhu. Nezaměstnanost je hlavním důvodem nepříznivých sociálních a hospodářských změn v regionu. Zpomalení jejího růstu by mělo být naprosto prioritním cílem aktivit veřejných orgánů a jiných organizací. Další rozvoj pohraničí není možný bez investic a programů oživení trhu práce, které musí být zaměřeny zejména na mladé lidi.

Negativní změny v sociální struktuře vyvolané nezaměstnaností a emigrací za prací lze zpomalit lepším a aktivnějším využitím dotací z Evropské unie v nové perspektivě a vytvořením systému podpory podnikání, který bude zaměřen zejména na mladé lidi, kteří vstupují na trh práce. Významnou úlohu hraje také růst inovativnosti a vytváření příznivých podmínek pro fungování inovativních firem, které mohou působit menšinových oborech založených na specifických rysech regionu.

Tabulka 18 Výsledky průzkumu delfskou metodou Teze č. 4, otázka a

Faktor (Jaké faktory mají význam pro správně vedenou politiku přeshraničních regionů?)	1. kolo průzkumu		2. kolo průzkumu	
	Výsledek [%]	Priorita	Výsledek [%]	Priorita
Plné využití potenciálu sousedních regionů na obou stranách hranice	56,2 %	1	53,4 %	1
Zahájení spolupráce v oblasti územního plánování v přeshraničním regionu	47,9 %	2	45,2 %	2
Zlepšení spolupráce mezi vládními, samosprávními institucemi, úřady práce a firmami	45,2 %	3	39,7 %	3
Sjednocení politických strategií každého z přeshraničních krajů v oblasti rozvoje přeshraničního regionu	35,6 %	4	30,1 %	4
Přizpůsobení priorit Operačního programu přeshraniční spolupráce (OPPS) na skutečné potřeby přeshraničního regionu	27,4 %	5	26,0 %	5
Odstranění legislativních bariér pro zlepšení spolupráce orgánů veřejné správy	26,0 %	6	24,7 %	6
Větší zapojení celostátních orgánů do řešení problémů přeshraničního regionu	16,4 %	7	16,4 %	7
Zvýšení kompetencí veřejné správy a samospráv	15,1 %	8	13,7 %	8

Zdroj: Práce Hlavního institutu hornictví

Tabulka 19 Výsledky průzkumu delfskou metodou Teze č. 4, otázka b

Faktor (Jaké faktory rozhodují o atraktivitě přeshraničního trhu práce?)	1. kolo průzkumu		2. kolo průzkumu	
	Výsledek [%]	Priorita	Výsledek [%]	Priorita
Rozvinutá síť dopravy a spojů	58,9 %	1	60,3 %	1
Nové investice	47,9 %	2	43,8 %	2
Jednotná regionální politika na obou stranách hranice	43,8 %	3	43,8 %	3
Podnikatelské využití turistických a přírodních hodnot (rozvoj turistických služeb)	41,1 %	4	39,7 %	4
Trvalá systémová řešení ve prospěch rozvoje podnikání	37,0 %	5	37,0 %	5
Vzdělávání přizpůsobené potřebám trhu práce	34,2 %	6	37,0 %	6
Školení, kurzy, které umožňují získat kvalifikaci	31,5 %	7	31,5 %	7

Zdroj: Práce Hlavního institutu hornictví

V tezi č. 4 se respondenti vyjádřili k možnosti budování jednotné regionální politiky na obou stranách hranice a tím také eliminace rozdílů v rozvoji přeshraničního regionu ve srovnání s jinými regiony. Společná regionální politika představuje složitou výzvu zejména v oblasti, která je rozdělena státní hranicí. Zajištění rovnováhy v rozvoji a omezení dichotomie cílů uskutečňovaných veřejnými orgány přispívá ke zlepšení endogenního potenciálu přeshraničního regionu. Pro správnou realizaci strategií rozvoje přeshraničních regionů je podle názoru respondentů ne-

zbytné lépe využívat potenciál vzájemně sousedících regionů a vynaložit úsilí na společné územní plánování. Realizovat uvedené návrhy lze pouze po vypracování řešení strategického charakteru za účasti celostátních krajských a místních orgánů, úřadů práce, firem a vzdělávacích institucí. Politika rozvoje přeshraničního regionu musí být spojena se zvyšováním jeho atraktivity. Proto musí obsahovat řešení zlepšující systém komunikace a spojů mezi městy a venkovem (rovněž v mezinárodním měřítku), realizaci nových investic, využití hodnot okolního prostředí k rozvoji sektoru služeb v oblasti cestovního ruchu a přizpůsobení vzdělávacího systému potřebám trhu.

7.5 Diskuze a shrnutí

Použitý model plánovacích aktivit

Průzkum provedený v letech 2012–2013 za účasti zástupců tří hornoslezských euroregionů (euroregion Praděd, euroregion Silesia a euroregion Těšínské Slezsko) potvrzuje potřebu územního plánování v přeshraniční oblasti. Účastníci zmiňovaného průzkumu byli tázáni také na to, co si myslí o využití tzv. „podpůrných skupin", tvořených studenty místních univerzit a žáky místních středních škol, při procesu plánování. Během průzkumu se předpokládalo, že podpůrné skupiny by mohly být využity k diagnostice kondice regionu a předložení projektových návrhů na zadané téma související s jeho rozvojem. Účastníci průzkumu přijali tento nápad pozitivně a poukázali přitom na potenciál podpůrné skupiny z hlediska přístupu k zajímavým informacím o analyzovaném regionu, inspirací k diskuzi ohledně možností jeho rozvoje, vypracování atraktivních vizualizací znázorňujících proměnu oblasti (Spyra 2014).

Díky možnosti zapojit různorodou a mezinárodní skupinu účastníků lze výše popsaný model plánování aplikovat také na jiné příhraniční regiony. Tento model plánování, kromě toho, má také jiné vlastnosti, které jej předurčují k aplikaci v přeshraničních regionech:

- flexibilita procesu plánování,
- možnost komunikace o výsledcích mezi jednotlivými etapami procesu plánování.

Aplikace tohoto modelu na jiný přeshraniční region však musí vždy zohledňovat specifika daného regionu, stanovená na základě diagnostického modelu.

Vzhledem k charakteru analyzované problematiky a hloubce znalostí problémů regionálního trhu práce a vzdělávání získávají na důležitosti konzultace a průzkumy veřejného mínění, adresované širokým skupinám obyvatel přeshraničního regionu analyzovaného v rámci projektu Edu2Work. Jedním z takových průzkumů je průzkum delfskou metodou, který měl poskytnout informace o faktorech determinujících výzvy v přeshraničním regionu. Provedený průzkum svědčí o tom, že v oblasti všech definovaných výzev pro přeshraniční region se vyskytují silné faktory, které je nutno vzít potaz při vytváření strategie rozvoje pohraničí. Přestože nelze formulovat jedinou strategii rozvoje, provedený průzkum může v prvé řadě zajistit jednotnost opatření prováděných na obou stranách hranice a tím může dojít k vytvoření synergického efektu, který bude mít vliv na zvyšování atraktivity a konkurenceschopnosti přeshraničního regionu. Nejdůležitější výzvou je zastavit růst nezaměstnanosti a migraci obyvatel tohoto regionu za prací, a to díky iniciaci aktivit v oblasti podpory podnikání, zejména pokud jde o rekreační turistiku, a zajištění programů a forem vzdělávání mládeže, které budou lépe uspokojovat potřeby trhu. Přirozený potenciál regionu tvoří jeho krajinné a přírodní hodnoty, jejichž ochrana a racionální využití je těžištěm pro rozvoj cestovního ruchu. K rozvoji cestovního ruchu a podnikání v analyzovaném přeshraničním regionu je nezbytný rozvoj dopravní sítě a spojů. Tento rozvoj by měl být zajištěn využitím stávající železniční infrastruktury a rozvojem systému veřejné dopravy, zejména na mezinárodních trasách. Správné fungování systému dopravy je podmíněno především moderní a rozvíjenou infrastrukturou, která nyní vyžaduje zvýšení investičních nákladů. Mezeru, vzniklou v souvislosti s nedostatkem finančních prostředků na zvyšování atraktivity a konkurenceschopnosti, je dle ná-

Obrázek 41 Etapy vytváření strategie rozvoje příhraničního regionu
Zdroj: Práce Hlavního institutu hornictví

zoru respondentů potřeba vyplnit externími zdroji z dotací EU. Vypracování společných projektů využívajících dotace z EU představuje šanci na udržitelný rozvoj, včetně rozvoje, který zohledňuje předpoklady územního rozvoje.

Předpoklady pro vytváření strategie rozvoje přeshraničního regionu

K vypracování strategie rozvoje přeshraničního regionu je nutno zajistit její návaznost na dosavadní strategické dokumenty regionální a celorepublikové úrovně, které nyní fungují v přeshraničních oblastech. Základními cíli strategie rozvoje v přeshraničním regionu musí být:

- zlepšení spolupráce mezi různými skupinami zúčastněných stran a zúčastněnými stranami na obou stranách hranice,
- zvýšení hospodářského potenciálu, zejména pak restrukturalizace trhu práce a systému vzdělávání,
- koordinace aktivit v oblasti společných žádostí o dotace na společné projekty.

Schéma vytváření strategie je znázorněno na Obr. 41. K vypracování strategie rozvoje přeshraničního regionu je nutná především hlubší diagnóza aktuálního stavu a také externích a interních okolností. K provedení těchto analýz lze využít metodu STEEP, metodu SWOT, delfskou metodu či jiné způsoby. Každá z těchto metod spočívá v zapojení široké skupiny osob za účelem identifikace a posouzení faktorů a jejich vlivu na formulované strategické výzvy v přeshraniční

oblasti. Tyto výzvy umožňují prostřednictvím vypracovaných scénářů vytvořit strategii rozvoje přeshraničního regionu. Tato strategie se skládá z vize a strategických cílů.

Vize může být formulována na začátku období vytváření strategie, neboť právě tehdy mobilizuje a udává směr práci týmu a/nebo umožňuje zralým způsobem formulovat cíle. Vize může být vypracována také, pokud jsou již stanoveny všechny cíle a priority. Vize odpovídá na konkrétní problémy a popisuje podobu přeshraničního regionu v daleké budoucnosti za předpokladu, že nastanou příznivé podmínky.

Strategické cíle tvoří rámec rozvoje a spolupráce v přeshraničním regionu a musí zajistit maximální hospodářskou efektivitu, nejvyšší možnou životní úroveň obyvatel a udržitelné využití zdrojů přeshraničního regionu. Strategické cíle musí odpovídat ve fázi jejich definitivního určování pravidlu SMART.

Byl proveden pokus o identifikaci a posouzení vlivů vybraných socioekonomických faktorů, spojených s územní diferenciací charakteristickou pro přeshraniční regiony. Zvláštní důraz byl v kontextu daného regionu kladen na vzdělávání a trh práce. Použité metody a nástroje strategické analýzy, podpořené diskusemi s experty a konzultacemi s obyvateli přeshraničního regionu, umožnily vypracovat předpoklady pro mnohaletou strategii rozvoje přeshraničního regionu. Tyto předpoklady mohou vést především k vypracování takové strategie rozvoje, která bude mít vliv na zvýšení atraktivity přeshraničního trhu práce a zajistí správné a efektivní fungování systému vzdělávání. Tento přístup umožňuje překonat identifikovaná rizika plynoucí z nízké úrovně spolupráce a integrace v přeshraničním regionu. Jedním z hlavních doporučení vypracovaných v rámci realizovaných prací je, aby byla vytvořena víceúrovňová síť spolupráce, jejímiž účastníky budou střední školy, vysoké školy, veřejné a soukromé instituce trhu práce (okresní úřady práce, agentury pro rozvoj a neziskové organizace) a orgány státní správy samosprávy (obce, okresní úřady, krajské úřady).

8. Aktivity realizované studenty vysokých škol v česko-polském pohraničí

Bylo by možné se domnívat, že vstup do schengenského prostoru vyřeší problémy Polska a České republiky související se strukturou pracovních míst v příhraničním regionu. Politické změny však měly za následek zcela opačný jev – potenciál na obou stranách hranice kvůli nekoordinovaným aktivitám v oblasti hospodářství a územního plánování značně poklesl. Negativní změny posilovaly také národnostní předsudky a jazyková bariéra. Proto vyvstala potřeba obnovit plynulost dopravního spojení jak na železnici, tak na silnici, a také zvýšit kvalitu sociálních a turistických služeb. Možnost aktivně ovlivnit každou z těchto oblastí a navázat efektivní spolupráci Polska a České republiky v tomto regionu existuje zejména v oboru územního plánování.

Důležitým faktorem, který má vliv na hospodářské proměny, je prostředí. V tomto regionu jde většinou o kulturní prostředí, které se prolíná s částečně degradovaným přírodním prostředím. Vysoká míra urbanizace si žádá systémová opatření a v tomto kontextu je nutno na dané prostředí nahlížet. Jeho utváření bude výsledkem zásahů do stávajících územních řešení, povede ke zvyšování fluktuace zaměstnanců v pohraničí a jeho kvalita bude mít také zásadní vliv na zvýšení hodnoty celé oblasti.

Tato část analyzuje studentský workshop, který pořádal Hlavní institut hornictví v Katowicích spolu s Univerzitou Palackého v Olomouci, ve spolupráci s odborníky z Technické univerzity v Opoli. Tento workshop trval pět dní a uskutečnil se v dubnu 2014 Vidnavě, v českém příhraničním městečku. Celá akce byla pořádána v rámci projektu pod názvem „Edu2Work – Spolupráce škol a veřejných institucí v česko-polském pohraničí v oblasti vzdělávání k vyšší uplatnitelnosti na trhu práce".

Forma účasti spočívala v práci ve smíšených polsko-českých projektových týmech, které tvořili studenti Univerzity Palackého v Olomouci a Technické univerzity v Opoli. Každý tým se skládal ze čtyř studentů a odborníka odpovědného za jejich práci. Týmy pro workshop byly vytvořeny několik týdnů před zahájením akce ve Vidnavě. Díky tomu se mohli všichni seznámit s projektovými tématy, uspořádat si materiály o předmětném regionu a projednat metodologii. V této fázi pracovaly jednotlivé týmy na svých univerzitách a komunikovaly pomocí internetu, přičemž každý z těchto týmů zpracovával jiné téma. Každé z těchto témat odpovídalo konkrétní problematice, identifikované v průběhu realizace projektu Edu2Work (viz následující tabulka).

Tabulka 20 Přehled problematik řešených v rámci projektu Edu2Work a odpovídajících témat projektů workshopu

Oblast problémů	Téma workshopu	Expert	Členové skupiny
Vzdělávání	Přehraniční vzdělávací centrum (PVC)	Karen Ziener, Alpen-Adria Universität, Klagenfurt	Martyna Piasecka, Agnieszka Duda, Pavel Rochovanský, Martin Turčínek
Cestovní ruch	Přeshraniční turistická trasa (PTT)	Pavel Ptáček, Univerzita Palackého v Olomouci	Maja Materzok, Katarzyna Kolinek, Jan Lukáš, Ladislav Motúz

Oblast problémů	Téma workshopu	Expert	Členové skupiny
Doprava	Integrovaná dopravní infrastruktura (IDI) v Głuchołazech	Piotr Obracaj, profesor Technické univerzity v Opoli	Paulina Szarzec, Sara Wojciech, Mikuláš Fišer, Vojtěch Kubeša
Krajina a životní prostředí	Přeshraniční ekosystémové služby (PES)	Marcin Spyra, Technická univerzita v Opoli	Michał Bartecki, Dorota Michna, Michael Cestr, Dan Horalík
Podnikání	Přeshraniční podnikatelský inkubátor (PPI)	Piotr Opałka, Technická univerzita v Opoli	Emilia Szczudło, Agnieszka Zając, Milan Poláček, Ondřej Zlámal
Síťování	Regionální agentura pro rozvoj (RAR)	Pavel Roubínek, Petr Kladivo, Univerzita Palackého v Olomouci	Małgorzata Kwiatkowska, Ewa Stelmach, Tomáš Jurčeka, Martin Štvrtecký

Řešená problematika v rámci projektů studentského workshopu se týkala území dvou powiatů v Polsku – Prudnik a Nysa a dvou okresů v České republice – Jeseník a Bruntál.

Cílem studentského workshopu bylo:

- zapojit řešitelské týmy do aktivit spojených s diagnostikou kondice přeshraničního regionu v oblasti řešené problematiky;
- inspirovat diskusi o možnostech rozvoje přeshraničního trhu práce;
- vypracovat vizuálně atraktivní projekty na zadaná témata.

Obrázek 42 Propustnost hraničních přechodů v obci Głuchołazy

Zdroj: členové projektových týmů

Výsledky výzkumu byly prodiskutovány mezi účastníky projektu v kontextu problematiky příhraničního trhu práce. Kromě toho byla věnována pozornost dalšímu zdokonalování metody, použité v popsané studii, k plánovacím aktivitám v jiných přeshraničních oblastech.

8.1 Výsledky workshopu

Tématem prvního týmu, řešeným v rámci problematiky „Vzdělávání", bylo **Přeshraniční vzdělávací centrum (PVC).** Práce na PVC zahrnovaly:

- analýzu potenciálu stávajících pěších, cyklistických a vodáckých tras z hlediska realizace PVC;
- analýzu možností umístění budovy PVC;
- vypracování urbanistické koncepce systému stezek a uzlových bodů;
- vypracování funkčního programu budovy PVC.

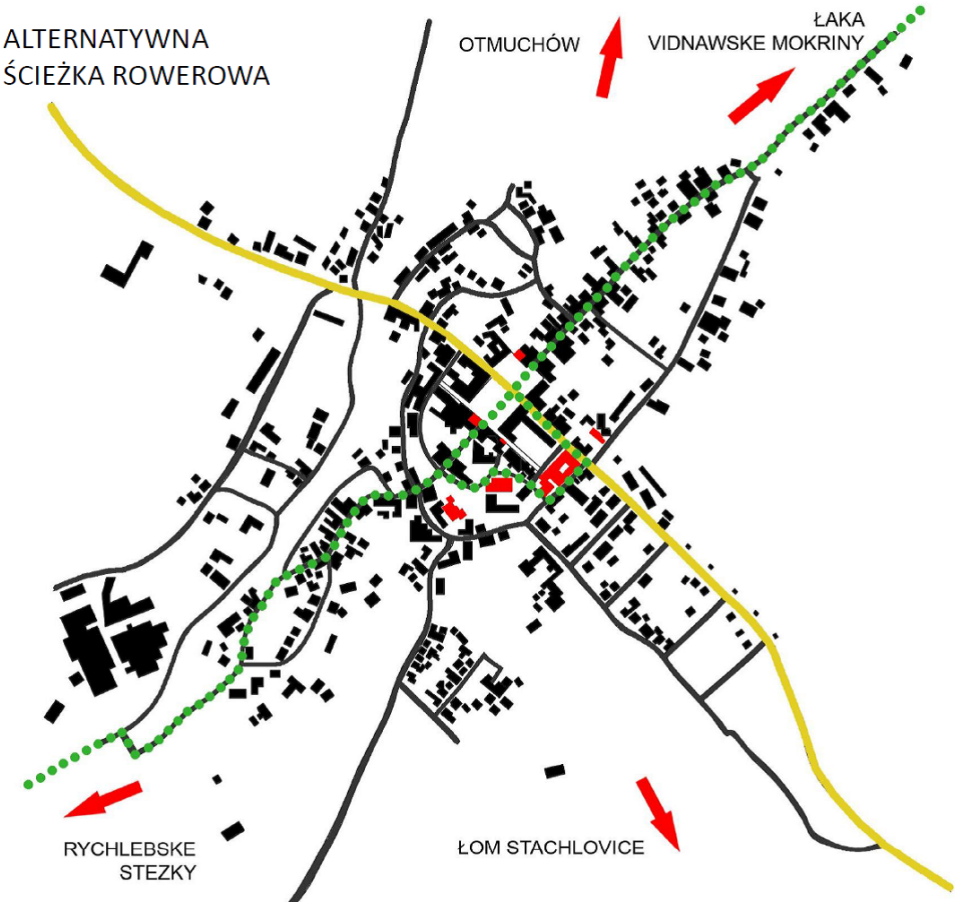

Obrázek 43 Alternativní cyklostezka ve Vidnavě

Zdroj: členové projektových týmů

Předpokládá se, že součástí PVC bude budova a s ní spojený systém naučných stezek. Naučnými stezkami budou stávající pěší, cyklistické a vodácké trasy, které spojují důležité objekty z hlediska historie a regionální identity a které budou tvořit tzv. „uzlové body".

Tématem druhého týmu, řešeným v rámci problematiky „Cestovního ruchu", byla **Přeshraniční turistická trasa** (PTT). Práce na PTT zahrnovaly:

- analýzu potenciálu stávajících pěších, cyklistických a vodáckých tras z hlediska realizace PTT;
- koncepční projekt turistické a vyhlídkové trasy se zastávkami, která bude propojovat nejvýznamnější turistické atrakce analyzovaného regionu;
- koncepční projekt úprav břehů vodních ploch, např. Nyského jezera, které umožní pořádat různé akce a setkání pod širým nebem;
- z urbanistického hlediska – znázornění průběhu trasy;
- z architektonického hlediska – navržení vyhlídkových míst a souvisejících objektů tzv. malé architektury.

Centrální, výchozí bod PTT je s ohledem na její historickou, kulturní a krajinnou hodnotu zasazen do Vidnavy. Turistické a vyhlídkové trasy budou značeny s využitím stávajících, ale také nových stezek směrem na Rychlebské hory, Otmuchów, lom Stachlowice či Vidnavské mokřiny. Důležitá místa z hlediska tradic a historie regionu budou označena v podobě informačních tabulí.

Obrázek 44 Přestupní stanice v Głuchołazech

Zdroj: členové projektových týmů

Tématem třetího týmu, řešeným v rámci problematiky „Doprava", byla **Integrovaná dopravní infrastruktura (IDI) v Głuchołazech.** Práce na IDI zahrnovaly:

- zeměpisnou analýzu a analýzu prostředí pohraničí;
- urbanistickou analýzu;
- vypracování funkčního programu;
- vypracování urbanistické a architektonické koncepce IDI v Głuchołazech.

Bylo navrženo přemístění autobusového nádraží na místo nynějšího hlavního nádraží, kde nyní funguje poněkud ospalé nádraží pro nákladní dopravu. Zde by měla vzniknout hlavní přestupní stanice spojená s železničním uzlem pro nákladní dopravu. Na místě stávajícího areálu autobusového nádraží – na první velké ploše při příjezdu do Głuchołaz ve směru od Nysy a Prudniku, byl navržen park pro obyvatele města, se zachováním autobusové a železniční zastávky. Úkolem navržené přestupní stanice v Głuchołazech bude umožnit přestup z autobusu na vlak a opačně. Tato stanice má své opodstatnění také z hlediska cestovního ruchu. Například turista z Horního či Dolního Slezska bude moci přijet i se svým kolem vlakem do Głuchołaz, aby mohl dále pokračovat na kole např. na Rychlebské stezky.[8] Přestupní stanice je považována za jeden z klíčových elementů doplňujících přeshraniční dopravní infrastrukturu. Jednalo by se o uzlový bod v koncepci integrované dopravní sítě přeshraničních oblastí.

Tématem čtvrtého týmu, řešeným v rámci problematiky „Krajina a životní prostředí", byly **Přeshraniční ekosystémové služby (PES).** Práce na PES zahrnovaly:

- označení a popis potenciálu přírodních a městských ekosystému v analyzovaném přeshraničním regionu;
- identifikaci oblastí hodnotných z hlediska poskytování ekosystémových služeb;
- identifikace a vypracování typologie (charakteristiky) a ekosystémů, které se nacházejí v analyzovaném regionu;
- identifikaci oblastí se zvláštní přírodní/ekologickou hodnotou;
- analýzu možností zahrnutí „ekosystémových služeb" do regionálních plánovacích dokumentů.

Výsledky analýzy provedené v průběhu workshopu svědčí o značné asymetrii analyzovaného přeshraničního regionu. Tato asymetrie se projevuje větší biologickou různorodostí ekosystémů na české straně a tím také větším potenciálem pro poskytování ekosystémových služeb. Ekosystémy na polské straně pohraničí jsou méně biologicky různorodé a jsou ve většině případů příjemci ekosystémových služeb (Spyra 2014). Tyto závěry jsou důležité v kontextu plánování územního rozvoje analyzovaného přeshraničního regionu a musí být zohledněny při jeho udržitelném řízení.

Z podrobných projektových návrhů stojí za zmínku udržitelné systémy drenáže, včetně zpracování vod v místě vzniku odpadu, řešení s hydrologickou, ekologickou a rekreační funkcí – např. využitím vody ke zlepšení kvality městského prostoru (tzv. malá retence).

Tématem pátého týmu, řešeným v rámci problematiky „Podnikání", byl **Přeshraniční podnikatelský inkubátor (PPI).** Práce na PPI zahrnovaly:

- analýzu regionu z hlediska návrhu umístění objektu tvořících síť PPI;
- vypracování funkčního programu pro typický objekt inkubátoru PPI;
- vypracování urbanistické a architektonické koncepce vybraného objektu PPI.

---

8 Srovnejte informace o systému cyklostezek ležících jižně od Vidnavy na webových stránkách: http://www.rychlebskestezky.cz/cs/.

Projekt PPI předpokládal vznik sítě objektů (nových nebo adaptovaných), v nichž bude možné vykonávat podnikatelskou činnost za preferenčních podmínek. Profil činnosti musí souviset se specifiky přeshraničního regionu. Navrhovaný objekt bude moci být umístěn v kulturním prostředí pohraničí jako ne zcela definovaná forma uzavřená v parametrizovaném prostoru. Jedná se o objekt vzniklý z opakovatelných modulů – pro potřeby projektu vyhotovený jako modulový element, např. v podobě typického námořního kontejneru. Pokud jde o materiál, modul by měl mít ocelovou či dřevěnou kostru opatřenou nátěrem. Plášť může být vyroben z polykarbonátu, skla nebo plechu – ve fázi koncepce se neřeší definitivní tvar či průhlednost. Modul bude mít několik základních variant vybavení, např.:

1. základní, univerzální modul, který lze přizpůsobit různým oblastem využití
2. sanitární a hygienický modul (nebo submodul, který lze instalovat do modulu 1)
3. kuchyňský modul (nebo submodul, který lze instalovat do modulu 1)
4. gastronomický modul atd.

Varianty výše uvedených modulů samozřejmě nejsou nijak omezeny. O jejich definitivní podobě bude rozhodovat konkrétní technologie. Moduly bude možné různě skládat a flexibilně je instalovat ve vybraném terénu – např. v horách (východní Sudety), u jezera (Nyské či Otmuchovské jezero), v bývalých průmyslových areálech (Vidnava) nebo v městské či venkovské zástavbě. Nejdůležitější myšlenkou modulu je možnost jeho libovolného uzpůsobení konkrétnímu terénu – např. na vodě (jako plošina), jako most (spojení dosud izolovaných prostorů a podnícení nových interakcí, které povzbudí a oživí společenské vztahy). Moduly bude tedy možné instalovat jak

Obrázek 45 Moduly PPI v kulturním prostředí pohraničí
Zdroj: členové projektových týmů

Obrázek 46 Návrh karet do bankomatů pro Euroregion Praděd
Zdroj: členové projektových týmů

v Karlově Studánce či v Jeseníku (horský terén), tak u vodní plochy (Nyské jezero). Tyto moduly bude možné snadno přenášet podle potřeby – ne vždy je zvoleno vhodné umístění hned napoprvé. Modularita objektů, jejich flexibilita a možnosti vzájemného sestavování – to je hlavní hodnota pro příští uživatele. Jedná se o lepší nápad, než stavět tradiční budovy, jejichž podoba a životnost znemožňuje přehodnotit rozhodnutí, pokud se projekt nepodaří, nebo se změní podmínky v dané lokalitě (degradace). Studenti provedli analýzu území polsko-českého pohraničí z hlediska návrhu umístění objektů tvořících síť PPI, zejména pak analýzu možností dopravního spojení, která je předmětem výzkumu také jiných týmů. Bylo předloženo několik návrhů objektů PPI v konkrétních lokalitách na české a polské straně.

Tématem šestého týmu, řešeným v rámci problematiky „Síťování", byla **Regionální agentura pro rozvoj (RAR).** Práce na RAR zahrnovaly:

- analýzu funkčních a potenciálně fungujících sítí spolupráce, které se mohou stát součástí RAR;
- analýzu regionu z hlediska návrhu umístění institucí, které budou součástí RAR;
- koncepci fungování RAR;
- vizualizaci / architektonickou koncepci objektu (nového či revitalizovaného), v němž se bude nacházet RAR.

Předpokládá se, že by se RAR stala institucí, která by řídila a moderovala aktivity realizované na analyzovaném území přeshraničních sítí.

V kontextu budování RAR je síťování chápáno jako spolupráce (včetně mezinárodní spolupráce) na různých úrovních, která je realizována zejména mezi institucemi, ale může vzniknout také

mezi konkrétními osobami. V minimální verzi není omezena na instituce, které jsou právnickými osobami. Předpokládá se, že úkolem právnických osob bude koordinovat činnost agentur pro rozvoj na obou stranách hranice. Pro optimalizaci oběhu financí bylo navrženo vyúčtování pomocí virtuální měny v podobě čipové karty do bankomatu.

8.2 Diskuze a shrnutí

Činnost smíšených studentských týmů v průběhu realizace projektu a workshopu je potřeba hodnotit z hlediska získaných výsledných materiálů, spolehlivosti a užitečnosti. Proto je potřeba zvážit, zda studentské práce, provedené pod dozorem expertů, mohou být v budoucnosti skutečně užitečné pro profesionály. Takový přístup k dané problematice je zcela zásadní, **neboť územní plánování je jedním ze základních pilířů nejrůznějších hospodářských proměn.** Pojem „UDRŽITELNÝ ROZVOJ" zní dnes již poněkud fádně, ale právě to je ten nejdůležitější cíl. A v tomto případě se to týká nejen části jedné země, ale vzájemně integrovaných území dvou států s obrovským potenciálem, který ještě nebyl zcela objeven. Toto území bylo definováno pojmem **přeshraniční prostředí.** Z dosavadních zkušeností plynoucích z účasti v několika polsko-českých programech a také z pečlivé analýzy jiných, již ukončených nebo paralelně realizovaných projektů, vyplývají mnohoznačné závěry. Ve snaze o jednoznačnost je nutné v prvé řadě analyzovat použité výzkumné metody a smysl výběru interdisciplinárních týmů, které se zúčastnily workshopu.

Výhodou zapojení studentů do této fáze prací, spojených s územním plánováním, je nepochybně možnost využít potenciál lidí, kteří ještě nejsou nakaženi rutinou. Studenti navíc neměli dosud žádný kontakt s profesionálními aktivitami v této oblasti, proto mohou na danou problematiku přinést zcela nový pohled, což už je samo o sobě hodnota. Dalším důležitým aspektem je odbornost. Přístupy studentů architektury, urbanistiky a geografie k problematice územního plánování, které bylo tématem workshopu, jsou samozřejmě odlišné, ale mohou se vzájemně doplňovat. Ukázalo se, že je zcela nezbytná účast interdisciplinárních expertů v daných oborech, což po značných komplikacích způsobených odlišností jednotlivých oborů umožnilo formulovat společné závěry a najít společný výsledek.

V polsko-českých vztazích jsou stále patrné národnostní předsudky a jazyková bariéra. Mohlo by se zdát, že tento problém již dávno není aktuální, avšak v podvědomí stále existuje, a to jak z české, tak i polské strany. Projekty realizované v pohraničí, včetně projektu Edu2Work, mají za účel, mimo jiné, prolomit tyto bariéry a změnit způsob myšlení mladé generace, která má vytvořit skutečně evropskou společnost. V delším časovém horizontu pak bude možné realizovat **přeshraniční územní plánování.**

Je důležité, aby si **místní společnost uvědomovala důležitost a komplikovanost problematiky územního plánování.** O této problematice je nutno přesvědčivě, věcně a profesionálně argumentovat. Zde se vracíme opět k původní otázce – lze do takto odpovědných aktivit zapojit studenty? Určitě lze, avšak je nutné, aby jejich práce kontroloval speciálně vytvořený tým odborníků na dané oblasti. Odborníci při práci se studenty také potřebují podporu, neboť z různých důvodů, často emočních, mohou při intenzivních a krátkodobých akcích poněkud ztrácet úsudek. To je asi nejdůležitější závěr, který však vypovídá o mnohém. Tyto kritické připomínky lze však brát optimisticky – ve studentských pracích budou převažovat nové pohledy na věc a při rozumném rozdělení úkolů a již zmíněné odborné kontrole mohou mít workshopy tohoto typu šanci na pokračování.

9. Aktivity realizované studenty středních škol z česko-polského pohraničí

V rámci přípravy projektu „Edu2Work“ byla provedena analýza stávající spolupráce středních škol v česko-polském pohraničí a bylo zjištěno, že systematická spolupráce školských institucí v zájmovém území projektu (Jesenicko, Krnovsko, oblast Nysy a Prudniku) neexistuje.

Cílem projektu tedy bylo pokusit se tuto spolupráci navázat a systematizovat. Během realizační fáze projektu došlo k několika vzájemným setkáním studentů SŠ z českého a polského pohraničí, kteří se navzájem poznali a věnovali se tvorbě společných projektů, poznali zajímavé lokality v pohraničí a seznámili se s fungováním euroregionálních struktur. Odborná rovina projektu byla realizována především formou tematických setkání s experty, zaměřených na možnosti rozvoje česko-polského pohraničí a spolupráci v oblasti zaměstnanosti a přeshraničního trhu práce. Pro komplexnost pohledu na zájmové území pohraničí chtěli řešitelé znát názory co nejširšího spektra aktérů mj. i mladé generace. Názory a pohledy studentů na možnosti rozvoje a směřování pohraničí byly brány v potaz při formulování strategických doporučení vzniklých v rámci projektu. Ukázalo se, že mladá generace je pro rozvoj pohraničního regionu klíčová. Depopulační proces je patrný na české i polské straně hranice, mladí lidé odcházejí za vzděláním do vnitrozemí a málokdy se vrací zpět do svých rodišť. Pokud se má pohraničí do budoucna rozvíjet, je nezbytné tento trend zvrátit. Právě proto bylo velmi důležité ukázat mladým lidem možnosti, které pohraniční region nabízí a pokusit se společně o tvorbu studentských projektů, které by v daném území, s využitím jeho potenciálu, byly realizovatelné a přispěly by k prohloubení přeshraniční spolupráce, zvýšení zaměstnanosti, rozvoji regionu a ukázaly by mladým lidem, že je možné i v pohraničí úspěšně podnikat či pracovat a vést kvalitní život. Český i polský region se mohou skvěle doplňovat a stejně tak by se měli doplňovat a vzájemně si pomáhat obyvatelé pohraničí.

Postup realizace workshopů pro studenty SŠ byl následující. Nejprve došlo k navázání komunikačních kanálů mezi českými a polskými středními školami (z Jeseníku a Prudniku), vzájemnému poznání se i hlubšímu poznání pohraničního regionu. Dále byly vytvořeny smíšené česko-polské studentské skupiny, které v průběhu školního roku 2013–2014 pracovaly na společných projektech. Bylo realizováno několik pracovních setkání a v dubnu 2014 proběhla slavnostní prezentace výsledků studentských projektů, spojená s předáním cen. Do práce byli zapojeni i studenti geografie Univerzity Palackého v Olomouci a studenti architektury z Opolské Polytechniky, kteří poskytovali středoškolákům odbornou pomoc a vedení. V další části realizace projektu (školní rok 2014–2015) byla zapojena další střední škola, Slovanské gymnázium Olomouc. Aktivity směřovaly k představení chodu Euroregionu Praděd a k možnostem rozvoje území a spolupráce škol, které jsou sice více vzdáleny od státní hranice, ale mají přesto o příhraniční spolupráci institucí a škol zájem.

9.1 Postup realizace aktivit spolupráce středních škol:

1. *Workshop a exkurze říjen 2013*

K navázání prvního kontaktu mezi řešiteli projektu a středoškolskými institucemi došlo v červnu 2013, kdy proběhlo úvodní setkání s učiteli Gymnázia Jeseník a Hotelové školy Vincenze Priessnitze Jeseník. V průběhu srpna a října 2013 pak byla realizována přípravná setkání s učiteli

a polská strana řešitelského týmu navázala spolupráci se školami na polské straně. Mezi zapojené polské školy patřil Zespół Szkół Ogólnokształcących (Sdružení všeobecně vzdělávacích středních škol) a Zespół Szkół Rolniczych (Sdružení zemědělských škol). Bylo dohodnuto, že studenti budou pracovat na tvorbě podnikatelských záměrů či business plánů, které budou reflektovat přeshraniční aspekt a umožní studentům co nejlépe pochopit možnosti a potenciál rozvoje, kterým pohraniční region disponuje. Projekt (záměr) by měl být rozpracován včetně přibližného rozpočtu, marketingu, logistiky a projekty by měly mít přeshraniční dopad (např. že budete počítat s turisty z Polska či naopak apod.). Cílem této práce je ukázat mladým lidem možnosti, které region nabízí a motivovat je, aby po studiu a načerpání zkušeností měli zájem žít, pracovat a podnikat v pohraničí a rovněž chápali region v nových souvislostech po jeho otevření díky Schengenu.

Ve dnech 17. a 18. října 2013 pak proběhla v česko-polském pohraničí první společná akce (terénní exkurze a workshop). Akce se zúčastnilo celkem 32 středoškolských studentů z obou stran státní hranice, konkrétně 16 středoškoláků z Jeseníku (Hotelová škola Vincenze Priessnitze Jeseník, Gymnázium Jeseník) a 16 studentů z polského Prudniku (Zespół Szkół Ogólnokształcących a Zespół Szkół Rolniczych), 8 vysokoškolských studentů z Olomouce a Opole, středoškolští učitelé zapojených škol a členové projektového týmu.

Workshop začal v ranních hodinách ve čtvrtek na škole v Prudniku, kde se studenti navzájem seznámili a vytvořili smíšené česko-polské týmy pod vedením vysokoškolských studentů geografie z Univerzity Palackého v Olomouci a studentů opolské Politechniky. Rovněž byl studentům prezentován záměr workshopu, tedy tvorba „podnikatelských záměrů" či „business plánů". Studenti dostali za úkol do dalšího dne promyslet a za skupinu nahlásit návrh projektu, který by realizovali jako podnikatelský záměr v pohraničním regionu.

Následovala exkurzní část, jejímž cílem bylo seznámit studenty podrobněji s přeshraničním regionem a identifikovat společně problémy regionu. Na jednotlivých navštívených lokalitách postupně studenti vyplňovali pracovní listy, které směřovaly ke kladení otázek průvodcům na jednotlivých lokalitách a k aktivní práci nad daným tématem a diskusi ve skupinách. K dispozici jim byl rovněž sborníček podkladů, které se vztahovaly k jednotlivým lokalitám. Lokality byly záměrně vybrány tak, aby ukázaly studentům pozitivní příklady „dobré praxe" a jejich návštěva pomohla k vymyšlení vlastního „projektu". Do programu byly zařazeny rovněž lokality, které poskytují potenciál k dalšímu rozvoji (marketing) a tak sloužily jako dobrý příklad k inspiraci.

Tematicky se jednalo o následující oblasti:

- Průmysl v česko-polském pohraničí a jeho rozvoj
- Dědictví těžby zlata na obou stranách hranice a jeho potenciál pro cestovní ruch
- Lázeňství jako tradiční odvětví pohraničního regionu v nových podmínkách
- Hippo turistika a cyklostezky jako nové formy cestovního ruchu
- Agroturistika a ekoturistika – zdroj příjmů pro méně atraktivní oblasti
- Regionální značka, marketing a tzv. sociální podnik, nový druh podnikání

Během prvního dne středoškolští a vysokoškolští studenti společně s pedagogickým doprovodem a členy řešitelského týmu projektu navštívili Ondřejovickou strojírnu a.s. (dodává zařízení pro petrochemický průmysl), továrnu Mega v Nyse, která se zabývá výrobou přívěsů a sklápěčů na nákladní automobily, zlatorudný skanzen ve Zlatých Horách, a podzemí bývalých rudných dolů ve Zlatých Horách, nyní sloužících sanatoriu Edel pro speleoterapii. Druhý den byl zahájen exkurzí do Priessnitzových léčebných lázní, kde byli studenti seznámeni s provozem nového balneoparku a realizovanými česko-polskými projekty. Následovaly aktivity v Černé Vodě – prezentace, disku-

Obrázek 47 Čeští a polští studenti, Zlatorudný skanzen u Zlatých hor, 17. 10. 2013
Zdroj: UP Olomouc

se a ukázka v terénu s Pavlem Horníkem (Rychlebské stezky) a Anetou Krzystkovou (Appaloosa Horse Ranch a projekt hipostezek).

V odpoledních hodinách proběhla potom v Prudniku společná práce projektových skupin, kontrola pracovních listů a volba témat projektů. Zazněly zajímavé nápady a náměty na tvorbu projektů (např. společný projekt extrémních sportů, využití starých důlních objektů ve Zlatých Horách, využití konkrétních objektů v pohraničí pro ubytování a gastronomii v duchu „středověkých aktivit", projekt textilního podniku s využitím místních zdrojů (technické konopí atd.) aj.

Po absolvování této první akce se studenti společně pracovali prostřednictvím webu projektu a sociálních sítí, přičemž k dispozici jim byli jejich učitelé a VŠ studenti i členové projektového týmu, využili rovněž konzultací s odborníky z praxe (veřejný i soukromý sektor, okresní hospodářská komora atd.). Z akce byla zpracována tisková zpráva, která je umístěna na webových stránkách Olomouckého kraje.

2. Pracovní setkání leden 2014

Cílem setkání v polském Prudniku byl posun práce a prezentace dílčích výsledků práce pěti smíšených česko-polských skupin středoškolských studentů. V rámci setkání byly prezentovány pracovní verze prezentací, diskutovány formální nedostatky a vzneseny návrhy na přepracování a doplnění k finálním verzím. Dílčí výstupy byly diskutovány s vysokoškoláky z UP v Olomouci, vyučujícími a odborníky na regionální rozvoj. Témata studenti během podzimu vyprecizovali a prezentovali možnosti realizace těchto projektů: textilní podnik s výrobou produktů z technického konopí, společná česko-polské ekofarmy s restaurací, oživení hipostezek v regionu atd.

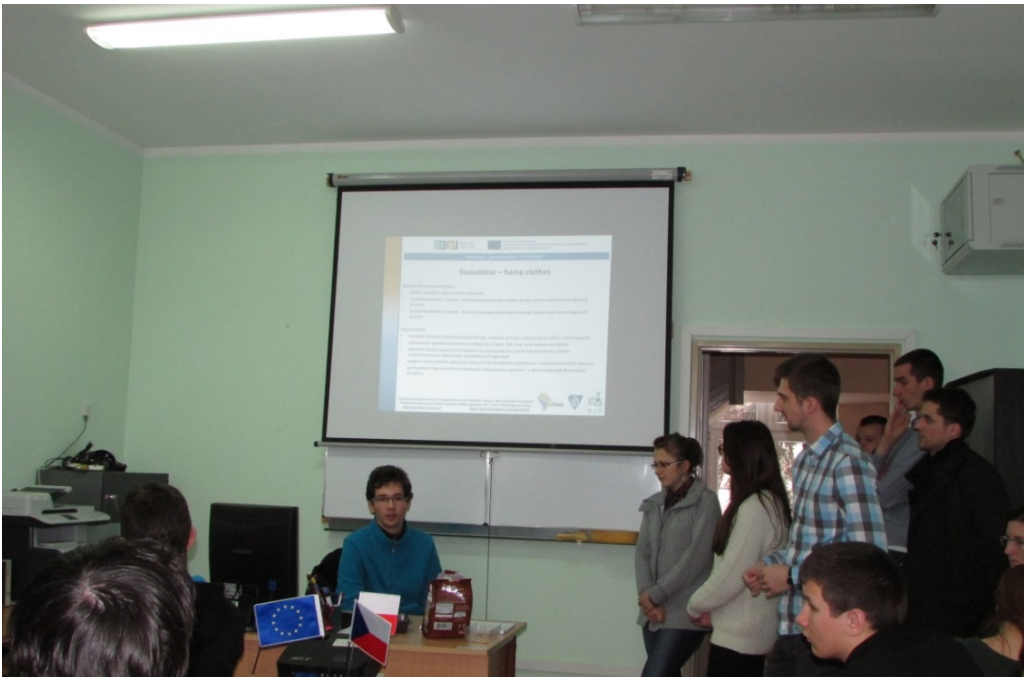

Obrázek 48 Prezentace jedné skupiny v rámci pracovního setkání 28. 1. 2014, Prudnik
Zdroj: UP Olomouc

3. Prezentace studentských projektů a vyhlášení výsledků soutěže (duben 2014)

V budově zapojené polské školy (Zespół Szkół Ogólnokształcących Nr 1 Prudnik) proběhla 7. dubna 2014 prezentace studentských projektů a vyhlášení výsledků soutěže. Akce se zúčastnili i vysokoškolští studenti z Olomouce a Opole. Středoškolští a vysokoškolští studenti pěti různých škol měli možnost vzájemně ohodnotit výsledky své práce (prezentací) a získat zpětnou vazbu od přítomných odborníků. V rámci této aktivity byla vyhlášena soutěž pro středoškoláky (byli odměněni propagačními materiály pořízenými v rámci projektu). Odbornou komisi tvořili přítomní členové řešitelského týmu, externí experti (např. vedení podnikatelského inkubátoru Prudnik či Okresní hospodářské komory v Jeseníku). Většina vytvořených projektů svým tematickým zaměřením směřovala do oblasti cestovního ruchu, v níž je obecně spatřována šance pro marginální území. Možná ale ne však náhodou zvítězil projekt, který sázel na průmysl a tradice regionu.

Tematické zaměření vybraných prezentovaných studentských podnikatelských záměrů:

a) Vítězný projekt „SleziaWear – hemp clothes“

Projekt vítězné skupiny se zaměřil na oživení textilní tradice česko-polského pohraničí. Studenti prezentovali možnost vzniku textilního závod v česko-polském pohraničí, který by se zaměřil na výrobu bio oblečení z technického konopí vlastní produkce, včetně všech technologických procesů. Podnik měl stavět na pevných zásadách a postojích k zákazníkovi, zaměstnanci i životnímu prostředí. Důraz studenti kladli na kvalitu bio oblečení, jeho funkčnost, recyklovatelnost a ekologickou nezávadnost při jeho výrobě. Přehraniční aspekt řešili následujícím způsobem: na polské straně se vyprodukuje technické konopí, které se následně zpracuje v nově vybudovaném

závodě v Głuchołazech na konopné vlákno (s využitím místního brownfieldu). Tímto vláknem se bude zásobovat textilní výroba v nově vybudovaném textilním podniku v Mikulovicích. Snahou je zaměstnat občany z regionu širokého spektra profesí (zemědělec, dělník, strojař, návrhář-designer, uklízečka, marketing, management). Zvolená místo pro lokalizaci Mikulovice a Głuchołazy jsou v těsném sousedství, spojuje je silnice, železnice i řeka Bělá, studenti je vytipovali jako ideální prostor pro příhraniční spolupráci. Obecným posláním projektu tedy má být tvorba fungujícího podniku regionálního významu v pohraniční oblasti využitím místních přírodních a sociálních podmínek. Snaha studentů směřovala k podpoře česko-polské spolupráce vedoucí k dlouhodobému přátelskému vztahu pohraničních oblastí a partnerských měst s možností další oboustranné výpomoci. Vytvoření nových pracovních příležitostí různých profesí má vést a přispět ke snížení nezaměstnanosti a rozvoji okrajových oblastí (předpoklad cca do 200 zaměstnanců). Studenti se rovněž zamýšleli nad finanční bilancí svého projektu a byla diskutována možnost čerpání dotačních prostředků pro takovýto projekt.

b) Projekt Cvalem přes hranice / Galopem przez granicę

Zajímavý projekt další skupiny středoškoláků se tematicky zaměřil na možné prodloužení již vytyčených hipostezek na českém území (v oblasti Černé Vody a Javornicka) na polské území, a to konkrétně v úseku Bernartice – Otmuchowské jezero. Studenti společně řešili možnosti rozšíření

Obrázek 49 Společné foto po vyhlášení výsledků studentské soutěže a prezentací, Prudnik 7. 4. 2014

Zdroj: UP Olomouc

stávajících koňských stezek v oblasti kolem Černé Vody a Bernartic přes hranice směrem k Otmuchowskému jezeru. Zabývali se možnostmi založení jezdecké školy pro začátečníky jako podpůrné aktivity, propagací, zasíťováním a propojením turistických a restauračních zařízení v pohraničí ve vazbě na koňskou turistiku. Řešili i možnosti zpřístupnění koňské turistiky těm, kteří nevlastní koně, případně neumí jezdit.

c) Projekt Only Risk: Extrémní sporty Zlaté Hory, Nysa

Cílem projektu dalšího z týmů bylo vytvořit podnikatelský subjekt, věnující se sportovním aktivitám s extrémním a netradičním zaměřením. Tento podnik by měl působit na obou stranách hranice, jak v Polsku, tak v České republice. Prezentovaným záměrem bylo přivést do pohraniční oblasti nová, doposud se zde nevyskytující sportovní odvětví. Studenti zjistili možnosti lokalizace zamýšlených aktivit a z počátku počítali s využitím existující infrastruktury, jako je například Ski areál Zlaté Hory – Příčná, který nemá mimo zimní období praktické využití. Pro zahajovací provoz vybrali 4–5 sportovních odvětví a několik jednorázových propagačních akcí. Podnik svým zaměřením míří především mezi neustále se rozvíjející základnu zájemců o extrémní sporty, ale navíc se bude snažit nabídnout i aktivity vhodné pro celou rodinu. Prezentovaným cílem dle tvůrců byla propagace a přilákání návštěvníků z Polska i ČR, případně i z jiných zemí. Mezi realizované sportovní aktivity by měl patřit zorbing, terénní koloběžky a letní lyže (pro oblast Zlatých Hor). Na jezeře v Nyse by se pak jednalo o wakeboarding a zorbing na vodní hladině. Kromě stálých aktivit by centrum zajišťovalo i další propagační a jednorázové akce. Jednou z nich je například Cheesse rolling (běh za sýrem), inspirovaný tradiční akcí z Velké Británie. Sýr v tomto případě může být nahrazen i místním produktem. Dále prezentovali možnost pořádání GPS stopovaných a závodů, popř. spolupráci na dalších akcích v okolí.

d) Ekofarma s restaurací a „středověké hradiště“

Jednalo se jednak o projekt řešící provoz ekofarmy s chovem skotu a restaurací s nabídkou slezské kuchyně a s možností ubytování také o tvorbu zařízení, které by nabízelo „středověké aktivity“ pro zájemce z řad turistů. Kromě stylové dobové gastronomie mělo toto „středověké hradiště“ situované do prostor nevyužitého semináře ve Vidnavě nabízet i tematické dílny a workshopy s přehlídkou dobových řemesel (hrnčírna, kovárna, řezbářská dílna, tkalcovna, drátenická dílna).

4. Aktivity realizované v roce 2014

Snahou realizačního týmu bylo po úspěšném ukončení roční aktivity pro středoškolské studenty (viz výše) zapojit do projektu další školy. Probíhaly konzultace s vedením Gymnázia Krnov a přímo bylo zapojeno Slovanské gymnázium Olomouc, když v říjnu roku 2014 proběhl tematický workshop pro jeho studenty. Uskutečnil se opět v polském Prudniku, který je sídlem polské části Euroregion Praděd. Studenti během cesty přednášeli své referáty o modelovém pohraničním regionu a byli seznamováni členy realizačního týmu s místními podmínkami a projekty přeshraniční spolupráce. O těch se dozvěděli více během prezentace aktivit Euroregionu Praděd v Prudniku. Dále zde absolvovali skupinovou práci zaměřenou na území Euroregionu. Cestou zpět do Olomouce proběhlo několik terénních aktivit zaměřených na potenciálně prosperujícíi rozvinuté lokality, disponující potenciálem pro rozvoj svých aktivit v rámci přeshraničního regionu (s dopadem na trh práce). Jednalo se o lokalitu bývalých Rudných dolů ve Zlatých Horách, nyní sloužící pro speleoterapii, dále potom o jeskyně Na Špičáku. Na vybraných lokalitách studenti plnili zadané úkoly.

Obrázek 50 Workshop, Euroregion Praděd Prudnik 22. 10. 2014
Zdroj: UP Olomouc

9.2 Výstupy realizovaných aktivit

V rámci spolupráce středoškoláků z Jeseníku a Prudniku bylo navázáno partnerství škol, které do budoucna umožňuje spolupráci škol v širokém spektru aktivit. Studenti, kteří spolu museli během tvorby projektů komunikovat, překonávali mentální i jazykové bariéry. Poznávali rovněž region sousedního státu a učili se chápat přeshraniční region v širších souvislostech. Široké spektrum prezentovaných projektů dává do budoucna naději na vyšší míru rozvoje česko-polského pohraničí, budou-li studenti chtít proměnit v budoucnu své plány ve skutečnost. I studenti z Olomouce získali díky zapojení do projektu lepší přehled o fungování přeshraničních struktur a česko-polské spolupráci, což přispěje k dalšímu prolamování mentálních hranice mezi oběma státy v integrující se Evropě.

10. Jesenicko a Krnovsko jako periferní regiony s rozvojovým potenciálem

Cílem této kapitoly je poukázat jednak na to, že zájmové území projektu Edu2Work představuje marginální oblasti, které v případě hlavně českých regionů Jesenicka a Krnovska vykazují jedny z nejvyšších charakteristik perifernosti na republikové úrovni vůbec. Tyto regiony jsou zpravidla místem větší dynamiky historických, kulturních a společenských procesů než vnitrozemí, ve 20. století a ve středoevropském prostoru to platilo dvojnásob a platí dosud.

Protože i tady se najdou velmi úspěšné podniky, rozvíjející se obce a další příklady dobré praxe v regionálním rozvoji, poukážeme na možný rozvoj těchto regionů, který by mohl přispět ke zlepšení jejich charakteristik. Pokusíme se alespoň částečně rozkrýt mechanismy vedoucí k jejich úspěchu a ukázat tak, že úspěšné podnikání nebo jiné ekonomické působení v této oblasti je možné.

Přitom se opřeme o názory důležitých lokálních „hráčů". Právě jejich pohled totiž považujeme za klíčový. Tito lidé většinu svých aktivit realizují v regionu, dostatečně znají jeho historické i aktuální problémy a patří tak k nejpovolanějším osobám na vyjadřování se k rozvojovým možnostem a opatřením.

Výsledky z rozsáhlého terénního šetření v podobě řízených rozhovorů s významnými aktéry regionálního rozvoje, jako jsou starostové, ředitelé úspěšných firem, předsedové mikroregionů, manažeři místních akčních skupin, představitelé hospodářské komory, úřadu práce, škol a dalších institucí, nám pak umožnilo zodpovědět otázky, jakým způsobem regionu pomoct z krajské nebo celorepublikové úrovně.

Jedním z vhodných a do jisté míry efektivních nástrojů by mohla být podpora a rozvoj přeshraniční spolupráce. Ta může být motivována na jedné straně ekonomickými benefity plynoucími z realizace společných přeshraničních projektů, ale také je determinována percepcí pohraničí, vnímáním souseda na druhé straně hranice apod., proto se částečně dotkneme i tohoto tématu.

10.1 Teoretický rámec

Jesenicko a Krnovsko jako periferní region

Oblast Jesenicka a Krnovska, zejména pak Javornický a Osoblažský výběžek, patří v rámci České republiky k nejperifernějším regionům vůbec a vykazují negativní hodnoty a trendy v celé řadě ukazatelů, ať už demografických, ekonomických, sociálních apod. Kromě těchto „tematických" charakteristik se periferie dají klasifikovat např. podle polohy v rámci státu jako periferie vnitřní nebo periferie vnější, tj. příhraničních oblastí (Halás, 2005; Havlíček 2005). Jesenicko a Krnovsko, resp. jejich převážné části, vykazují rysy výrazné perifernosti, což dokládá celá řada studií věnujících delimitaci periferií podle rozličných ukazatelů.

Klasickým autorem, který periferie zkoumal a vymezoval, byl sociolog Jiří Musil a geograf Jan Müller. (Musil 1988; Musil, Müller 2008). Při vymezení periferních regionů ČR neboli oblastí vyžadujících zvláštní ekonomickou a sociální péči (viz Obr. 51), použil shlukovou analýzu, do které vstupovala široká škála ukazatelů – demografických, ekonomických atd. Celou studii zpracoval pro tzv. generelové jednotky. Studii z 80. let aktualizoval v r. 2008 (viz Obr. 52), kde kromě periferií vymezil i regionální centra a metropolitní území. Neaplikoval ale klastrovou analýzu, prostoro-

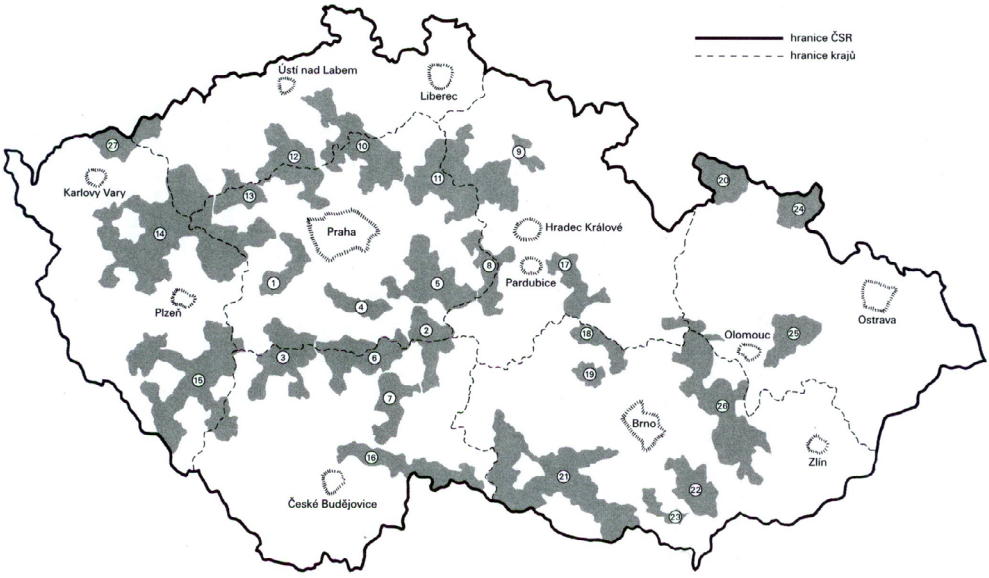

Obrázek 51 Vymezení periferních regionů ČR v r. 1980
Zdroj: Musil 1988

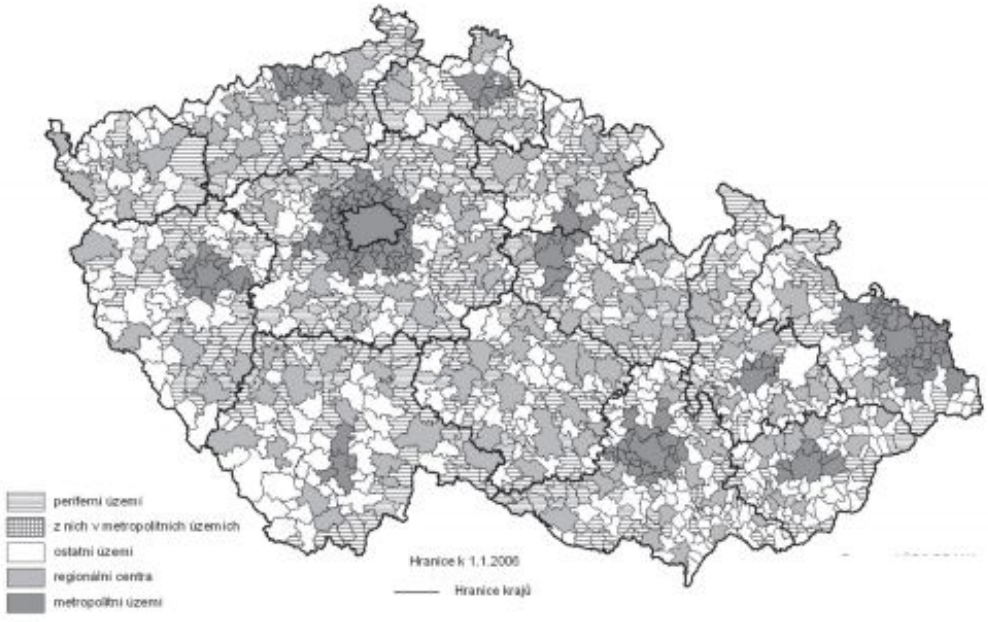

Obrázek 52 Aktualizace doplněná o regionální centra a metropolitní území
Zdroj: Musil, Müller, 2008

vé jednotky vždy seřadil podle příslušného indikátoru a za periferní označil ty, které se devětkrát ze 17 indikátorů umístily v posledních dvou kvintilech. Současně zkoumal vývoj periferií v rozmezí obou studií. V obou vymezeních periferních regionů podstatná část Jesenicka i Krnovska vychází jednoznačně jako periferně postižené regiony.

Také ve vymezení periferií v roce 2001 z dílny ÚRS Praha bylo využito kvantitativních metod, konkrétně byl využit součet pořadí u vybraných ukazatelů v nepříznivých decilech. I v této studii se můžeme setkat s periferiemi vymezenými na základě dílčích kritérií – populačního vývoje, ekonomických charakteristik, bydlení a bytové výstavby. A i zde významné oblasti Krnovska i Jesenicka vystupují jako periferie, a to z hlediska populačního vývoje, ekonomických charakteristik i bydlení a bytové výstavby. V souhrnném ukazateli pak perifernost vykazuje takřka celý okres Jeseník s výjimkou Zlatých Hor a města Jeseník s nejbližším okolím. Podobně správní obvod Krnova.

K obdobnému závěru dospějeme analýzou periferních, resp. problémových oblastí, které pak vymezili Novák s Netrdovou (2011), a to na základě tzv. bodovací metody. Navíc ověřovali vztahy (korelace) mezi jednotlivými proměnnými vstupujícími do analýzy, což umožnilo identifikovat prostorové vztahy mezi nimi. Díky tomu pak oba autoři naznačují schémata, která ovlivňují prostorovou diferenciaci sociálních a ekonomických charakteristik obcí České republiky včetně vývoje v čase.

U Jesenicka a Krnovska nelze opomenout ani dostupnost centra (ať už hlavního, krajského, okresního města, nebo sídla správního obvodu obce s rozšířenou působností), jakožto jeden z hlavních faktorů determinujících perifernost. Pro tyto oblasti a jejich potenciální rozvoj je totiž jedním z klíčových. Právě Javornicko nebo Osoblažsko patří z tohoto pohledu k nejpostiženějším regionům. Přitom aspekt dostupnosti jako limitujícího faktoru rozvoje oblasti vyslovovala naprostá většina oslovených expertů, přesto se ale našli respondenti, kteří považují tento ukazatel perifernosti jako konkurenční výhodu (viz dále v textu).

V případě našeho zájmového území se bezesporu jedná o periferie příhraniční. Obecně jejich poloha v blízkosti státní hranice bývá nejčastější lokalizací periferií nejen u nás, ale i v jiných zemích. Podobně to platí pro přilehlé polské regiony, powiaty Nyského a Prudnického. V rámci výzkumu periferních oblastí pohraničí České republiky se můžeme ve všeobecné rovině ztotožnit s vytýčením určitých specifických znaků takovýchto území (Jeřábek, 1999): perifernost vzhledem k centru; charakteristické fyzickogeografické podmínky, přičemž převažují území s vyššími nadmořskými výškami; sociálně-kulturní nesouvislosti způsobená historickým vývojem, odsunem českých Němců a následující osídlení pohraničí po II. světové válce. Za jeden z rozhodujících faktorů rozvoje těchto regionů považujeme právě kulturně-historické souvislosti (viz úvodní kapitoly).

Regionální politika v periferních oblastech

Teoretických přístupů k politikám územního nebo regionálního rozvoje je celá řada. Komplexně jsou rozebrány v publikaci Blažka a Uhlíře (2002, 2011), kde jsou pochopitelně zmíněny i nástroje a přístupy k řešení postižených nebo periferních regionů. Obecně se dá říci, že každá teorie, ať už neoklasická, keynesiánská, neoliberální atd. řeší otázky spojené s ekonomicky slabšími regiony jinak. Ve státech bývalého socialistického bloku, čili i v bývalém Československu, se často uplatňovala teorie neomarxistická. Cílem jejího uplatňování byla snaha o snížení regionálních disparit i za cenu slabšího ekonomického růstu.

Aktuálně se nejčastěji setkáváme s uplatňováním tzv. institucionálních teorií, typických pro globalizující se svět a integrační procesy mezi státy. Důraz má být kladen na šíření nových technologií, inovací, posílení sítí mezi institucemi a podporou malých a středních podniků, což se různým regionům daří s odlišnou úspěšností. Ne vždy implementace opatření v postižených re-

gionech s oporou v institucionálních teoriích vede k úspěchu a snižování rozdílů mezi oblastmi jádrovými a periferními. Je zapotřebí si uvědomit, že intervence ze strany státu mohou regionům sice prospět a pozitivně ovlivnit jeho rozvoj, popř. rovnoměrný rozvoj více regionů, ale při nevhodném aplikování mohou narušit zákonitosti přirozeného uspořádání geografického prostoru (Halás 2008).

Pro efektivní zabezpečení regionálního rozvoje a realizaci regionální politiky, jakožto souboru činností státu a institucí vedoucích k zabezpečení podmínek pro rozvoj regionu, je nezbytné zapojení společnosti. Jedině tak může docházet k přiměřenému rozvoji ekonomického a lidského potenciálu. Následně hraje důležitou roli syntéza nástrojů regionální politiky, ať už se jedná o makroekonomické, nebo mikroekonomické, či stimulační nebo restriktivní (Blažek 2003, Molle 1990). Mezi mikroekonomické, uplatňované v postižených regionech patří např. podpora mobility pracovních sil, pomoc finanční ve formě investičních dotací, daňových úlev, úvěrů s nižší úrokovou sazbou apod. a v neposlední řadě nástroje administrativní, spočívající např. relokaci firem z metropolitních regionů do problémových oblastí. V rámci opatření makroekonomických se v rámci fiskální politiky uplatňují preference firem z problémových regionů při zadávání státních zakázek apod. V empirické části se pokusíme v souladu s šetřením mezi lokálními aktéry regionálního rozvoje představit možné návrhy, které by k rozvoji Jesenicka mohly přispět. Cílem není je klasifikovat do kategorií na mikro-, makroekonomické, restriktivní nebo stimulační, přímé x nepřímé, měkké x tvrdé atd., jde nám hlavně o pohled obyvatel regionu.

Příhraniční spolupráce, přeshraniční vztahy

Jak už bylo uvedeno výše, je jedním z vhodných a do jisté míry efektivních nástrojů regionálního rozvoje přeshraničních regionů přeshraniční spolupráce. Problematika přeshraniční spolupráce ve střední Evropě, zejména po politických a společenských změnách počátkem 90. let 20. století, se postupně prosadila jako nový výzkumný směr. Tomu odpovídá i zájem odborné veřejnosti, vyjádřený jak četnými setkáními na odborných akcích, tak bohatou bibliografií.

Nový pohled na česko-polskou přeshraniční spolupráci po roce 1989 našel odraz také v řadě odborných článků, zabývajících se především institucionalizací této spolupráce. Jsou v nich diskutovány jak možnosti legislativního ukotvení spolupráce v právním systému obou zemí, se zaměřením na municipální sektor (např. Dokoupil 1999, Markowiak 1999), tak ve vztahu k evropskému právu (Seidel 1996). Z dosavadního vývoje česko-polské spolupráce se povětšinou autoři věnují územím euroregionů a otázkám jejich role v rozvoji přeshraniční spolupráce (Dokoupil 1999, Heřmanová 2005, Zapletalová 2003).

Role percepce v utváření přeshraničních relací

Intenzitu přeshraniční spolupráce neovlivňují pouze institucionální a ekonomické faktory (strukturální podmínky), různé regionální, národní, nebo evropské dotační programy podporující přeshraniční spolupráci. Do procesu vzniku, intenzity a hloubky přeshraniční spolupráce vstupují i další prvky, např. to, jak je samotná hranice propustná (ať už morfologickým typem krajiny, sítí hraničních přechodů, nebo ve smyslu legislativním, založeném na partnerských vztazích sousedních států). Do mechanismu mohou vstupovat i další faktory.

Těmito faktory jsou objektivní ukazatele, jako je atraktivita přeshraničí, ať už z environmentálního hlediska (jako např. potenciál k rekreaci) nebo ekonomická. Neméně důležité jsou potom faktory subjektivní, jako je evaluace zmíněného objektivního potenciálu regionů a reflexe samotné hranice a hraničního režimu v myslích obyvatel. Pokud je hranice vnímána jako bariéra, pak je překážkou i pro utváření přeshraničních vazeb a rozvoj spolupráce, z druhého úhlu pohledu však

pozitivní percepce a evaluace atraktivit na druhé straně hranice může podmínit schopnost překonávání jejího bariérového působení.

Velmi důležitou roli při vytváření percepce přeshraničních vztahů hrají veřejné instituce. Zde máme na mysli zejména vzdělávací systém – co a do jaké míry se učí na různých typech škol o sousedním státu (regionu), jak často je možné se setkávat v místních, regionálních, ale i celostátních médiích se zprávami a informacemi o svém sousedovi. Důležitou roli hraje i úroveň politických vztahů jak na celostátní, tak i regionální a místní úrovni. Přitom mohou být mezi jednotlivými úrovněmi dosti výrazné rozdíly.

Pro lepší pochopení a návaznost na již existující teorie je vhodné zmínit také rozdíl mezi fyzickým a mentálním působením hranice: zatímco fyzicky je hranice odstraněna rychle, resp. okamžitě (jedná se o politické rozhodnutí typu vstupu do schengenského prostoru), ekonomické vazby se zintenzivňují postupně, v řádu let. Ale zvyky, rutiny, předsudky, představy o sousedech a jiné sociokulturní charakteristiky se mění výrazně pomaleji, jak je zdůrazňováno v institucionální ekonomii nebo institucionální sociologii (Grenfell 2008, Samuels 2008).

10.2 Metody výzkumu

Metody výzkumu by se daly rozdělit do dvou hlavních kategorií. Jednak to byl sběr statistických dat pro základní analýzu regionu a pro pochopení poměrně výrazných disparit na samotném Jesenicku, a dotazníkové šetření realizované mezi rezidenty. Druhou kategorii tvoří série řízených rozhovorů se starosty obcí, s předsedy mikroregionů, zástupci euroregionů, s manažery místních akčních skupin, s řediteli významných podniků v regionu, se zástupci škol a v neposlední řadě představitelů kraje – konkrétně odboru strategického rozvoje.

Dalším zdrojem pak bylo anketární šetření, které se konalo i na polské straně a autoři již některé výsledky v minulosti publikovali (Kladivo et al. 2012; Ziener et al. 2012). Cíleně do něj byly zahrnuty i otázky pro potřeby tohoto výzkumu, konkrétně například na setrvání obyvatel v regionu nebo odstěhování se jinam, což nám poskytlo velmi zajímavá data, jež jsme byli schopni poskytnout i aktérům řízených rozhovorů, aby se k nim mohli vyjádřit. Sběr dotazníků proběhl na české straně v Jeseníku, Vidnavě, Zlatých Horách, Mikulovicích a Bernarticích, v Polsku pak v Glucholazích, Nyse, a Slawniowicích. Celkem bylo sebráno 475 dotazníků, z toho 225 na české a 250 na polské straně. Řízené rozhovory se pak konaly na podzim roku 2012 a v průběhu let 2013–14.

Při řízených rozhovorech byli respondenti dotazování postupně na vlastní pohled na situaci v regionu, jeho regionální rozvoj, situaci na trhu práce nebo provázanost firem, škol a úřadu práce. Analyzovali pozitiva i negativa, zhodnotili rozvojový potenciál a definovali, kam je zapotřebí investovat. Na konci rozhovoru se měli možnost vyjádřit k opatřením, která by ze strany kraje nebo státu uvítali, kam by měla směřovat a jak je v praxi realizovat. Odpovědi byly zaznamenány a pro potřebu vyhodnocení kvantifikovány.

10.3 Přehled vybraných výsledků

a) Percepce pohraničí jako determinant rozvoje
Zájem o přeshraničního souseda

Vyhodnocení jednoduché otázky „*Zajímáte se o svého nejbližšího přeshraničního souseda?*“, byť se nejedná přímo o dotaz na percepci, naznačilo, že vnímání česko-polské státní hranice není příliš kladné. Téměř 30 % respondentů se o dění na druhé straně vůbec nezajímá, přičemž tu je disproporce mezi českou a polskou stranou, kdy v případě českých respondentů nezájem deklaruje jejich 40% podíl, u polských respondentů to je pak pětina. Takto vysoký podíl naznačuje spojitost s nedávnou historií, kdy byla česko-polská hranice střežena, a to i po vstupu obou zemí do Evropské unie. Vyšší podíl negativních odpovědí na české straně by pak korespondoval s tím, že ostřejší hraniční režim byl uplatňován zejména polskou stranou.

Podíváme-li se na vyhodnocení odpovědí podle věkových kategorií respondentů, dojdeme k velmi zajímavým výsledkům. Můžeme zobecnit, že s rostoucím věkem se stírají rozdíly mezi četnostmi jednotlivých kategorií odpovědí (a to na obou stranách hranice), což se podařilo i statisticky prokázat. Mezi respondenty staršími 50 let jsou dokonce rozdíly v odpovědích polských a českých respondentů statisticky nevýznamné. Potvrzuje se tedy, že zájem o přeshraničního souseda, konkrétně o dění u něj, roste s přibývajícím věkem. Nižší zájem o dění v sousední zemi u mladší generace jsme očekávali, přesto tak nízké hodnoty v česko-polském pohraničí u obyvatel mladších 30 let, které jsme zjistily, považujeme za překvapivé. Pouze jeden z deseti dotazovaných se zajímá o svého přeshraničního souseda, což je z našeho pohledu až neuvěřitelně nízké číslo. Dokládá to podle našeho názoru velmi malou úroveň „sžití“ se s regionem, absentující či spíše těžko uchopitelnou regionální identitu obyvatel způsobenou diskontinuitou populačního vývoje po II. světové válce. Pro současnou i budoucí příhraniční spolupráci, ať už formální, nebo neformální to může být výraznou překážkou.

Možné řešení vidíme ve výchově dětí v rodinách i ve škole směrem k regionálnímu patriotismu, přičemž by pozitivní roli mohla sehrát i regionální média a oživování dřívějších (např. i německých) tradic na obou stranách hranice. Česko-polská státní hranice v oblasti Jesenicka, kde především šetření proběhlo, není v mediích pozitivně prezentována ani na jedné, ani na druhé straně hranice, což ovlivňuje i její percepci.

Vnímání současných česko-polských vztahů

Tímto dotazem přecházíme k vlastní percepci, vyhodnotíme vnímání aktuálních česko-polských přeshraničních vztahů. Odpovědi na takto formulovaný dotaz by nám např. mohly napovědět, jak se vztahuje vnímání a evaluace občanských vztahů k přeshraniční spolupráci. Předpokládáme, že čím je vlastní percepce těchto relací pozitivnější, tím větší to skýtá potenciál pro přeshraniční spolupráci, její intenzitu a rozvoj.

Rozložení těchto odpovědí ale příliš nekoresponduje s výsledky, které jsme zjistili u předchozího dotazu na zájem o dění v sousední zemi. Odpovědi dokonce jsou do určité míry zrcadlově obráceny. Téměř tři čtvrtiny dotázaných na česko-polském pomezí označily občanské vztahy jako velmi dobré, nebo dobré. Tento výsledek byl poměrně překvapující, protože jsme předpokládali, že percepce česko-polské státní hranice bude spíše „bariérová“, což se projeví právě ve vnímání občanských vztahů. Ale není to tak.

Vysvětlením může být fakt, že úroveň česko-polských vztahů na celostátní úrovni je v období po roce 1989 výborná a to se zřejmě odráží i do celkového názoru lidí žijících v pohraničí. S tímto fenoménem se ale můžeme setkat i při detailním studiu, a to na místní popř. regionální úrovni, kde se lidé téměř každodenně setkávají a jsou zvyklí společně řešit problémy. Tady jsou vztahy

vnímány daleko lépe, než na úrovni, kde jsou vnímány často optikou médií a přes politicky využívané proklamace. Pokusíme se proto podívat na tuto otázku i parciálně, podle vzdělanostních a věkových charakteristik respondentů.

Obecný trend, že s rostoucím věkem roste zájem o souseda, který jsme si potvrdili analýzou v předcházející části, je z velké míry zachován i ve vztahu k percepci přeshraničních vztahů, ale není natolik výrazný. Například nejmladší respondenti na české straně jsou skeptičtější, ale s rostoucím věkem jsou vzájemné vztahy hodnoceny kladněji. Může to být mj. projev věkové solidarity, až identity (Trusinová 2012). Na straně polské je to patrné u odpovědi „velmi dobré", ale pokud bychom sloučili „velmi dobré" a „dobré", tak už tento trend tak výrazný není, což je dáno vysokým podílem těchto dvou typů odpovědí.

b) Vybraná opatření vedoucí k rozvoji pohledem regionálních aktérů
Demografické poměry

Jedním z nejvýznamnějších společných problémů, kterým Jesenicko i Krnovsko trpí, jsou depopulační trendy, které postihují většinu obcí. Uveďme konkrétní příklady (podle dat ČSÚ). Např. Bílá Voda. V jejím případě došlo od roku 1990 ke zmenšení prakticky na polovinu, co se počtu obyvatel týká (1990: 611 obyv.; 2014: 331). Populačně významnou ztrátu zaznamenal za posledních 15 let např. i Jeseník, který měl v roce 1998 ještě přes 13 tis. obyvatel, v roce 2014 už pouze 11,6 tis. Na úbytek obyvatelstva, ovlivněného hlavně negativním migračním saldem, poukazuje i starosta Zlatých Hor, který dodává, že na vině je hlavně nedostatek pracovních příležitostí a některých služeb. Zlaté Hory, přestože se tu nachází v regionu významní zaměstnavatelé (Ondřejovická strojírna nebo Československá výrobní ve Zlatých Horách, jejíž ředitel byl vyhlášen v roce 2012 „podnikatelem Olomouckého kraje") přišly za posledních 15 let o 13 % populace, nyní balancují na hraně 4 tis. obyvatel. Podobná situace panuje na Krnovsku. V roce 1990 bezmála dvoutisícová Osoblaha (1 892) klesla do roku 2014 na populaci 1 106, ale našli bychom i extrémnější příklady. Mírně ztrácí i Krnov 25,0 tis. v roce 1990 na 24,3 tis. v roce 2014.

Přestože k nejintenzivnějšímu odlivu obyvatelstva docházelo v 90. letech minulého století, je tato otázka stále velmi aktuální a dokázal to i náš výzkum. Na otázku týkající úvah o odstěhování se z regionu, odpověděla téměř třetina dotazovaných na české straně (a čtvrtina na straně polské) tak, že uvažují o odchodu, což je vysoký podíl. Pokud se ale podíváme na odpovědi respondentů podle věkových kategorií, výsledky mohou do jisté míry naznačovat, že depopulační trend, a to zejména lidí mladých, na začátku produktivního věku, může pokračovat. Přes 40 % dotazovaných obyvatel ve věku 15–30 let se vyjádřilo k možnostem stěhování kladně a dalších 35 % neví, zatím není rozhodnuta.

Úspěšného řešení otázky mladých lidí a důležitosti toho, aby se v regionu udrželi, si je vědoma naprostá většina účastníků řízených rozhovorů, ať starostů, zástupců soukromého sektoru a dalších. Většina z nich se shoduje na tom, že nemá smysl příslušníky mladší generace, např. absolventy středních škol apod., „zamknout" doma, ale naopak jim umožnit studovat na vysokých školách u nás i v zahraničí a cestovat. Současně pro ně ale zabezpečit podmínky, aby se do regionu vrátili a zúročili posbírané zkušenosti, což se v současnosti příliš nedaří.

Druhou často zmiňovanou variantou (pokud opomeneme prostá prohlášení „vytvořme jim pracovní místa" bez konstruktivního řešení apod.) vedoucí k oslabení odlivu mladých z regionu je spolupráce škol a soukromého sektoru. Řada firem v regionu řeší nedostatek kvalifikované pracovní síly, přesto se základními ani středními školami nespolupracuje, pouze zjednodušeně řečeno čeká, jakého uchazeče jim pošle Úřad práce. Podstatně produktivnější je, jak se u několika málo společností ukazuje, školská zařízení oslovovat, pořádat exkurze do provozoven a dokonce si během diskuse se studenty „vytipovat" budoucí zaměstnance. Takováto kooperace firma-škola

umožňuje vhodně reagovat na potřeby trhu práce, když už aktuálně nastavený školský systém toto absolutně nezvládá. V době, kdy řemeslo naprosto mylně považováno za druhořadé zaměstnání, těžko hledat lepší řešení. Cestou poměrně úspěšné spolupráce se školskými zařízeními, a to školami středními i vysokými, se vydala např. Ondřejovická strojírna, kde se dokonce do výroby a managementu podařilo implementovat bakalářské a diplomové práce studentů, kteří se posléze stali zaměstnanci firmy.

Infrastruktura

Velmi často frekventované téma se týká problematiky infrastruktury. Připomeňme, že v průběhu 90. let „žila" oblast Jesenicka myšlenkou vybudování tunelu pod Červenohorským sedlem, který by výrazně zlepšil silniční spojení Jeseník–Šumperk–Olomouc a zabezpečil by dobrou dostupnost Jeseníku i v zimním období, což je pro nákladní dopravu v současnosti značný problém. Závislost možnosti silniční dopravy přes hřeben Jeseníků na vhodných povětrnostních podmínkách je jedním z důležitých faktorů, které zvažují firmy při lokalizaci svých aktivit na Jesenicko. V posledních letech z tohoto důvodu region opustili i na Jesenicko poměrně významní zaměstnavatelé (např. firma Weber aj.). Rovněž připravená průmyslová zóna v samotném městě Jeseník zůstala díky nedobré dopravní dostupnosti nezaplněna.

V 90. letech byla možnost výstavby tunelu reálná a je zřejmé, že přínos realizace tohoto projektu by byl velký (např. dle zkušenosti z alpského regionu). V současné době ovšem není výstavba reálná (rozpočet projektu byl několikrát navyšován) a při současném nastavení investičních priorit státu v oblasti dopravy (rekonstrukce a dostavba dálniční sítě) se zatím realizace tohoto projektu odsunula na neurčito. Zajímavou epizodou, která dokumentuje atmosféru během připravované realizace projektu tunelu, je aktivita obcí Bělá pod Pradědem a Kouty nad Desnou. Tyto obce byly jedny z těch, které se postavily proti výstavbě tunelu a snažily se ji blokovat. Většina obcí si naopak výstavbu přála. Bělá a Kouty by byly výstavbou bezprostředně dotčeny (leží u předpokládaného ústí tunelu na severní a jižní straně Červenohorského sedla). Předchozí starosta Bělé pod Pradědem, který výstavbu tunelu blokoval, argumentoval tím, že případné zlepšení dopravní dostupnosti by mohlo způsobit „vysátí" regionu, tedy to, že by se Jesenicko stalo pouze tranzitním regionem a pracovní síla by masověji dojížděla za prací mimo Jesenicko.

Pravým důvodem blokování výstavby tunelu však pravděpodobně byla obava z nárůstu automobilové dopravy v obci, což by bylo pravděpodobně (mimo jiné) vyústění realizace tohoto projektu. Z logiky věci tedy vyplývá, že případný investor by se měl ve svých aktivitách na Jesenicku zaměřit především na polský trh, jehož potenciál je velký. Polsko je rovněž bez problémů dostupné i v zimních měsících. Faktor dopravní dostupnosti Jesenicka by tedy nemusel v případě exportního zaměření zde působících firem hrát tak závažnou úlohu. Přitom je ale třeba apelovat na politickou reprezentaci a připomínat, že bez pobídek, úlev, daňového zvýhodnění apod. se nové společnosti v oblasti Jesenicka jen těžko uchytí.

S infrastrukturou souvisí i problematika mobility pracovních sil, která je podle vyjádření dotazovaných v případě obyvatel české strany zájmového území nedostatečná. Částečně to souvisí se zrušením vysokého počtu regionálních autobusových a vlakových linek, příliš nefunguje ani svoz zaměstnanců realizovaný zaměstnavateli. Nabízí se tu možnost podpory proplácením této služby firmám ze strany kraje nebo státu.

Investiční pobídky

Často jsme zaznamenali i názory a návrhy vedoucí k možným investičním pobídkám firem, které realizují svoje aktivity v problémových regionech, například šance využít úvěry s nižší úrokovou sazbou, možným daňovým úlevám a podobným ekonomickým nástrojům. Řešení

tohoto problému není jednoduché, zejména z toho důvodu, aby nebyly narušeny rovné podmínky hospodářské soutěže a také aby společnosti po vypršení období pro tyto úlevy z regionu neodešly. Nicméně je potřeba zmínit, že se tento nástroj v minulosti několikrát osvědčil, a to nejen u nás (pobídky a s tím spojené oživení ekonomiky za Tošovského úřednické vlády), ale i v zahraničí (Británie v 70. letech, aj.). S problematikou daňovou souvisí i následující problém, na který bychom kladli větší důraz. Vybrané prostředky z daní společností působících v regionu tu totiž nejsou zpětně investovány, podle vyjádření hned několika představitelů úspěšných podniků jsou tyto subjekty dokonce pod takovým tlakem okresního finančního úřadu, že se rozhodly přesunout sídlo firmy mimo region, aby odváděly daně jinde. Toto považujeme za kritické a je to jev, který výrazně přispívá k otevírání pomyslných nůžek mezi jádrem a periferií.

Měla by být také zvýšena dovednost aktérů regionálního rozvoje v čerpání peněz na projekty z co nejširšího spektra dotačních titulů, operačních programů, programů přeshraniční spolupráce apod., mezi úspěšné žadatele patří pouze některé obce a společnosti. V případě možného rozvoje obcí se ukazuje, že role starosty je klíčová, hlavně jeho osoba představuje rozhodujícího aktéra v rozvoji obce.

Další možná opatření

Dalšími významnými připomínkami, tentokrát především ze strany starostů a představitelů mikroregionů a místních akčních skupin, jsou problémy spojené s reformami ministerstva práce a sociálních věcí v posledních letech. Příliš nefunguje součinnost okresních úřadů práce a škol, firem a obcí, což do jisté míry zapříčiňuje centralizace a fakt, že úřady práce byly zbaveny povinností analyzovat situaci na trhu práce v regionech na úkor jiných aktivit. A následně problematika dostupnosti dat, kdy starostové obcí, manažeři místních akčních skupin sestavující rozvojové dokumenty a další nemají k dispozici aktuální data o nezaměstnanosti, počtu uchazečů, volných pracovních míst apod., tedy údaje nezbytné pro fungování regionální politiky.

V neposlední řadě je potřeba konstatovat, že pouze minimum společností v regionu uvažuje o vstupu na polský trh. Přitom přirozená spádovost tohoto regionu do Polska, kde se v malé vzdálenosti od státní hranice nacházejí populačně silná města (Prudnik, Nysa apod.) s dobrým potenciálem kupní síly, k tomu přímo vybízí. Z našeho pohledu by rozvoji regionu přispělo zvýšení jeho image. Jsme si vědomi toho, že se jedná o proces velmi komplikovaný a zdlouhavý, nicméně může být velmi prospěšný. Vytvoření regionální značky (popř. i příhraniční) a její marketingové zhodnocení v sobě skýtá potenciál k rozvoji, možného příchodu investorů, odbyt regionálních produktů a další. Důležitou roli v této proceduře ale musí sehrát regionální média, školy, ale výchova v rodině od útlého věku vedoucí k vytvoření pozitivní regionální identity.

10.4 Shrnutí

Hlavním cílem této kapitoly bylo prezentovat názory lokálních aktérů regionálního rozvoje na možnosti rozvoje periferní oblasti, kterými bezesporu Jesenicko i Krnovsko jsou. Výsledky v podobě nejčastěji navrhovaných opatření, tak jak jsou po jednom rozebrány v empirické části, by se s jistou dávkou generalizace daly klasifikovat podle různých kritérií do skupin. Registrovali jsme možná opatření z řad ekonomických, v podobě investičních pobídek, daňových úlev, finanční podporu vedoucí ke zvýšení pracovní mobility nebo investice prostředků z daní odvedených společnostmi v regionu zpět. Vedle těchto „tvrdých" a obtížně prosaditelných opatření se objevují návrhy na větší provázanost institucí, hlavně škol a soukromého sektoru nebo Úřadu práce, snahy

o popularizaci regionu apod. Právě tyto schopnosti, které jsou v myšlenkách lidí zakořeněny až na druhořadém místě, jsou snad ještě důležitější.

Druhým možným kritériem pro kategorizaci aktivit je to, kým budou realizovány. Budou-li to postupy na celostátní úrovni, nebo budou implementovány krajem, či se o jejich zavádění budou starat lokální instituce. Je potřeba si ale uvědomit, že námi zkoumaná území sice potřebují pomoc, ať už státní, nebo krajskou, ale hlavně si musí pomoci samy. Důležité je smýšlení místních obyvatel, budování regionální identity a posílení dobré regionální značky, tak jak tomu je například v případě jižních Čech. K tomu musí ale přispět výchova v rodinách, ve školách a mediální podpora. Jen tak se podaří zacelit jizvy v diskontinuitě populačního vývoje dané poválečnými událostmi.

Také je velmi důležité podívat se na problémy regionu a pokusit se z nevýhod, jakými se může zdát geografická poloha apod., udělat výhody. Spoléhat se na pomoc „shora" je to nejjednodušší, ale je to řešení pouze dočasné, neudržitelné. Obě území, Jesenicko i Krnovsko patří mezi specifické oblasti v rámci Česka, přesto mají podle našeho názoru předpoklady (historické, environmentální apod.) k tomu, aby se staly regiony úspěšnějšími a jejich „perifernost" se dále neprohlubovala.

Jedním z nástrojů, který tomu může napomoci je přeshraniční spolupráce. V kapitole ji nechápeme jenom jako finančně motivovanou aktivitu, zakotvenou v nejrůznějších programových dokumentech, ale spíše jako běžnou každodenní aktivitu. Naším výchozím předpokladem bylo, že taková kooperace se může utvářet hlavně v případě, kdy obyvatelé pohraničí budou jevit zájem o svého souseda, o to, co se v sousední zemi děje, čím je zajímavá, atraktivní nebo i naopak, jaké má problémy. Proto jsme se pokusili dát oba aspekty do souvislosti a posoudit, jestli má percepce opravdu vliv na to, jak se zajímáme o své sousedy. To se podařilo prokázat. Ukazuje se tak, že nejen racionální, ale i emocionální rovina představuje velmi důležitý aspekt ovlivňující pozitivní nebo negativní chování lidí ve smyslu formování přeshraničních vazeb a s tím souvisejícím potenciálem k regionálnímu rozvoji.

Mezi zajímavá zjištění patřilo prokázání vztahu mezi jazykovými dovednostmi a zájmem o dění v sousední zemi. Rozvoj přeshraniční spolupráce, vztahů a interakcí podle našeho názoru pozitivně ovlivňuje výuka jazyka sousední země ve školách situovaných v pohraniční. S tímto názorem jsme se setkali i při práci v terénu, při řízených rozhovorech s představiteli obcí i s dalšími aktéry regionálního rozvoje. Poněkud varovně působí pouze velmi chabý zájem o přeshraničního souseda v případě českých respondentů mladších 30 let. Je to zřejmě způsobeno slabou regionální identitou, nedostatečně utvářenou, ať už rodinou, školou či médii, ale i poměrně negativním vnímáním polsko-české státní hranice v nedávné minulosti.

Závěr

Tato publikace tvoří jeden z klíčových výstupů realizovaného projektu a snaží se popsat alespoň nejdůležitější aktivity, které v jeho rámci byly realizovány. Omezený prostor a tematické zaměření to ale neumožňují v celé jeho šíři. Dovolte proto na závěr trochu obecnější zamyšlení nad smyslem projektu a nad možností přenosu určitého teoretického a metodologického aparátu i do jiných pohraničních regionů – byť s vědomím, že ne vše je přenositelné, a že je nutné respektovat specifika jiných regionů v širokém slova smyslu.

Rozvoj pohraničních regionů, které jsou často i regiony periferními, patří mezi jedny z klíčových výzev regionální politiky na všech úrovních – jak na úrovni regionů, celého státu, tak i v rámci EU, resp. celé Evropy. Při řešení jejich rovnovážného a udržitelného rozvoje se potýkáme s celou řadou problémů. Některé z nich jsou obecné a týkají se rozvoje všech znevýhodněných regionů (i mimo pohraničí), ale vzhledem k pohraniční poloze a stále přetrvávajícímu bariérovému efektu hranice je celá řada problémů specifická. Jejich řešení je ale často náročnější, protože je potřeba koordinace ve dvou nebo více státech. Například, i když jsou Česko i Polsko už více než 11 let členy EU a po vstupu do Schengenského prostoru na konci roku 2007 došlo k výraznému oslabení hraničního efektu, tento projekt potvrdil, že celá řada bariér (kulturní, mentální, ekonomické a jiné) přetrvává. Jedním z hlavních poselství projektu Edu2work je snaha o to, aby se příslušníci širokého spektra aktérů a institucí na obou stranách hranice snažili dívat na svoji pohraniční polohu a problémy z toho vyplývající také jako na jednu z příležitostí pro další rozvoj, nikoliv pouze jako na nevýhodu. Konec konců máme zejména v západoevropských zemích celou řadu úspěšných příkladů hodných následování. Co tyto úspěšné pohraniční regiony mají společného a v čem možná tkví jejich relativní úspěch? A co je tedy inspirující i pro náš modelový případ? Je to dlouhodobé koordinované úsilí všech aktérů v území (z oblasti veřejného i soukromého sektoru, místní, regionální, státní i evropské úrovně) o zmenšení handicapu těchto území. A zde možná leží také klíč pro řešení problémů pohraničního území euroregionu Praděd.

Z výsledků projektu vyplývá mimo jiné jeden z klíčových závěrů: území stojí teprve na počátku tohoto dlouhodobého procesu, který pravděpodobně potrvá celá desetiletí. Zatímco tedy fyzická bariéra ve formě omezení prostupnosti státní hranice již neexistuje, jiné hranice, které mají často nemateriální povahu, stále přetrvávají. Jejich mizení je postupné a dlouhodobé. Tento proces se dá ale určitým způsobem podpořit. Je to zejména díky cílevědomému multidimenzionálnímu a multisektorovému budování sítě kontaktů mezi klíčovými aktéry na všech úrovních. Právě úspěšné regiony se totiž vyznačují vysokou mírou důvěry a vysokou hustotou kontaktů mezi aktéry a institucemi (Blažek, Uhlíř, 2002, 2011). Toto je základní předpoklad pro překonání jejich znevýhodněného postavení v rámci státu pro to, aby nevýhoda pohraniční polohy byla přeměněna ve výhodu. Když se totiž podíváme zpět do historie, ne náhodou celá řada úspěšných regionů v Evropě byla a je lokalizována v oblastech styku různých kultur, prostředí, jazyků a třeba i náboženství. Jejich obohacující efekt se dokáže v konečném důsledku i materializovat ve formě lepších životních podmínek zde žijících občanů. Tento proces ale v sobě zahrnuje dlouhodobou v pravdě mravenčí práci jak ve školách, tak v institucích. Kde a jak začít? Co už bylo uděláno, aby mladí lidé byli hrdi na svoje území, byli s ním pozitivním způsobem identifikováni a nesnažili se z něj za každou cenu odejít a hledat uplatnění jinde? Co udělat, aby se vytvářel pozitivní obraz i mimo region a region byl schopen přitahovat schopné lidi a ne je odrazovat? Co udělat, aby region nestál pouze s nataženou dlaní a nespoléhal na pomoc zvenčí a dokázal si alespoň v delší časové perspektivě

pomoci především sám? A co tomu brání podle našeho názoru a na základě analýz vykonaných v rámci našeho projektu?

Jak již bylo řečeno dříve, odstranění fyzické bariéry ve formě státní hranice není samo o sobě dostatečnou podmínkou pro rozvoj přeshraniční spolupráce. Existují i například mezikrajské hranice, které v určitém smyslu také znamenají bariéru pro spolupráci a rozvoj. Stejně jako je tomu v případě možnosti využití evropských fondů pro oslabení hraničního efektu. Evropské fondy nemohou vyřešit podstatu problému, pouze jej určitým způsobem zmírňují a vytvářejí příležitost pro spolupráci. Výsledky projektu naznačily, že je nutné si stanovit jak krátkodobé, tak i dlouhodobější cíle pro realizaci v rámci strategie rozvoje pohraničního regionu. Konečným cílem by mělo být posílení endogenního potenciálu regionu tak, aby v budoucnu nebylo nutné spoléhat se v takové míře na řešení problémů z vnějšku regionu, ale aby jeho vlastní potenciál byl dostatečný k zvládnutí stávajících i budoucích výzev.

Projekt si od svého počátku nekladl za cíl odstranit všechny problémy regionu. To by bylo příliš troufalé a snad i naivní. Jeho hlavním cílem bylo od počátku zaměření na roli institucí při překonávání přeshraničních bariér. Není tedy možné mluvit v rovině výstupů za všechny výše zmiňované aspekty regionálního rozvoje. Zaměřme se tedy na závěr na zhodnocení zkušeností se spoluprací s klíčovými institucemi v regionu a na využití jejich potenciálu i do budoucna. Jako pozitivní zkušenost je nutno ocenit fakt, že zejména aktéři z místní úrovně (veřejná správa a samospráva, školy, zástupci podnikatelského sektoru a hospodářských komor, místních akčních skupin) vyjádřily svůj velký zájem aktivně se podílet se na řešení problémů rozvoje svého regionu. Zde je tedy možné spatřovat i docela slibnou perspektivu do budoucna. Co se jeví jako asi největší a stále opakovaný nedostatek a tedy i výzva pro budoucí aktivity v území, je změna vnímání problematiky ze strany orgánů veřejné správy a samosprávy na úrovni regionů (kraje a vojvodství), a také na celostátní úrovni. Při analýze územně-plánovacích dokumentů, širších strategií rozvoje a podobně jsou specifika přeshraničních vztahů zmiňována spíše jen formálně a často zcela chybí. Přes opakované výzvy a pozvánky se aktéři z regionální nebo celostátní úrovně účastnili setkání, workshopů a seminářů pouze ve velmi omezené míře a vnímání problémů pohraničních regionů je často pod jejich rozlišovací schopností. Také se zde objevuje názor, že přece na překonání problémů pohraničí mají sloužit strukturální fondy a to v podstatě stačí. Žádná specifická regionální politika není potřeba. To bohužel zapadá do kontextu vnímání regionální politiky ve většině postkomunistických států jako něčeho méně důležitého. Překonání tohoto zjednodušeného pohledu lze zároveň chápat i jako jednu z velkých výzev do budoucna. Vytvoření volnější institucionální struktury ve formě zmiňovaného „think tanku“, který by koordinoval různé sektorové, ale i řádovostní úrovně v regionu, a který by umožňoval i dlouhodobou konzultační činnost expertů z vnějšku regionu, se jeví jako určitá šance pro naplnění obecnějších cílů rozvoje modelového pohraničního regionu v rámci Euroregionu Praděd.

Literatura

Andrzejczak, J. 2012: *Bariery i problemy lokalnego rynku pracy, Raport z wyników badań ankietowych wśród osób bezrobotnych oraz pracodawców z terenu powiatu nyskiego*. Pracownia Badań Socjologicznych, Nysa.

Baron, A. 2008: *Max Pinkus (1857–1934). Śląski przemysłowiec i mecenas kultury*, Wyd. MS, Opole.

Białostocki, J. 2010: *Sztuka XV wieku od Parlerów do Dürera*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

Blažek, J., Uhlíř, D. 2002: *Teorie regionálního rozvoje. Nástin, kritika, klasifikace*. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha.

Boryczka, M., Boryczka, J. 2006: Klimat. In *Geografia fizyczna Polski*, Warszawa, 84–127.

Brzeziński, J. 1997: *Metodologia badań psychologicznych*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Cieślak, M. 2002: *Prognozowanie gospodarcze. Metody i zastosowania*, PWN, Warszawa.

Dalkey, N. C. 1968: Predicting the Future. The RAND Corporation, Santa Monica.

Demek, J., Mackovčin, P., Havlíček, M. 2006. Dynamika zmian uzytkowania zemi i rozwoj krajobrazu w obsarze testowym Javorník ve Slezsku (Republika Czeska) w latach 1763–2005. In **Latocha, A. & Traczyk, A.** eds. *Zapis dzialalnosci czlowieka w srodowisku przyrodniczym*. Institut Geografii i Rozwoju Regionalnego Universytetu Wroclawskiego, Stowarzyszenie Geomorfologów Polskich, p. 147–154.

Denzin, N. 2009: *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. Transaction Publishers.

Dokoupil, J. 1999: Souvislosti na úrovni vnitropolitické, zahraniční a regionální. Evropské příhraniční prostory – euroregiony. In **Jeřábek, M.** ed. *Geografická analýza pohraničí* České republiky, SOÚ AV ČR, Praha, Ústí n. L.,159–164.

Eysymontt, R. 2009: *Kod genetyczny miasta*, Via Nova, Wrocław.

Friedl, J., Jirásek, Z. 2008: *Rozpačité spojenectví. Československo-polské vztahy v letech 1945–1949*. Nakladatelství Aleš Skřivan ml., Praha.

Gabal, I., et al. 1999: *Etnické menšiny ve střední Evropě*. G plus G, Praha.

GaREP spol. s r.o. 1998: *Program rozvoje okresu Bruntál, etapa Zhodnocení rozvojových předpokladů*. Brno.

Gawrecká, M. 2004: Československé Slezsko mezi světovými válkami 1918–1938. Slezská univerzita, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, Opava.

Grenfell, M. ed. 2008: *Pierre Bourdieau Key Concepts*. Acumen Publishing, Stockfield.

Gumiński, R. 1949: *35-letnie „okresy" wahań klimatycznych Brucknera w świetle klimatologii dzisiejszej*. Wiadomości Służby Hydrologicznej i Meteorologicznej. Warszawa.

Halás, M. 2005: *Cezhraničné väzby, cezhraničná spolupráca: na príklade slovensko-českého pohraničia s dôrazom na jeho slovenskú časť*. Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava.

Halás, M. 2008: Priestorová polarizácia spoločnosti s detailným pohľadom na periférne regióny Slovenska. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 44 (2), 349–369.

Haluza, J. a kol. 2008: Územně analytické podklady pro SO ORP Krnov. Ing. Arch. Jaroslav Haluza – územně plánovací dokumentace a územně analytické podklady.

Havlíček, T., Chromý, P., Jančák, V., Marada, M. 2005: Vybrané teoreticko-metodologické aspekty a trendy geografického výzkumu periferních oblastí. In **Novotná, M.** ed. *Problémy periferních oblastí*. Univerzita Karlova, Praha, 6–24.

Heřmanová, E. 2005: Socioekonomická integrace euroregionů a příhraničních regionů České republiky prostřednictvím Společného fondu malých projektů. In **Peková, J., Zapletalová, J.** eds. *Euroregiony, státní správa a samospráva*. Ústav geoniky AV ČR, VŠE, Brno, Praha, 7–13.
Hon, J. a kolektiv Ekotoxa, s.r.o., Centrum dopravního výzkumu, v.v.i. 2010: *Rozbor udržitelného rozvoje území pro správní obvod ORP Jeseník*. verze 03.
Chmielewski, T. J. 2012: *Systemy krajobrazowe. Struktura – funkcjonowanie – planowanie*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
Chrzanowski, T., Kornecki, M. 1974: *Sztuka Śląska Opolskiego od średniowiecza do końca w. XIX*. Wydawnictwo Literackie, Kraków.
Jędraszko, A. 2005: *Zagospodarowanie przestrzenne w Polsce – drogi i bezdroża regulacji ustawowych*. Unia Metropolii Polskich, Warszawa.
Kaczmarek, A. 2010: W oczach Cieszyniaków. *Zwrot* 61, (7), 54–57.
Kaplan, K. 1990: *Pravda o Československu 1945–1948*. Panorama, Praha.
Kárník, Z. 2007: *Malé dějiny československé (1867–1939)*. Dokořán, Praha.
Kladivo, P., Ptáček, P., Roubínek, P., Ziener, K. 2012: The Czech polish and Austrian-Slovenian Borderlands – Similarities and Differnces in the Development and Typology of Regions. *Moravian Geographical Reports* 20 (3), 22–37.
Kladivo, P., Opravil, Z., Ptáček, P., Roubínek, P., Toušek, V. 2013: *Analýza socioekonomického vývoje okresu Bruntál a Jeseník*. rukopis.
Kokaisl, P. et al. 2009: Krajané: *Po stopách Čechů ve východní Evropě*. Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci, Praha.
Kondracki, J. 2011: Geografia regionalna Polski. Wydawnictvo Naukowe PWN SA. Krakow.
Kříž, V., Demek, J. 1994: *Terénní cvičení z fyzické geografie: Na příkladu Jeseníků a okolí*. Ostravská univerzita v Ostravě. Ostrava.
Květoň, V., Voženílek, V. 2011: *Klimatické oblasti Česka: klasifikace podle Quitta*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc.
Linstone, H. A., Turoff, M. 2002: Introduction, In **Linstone**, **H. A., Turoff, M.**: *The Delphi Method. Techniques and Applications*, Murray, Linstone.
Markowiak, A. 1999: Trans-border co-operation of Polish and Czech municipalities on the example of Ratibórz and Opava. In: *The Situation and Perspectives of Trans-border Development and Co-operation of Border-regions in Germany, Poland, Slovakia and the Czech Republic, House for Polish-German Co-operation*, FES, Gliwice, 103–109.
Matyáš, F., Klíma, J., Müller, J., Ptáček, P., Toušek, V. 2007: *Dopady populačního vývoje pro strategii rozvoje regionů*. Závěrečná zpráva projektu MMR. Univerzita Palackého, Olomouc; ÚRS, Praha.
Musil, J. 1988: Nové pohledy na regeneraci našich měst a osídlení. Územní plánování *a urbanismus* 15 (2), 67–72.
Musil, F. 2007: *Kladsko*. Nakladatelství Libri, Praha.
Musil, J., Müller, J. 2008: Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 44 (2), 321–348.
Novák, J., Netrdová, P. 2011: Prostorové vzorce sociálně-ekonomické diferenciace obcí v České republice. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 2011 (4), 717–744.
Nowak S. 2008: *Metodologia badań społecznych*, PWN, Warszawa.
OECD 2010: *OECD Tourism Trends and Policies*.
Pekař, J. (1921, 1991): *Dějiny československé*. Praha.
Peroutka, F. 2003: *Budování státu 1–2*. Academia, Praha.

Piech, K. 2003: „Tradycyjne" metody heurystyczne – przegląd i zastosowania, *„Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH"* (40), 91–101.
Pileček, J., Červený, M., Klíma, J., Dupal, J. a Kunc, Z. 2011: *Regionální politika, územní disparity a dopady hospodářské krize v České republice*. ÚRS Praha, a.s., Praha.
Piotrowski, P. 2006: Účast Polské armády na intervenci v Československu. In **Blažek, P., Kaminski, Ł., Vévoda, R.** eds. *Polsko a Československo v roce 1968*, *sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Dokořán, Praha.
Plummer, R., Armitage, D. R. 2007: Charting the New Territory of Adaptive Co-management: A Delphi Study, *"Ecology and Society"*, 12 (2).
Ptáček, P., Mintálová T. 2012: Perception of cross-border cooperation in the Czech and Polish border area on the example of the Jeseník Region. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Rerum Naturalium, Geographica* 43 (1), 31–49.
Ptáček, P., Roubínek, P. 2013: Turismus a cestovní ruch. In: *Transgraniczny krajobraz Euroregionu Pradziad*. Opole: Politechnika Opolska, s. 37–43.
Quitt, E. 1971: **Klimatické oblasti Československa**. Academia, Praha.
Richling, A., Ostaszewska, K. 2005: *Geografia fizyczna Polski*. Warszawa.
Rumpel, P. a kol. 2011: *Komplexní regionální marketing periferního rurálního regionu Jesenicko*. Aleš Čeněk, Plzeň.
Samuels, W., J. „Institutional economics." *The New Palgrave Dictionary of Economics*. Second Edition. Ed. S. N. Durlauf and L. E. Blume. Palgrave Macmillan, 2008. The New Palgrave Dictionary of Economics Online. Palgrave Macmillan.
doi:10.1057/9780230226203.0808
Sitte, C. 1899: *Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen*. Wiedeň.
Siwek, T. 2011: *Percepce geografického prostoru*. Česká geografická společnost, Praha.
Spyra, M. 2014: The feasibility of implementing cross-border land-use management strategies: a report from three Upper Silesian Euroregions. *iForest*, (7), 396–402. doi:10.3832/ifor1248-007
Spyra, M. 2014 „Ecosystem Services and Border Regions. Case Study from Czech – Polish Borderland", *TeMA Journal of Land Use, Mobility and Environment*, Special issue: INPUT 2014 – Smart City: planning for energy, transportation and sustainability of the urban systém. DOI: 10.6092/1970-9870%2F2543
Staszków, K. 1999: *Rowerem po dawnym Księstwie Nyskim*, Kasta, Nysa.
Stone Fish, L., **Busby, D. M.** 2005: The Delphi Method. In **D. H. Sprenkle**, **F. P. Piercy** (red.), *Research Methods in Family Therapy*, The Guilford Press, New York.
Szymkowicz, P., Szymkowicz, A. 2008: Historia księstwa nyskiego zabytkami pisana. W: *Wspólne dziedzictwo pogranicza polsko-jesenickiego Euroregionu Pradziad,* DV Projekt i Starostwo Powiatowe w Nysie, Nysa.
Šerý, O., Toušek V. 2013: Evaluation of Changes in the Branch and Educational Structure of the Labour Force in the Czech Republic with an Emphasis on Manufacturing and Services. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Warszawa-Kraków: Komisja Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego i Instytut Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie* 22 (1), 133–146.
Školní atlas České republiky 2003: Kartografie, Praha.
Tolasz, R. et al. 2007: *Atlas podnebí*. Český hydrometeorologický ústav, Praha.
Toušek, V., Novák, V. 2012: Ekonomická krize a trh práce v České republice. *Regionální studia* (1), 38–62.
Trávníček, D. 1984: *Přehled územního vývoje našeho státu*. Univerzita JE Purkyně v Brně, Brno.

Trusinová, R. 2012: Věk jako zdroj sociální identity. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 48 (1), 131–152.
Zapletalová, J. 2003: Euroregions in the Czech Republic. In **Vaishar, A., Zapletalová, J., Munzar, J.** eds. *Regional Geography and its Applications*. Regiograph, Brno, 194–197.
Ziener, K., Kladivo P., Ptáček P., Roubínek P., Ruidisch R. 2012: Auswirkungen historischer Entwicklungspfade auf die Wahrnehmung von und in Grenzräumen und die grenzüberschreitende Zusammenarbeit. Beispiele aus dem österreichisch slowenischen und dem tschechisch-polnischen Grenzraum. *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*, 154.
Ziener, K., Kladivo, P., Ptáček, P., Roubínek, P., Ruidisch, R. 2012: Auswirkungen historischer Entwicklungspfade auf die Wahrnehmung von und in Grenzräumen und die grenzüber schreitende Zusammenarbeit. Beispiele aus dem österreichischslowenischen und dem tschechisch-polnischen Grenzraum. *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft* 154/2012, 155–190.
Žáček, R. 2004: *Dějiny Slezska v datech*. Libri, Praha.
Žáček, R. 2000: *Těšínsko v československo-polských vztazích v letech 1939–1945*. Muzeum Těšínska, Český Těšín.

Internetové zdroje:
AL INVEST Břidličná a.s. 2012: (http://www.alinvest.cz/), citováno 2015-04-15.
Archiv Českého rozhlasu 2011: Česko má vracet půdu Polákům. Obce podél hranic se ale pozemků vzdát nechtějí.
(http://www.rozhlas.cz/zpravy/regiony/_zprava/891720), citováno 2015-05-05.
Bosh Termotechnika s r.o. Praha 2012: (http://www.bosch.cz/), citováno 2015-04-16.
Cranp-Kovo spol. s r.o. 2015: (http://www.orlanski.pl/), citováno 2015-04-15.
Česko-slezská výrobní a.s. 2014: (http://www.csv.cz/), citováno 2015-04-15.
Český statistický úřad (ČSÚ) 2015 : *Sčítání lidu, domů a bytů 1991, 2001, 2011*. (http://www.czso.cz/), citováno 2015-04-16.

Český statistický úřad, Krajská správa ČSÚ v Olomouci 2014: Počet obyvatel v okresu, charakteristika okresu Jeseník. (https://www.czso.cz/csu/xm), citováno 2015-06-10.

Český statistický úřad, Krajská správa ČSÚ v **Ostravě** 2014: Počet obyvatel v okresu, charakteristika okresu Bruntál. (https://www.czso.cz/csu/xt), citováno 2015-06-10
Erdrich Umformtechnik s r.o. 2014: (http://www.erdrich.cz/), citováno 2015-04-16.

GUS 2015: *Local Databank: Census 2011 – Population.* (http://stat.gov.pl), citování 2015-05-15.
CHKO Jeseníky 2015: *Klimatické poměry*.
(http://jeseniky.ochranaprirody.cz/charakteristika-oblasti/klimaticke-pomery/), citováno 2015-05-14.
Copernicus 2015: *Copernicus Land Monitoring Services*.
(http://land.copernicus.eu/pan-european/corine-land-cover), citováno 2015-05-14.
ČHMÚ Ostrava 2009 až 2015: *Zpravodaj Českého hydrometeorologického ústavu, pobočky Ostrava*. (http://www.chmi.cz/files/portal/docs/poboc/OS/zpravodaj/archiv)
ČHMÚ 2015: *Informace o kvalitě ovzduší v ČR*.
(http://portal.chmi.cz/files/portal/docs/uoco/web_generator/actual_hour_data_CZ.html), citováno 2015-05-14.
ČHMÚ 2015: *Aktuální přehled dat z polských automatizovaných stanic.* (http://portal.chmi.cz/files/portal/docs/uoco/web_generator/actual_hour_data_CZ.html), citováno 2015-05-14.

Garski K. 2015: *Metoda delficka – eksperci w służbie przedsiębiorstwu*. (http://www.pi.gov.pl/), citováno 2015-01-04.
Hanyáš, R. 2011: Česko stále dluží Polsku kus území, Vidnava proto žije v „zemi nikoho." (http://olomouc.idnes.cz/cesko-stale-dluzi-polsku-kus-uzemi-vidnava-proto-zije-v-zemi-nikoho-11e-/olomouc-prilohy.aspx?c=A110330_1558128_olomouc-zpravy_stk), citováno 2015-05-05.
Informační centrum Hlučín 2008: *Historie, zvyky a tradice*. (http://info.hlucin.com/?page=info_texty&id=7), citováno 2011-05-09.
Jesenická nemocnice spol. s r.o. 2013: (http://www.jesnem.cz/), citováno 2015-04-15.
Kofola a.s. 2012: (http://firma.kofola.cz/), citováno 2015-04-15.
Krnovské opravny a strojírny s r.o. 2013: (http://www.kos.cz/), citováno 2015-04-16.
Ministerstvo pro místní rozvoj 2013: *Aktualizace dat ze satelitního účtu cestovního ruchu ČR*. (http://www.mmr.cz/cs/Podpora-regionu-a-cestovni-ruch/Cestovni-ruch/Informace-Udalosti/Aktualizace-dat-ze-Satelitniho-uctu-cestovniho-ruc), citováno 2015-06-10.
Ministerstvo práce a sociálních věcí. Statistiky: Integrovaný portál MPSV. (http://portal.mpsv.cz/sz/stat.), citováno 2015-04-16.
Omya CZ s r.o. 2012: (http://www.omya.cz/), citováno 2015-04-16.
Ondřejovická strojírna a.s. 2015: (http://www.ondrstroj.cz/), citováno 2015-04-16.
Osram ČESKÁ REPUBLIKA s r.o. 2015: (http://www.osram.cz/), citováno 2015-04-15.
PEGA-VEL a.s. 2015: (http://www.pega.cz/cs/uvod), citováno 2015-04-15.
Platkon product s r.o. 2014: (http://www.plastkon.cz/cs/uvod), citováno 2015-04-16.
Podhorská nemocnice 2015: (http://nemocnicepodhorska.agel.cz/), citováno 2015-04-16.
Priessnitzovy léčebné lázně a.s. 2015: (http://www.priessnitz.cz/), citováno 2015-04-16.
Rychlebské stezky 2011: (http://www.rychlebskestezky.cz/cs/), citováno 2015-04-15.
Řetězárna a.s. 2015: (http://www.retezarna.cz/cz/), citováno 2015-04-15.
Sdružené zdravotnické zařízení Krnov 2008: (http://www.szzkrnov.cz/), citováno 2015-04-16.
Slezský kámen a.s. 2006: (http://www.kamen.cz/), citováno 2015-04-16.
Touax s r.o. 2012: (http://www.touax.cz/cs), citováno 2015-04-15.
Vláda České republiky, Rada vlády pro národnostní menšiny 2010: *Polská národnostní menšina*. (http://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/polska-narodnostni-mensina-16124/), citováno 2015-05-05.
Warex s r.o. 2015: (http://www.warex.cz/), citováno 2015-04-16.
Wikimedia Commons 2014: *Kladsko 1919 C*. (http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kladsko_1919_C.jpg), citováno 2015-05-10.
Zaolzie 2008: *Polski Biuletyn Informacyjny 4/2008*. (http://www.zaolzie.org/zaolzie2008/200804/PBI200804.htm), citováno 2015-05-05.
Zdravotní ústav se sídlem v Ostravě 2015: *Informační monitorovací systém průmyslového znečistění v Moravskoslezském kraji*. (http://www.ims-msk.cz/archiv), citováno 2015-05-15.

Seznam tabulek

Tabulka 1 Vybrané ukazatele za okresy a powiaty zájmového území v roce 2011
Tabulka 2 Sídelní struktura Jesenicka a Krnovska podle velikosti obcí
Tabulka 3 Srovnání počtu obyvatel města Krnova a území SO ORP Krnov v letech 1869-2011
Tabulka 4 Podíl zaměstnaných v primárním sektoru ekonomiky (%)
Tabulka 5 Počet zaměstnaných v primárním sektoru a indexy specializace* k 26. 3. 2011
Tabulka 6 Podíl zaměstnaných v sekundárním sektoru ekonomiky (%)
Tabulka 7 Počet zaměstnaných v sekundárním sektoru a indexy specializace k 26. 3. 2011
Tabulka 8 Podíl zaměstnaných v terciárním sektoru ekonomiky (%)
Tabulka 9 Počet zaměstnaných v terciárním sektoru a indexy specializace k 26. 3. 2011
Tabulka 10 Vývoj základních ukazatelů trhu práce v okrese Bruntál na konci let 1990–2014
Tabulka 11 Vývoj základních ukazatelů trhu práce v okrese Jeseník na konci let 1996–2014
Tabulka 12 Dosažitelní uchazeči o zaměstnání a míra nezaměstnanosti v administrativních jednotkách okresů Bruntál a Jeseník na konci roku 2011, 2012, 2013, 2014
Tabulka 13 Problémové skupiny obyvatelstva z hlediska jejich uplatnitelnosti na trhu práce (% nezaměstnaných na produktivním obyvatelstvu okresu, pořadí v souboru 76 okresů ČR a Hlavního města Prahy)
Tabulka 14 Výsledky průzkumu delfskou metodou Teze č. 1
Tabulka 15 Výsledky průzkumu delfskou metodou Teze č. 2
Tabulka 16 Výsledky průzkumu delfskou metodou Teze č. 3, otázka a
Tabulka 17 Výsledky průzkumu delfskou metodou Teze č. 3, otázka b
Tabulka 18 Výsledky průzkumu delfskou metodou Teze č. 4, otázka a
Tabulka 19 Výsledky průzkumu delfskou metodou Teze č. 4, otázka b
Tabulka 20 Přehled problematik řešených v rámci projektu Edu2Work a odpovídajících témat projektů workshopu

Seznam obrázků

Obrázek 1 Obecně zeměpisná mapa vymezeného území
Obrázek 2 Vymezené území v širším administrativním kontextu
Obrázek 3 Administrativní členění vymezeného území
Obrázek 4 Výšková členitost se zachycením geomorfologické regionalizace
Obrázek 5 Hlavní evropské rozvodí
Obrázek 6 Krajinný pokryv v 2011–2012
Obrázek 7 Země Koruny České do roku 1742
Obrázek 8 Československé územní požadavky na Kladsko v roce 1919 – varianta nejmenšího územního zisku, spojená s odstoupením části československého území Německu
Obrázek 9 Mapa Nyského knížectví, Johann Schleiber, kolem roku 1750
Obrázek 10 Kostel Narození nejsvětější Panny Marie a sv. Jiří v Kałkowě
Obrázek 11 Portál kostela sv. Vavřince v Głuchołazech
Obrázek 12 Kostel sv. Jakuba a Anežky se samostatnou zvonicí v Nise
Obrázek 13 Část nádvoří zámku v Otmuchově – v popředí tzv. koňské schody
Obrázek 14, 15 Zbytky opevnění a kostel sv. Jana Evangelisty v Paczkowě
Obrázek 16 Vratislavská věž v Nise
Obrázek 17 Pohled na letní sídlo vratislavských biskupů Johannesberg (Jánský Vrch) nad Javorníkem
Obrázek 18 Vratislavská věž v Nise
Obrázek 19 Dvouciferníkové sluneční hodiny na radnici v Otmuchově
Obrázek 20 V popředí biskupský dvůr, v pozadí již neexistující biskupský zámek, nalevo část biskupského paláce, napravo část jezuitského kostela Nanebevzetí Panny Marie, kresba podle Wernera
Obrázek 21 „Zlatorudné mlýny" – malý zlatokopecký skanzen u Zlatých Hor
Obrázek 22 Kostel Řádu Božího Hrobu (sv. Petra a Pavla) v Nyse
Obrázek 23 Biskupský palác v Nyse
Obrázek 24 Tritonova fontána v Nyse, na pozadí kostel Řádu Božího Hrobu (sv. Petra a Pavla)
Obrázek 25 Tzv. Krásná studna v Nyse, na pozadí Vratislavská věž
Obrázek 26 Panoráma města Nysa z počátku 21. století se Sudety na pozadí
Obrázek 27 Celkový přírůstek obyvatelstva mezi lety 2001–2011 v zájmovém území
Obrázek 28 Index stáří obyvatelstva v roce 2011 v zájmovém území
Obrázek 29 Podíl pracujícího obyvatelstva v jednotlivých sektorech v roce 2011
Obrázek 30 Nejdůležitější důvody návštěvy české a polské strany hranice
Obrázek 31 Míra nezaměstnanosti v okrese Bruntál na konci roku 1990–2014 a v okrese Jeseník v letech 1996 – 2014 a jejich srovnání s celorepublikovým průměrem
Obrázek 32 Míra nezaměstnanosti a počet ekonomicky aktivních obyvatel v okresech Bruntál a Jeseník k 31. 12. 2014
Obrázek 33 Počet obyvatel ve věku 60+/65+ v powiatu Nysa a Prudnik
Obrázek 34 Model plánování a řízení plánovacích aktivit
Obrázek 35 Místo metodiky STEEP při realizaci jednotlivých etap projektu Edu2Work
Obrázek 36 Výzvy v příhraniční oblasti v rámci projektu Edu2Work
Obrázek 37 Schéma průzkumu delfskou metodou v rámci projektu Edu2Work
Obrázek 38 Teze průzkumu delfskou metodou a výzvy pro příhraniční region
Obrázek 39 Věková struktura respondentů průzkumu delfskou metodou (1. kolo)
Obrázek 40 Struktura respondentů průzkumu delfskou metodou podle vzdělání (1. kolo)
Obrázek 41 Etapy vytváření strategie rozvoje přeshraničního regionu

Obrázek 42 Propustnost hraničních přechodů v obci Głuchołazy
Obrázek 43 Alternativní cyklostezka ve Vidnavě
Obrázek 44 Přestupní stanice v Głuchołazech
Obrázek 45 Moduly PPI v kulturním prostředí pohraničí
Obrázek 46 Studentské projekty karet do bankomatů pro Euroregion Praděd
Obrázek 47 Čeští a polští studenti, Zlatorudný skanzen u Zlatých hor, 17. 10. 2013
Obrázek 48 Prezentace jedné skupiny v rámci pracovního setkání 28. 1. 2014, Prudnik
Obrázek 49 Společné foto po vyhlášení výsledků studentské soutěže a prezentací, Prudnik 7. 4. 2014
Obrázek 50 Workshop, Euroregion Praděd Prudnik 22. 10. 2014
Obrázek 51 Vymezení periferních regionů ČR v r. 1980
Obrázek 52 Aktualizace doplněná o regionální centra a metropolitní území

PŘÍLOHY / ZAŁĄCZNIKI

Załączniki
Załącznik 1 Formularz ankiety Delphi

Ankieta DELPHI / Anketa DELPHI

I. Wprowadzenie	**I. Úvod**
Niniejsza ankieta ma na celu poznanie Pani/Pana opinii odnośnie problemów i wyzwań dotyczących rozwoju obszaru transgranicznego[1] oraz oceny, jakie działania i rozwiązania są niezbędne, aby obecna sytuacja na tutejszym rynku pracy uległa znaczącej poprawie. Ankieta składa się z pięciu zagadnień (tez[2]), do których zostały opracowane pytania wraz z sugestiami odpowiedzi. Zapewniono również możliwość wprowadzania własnych propozycji odpowiedzi. Dla uzyskania pełnego obrazu rozwoju obszaru transgranicznego, prosimy o udzielenie odpowiedzi na wszystkie zamieszczone pytania. Ankieta jest w pełni anonimowa.	Cílem této ankety je poznat Váš názor na problémy a možnosti rozvoje přeshraničního regionu[1] a zhodnotit, jaké aktivity jsou nezbytné k tomu, aby se současná situace na zdejším trhu práce zlepšila. Anketa se skládá z pěti témat (tezí[2]), k nimž byly vypracovány otázky spolu s návrhy odpovědí. U jednotlivých otázek lze zadávat také vlastní návrhy odpovědí. Abychom získali úplnou představu o rozvoji přeshraničního regionu, prosíme o odpověď na všechny uvedené dotazy. Anketa je plně anonymní.
Jej wyniki posłużą do opracowania katalogu niezbędnych działań oraz strategii po polskiej i czeskiej stronie granicy. Jesteśmy przekonani, że poznanie Pani/Pana opinii pozwoli na wypracowanie rozwiązań, które przyczynią się do zwiększenia atrakcyjności transgranicznego rynku pracy.	Její výsledky budou sloužit k vytvoření katalogu nezbytných aktivit a strategií na české i polské straně hranice. Jsme přesvědčeni, že díky Vašim názorům budeme moci navrhnout některá konkrétní řešení, která přispějí ke zvýšení atraktivity přeshraničního trhu práce.

1 **Obszar transgraniczny** rozumiany, jako obszar położony w sąsiedztwie granicy polsko-czeskiej po obu jej stronach. W tym przypadku obejmujący powiaty Nyski i Prudnicki oraz okresy Jesenik i Bruntal. / Pod pojmem **příhraniční region** rozumíme oblast okresů Nysa, Prudnik, Jeseník a Bruntál.

2 **Teza** rozumiana, jako zagadnienie/założenie, które zostanie poddane ocenie w ramach postawionych pytań. / Pod pojmem **teze** rozumíme téma/problematiku, která bude hodnocena v rámci zadaných dotazů.

II. Notka statystyczna	II. Statistické údaje
1. Płeć □ kobieta □ mężczyzna	1. Pohlaví □ žena □ muž
2. Wykształcenie □ podstawowe □ gimnazjalne □ zasadnicze zawodowe □ średnie □ wyższe	2. Vzdělání □ základní □ SŠ bez maturity □ SŠ s maturitou □ vysokoškolské
3. Wiek □ do 15 lat □ 15–25 □ 26–64 □ powyżej 64 lat	3. Věk □ do 15 let □ 15–25 □ 26–64 □ nad 64 let
4. Kraj zamieszkania □ Polska □ Republika Czeska	4. Země trvalého bydliště □ Polsko □ Česká republika
5. Miejsce zamieszkania □ miasto/obszar miejski □ wieś/obszar pozamiejski □ podaj nazwę miejscowości (opcjonalnie).....	5. Trvalé bydliště □ město □ vesnice □ uveďte název města/vesnice Šumperk
6. Jaki sektor/kategorię instytucji Pan/Pani reprezentuje: □ mieszkaniec obszaru transgranicznego □ administracja □ przedsiębiorczość □ szkolnictwo □ instytucja otoczenia biznesu □ inne, jakie?	6. Jaký sektor/kategorii institucí zastupujete: □ obyvatel přeshraničního regionu □ státní správa/samospráva □ soukromý sektor □ instituce působící v pohraničí (školy, OHK, euroregion, ÚP apod.) □ jiné – jaké? .....

III. Tezy Delphi / Teze Delphi

Teza 1: Dobrze rozwinięta sieć transportu i łączności w obszarze transgranicznym zapewnia sprawną komunikację[3] tego obszaru.

1. Jakie działania są niezbędne do realizacji powyższej tezy? (zaznacz maksymalnie 3 odpowiedzi)
   - rozwój infrastruktury technicznej miast (drogi, wodociągi, kanalizacja, sieć energetyczna i teleinformatyczna)
   - koordynacja budowy i modernizacji infrastruktury technicznej w obszarze transgranicznym
   - pełniejsze wykorzystanie transportu kolejowego
   - poprawa stanu dróg
   - polepszenie komunikacji publicznej
   - rozwinięcie transportu niepublicznego
   - wdrożenie transgranicznego systemu transportowego
   - pełna i ogólnodostępna informacja o połączeniach transgranicznych
   - wprowadzenie regionalnego i centralnego wsparcia dla transportu publicznego
   - integracja systemów ratunkowych
   - dobre połączenia z sąsiednimi ośrodkami wojewódzkimi (Wrocław, Katowice, Ołomuniec, Ostrawa)
   - inny czynnik (wymień jaki) .....
2. Kiedy zostanie zrealizowana powyższa teza?
   - do 5 lat
   - do 15 lat
   - powyżej 15 lat

Teze č. 1: Dobře rozvinutá síť dopravy a spojů v přeshraničním regionu zajišťuje dobrou komunikaci[9] v tomto regionu.

1. Jaké činnosti jsou nezbytné pro realizaci výše uvedené teze? (označte maximálně 3 odpovědi)
   - rozvoj technické infrastruktury měst (silnice, vodovody, kanalizace, energetická síť a telefonní a informatické sítě)
   - koordinace výstavby a modernizace technické infrastruktury v přeshraničním regionu
   - vyšší vytíženost (lepší využití) železniční dopravy
   - zlepšení stavu silnic
   - zlepšení stavu veřejné dopravy
   - rozvoj individuální dopravy
   - zavedení přeshraničního dopravního systému (integrovaného)
   - úplné a všeobecně dostupné informace o přeshraničních spojích
   - zavedení regionální a centrální podpory pro hromadnou dopravu
   - integrace záchranných systémů
   - dobré spojení se sousedními krajskými městy (Wroclaw, Katowice, Olomouc, Ostrava)
   - jiný faktor (uveďte jaký) .....

---

9 **Komunikacja** rozumiana, jako przemieszczanie się. / Komunikace chápána jako pohyb lidi.

2. Kdy bude potenciálně realizována výše uvedená teze?
   do 5 let
   do 15 let
   za více než 15 let

Teza 2: Działalność gospodarcza obszaru transgranicznego bazuje na jego walorach turystyczno–krajobrazowych.

1. Jakie czynniki kształtują walory turystyczno-krajobrazowe obszaru transgranicznego? (zaznacz maksymalnie 3 odpowiedzi):
   niezanieczyszczone środowisko
   preferowanie różnych odmian komercyjnej turystyki wypoczynkowej
   uwzględnienie w zarządzaniu terenami zielonymi obszarów chronionych, w tym Natura 2000
   uwzględnienie w zarządzaniu gospodarką wodną aspektu turystycznego
   uwzględnienie w zarządzaniu gospodarką odpadową kwestii przesyłu odpadów przez granicę
   wdrożenie jednolitego sposobu zarządzania zasobami środowiskowymi w obszarze transgranicznym
   inny czynnik (wymień jaki) .....
2. Kiedy zostanie zrealizowana powyższa teza?
   do 5 lat
   do 15 lat
   powyżej 15 lat

Teze č. 2: Podnikatelská činnost v přeshraniční oblasti je vázána na jeho turistické a přírodní hodnoty.

1. Jaké faktory podporují turistickou a přírodní hodnotu příhraniční oblasti? (označte maximálně 3 odpovědi):
   neznečištěné životní prostředí
   široké spektrum nabídky pro turistiku
   šetrné využití území s ohledem na chráněné oblasti, včetně Natura 2000
   vztah mezi rozvojem turistiky a ochranou vod
   společné příhraniční odpadové hospodářství
   zavedení jednotného způsobu ochrany přírodního bohatství v přeshraničním regionu
   jiný faktor (uveďte jaký) .....
2. Kdy bude realizována výše uvedená teze?
   do 5 let
   do 15 let
   za více než 15 let

Teza 3: Intensywny rozwój społeczno-gospodarczy obszaru transgranicznego warunkowany jest trwałymi rozwiązaniami systemowymi sprzyjającymi wzrostowi jego atrakcyjności i konkurencyjności.

1. Jakie czynniki/rozwiązania przyczynią się do wzmocnienia kapitału społecznego obszaru transgranicznego? (zaznacz maksymalnie 3 odpowiedzi):
   spadek poziomu bezrobocia
   zmniejszenie liczby osób długotrwale bezrobotnych (ponad 12 miesięcy)

ograniczenie migracji zarobkowej ludzi młodych
ograniczenie emigracji wykwalifikowanej siły roboczej
znajomość języków obcych
zwiększenie liczby wykwalifikowanych i kompetentnych pracowników
rozwój systemu edukacji transgranicznej
dostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy
efektywne funkcjonowanie specjalnej strefy demograficznej
oddolne inicjatywy społeczne
inny czynnik (wymień jaki) .....

2. Jakie czynniki przyczynią się do wzrostu przedsiębiorczości w obszarze transgranicznym? (zaznacz maksymalnie 3 odpowiedzi):
   istnienie preferencyjnych stref działalności gospodarczej funkcjonujących w obszarze transgranicznym
   możliwość pozyskania funduszy unijnych
   zwiększenie wykorzystania alternatywnych źródeł energii
   rozwój rolnictwa ekologicznego, produkcji roślinnej i zwierzęcej
   zwiększenie liczby firm innowacyjnych funkcjonujących w obszarze transgranicznym
   powołanie instytucji wzmacniających środowiska gospodarcze funkcjonujące w obszarze transgranicznym
   zagospodarowanie terenów poprzemysłowych
   większe wsparcie przedsiębiorczości, w tym młodych przedsiębiorców
   wzrost współpracy w obszarze transgranicznym
   inny czynnik (wymień)
3. Kiedy zostanie zrealizowana powyższa teza?
   do 5 lat
   do 15 lat
   powyżej 15 lat

Teze č. 3: Intenzivní společenský a hospodářský rozvoj přeshraničního regionu je podmíněn trvalými systémovými řešeními, která podporují růst jeho atraktivity a konkurenceschopnosti.

1. Jaké faktory/řešení přispějí ke zvýšení sociálního kapitálu příhraničního regionu? (označte maximálně 3 odpovědi):
   pokles nezaměstnanosti
   snížení počtu dlouhodobě nezaměstnaných osob (nad 12 měsíců)
   omezení emigrace mladých lidí za prací
   minimalizace emigrace kvalifikované pracovní síly
   znalost cizích jazyků
   zvýšení počtu kvalifikovaných a kompetentních zaměstnanců
   rozvoj systému příhraničního vzdělávání
   přizpůsobení studijních a učebních oborů potřebám trhu práce
   zlepšení demografické struktury přeshraničního regionu
   společenské iniciativy „zdola“
   jiný faktor (uveďte jaký) .....

2. Jaké faktory přispějí k růstu podnikání v přeshraničním regionu? (označte maximálně 3 odpovědi):
   - existence preferovaných oblastí podnikatelské činnosti v přeshraničním regionu
   - možnosti čerpání evropských dotací
   - zvýšení využití alternativních zdrojů energie
   - rozvoj ekologického zemědělství, rostlinné a živočišné výroby
   - zvýšení počtu inovativních firem působících v příhraniční oblasti
   - rozvoj institucí podporujících podnikatelské prostředí v přeshraničním regionu
   - využití bývalých průmyslových areálů
   - cílená podpora podnikání, včetně mladých podnikatelů
   - zintenzivnění spolupráce v přeshraniční oblasti
   - jiný faktor (uveďte jaký).....
3. Kdy bude realizována výše uvedená teze?
   - do 5 let
   - do 15 let
   - za více než 15 let

Teza 4: Spójna polityka regionalna po obu stronach granicy eliminuje dysproporcje rozwojowe obszaru transgranicznego w stosunku do innych regionów.

1. Jakie czynniki mają znaczenie dla prawidłowo prowadzonej polityki regionów przygranicznych? (zaznacz maksymalnie 3 odpowiedzi):
   - ujednolicenie strategii politycznych każdego z krajów przygranicznych w zakresie wspólnych kierunków rozwoju obszaru transgranicznego
   - lepsze dostosowanie priorytetów Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej (POWT) do rzeczywistych potrzeb obszaru transgranicznego
   - podjęcie współpracy w zakresie planowania przestrzennego w obszarze transgranicznym
   - pełne wykorzystanie potencjału sąsiadujących ze sobą regionów po obu stronach granicy
   - zwiększenie współpracy pomiędzy instytucjami rządowymi, samorządowymi, urzędami pracy i przedsiębiorstwami
   - zwiększenie kompetencji administracji publicznej
   - zlikwidowanie barier prawnych dla realizacji współpracy administracji w zakresie zadań własnych
   - zwiększenie zaangażowania szczebla centralnego w rozwiązywanie problemów obszaru transgranicznego
   - inny czynnik (wymień jaki) .....
2. Kiedy zostanie zrealizowana powyższa teza?
   - do 5 lat
   - do 15 lat
   - powyżej 15 lat
3. Jakie czynniki decydują o atrakcyjności transgranicznego rynku pracy?
   - rozwinięta sieć transportu i łączności
   - nowe inwestycje
   - edukacja dostosowana do potrzeb rynku pracy
   - szkolenia, kursy pozwalające na zdobycie kwalifikacji

gospodarcze wykorzystanie walorów turystyczno–krajobrazowych (rozwój usług turystycznych)
trwałe rozwiązania systemowe na rzecz rozwoju przedsiębiorczości
spójna polityka regionalna po obu stronach granicy
inny czynnik (wymień jaki) .....

Teze č. 4: Jednotná regionální politika na obou stranách hranice eliminuje rozvojové rozdíly přeshraničního regionu ve srovnání s jinými regiony

1. Jaké faktory mají význam pro správně vedenou politiku přeshraničních regionů? (označte maximálně 3 odpovědi):
   sjednocení politických strategií každého z přeshraničních krajů v oblasti rozvoje přeshraničního regionu
   přizpůsobení priorit Operačního programu přeshraniční spolupráce (OPPS) na skutečné potřeby přeshraničního regionu
   zahájení spolupráce v oblasti územního plánování v přeshraničním regionu
   plné využití potenciálu sousedních regionů na obou stranách hranice
   zlepšení spolupráce mezi vládními, samosprávními institucemi, úřady práce a firmami
   zvýšení kompetencí veřejné správy a samospráv
   odstranění legislativních bariér pro zlepšení spolupráce orgánů veřejné správy
   větší zapojení celostátních orgánů do řešení problémů přeshraničního regionu
   jiný faktor (uveďte jaký) .....
2. Jaké faktory rozhodují o atraktivitě přeshraničního trhu práce?
   rozvinutá síť dopravy a spojů
   nové investice
   vzdělávání přizpůsobené potřebám trhu práce
   školení, kurzy, které umožňují získat kvalifikaci
   podnikatelské využití turistických a přírodních hodnot (rozvoj turistických služeb)
   trvalá systémová řešení ve prospěch rozvoje podnikání
   jednotná regionální politika na obou stranách hranice
   jiný faktor (uveďte jaký) .....
3. Kdy bude realizována výše uvedená teze?
   do 5 let
   do 15 let
   za více než 15 let

Geographia 4
Moravica

Uwarunkowania zrównoważonego rozwoju polsko-czeskiego obszaru transgranicznego: studium przypadku pogranicza euroregionu Pradziad

Pavel Ptáček, Zdeněk Opravil, Pavel Roubínek (redakcja)

Univerzita Palackého v Olomouci

CZ PL Cíl 3/Cel 3 2007_2013

EVROPSKÁ UNIE / UNIA EUROPEJSKA
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ / EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO
PŘEKRAČUJEME HRANICE / PRZEKRACZAMY GRANICE

Geographia 4

Moravica

UWARUNKOWANIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU POLSKO-CZESKIEGO OBSZARU TRANSGRANICZNEGO: STUDIUM PRZYPADKU POGRANICZA EUROREGIONU PRADZIAD

Redakcja

Pavel PTÁČEK, Zdeněk OPRAVIL, Pavel ROUBÍNEK

Univerzita Palackého v Olomouci

CZ PL Cíl 3/Cel 3 2007.2013

EVROPSKÁ UNIE / UNIA EUROPEJSKA
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ / EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO
PŘEKRAČUJEME HRANICE / PRZEKRACZAMY GRANICE

Geographia Moravica 4 :
Uwarunkowania zrównoważonego rozwoju polsko-czeskiego obszaru transgranicznego: studium przypadku pogranicza Euroregionu Pradziad

Edytory:	Pavel PTÁČEK, Zdeněk OPRAVIL, Pavel ROUBÍNEK
Recenzenci:	doc. RNDr. Milan JEŘÁBEK, Ph.D. (Masarykova univerzita, Brno) doc. RNDr. Zdeněk SZCZYRBA, Ph.D. (Univerzita Palackého, Olomouc)
Redakcja:	Václav TOUŠEK (przewodniczący), Marián HALÁS, Vladimír IRA, Pavel KLAPKA, Zdeněk SZCZYRBA
Redaktor techniczny:	Dominik OPATRNÝ
Redaktor naczelny:	Zdeněk DVOŘÁK

Wydawniczy
Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 8, 771 47 Olomouc
IČO 619 89 592
1. vydání
Olomouc 2015

Publikacja została przygotowana
Katedra geografie Přírodovědecké fakulty UP
17. listopadu 12, 771 46 Olomouc
http://geography.upol.cz/

Druk
Books print s r.o.
I. P. Pavlova 184/69, 779 00 Olomouc

Geographia Moravica publikowany jest od 2009 roku.
Opublikowane w języku czeskim lub angielskim.

ISBN 978-80-244-4794-0

Publikacja powstała w ramach projektu CZ.3.22/2.3.00/12.03373 Współpraca między szkołami i instytucjami publicznymi na granicy czesko-polskiej w zakresie edukacji to większe szanse na rynku pracy. Projekt jest finansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska-Rzeczypospolitej Polskiej „Przekraczamy granice”

CZ PL Cíl 3/Cel 3 2007–2013

EVROPSKÁ UNIE / UNIA EUROPEJSKA
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ / EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO
PŘEKRAČUJEME HRANICE / PRZEKRACZAMY GRANICE

Autorzy:
Dr inż. Jan BONDARUK [2] : *rozdział 7*
Dr Adam HAMERLA [2] : *rozdział 6*
Mgr. Petr KLADIVO, Ph.D. [1] : *rozdział 10*
Dr inż. Mariusz KRUCZEK [2] : *rozdział 7*
Mgr. Michal LEHNERT [1] : *rozdział 2*
RNDr. Aleš LÉTAL, Ph.D. [1] : *rozdział 2*
Dr. hab. inż. arch. Piotr OBRACAJ [3] : *rozdział 4, 8*
Dr. inż. arch. Piotr OPAŁKA [3] : *rozdział 4, 8*
Mgr. Zdeněk OPRAVIL [1] : *redakcja, rozdział 5*
Dr Łukasz PIERZCHAŁA [2] : rozdział 6
Mgr. Anna PILCH [2] : *rozdział 6, 7*
RNDr. Pavel PTÁČEK, Ph.D. [1] : *redakcja, rozdział 1, 5, wstęp, podsumowanie*
Mgr. Pavel ROUBÍNEK [1] : *redakcja, rozdział 3, 9*
Dr. inż. arch. Marcin SPYRA [3] : *rozdział 7, 8*
doc. RNDr. Václav TOUŠEK, CSc. [1] : *rozdział 5*

Reprezentacja instytucjonalna:
[1] Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta
[2] Główny Instytut Górnictwa, Zakład Ochrony Wód
[3] Politechnika Opolska, Katedra Budownictwa i Architektury

CZ PL Cíl 3/Cel 3 2007-2013
EVROPSKÁ UNIE / UNIA EUROPEJSKA
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ / EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO
PŘEKRAČUJEME HRANICE / PRZEKRACZAMY GRANICE

Spis treści

Wstęp **7**
1. Określenie obszaru zainteresowań **9**
2. Fizyczno-geograficzna charakterystyka obszaru interesów **15**
2.1 Powierzchnia i charakterystyka geomorfologiczna 15
2.2 Charakterystyka hydrologiczna i klimatyczna 18
2.3 Zmiany struktury krajobrazu 22
2.4 Biota i ochrona środowiska 24
3. Wybrane szersze konteksty kulturowe i historyczne czesko-polskiego pogranicza **25**
3.1 Specyfika odcinków czesko-polskiego pogranicza 31
3.2 Sytuacja etniczna w republice Czeskiej i w Polsce 32
3.3 Reminiscencje historyczne 33
4. Historyczny i kulturalny rozwój pogranicza polsko-czeskiego – powiat Prudnicki i Nyski **35**
4.1 Średniowiecze – okres przejściowy sztuki romańskiej i wczesnego gotyku 37
4.2 Śląski gotyk 38
4.3 Renesans 41
4.4 Barok 42
4.5 Przełom XIX/XX w. 45
4.6 Architektura po 1945 r. 46
5. Społeczno-gospodarcze charakterystyka Czeska część obszaru interesów **49**
5.1 Populacja i siedziby 49
5.2 Gospodarka 51
5.3 Ruch turystyczny, jako potencjał rozwoju regionu 64
5.4 Transport i infrastruktura techniczna 68
5.5 Rynek pracy 69
6. Analiza stanu dla obszaru transgranicznegi obejmującego powiaty Prudnicki i Nyski **79**
6.1 Sytuacja demograficzna 80
6.2 Uwarunkowania gospodarcze 81
6.3 System edukacyjny 81
6.4 Charakterystyka rynku pracy 82
6.5 Podsumowanie 83

7. Metody planowania rozwoju przestrzennego obszaru transgranicznego na przykładzie projektu Edu2Work 85
7.1 Planowanie rozwoju przestrzennego jako wyzwanie strategiczne dla obszarów transgranicznych 85
7.2 Zestawienie działań planistycznych projektu Edu2Work 86
7.3 Analiza STEEP 88
7.4 Wykorzystanie metody Delfickiej w analizie potencjału obszaru transgranicznego 92
7.5 Dyskusja i podsumowanie 101
8. Czynności realizowane dla studentów uczelni w czesko-polskim pograniczu 105
8.1 Rezultaty warsztatów 106
8.2 Dyskusja i podsumowanie 112
9. Czynności realizowane dla uczniów szkół średnich znajdujących się na czesko-polskim pograniczu 115
9.1 Proces realizacji działań w ramach współpracy szkół średnich 116
9.2 Wyniki realizowanych czynności 122
10. Region Jesenicki i Karniowski, jako regiony peryferyjne z potencjałem rozwojowym 123
10.1 Ramy teoretyczne 123
10.2 Metody Badań 128
10.3 Przegląd wybranych wyników 128
10.4 Zakończenie 133
Podsumowanie 135
Literatura 137

Wstęp

Katedra Geografii Wydziału Przyrodniczego na Uniwersytecie Palackiego w Ołomuńcu oraz Główny Instytut Górnictwa Katowice są organizatorami projektu CZ.3.22/2.3.00/12.03373: Współpraca między szkołami i instytucjami publicznymi na granicy czesko-polskiej w zakresie edukacji to większe szanse na rynku pracy (Spolupráce škol a veřejných institucí v česko-polském pohraničí v oblasti vzdělávání k vyšší uplatnitelnosti na trhu práce), który realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczypospolita Polska 2007–2013 (Cíl 3 / Cel 3). Projekt ten był realizowany do czerwca 2015 roku. Zakłada kilka głównych celów i ich wielopoziomową realizację.

Projekt się skupiał na badaniu zmian różnic wybranychsocjoekonomicznych problemów regionu, szczególnie w kontekście rynku pracy. Ich wyniki były przedstawione studentom, ekspertom oraz wszystkim zainteresowanym za pośrednictwem konferencji, warsztatów i seminariów. Były one wzbogacone o spotkania czeskich i polskich studentów uczelni wyższych starszych lat, dzięki czemu w atrakcyjnej formie zapoznają się oni z aktualnymi problemami rynku pracy w regionie. Z przyjemnością przyczynilibyśmy się do przekraczania barier jakimi są granice państw oraz wspomogli rozwój współpracy w wielu sferach w regionie. Wyniki projektu są dostępne na poświęconej mu stronie internetowej (a także na portalach społecznościowych). Doszlo do innowacji i powstania nowych przedmiotów na uniwersytetach, wspólnych praktyk terenowych oraz prezentacji projektu w szkołach średnich. Były organizowane serie spotkań z ekspertami poświęcone zagadnieniom transgranicznego rynku pracy. Na ich podstawie powstał materiał analityczny, który w dużej mierze będzie można wykorzystać na odcinku czesko-polskiej granicy.

Bylibyśmy niezwykle szczęśliwi, gdyby na obszarze powiatów Jeseniki, Bruntal oraz powiatu Nysa i Prudnik doszło do powstania sieci szkół średnich oraz uczelni wyższych, publicznych instytucji (regionalnych urzędów pracy, stowarzyszeń powiatów, agencji rozwoju, muzeów itd.), organów samorządowych (gmin, stowarzyszeń powiatów), oraz organizacji non-profit.

1. Określenie obszaru zainteresowań

Obszar zainteresowań ze strony czeskiej został określony na podstawie granic administracyjnych okresu Jesenickiego i Bruntalskiego, a z polskiej strony – powiatu nyskiego i prudnickiego. Powierzchnia całkowita tego obszaru wynosi ponad 4000 km^2, z lekką przewagą części czeskiej (ok. 56%).

Powiat bruntalski znajduje się w północno–zachodniej części kraju morawsko-śląskiego. Przeważająca część powiatu w obecnych granicach powstała w 1960 roku poprzez połączenie powiatu bruntalskiego, prawie całych powiatów Krnov i Rýmařov, a także poprzez przyłączenie kilku gmin przyległych z powiatów Jeseník i Opava. Z dniem 01.01.1996 r., kiedy miejscowość Zlaté Hory wraz ze wszystkimi dzielnicami przeszła z powiatu bruntalskiego pod nowopowstały powiat jesenicki, powierzchnia powiatu zmniejszyła się z 1745 km^2 na 1659 km^2.

W ciągu kolejnych kilku lat do zmiany granic powiatu doszło jeszcze dwa razy – z dniem 1. 1. 2005 r. gminy Moravský Beroun, Norberčany i Huzová zostały przeniesione pod powiat ołomuniecki, a z dniem 01.01.2007 r. gmina Sosnová została przyłączona do powiatu opawskiego. Mimo to, z pozostałymi 1536 km^2 (30% powierzchni kraju morawsko-śląskiego), pod względem powierzchni jest największym powiatem w ramach kraju Morawsko-Śląskiego, a 9-tym pod względem powierzchni powiatem w całej Republice Czeskiej. Obecnie w powiacie znajduje się 67 miejscowości, z których 9 ma statut miasta. Najbardziej zaludnionymi z nich są Krnov (na dzień 1. 1. 2014 24 315 mieszkańców) i Bruntál (na dzień 1. 1. 2014 16 913 mieszkańców).

Od dnia 01.01.2003 r. miasta Bruntál, Krnov i Rýmařov są gminami o rozszerzonej kompetencji. Tego samego dnia zostały ustanowione również gminy z upoważnionym urzędem gminy, którymi są, obok trzech wyżej wymienionych, miasta Horní Benešov, Vrbno pod Pradědem, Město Albrechtice oraz gmina Osoblaha. Terytorium całego powiatu bruntalskiego zamieszkuje niecałych 100 tysięcy mieszkańców, w związku z czym jest on najmniejszym, co do zaludnienia, powiatem w kraju morawsko-śląskim.

Powiat jesenicki znajduje się na najbardziej wychylonym na północ cyplu Moraw i Śląska, przy granicy z Rzeczpospolitą Polską. Na południu sąsiaduje z powiatem šumperskim, na wschodzie ma wspólną granicę z powiatem bruntalskim należącym do kraju morawsko-śląskiego. Ze strony północnej i zachodniej przylega on do dwóch polskich województw – opolskiego i dolnośląskiego. Za wyjątkiem małego cypla na południowym zachodzie, cały powiat znajduje się na terytorium Czeskiego Śląska, którego przeważająca część należy do kraju morawsko-śląskiego. Z całkowitą powierzchnią wynoszącą 719 km^2 jest najmniejszym regionem wśród pięciu powiatów kraju ołomunieckiego (Jeseník, Ołomuniec, Prostějov, Přerov i Šumperk). Jeseník zajmuje tylko 13,7% całkowitej powierzchni kraju ołomunieckiego (Czeski Urząd Statystyczny, powiat Jeseník, 2012). Mieszka tu 42 413 mieszkańców, liczba obywateli aktywnych gospodarczo wynosi 21 765 (Czeski Urząd Statystyczny na dzień 01.03.2001 r.). Wśród pięciu powiatów kraju ołomunieckiego, powiat jesenicki zajmuje ostatnie miejsce również pod względem gęstości zaludnienia. Na 1 km^2 przypada tu tylko 61 mieszkańców. Ponad połowa gmin w powiacie jesenickim ma poniżej 1000 mieszkańców. Najmniejszą gminą jest miejscowość Ostružná, która na dzień 1. 1. 2014 r. miała tylko 163 mieszkańców. Miastem o największej liczbie mieszkańców jest miasto powiatowe Jeseník, które na dzień 1. 1. 2014 r. miało 11 579 mieszkańców. Ponad połowa obywateli mieszka w miastach (udział obywatelstwa miejskiego w 2014 roku wynosił 53%). Powiat składa się z pięciu miast i dziewiętnastu gmin. W powiacie znajdują się trzy obwody administracyjne z upoważnionym urzędem gminy (UUG) – Jeseník, Javorník i Zlaté Hory. Do UUG Jeseník należy 9 gmin,

do UUG Javorník – 13 gmin, a do UUG Zlaté Hory należą 2 gminy. Na terenie powiatu jesenickiego znajduje się tylko jeden obwód administracyjny gmin z rozszerzoną kompetencją. Do OA GRK należą 24 gminy powiatu (Czeski Urząd Statystyczny, powiat jesenicki, 2012).

Obecny powiat jesenicki został założony dnia 01.01.1996 r. i powstał poprzez oddzielenie od powiatów šumperskiego i bruntalskiego (gmina Zlaté Hory). Zawiera on 24 gminy, z których 5 gmin (Javorník, Jeseník, Vidnava, Zlaté Hory i Žulová) ma statut miasta. Na początku 2003 roku zanikły urzędy powiatowe, a kraje samorządowe od tego czasu dzielą się na obwody administracyjne gmin z rozszerzoną kompetencją (OA GRK), te następnie dzielą się na obwody administracyjne gmin z upoważnionym urzędem gminy – UUG Javorník, Jeseník, Zlaté Hory (Czeski Urząd Statystyczny Olomouc, powiat jesenicki, 2012).

Powiat nyski powstał w ramach reformy administracyjnej w 1999 roku. Należy on do województwa opolskiego, a jego stolicą jest miasto Nysa. Pod względem historycznym powiat ten znajduje się na granicy Dolnego i Górnego Śląska. Na zachodzie sąsiaduje on z województwem dolnośląskim (powiaty kłodzki, ząbkowicki, strzeliński), a także z powiatami należącymi do województwa opolskiego (brzeski, opolski i prudnicki). Na południu najdłuższą granicę tworzy powiat jesenicki, a krótki odcinek granicy – powiat bruntalski. Powiat nyski tworzy dziewięć gmin, z których pięć ma charakter miejsko-wiejski, a cztery – charakter wiejski. Znajduje się tu pięć miast (Głuchołazy, Korfantów, Nysa, Otmuchów oraz Paczków). Powierzchnię 1224 m^2 w 2011 roku zamieszkiwało łącznie 142 100 mieszkańców, dzięki czemu powiat ten był najbardziej zaludnionym powiatem w regionie. Jednocześnie również miasto Nysa jest największym miastem obszaru zainteresowań z około 47 000 mieszkańców w tym samym roku.

Powiat prudnicki również powstał w ramach reformy administracyjnej w Polsce w 1999 roku. Jest on częścią województwa opolskiego, a jego stolicą jest miasto Prudnik. Sąsiaduje on z pięcioma powiatami w ramach województwa opolskiego (powiat nyski, opolski, krapkowicki, kędzierzyńsko-kozielski, głubczycki). Następnie, na południu, graniczy on z powiatem bruntalskim. Powiat prudnicki tworzą tylko cztery gminy. W ramach powiatu znajdują się trzy miasta (Prudnik, Głogówek i Biała), które równocześnie są siedzibami gmin o charakterze miejsko-wiejskim. Gmina Lubrza ma charakter wiejski. Powiat rozłożony jest na powierzchni 517 km^2, a w 2011 roku mieszkało tu 57 600 mieszkańców.

Tabele 1 Wybrane współczynniki dotyczące powiatów czeskich i polskich na obszarze zainteresowań w 2011 roku

Obszar	Powierzchnia (km^2)	Liczba mieszkańców (w tys. mieszk.)	Liczba gmin	Liczba miast	Gęstość zaludnienia (miesz./ km^2)
Powiat bruntalski	1 536	92,7	67	9	60
Powiat jesenicki	719	38,8	24	5	54
Powiat nyski	1 224	142,1	9	5	116
Powiat prudnicki	572	57,6	4	3	101
Region razem	4 051	331,2	104	22	82

Źródło: ČSÚ, SLDB 2011: Definitivní výsledky, GUS, Local Databank: Census 2011 – Population

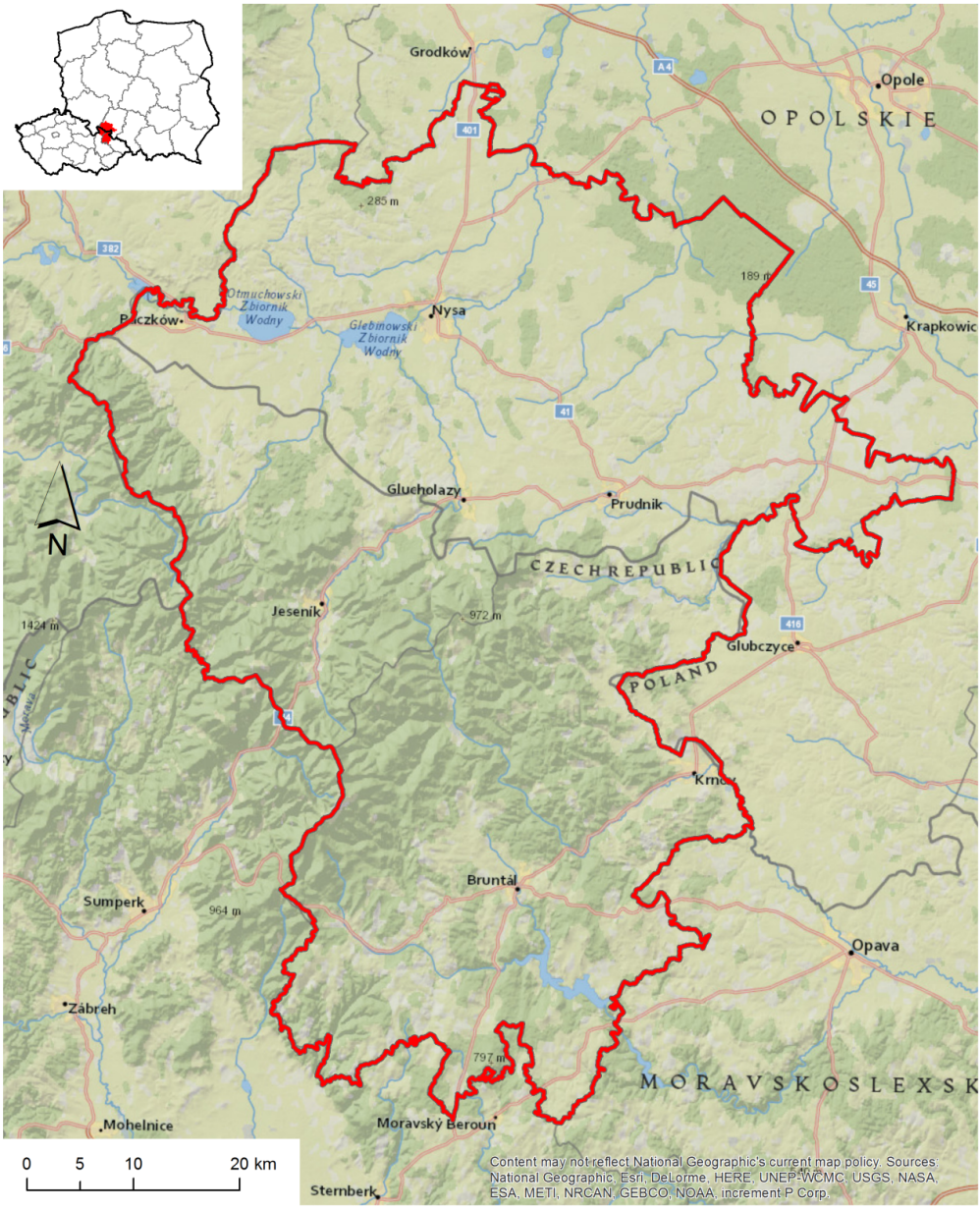

Rysunek 1 Ogólna mapa geograficzna obszaru zainteresowań

Źródło: National Geographic, Esri, DeLorme, HERE, UNEP-WCMC, USGS, NASA, ESA, MEZI, NRCAN, GEBCO, NOAA, inkrement P CORP

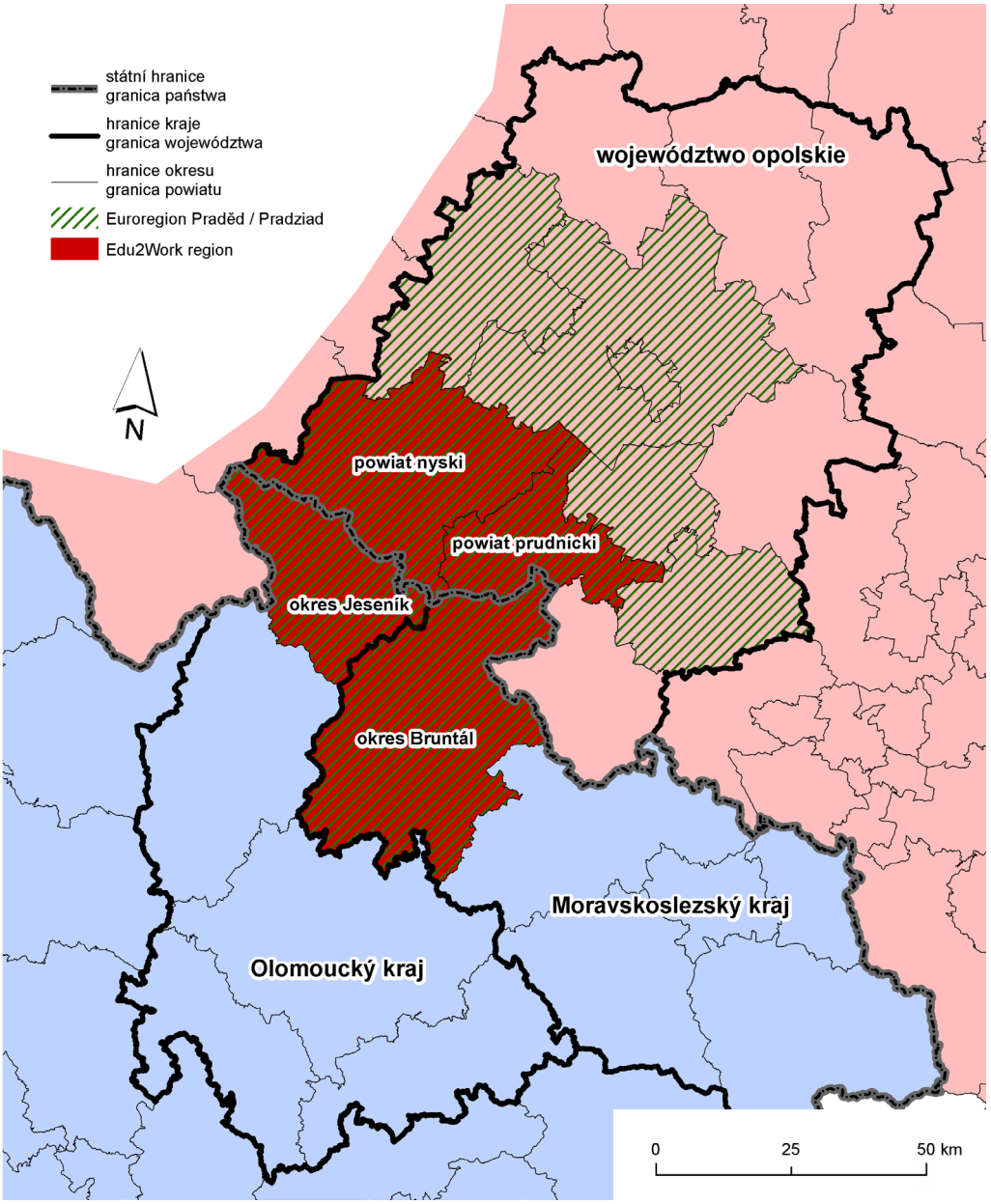

Rysunek 2 Obszar zainteresowań w szerszym kontekście administracyjnym

Podstawowe dane: ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2014, Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej (CODGiK), 2014.

Rysunek 3 Układ administracyjny obszaru zainteresowań

Podstawowe dane: ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2014, Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej (CODGiK), 2014.

2. Fizyczno-geograficzna charakterystyka obszaru interesów

Obszar interesów ze strony czeskiej został określony na podstawie granic administracyjnych okresu jesenickiego i bruntalskiego, a z polskiej strony – powiatu nyskiego i prudnickiego. Powierzchnia całkowita tego obszaru wynosi ponad 4000 km^2, z lekką przewagą części czeskiej (ok. 56%).

Podstawowe fizyczno-geograficzne elementy krajobrazu są ściśle powiązane z ukształtowaniem terenu oraz z wysokością nad poziomem morza. W rozdziale wprowadzającym, szczególna uwaga będzie zatem poświęcona charakterystyce fizyczno-geograficznej, ponieważ warunki geologiczne i geomorfologiczne mają podstawowe znaczenie w związku ze współczesną strukturą osiedlenia, dostępnością transportową, jak również są kluczowym czynnikiem z punktu widzenia rozwoju ruchu turystycznego wraz z żywym elementem krajobrazu.

Najniższym punktem obszaru interesów jest dolina Nysy Kłodzkiej (155m n.p.m.), zaś najwyższym szczyt Pradziad (czes. Praděd) (1491 m n.p.m.). Na rys. 4 widoczny jest wyraźny kontrast między równą powierzchnią Niziny Śląskiej z depresją tektoniczną doliny Nysy Kłodzkiej, a zagłębionymi dolinami Vidnávki, Bělej (Biała Głuchołaska), Zlatého potoku, Prudnika i Osoblahy (Osoblaga) ze zrębową strukturą masywu górskiego Wysokiego i Niskiego Jesionika z wyraźną prostokątną siecią rzeczną Moravicy i Opavy, nawiązującą do linii tektonicznych.

2.1 Powierzchnia i charakterystyka geomorfologiczna

Część czeska stanowi teren górski z pasmem górskim obszaru Jesenickiego (tzw. Sudety wschodnie, po czesku Východní Sudety) z elementami geomorfologicznymi Gór Rychlebskich, Wysokiego i Niskiego Jesionika i Gór Opawskich (czes. Zlatohorská pahorkatina), które na północy przechodzą do obszaru Przedgórza Sudeckiego (czes. Krkonošsko-jesenické podhůří) z Niziną Widnawską (czes.Vidnavská nižina) i Przedgórzem Paczkowskim (czes. Žulovská pahorkatina). Tylko marginalną część terenu na obszarze Cypla Osoblaskiego wypełnia żyzny obszar Płaskowyżu Głubczyckiego (czes. Opavská pahorkatina).

Charakter strony polskiej jest równinny, reprezentowany przez Nizinę Śląską z mezoregionami: Dolina Nysy Kłodzkiej, Równina Niemodlińska i Równina Wrocławska (Kondracki 2011). Przeważnie chodzi o płaskie ukształtowanie terenu na osadach dolnokarbońskich i osadach neogenu. Teren płaski z wystającymi pagórkami sandrów, kemów i moren tworzonych przez glacjalno-fluwialne i glacjalne osady, przykryty jest akumulacjami lessu i gliny lessowej. Właśnie te powierzchnie tworzą jądro żyznych obszarów z jakościowymi glebami tworzonymi przez czarnoziemy lub gleby brunatne na terenie Płaskowyżu Głubczyckiego (Opavská pahorkatina). Południowozachodnią część strony polskiej wypełnia lekko pofałdowana powierzchnia Przedgórza Sudeckiego (Krokonošsko-jesenické podhůří) reprezentowana przez jednostki takie, jak: Wzgórza Niemczańsko-Strzelińskie, Obniżenia Otmuchowskie i Przedgórze Paczkowskie (Žulovska Vrchovina ze strony czeskiej). Sudety Wschodnie na terenie Polski reprezentuje mezoregion Góry Złote (Rychlebské hory), które stanowią kontynuację głównego grzebienia Gór Rychlebskich po czeskiej stronie. Podobnie, jak w przypadku strony czeskiej, chodzi o teren rzadko osiedlony z potencjałem możliwego rozwoju ruchu turystycznego w przyszłości. Góry Opawskie są ostatnim

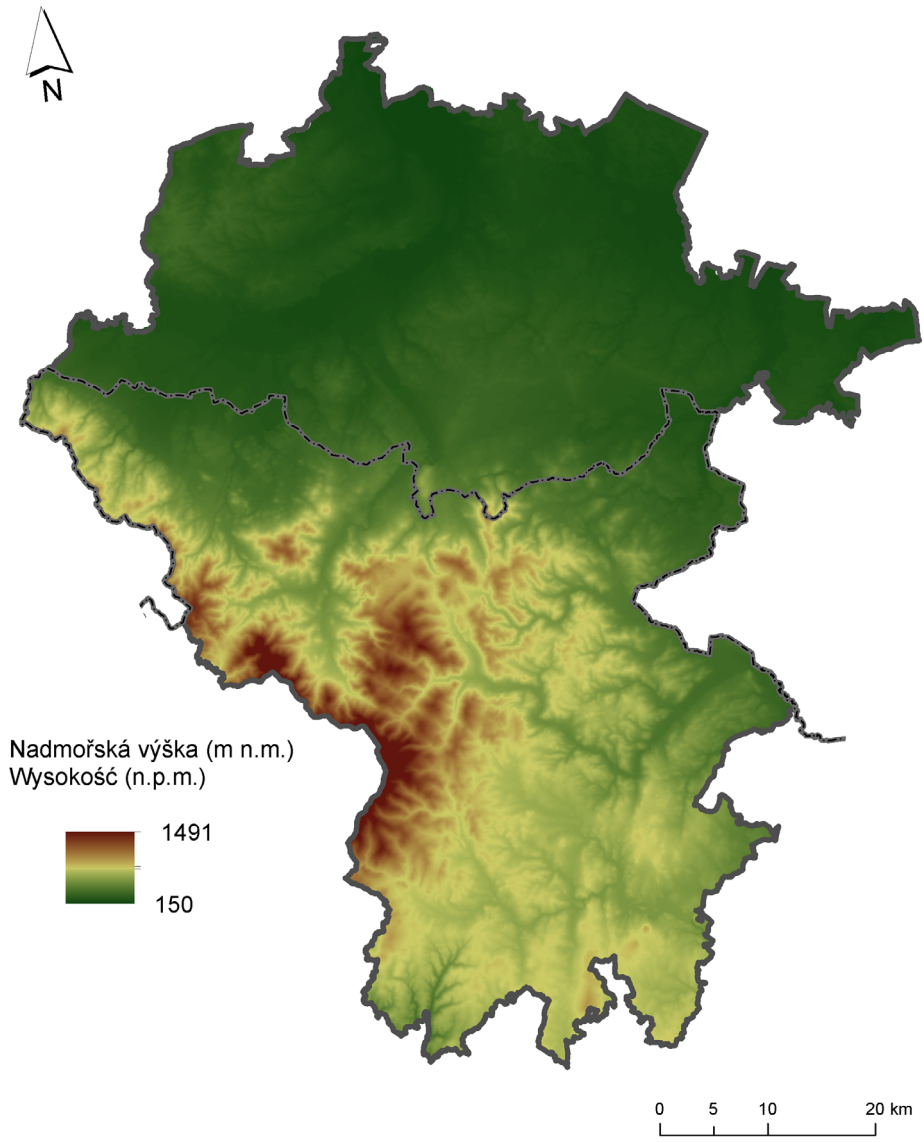

Rysunek 4 Mapa wysokościowa z uchwyceniem regionalizacji geomorfologicznej

Źródło: SRTM 90m Digital Elevation Data – CGIAR-CSI Consortium for Spatial Information, version 4, 2008, Podstawowe dane: ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2014, Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej (CODGiK), 2014.

mezoregionem Sudetów Wschodnich, który z czeskiej strony kontynuowany jest pod nazwą Zlatohorská vrchovina. Na granicy czesko-polskiej znajduje się szczyt Biskupia kopa (czes. Biskupská kupa), który, jako atrakcja turystyczna, dzięki szczególnym warunkom środowiskowym, wraz z jego szeroką okolicą został ogłoszony parkiem naturalnym.

Centrum pasma górskiego obszaru jesenickiego i wyraźną dominantą całego obszaru jest masyw Wysokiego Jesionika z najwyższym szczytem Pradziad (czes. Praděd) (1491,3 m). Jednocześnie, Pradziad jest najwyższym szczytem Moraw, Czeskiego Śląska i całego Górnego Śląska. Jest również drugim, co do wysokości, masywem górskim w Czechach, który charakteryzuje się zrębową strukturą z zaokrąglonymi szczytami, stromymi zboczami i głębokimi dolinami nawiązującymi do linii tektonicznych. Podstawowe cechy geologiczne zostały utworzone podczas orogenezy hercyńskiej pod koniec ery paleozoicznej, grzbiet główny został wzniesiony po denudacji pod koniec trzeciorzędu naprzeciw sąsiedniej krze Niskiego Jesionika, w którego najwyższych częściach zachował się poziom etchplen, które zostały przemodelowane przez procesy kriogeniczne w plejstocenie.

Do geomorfologicznej całości Wysokiego Jesenika nawiązują na zachodzie Góry Złote (Rychlebské hory), które stanowią graniczne góry między Ziemią Kłodzką, a Czeskim Śląskiem, oddzielone Przełęczą Płoszczyną (Kladské sedlo) od Śnieżnika Kłodzkiego (Kralický Sněžník), a Przełęczą Ramzowską (Ramzovské sedlo) od Wysokiego Jesionika. Niedaleko najwyższego szczytu Smrek (po czesku Smrk) (1126 m n.p.m.) położony jest historyczny trójstyk granic pomiędzy Morawami, Śląskiem i Ziemią Kłodzką. Góry Złote należą do najmniej osiedlonych terenów górzystych w Czechach. Przy gminie Vápenná znajduje się obszar krasowy tworzony przez warstwy wapieni krystalicznych (marmuru), pochodzące z ery dewonu, z kilkoma jaskiniami.

Przedgórze Paczkowskie, jako jeden z dwóch elementów Przedgórza Sudeckiego (Krkonošsko-jesenické podhůří) oddzielone jest od skał macierzystych Gór Złotych Sudeckim uskokiem brzeżnym. Unikatowymi formami powierzchniowymi są niskie wyspowe góry – Ruware oraz izolowane góry wyspowe (bornhardy) o stożkowatym kształcie. Ciekawe są również częste formy zwietrzania granitu (izolowane skały, lapiazy). Produkty tropikalnego wietrzenia granitu zachowały się w formie łożyska kaolinu przy gminie Vidnava, który wydobywany jest w większym stopniu od 1816 roku. Od połowy XIX wieku intensywnie rozwija się również wydobywanie jakościowego drobnoziarnistego granitu śląskiego.

Nizina Widnawska jest płaskowyżem o przedgórskim krajobrazie tworzona ze skał macierzystych przykrytych trzeciorzędowymi i czwartorzędowymi osadami. Podobnie, jak w przypadku sąsiedniego Przedgórza Paczkowskiego, tutaj również, na ukształtowanie terenu miało wpływ zlodowacenie plejstoceńskie. Przy gminie Uhelná kiedyś wydobywano lignit.Góry Opawskie (Zlatohorská vrchovina) leży na północnym wschodzie oraz na wschodzie podnóża Wysokiego Jesionika. Zrębową strukturę nakłonioną w kierunku wschodnim tworzą krystaliczne i częściowo zmetamorfowane skały z ery karbońskiej i dewońskiej. W plejstocenie na obrzeżną część miało wpływ oddziaływanie lądolodu, a na część szczytową – procesy peryglacjalne. Obrzeża są porozcinane głębokimi dolinami rzecznymi. Ciekawostką tu jest występowanie tropikalnych krasów w marmurach – krasowa góra wyspowa Velký Špičák z systemem jaskiń. Od połowy XIX wieku w tej okolicy intensywnie rozwija się kamieniarstwo w połączeniu z wydobywaniem marmuru. Obszar ten był znany pod nazwą „Śląska Carrara".

Pod względem powierzchni, największym obszarem po stronie czeskiej jest Niski Jesionik. Powierzchnia płaskowyżu tworzona przeważnie przez kulmowe skały osadowe, jest lekko nachylona na południowy wschód z przemodelowaniem obrzeża na północy i wschodzie przez lądolód w plejstocenie. Wady tektoniczne i struktura zrębowa odzwierciedlają się w prostokątnych sieciach rzek: Opawy, Odry i Morawicy (Rys. 1). Pod wpływem orogenezy alpejskiej, wzdłuż głę-

bokich szpar tektonicznych z najmłodszymi czeskimi wulkanami (Uhlířský vrch, Velký a Malý Roudný, Venušina sopka, Červená hora), została zaktywizowana działalność wulkaniczna. W przeszłości, w Niskim Jesioniku wydobywano rudę żelazną, rudy metali kolorowych oraz łupek używany do produkcji dachówek. Na rzece Morawicy, w latach 1987–1997, wybudowano zbiornik zaporowy Slezská Harta.

Aczkolwiek obecnie, w niektórych miejscach, jeszcze ciągle zachowało się górnictwo surowców mineralnych, zakres tego górnictwa już zdecydowanie nie sięga wartości z okresu maksymalnego wydobycia w średniowieczu lub w drugiej połowie XIX i w pierwszej połowie XX wieku.

2.2 Charakterystyka hydrologiczna i klimatyczna

Góry i wyżyny Obszaru Jesioników tworzą naturalną barierę geograficzną nie tylko z punktu widzenia interakcji w dziedzinie socjoekonomicznej, ale również w kontekście klimatu i pogody. Mieszkańcy czeskiej strony Niziny Śląskiej, Niziny Widnawskiej, ale również Gór Opawskich i Przedgórza Paczkowskiego często mówią, że prognozę pogody oglądają w polskich mediach, ponieważ te czeskie często się nie sprawdzają. Znaczący wpływ gór i wyżyn obszaru Jesioników na zmienność pogody w tej okolicy dobrze odzwierciedlają również mapy klimatyczne.

Jeżeli zastosujemy wykorzystywaną w Republice Czeskiej klasyfikację obszaru według Quitta (1971) zaktualizowaną według Květonia i Voženílka (2011), południowo-południowo-zachodo-północnowschodni gradient klimatu jest widoczny już na pierwszy rzut oka. Ocieplenie klimatu kierunku północno-wschodnim spowodowane jest obniżeniem ukształtowania powierzchni, który obniża się z 1400 m n.p.m. w najwyższych częściach Wysokiego Jesionika, na poniżej 200 m n.p.m. w Nizinie Śląskiej.

Najwyższy obszar Wysokiego Jesionika należy do chłodnej strefy klimatycznej CH4, charakteryzującej się bardzo krótkim, chłodnym latem, bardzo długim okresem przejściowym z chłodną wiosną i umiarkowanie chłodną jesienią oraz bardzo długą i bardzo chłodną zimą o bardzo długim okresie utrzymywania się pokrywy śniegowej. Dlatego też, najwyższą górę Jesionika – Pradziad (1491 m n.p.m.) często nazywa się „Morawskim Lodowcem". Zbocza oraz doliny w okolicach najwyższych grzbietów Wysokiego Jesionika należą do chłodnej strefy CH6 (region Vrbenski, Rýmařovski, części regionu Jesenickiego i okolice Loučnej). Obszar ten charakteryzuje się bardzo krótkim lub krótkim latem, umiarkowanie chłodną i wilgotną lub bardzo wilgotną wiosną i umiarkowanie chłodną jesienią, bardzo długą, umiarkowanie chłodną zimą o bardzo długim okresie utrzymywania się pokrywy śniegowej. Ostre warunki klimatyczne Wysokiego Jesionika tworzą idealne warunki dla rekreacji zimowej (CHKO Jeseníky 2015; Quitt 1971).

Wielka część mieszkańców oraz działalności socjoekonomicznej skoncentrowana jest jednak w chłodnej strefie CH7, która typowa jest dla niższych części Wysokiego Jesionika, Niskiego Jesionika, dla większej części Gór Złotych oraz dla Przedgórza Paczkowskiego i Gór Opawskich. Obszar ten, w przeciwieństwie do powyższego, charakteryzuje się niższą ilością opadów i wyższymi temperaturami, ma bardzo krótkie lub krótkie, umiarkowanie chłodne i wilgotne lato, długi okres przejściowy, umiarkowanie chłodną wiosnę i umiarkowaną jesień. Zima jest tu długa, umiarkowana, umiarkowanie wilgotna o długim okresie utrzymywania się pokrywy śniegowej (Quitt 1971; Demek, Kříž 1994).

Chłodny obszar CH7 na północnym wschodzie bardzo gwałtownie przechodzi do umiarkowanie ciepłej strefy MT7, która tworzy ciągły pas od Krnova wzdłuż Gór Opawskich, przez Město Albrechtice, Třemešną, Janov, Zlaté Hory z cyplem do Jesionika i dalej wzdłuż podnóża Gór Złotych

od Vápennej do Javornika. Jest to umiarkowanie ciepły obszar, który charakteryzuje się normalnie długim latem, krótkim okresem przejściowym z umiarkowaną wiosną i umiarkowanie ciepłą jesienią, krótką i umiarkowaną zimą o krótkim okresie utrzymywania się pokrywy śniegowej (Quitt 1971; Demek, Kříž 1994).

Na północnym wschodzie, obszar ten otoczony jest umiarkowanie ciepłą strefą MT9, która sięga już do polskiej części Niziny Widnawskiej, przecina Cypel Osoblaski i obejmuje okolice Krnova. Na obszarze tym występują długie, ciepłe, suche lub umiarkowanie suche lata, krótkie okresy przejściowe z umiarkowaną lub umiarkowanie ciepłą wiosną i umiarkowanie ciepłą jesienią, z umiarkowaną i suchą zimą z krótkim okresem utrzymywania się pokrywy śniegowej (Quitt 1971; Demek, Kříž 1994).

Na osi Głubczyce, Prudnik, Nysa, Otmuchów można już mówić o umiarkowanie ciepłej strefie klimatycznej MT10, dla której, według Quitta (1971) typowe jest ciepłe i umiarkowanie suche lato, krótki okres przejściowy z umiarkowanie ciepłą wiosną i jesienią oraz z bardzo suchą zimą i krótkim okresem utrzymywania się pokrywy śniegowej. Zgodnie ze zaktualizowaną polską klasyfikacją Gumińskiego (1948) obszar ten odpowiada „Dzielnicy podsudeckiej" o zimie trwającej od 50 do 60 dni, lecie trwającym od 89 do 90 dni, ze średnią roczną temperaturą wynoszącą około 8 °C i ze średnią roczną ilością opadów wynoszącą od 610 do 620 (Stopa–Boryczka, Boryczka 2005).

Jeśli dokładniej przyjrzymy się wybranym charakterystykom klimatycznym, średnia temperatura w stacji Šerák (1327 m n.p.m.) waha się około 3 °C. Ze starszych pomiarów na Pradziadzie wynika, że w wysokościach ponad 1400 m n.p.m. średnia roczna temperatura w tym regionie wynosi poniżej 2 °C. Pionowy gradient wysokości najwyższy jest w północnowschodniej części Wysokiego Jesionika i Gór Złotych, gdzie występuje efekt Föhna. Dlatego średnia roczna temperatura w Jeseniku (465 m n.p.m.) waha się około 7 °C, kiedy na południowym podnóżu Wysokiego Jesionika w Rýmařovie (578 m n.p.m.) spada poniżej 6 °C. Średnia roczna, a przede wszystkim średnia letnia temperatura szybko wzrasta w kierunku Niziny Śląskiej i Widnawskiej. Średnie roczne temperatury w Javorniku i Osobladze oraz w Prudniku i Nysie przeważnie przekraczają już 9 °C. Średnie lipcowe temperatury na Nizinie Śląskiej i Widnawskiej przekraczają nawet 18 °C (Tolasz 2007; ČHMÚ Ostrawa 2009 do 2015).

Rozkład przestrzenny ilości opadów w znacznym stopniu odpowiada zmienności powyższych charakterystyk temperatur. Lecz w tym przypadku gradient jest odwrotny. W najniższych częściach Wysokiego Jesionika i Gór Złotych, ale również w przyległych dolinach, średnie roczne ilości opadów przekraczają 1000 mm. Na północ i na wschód od głównego grzbietu Wysokiego Jesionika i od głównego grzbietu Gór Złotych ilości opadów gwałtownie spadają, szczególnie w okresie zimowym. Przy przeważających południowozachodnich prądach wiatru przejawia się tu efekt zawietrzny (najlepiej dostrzegalny właśnie w okresie zimowym). Dlatego, w Niskim Jesioniku, nawet w dosyć dużych wysokościach n.p.m., ilości opadów są stosunkowo niskie (od 600 do 700 mm). W Nizinie Widnawskiej, a przede wszystkim w Nizinie Śląskiej, na wschód od Prudnika, średnie roczne ilości opadów miejscami sięgają poniżej 550 mm. Jednocześnie, w tym obszarze można zaobserwować mniej, niż 140 zachmurzonych dni w roku. Niskie ilości opadów i małe zachmurzenie stwarza idealne warunki dla letniej rekreacji na terenie jezior Otmuchowskich. Tutejszy klimat ostro kontrastuje z wysokimi ilościami opadów z częstym występowaniem mgły w szczytowych częściach Jesioników (ponad 150 dni w roku). Właśnie częste mgły są jedynym negatywnym czynnikiem klimatycznym z punktu widzenia uprawiania sportów zimowych w Jesionikach (Tolasz 2007; Stopa–Boryczka, Boryczka 2005; ČHMÚ 2009–2015).

Pozytywnym indykatorem dla rozwoju ruchu turystycznego w regionie są obszary o dobrej jakości powietrza. Szczególnie Jesioniki należą do obszarów o bardzo czystym powietrza. Dlatego

uzdrowisko klimatyczne w Karlovej Studance już dwieście lat stanowi jeden z najważniejszych i najczęściej odwiedzanych celów turystycznych w regionie. Jednak ani ten obszar, ze względu na zamknięte doliny, nie mógł uniknąć zanieczyszczenia powietrza z lokalnych pieców. W następstwie postępującej gazyfikacji problem ten można stopniowo zwalczać. Wraz z opadaniem pionowej segmentacji rzeźby terenu na północny wschód w stronę Niziny Środkowopolskiej, spada również jakość powietrza. W tych obszarach ważną rolę już odgrywa regionalny i ogólny transfer emisji i bliskość Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego (ČHMU 2015; Instytut Zdrowia z siedzibą w Ostrawie 2015).

Warunki hydrologiczne terenu wyrażają relacje między warunkami klimatycznymi, a budową geologiczną. Większość obszaru należy do dorzecza Odry (ok. 96% terenu). Ważnymi ciekami wodnymi są Bělá, Opavice, Opava, Osoblaha i Moravice. Na wody podziemne, podobnie, jak na warunki gruntowe i związaną z nimi biotę, ma wpływ podkład geologiczny. Wody podziemne na terenie Sudetów Wschodnich i Przedgórza Sudeckiego mają charakter szczelinowych wód podziemnych saturowanych opadami atmosferycznymi. Najczęściej chodzi o skalne źródła, które, w przypadku, kiedy położone są na liniach tektonicznych, mogą być dotowane przez bardziej obfite i głębsze wody podziemne. Strome zbocza łamiących się krawędzi Sudetów z głębokimi dolinami w kombinacji wraz z wyższymi ilościami opadów są odpowiednią kombinacją dla istnienia wodospadów. Większą koncentrację tych fenomenów w postaci wodospadów, kaskad i bystrzyn można znaleźć w dorzeczu Bílej Opavy i Moravicy oraz w zachodniej części obszaru z bezpośrednim nawiązaniem na wyższe ilości opadów. Przez równinną część polskiej strony ze skałami osadowymi i występowaniem kapilarnych wód podziemnych przepływają ciekami wodnymi ze źródłami w Sudetach Wschodnich. Najważniejszym ciekiem jest Nysa Kłodzka, która wypływa na terenie Śnieżnika Kłodzkiego (Králický Sněžník), która jednocześnie odwadnia północne i wschodnie zbocza Gór Złotych, Wysokiego Jesionika i Gór Opawskich za pomocą swych prawostronnych dopływów. Krawędziowe części zrębowych gór Wysokiego Jesionika tworzą samodzielną prowincję źródeł mineralnych. Ich istnienie związane jest z powulkaniczną emisją CO_2 występującą wzdłuż linii pęknięć reaktywowanych przez ruchy neotektoniczne. Najważniejsze źródła wykorzystywane są w uzdrowisku Karlova Studánka w dolinie Bílej Opavy. Specyficzna, zrębowa struktura gór oraz strome zbocza Wysokiego Jesionika nie stanowią odpowiednich warunków dla budowania zbiorników zaporowych. Bardziej odpowiednie warunki znajdują się w sąsiednim Niskim Jesioniku, gdzie zbudowano zaporę Slezská Harta (8,72 km^2) na rzece Moravicy. Zbiornik zaporowy został zbudowany w latach 1987–1997 na potrzeby ochrony przeciwpożarowej dorzecza dolnego cieku Morawicy jak również, jako źródło wody użytkowej dla regionu Ostrawskiego. Oprócz wymienionych głównych funkcji, zapora pełni również funkcję rekreacyjną, energetyczną (mała elektrownia wodna) jak również jest miejscem hodowli ryb. Zdecydowanie lepsze warunki znajdują się na polskiej stronie obszaru, a konkretnie w dolinie Nysy Kłodzkiej. Tektoniczne Obniżenie Otmuchowskie oraz nawiązująca do niego Dolina Nysy Kłodzkiej została wykorzystana do budowy dwóch zbiorników zaporowych. Starsza zapora – Jezioro Otmuchowskie – zbudowane w latach 1926–1933 o powierzchni wody 23 km^2 i objętości 135 mln. m^3. Budowę młodszej zapory – Jeziora Nyskiego – powszechnie nazywanej „Polską Copacabaną", ukończono w 1971 roku. Ma ona powierzchnię 22 km^2 oraz objętość ok. 111 mln. m^3 wody. Przeważającą funkcją obydwu powierzchni wodnych jest funkcja retencyjna (maksymalna głębokość ponad 20 m) z dodatkową produkcją energii elektrycznej. Zbiorniki zaporowe są bardzo atrakcyjnymi celami turystycznymi związanymi ze sportami wodnymi i wędkarstwem. Obie zapory są znaczącym i dominującym elementem krajobrazu, dobrze widocznym z części szczytowych gór Sudetów Wschodnich.

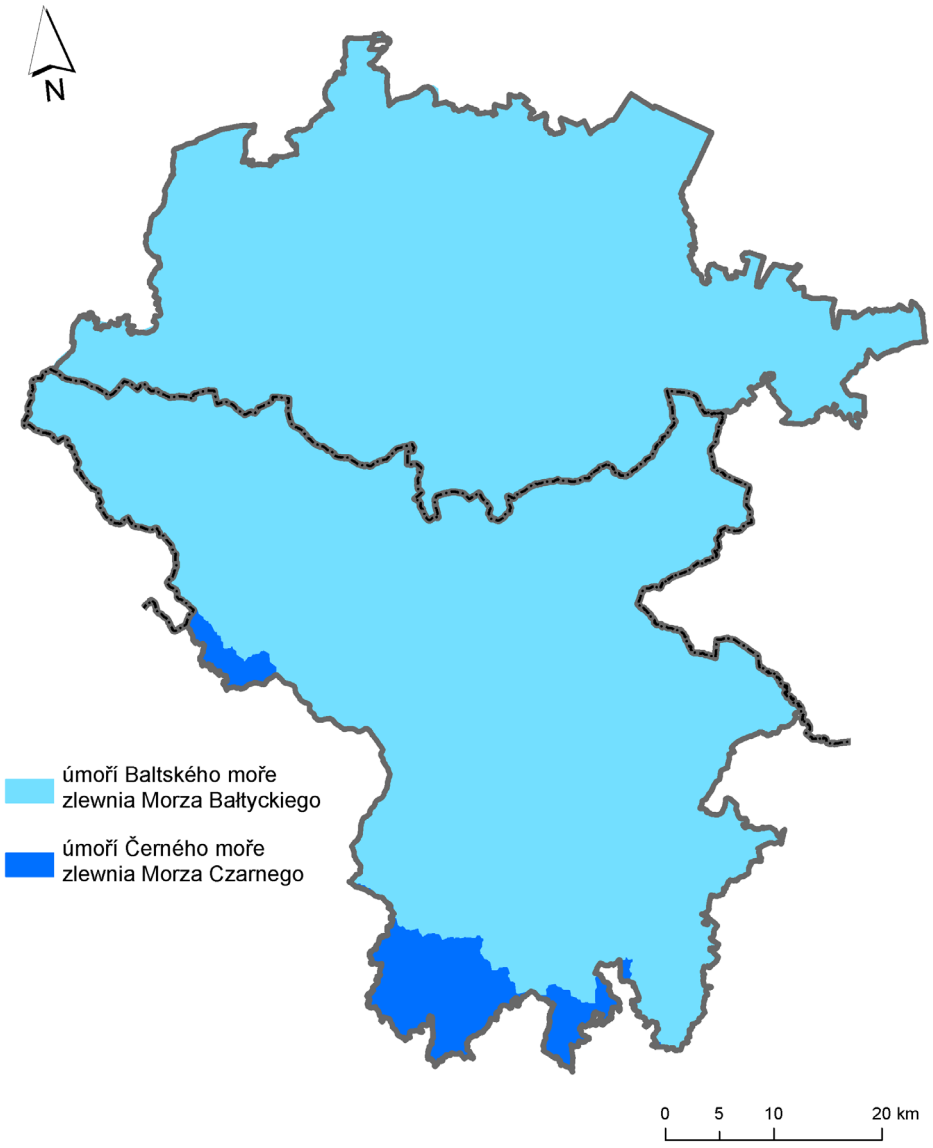

Rysunek 5 Główny europejski dział wodny

Źródło: Digitální Báze Vodohospodářských Dat, Výzkumný ústav vodohospodářský T.G. Masaryka, 2014, Podstawowe dane: ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2014, Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej (CODGiK), 2014.

2.3 Zmiany struktury krajobrazu

Proces osiedlania obszarów zaczął się przejawiać od XIII i XIV wieku z obszarów nizin śląskich oraz z Moraw (Region Šternberski) oraz z ziemi czeskich (Ziemia Kłodzka, Czechy Wschodnie). Duży rozwój wydobycia rud w Wysokim i Niskim Jesioniku, w Górach Opawskich, oraz związane z nim przetwórstwo rud w hutach oznaczały zwiększony popyt na drewno, a tym samym również wyraźniejszy wyrąb lasów. Celowe wykorzystywanie powierzchni wysokogórskich nad górną granicą lasu rozpoczęto na przełomie XVII i XVIII wieku ze względu na wypas zwierząt. Wysokogórskie hale wykorzystywano do wypasu zwierząt do połowy XX wieku, z dominującym wypasem bydła rogatego oraz owiec. Ze względu na wysokogórskie pastwiska, górna granica lasu została zniżona o 100 m na współczesnych 1250 m. Pod koniec XVIII wieku zaczyna się przejawiać trend celowej gospodarki leśnej związanej z Terezianskim Regulaminem Leśnym (dla Śląska i Moraw został wydany w 1754 roku). Sztuczna rozsada w XIX wieku przeważyła i negatywnym sposobem wpłynęła na współczesny skład gatunkowy lasów na rzecz wtórnych drzew świerkowych, które pokrywają 80% powierzchni w porównaniu do pierwotnych 40% pierwotnych drzew bukowych. Specyficznym problemem Jesioników jest rozsada nieoryginalnej kosodrzewiny (pinus mugo) pod koniec XIX wieku na terenie zakonu rycerzy niemieckich. Celem rozsady nieoryginalnej kosodrzewiny było przywrócenie pierwotnej wysokości górnej granicy lasu. Jednakże, nie tylko nie osiągnięto górnej granicy lasu, ale, w dodatku, występowanie nieoryginalnej kosodrzewiny negatywnie wpłynął na skład gatunkowy unikalnych lokalizacji botanicznych wysokogórskich hal.

Pokrycie krajobrazu jest ważnym wskaźnikiem intensywności wykorzystywania i zmiany krajobrazu. Dane do analizy uzyskane zostały z projektu CORINE Land Cover (Copernicus Land monitoring Services) oraz odzwierciedla stan krajobrazu do okresu lat 2011–2012. Mapa na rys. 6 pokazuje, podobnie jak w przypadku rzeźby krajobrazu, wysoki kontrast w jego wykorzystaniu po obydwu stronach granicy. Polska część z przewagą terenów nizinnych z jakościowymi gruntami (czarnoziemy, ziemie brunatne) charakteryzuje się większą ilością upraw zbóż i buraka cukrowego. Lasy reprezentują około 12% terenu. Wybrane fragmenty lasów są obszarami chronionymi – chodzi o naturalne lasy liściaste oraz fragmenty borów z sosną zwyczajną oraz modrzewiem europejskim (sudeckim). W górskim i podgórskim krajobrazie czeskiej części Sudetów Wschodnich przeważają lasy (ok. 70%) z porównywalną częścią powierzchni pól ornych, łąk i pastwisk. Powojenne wydalenie niemieckich mieszkańców, osiedlenie regionu przez imigrantów z głębi kraju oraz proces kolektywizacji rolnictwa miały wyraźny wpływ na strukturę krajobrazu w drugiej połowie XX wieku. Procesy te miały wpływ na obszary Cypla Javornickiego i Osoblaskiego oraz na pogórze Wysokiego i Niskiego Jesionika. Bardziej konkretnie problematyką rozwoju krajobrazu regionu Javornickiego zajmuje się Demek et al. (2006). Po utworzeniu parku krajobrazowego CHKO Jesioniky z 1969 roku, na dużej części terenu zaczął się nowy etap rozwoju terenu, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony cennych biotopów, ale również umocnienia i rozwoju ruchu turystycznego. Na region Jesioników wpłynęła również restrukturalizacja rolnictwa po 1989 roku z ograniczeniem tradycyjnych roślin rolniczych oraz z przejściem na rozszerzoną produkcję zwierzęcą.

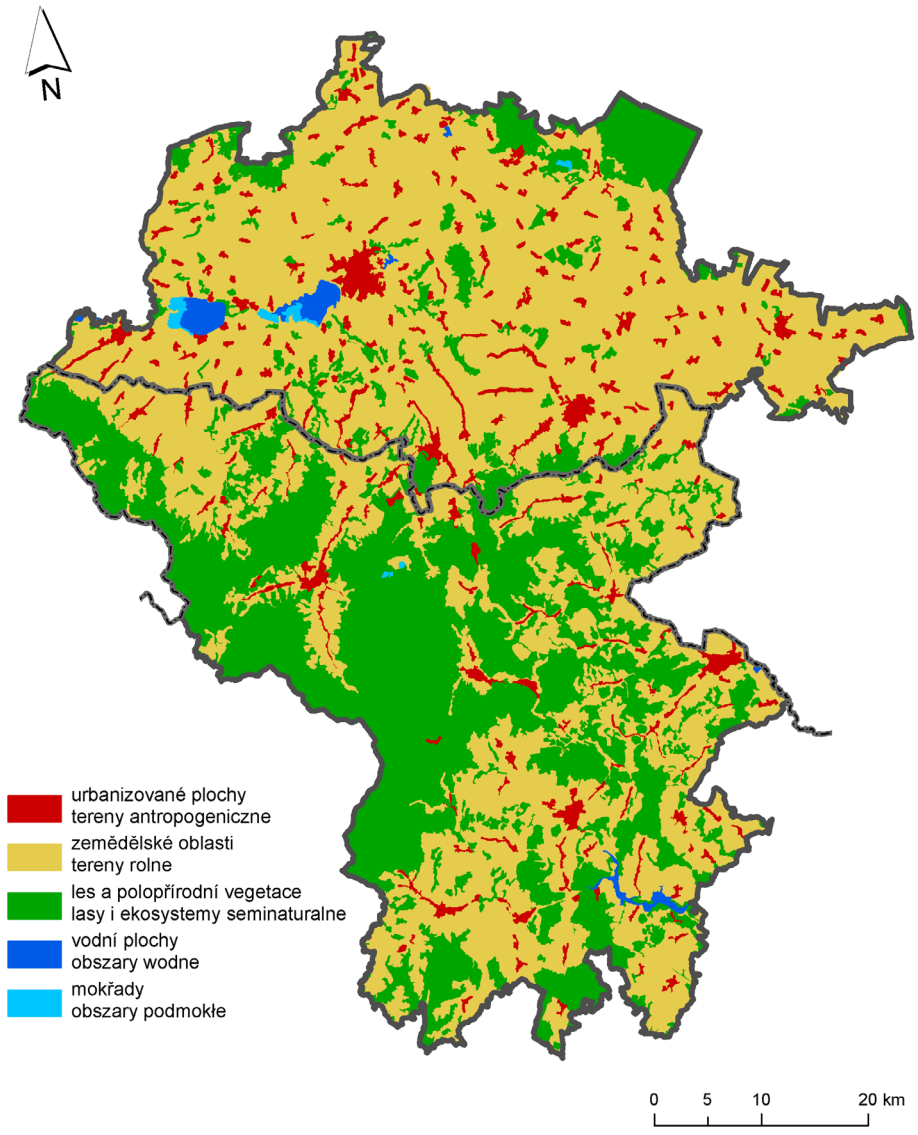

Rysunek 6 Pokrycie krajobrazu w latach 2011–2012

Źródło: Corine Land Cover 2006 seamless vector data, European Environment Agency, version 13, 2010, Podkladová data: ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2014, Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej (CODGiK), 2014.

2.4 Biota i ochrona środowiska

Na różnorodność gatunkową obszaru wyraźnie wpłynęło istnienie lądolodu w plejstocenie, który zajął całość polskiej części oraz niższe części północnej krawędzi terytorium czeskiego do wysokości 500–540 m n.p.m. Przedpole lodowca ze strefą peryglacjalną miał wpływ szczególnie na szczytowe części gór, które w wielu miejscach zachowały podobne warunki stanowiskowe w formie refugii. Podobnie, jak poprzednie rozdziały, również na warunki biogeograficzne terenu miały wpływ abiotyczne czynniki oraz warunki środowiska. Roślinność na części czeskiej należy przeważnie do oreofitów z roślinnością górską lub subalpejską, tylko część północnowschodnia (Cypel Osoblaski) należy do mezofityku. Na powierzchni terytorium czeskiego przeważają lasy, na które wpływ miały rozsadą wtórnych drzew świerkowych w XIX i XX wieku. Pierwotnym typem lasów były kwieciste buczyny na żyznych gruntach lub bukowe buczyny na kwaśniejszych gruntach. Górna granica lasu charakteryzuje się występowaniem górskich lasów świerkowych. Bezlesie alpejskie, w przeszłości, wahało się około wysokości 1350 m n.p.m. Jednak, dzięki wpływom wypasów wysokogórskich, granica ta została obniżona o 100 m. Specyficznym typem biotopów są torfowiska wyżynne, które reprezentują refugie warunków glacjalnych plejstocenu, można tu znaleźć również krainę Wielka Kotlina, która należy do najważniejszych rejonów botanicznych w Europie Środkowej. Na podstawie specyficznych biotopów oraz unikalnych hydrologicznych, geomorficznych oraz geologicznych rejonów, w 1969 utworzono park krajobrazowy CHKO Jesioniki o powierzchni całkowitej wynoszącej 740 km^2, który pokrywa 30% tego terenu. Oprócz obszarów chronionych w ramach CHKO, znaleźć tu można obszary chronione o małej powierzchni, które chronią nie tylko żywą część krajobrazu, ale również unikalne elementy przyrody nieożywionej (jaskinie, formy zwietrzenia skał, wodospady, obszary mineralogiczne itp.) Obszary chronione o małej powierzchni, bez obszaru CHKO, zajmują powierzchnię wynoszącą 69 km^2.

W ramach systemu obszarów chronionych NATURA 2000, na obszarze wydzielono 3 obszary specjalnej ochrony ptaków. Dwa takie obszary tworzą Jeziora Nyskie i Otmuchowskie, trzecie obejmuje cały obszar parku krajobrazowego CHKO Jesioniki. Intensywnie zagospodarowany teren z polskiej strony nie ma zbyt wielu obszarów chronionych. Z punktu widzenia powierzchni, największym obszarem chronionym o 46,2 km^2 jest, utworzony w 1988 r. „Park Krajobrazowy Gór Opawskich" położony blisko granicy państwowej. Przedmiotem ochrony są zachowane lasy oraz rośliny na wyraźnym szczycie Biskupia Kopa (889 m n.p.m.). Przeważają lasy (80%) reprezentowane przez buk i świerk. Warunki naturalne jednoznacznie predestynowały charakter wykorzystania terenu po obydwu stronach granicy. Pasmo graniczne czesko-polskiego pogranicza, w związku z charakterem struktury terenu, ze stopniem zachowania krajobrazu kulturalnego z fragmentami czysto naturalnych obszarów, ma wysoki potencjał związany z ruchem turystycznym. Bardzo niedocenianym obszarem są Góry Opawskie (Rychlebské hory) zarówno na polskiej, jak i na czeskiej stronie. Wielki potencjał z punktu widzenia aktywności w ruchu turystycznym ma również różnorodny krajobraz Przedgórza Paczkowskiego (Žulovská pahorkatina) z rozmaitą mozaiką łąk, pól z dużą ilością drobnych form wydobywczych.

3. Wybrane szersze konteksty kulturowe i historyczne czesko-polskiego pogranicza

Obszar interesów projektu, czyli czeskie powiaty pograniczne Jeseník i Bruntál oraz polskie powiaty Nysa i Prudnik są typowymi reprezentantami na nowo zasiedlonych części czesko-polskiego pogranicza. Rozwój pograniczny, którym przeszły te obszary, zmienił i wpłynął na kulturową i socjoekonomiczną sytuację tego regionu. Terytorium obecnego czesko-polskiego pogranicza na przestrzeni czasu (szczególnie historia najnowsza) doświadczyło skomplikowanego rozwoju historycznego. Oczywistym jest fakt, że szereg wydarzeń historycznych znacznie wpłynął na dzisiejszy kształt obszaru pogranicznego, zarówno z punktu widzenia przebiegu działowych linii granicznych, jak i z punktu widzenia struktury zasiedlenia, struktury etnicznej, stosunek do terytorium itd. Analizowany teren należy do tzw. sudeckiego odcinka pogranicza czesko-polskiego, natomiast krótszy, tzw. cieszyński odcinek, w przeszłości nie doświadczył tylu istotnych zmian mieszkańców (patrz niżej).

W trakcie trwania historii współczesnej (od około XVII wieku), w ramach analizowanego przez nas obszaru, doszło do wielu konfliktów, granice były na przemian otwarte i zamknięte, doszło do kompletnej wymiany mieszkańców po obydwu stronach granicy, do zmian politycznych i zmian w strukturze gospodarczej. Wszystkie te wydarzenia mają duży wpływ na dzisiejszy charakter relacji transgranicznej, które zaczęły się odnawiać z nową intensywnością od lat 90-tych XX wieku, ewentualnie po 2004 roku, po wstępie Republiki Czeskiej do UE oraz po 2004 roku, czyli po wstępie do strefy Schengen. Zakładamy, że jeżeli obie strony wyrażą dobrą wolę dotyczącą współpracy transgranicznej, a prawdziwa chęć i szczere intencje reprezentacji politycznej lub organizacji społecznych, podmiotów gospodarczych i jednostek dotyczące współpracy transgranicznej, tzn. jeżeli działa strategia win-win, historycznie uwarunkowane skomplikowane kwestie wzajemnych relacji nie muszą odgrywać ważnej roli lub na odwrót, mogą być wykorzystane w sposób korzystny dla obu stron, czy już przy pomocy strukturalnych funduszy europejskich albo bez nich.

Można zatem zaobserwować kilka istotnych czynników, które miały najbardziej znaczący wpływ na rozwój czesko-polskiego pogranicza. Każdy z nich jest następnie szczegółowo rozwinięty.

Czynniki historyczne rozwoju czesko-polskiego pogranicza:

1. Strata dużej części Śląska i Ziemi Kłodzkiej za rządów Marii Teresy (pokój we Wrocławiu). Ta polityczna decyzja o wytyczeniu granic miała swoje następstwa, które trwają do dziś (np. istnienie rozdzielonych gmin w rejonie jawornickim).
2. Koniec pierwszej wojny światowej – powstanie nowych państw, granice międzywojennej Polski i Niemiec znajdowały się o wiele bardziej na wschód, niż dzisiaj (czesko-niemiecko-polski trójstyk granic w miejscu wypływu Odry z Republiki Czechosłowackiej).
3. Zyskanie Ziemi Hulczyńskiej po I wojnie światowej (od 1742 roku była ona częścią państwa pruskiego).
4. Niemiecka okupacja Sudetów, Powstanie Protektoratu, II wojna światowa i oswobodzenie
5. Powojenna zmiana przebiegu niemiecko-polskiej granicy (linia Odra-Nysa), wydalenie obywatelstwa niemieckiego z Sudetów, ewentualnie ciągłość w osiedlaniu w okolicy granic na wschód od Odry

6. Spory z Polską o Śląsk Cieszyński (rozwiązanie drogą porozumienia międzynarodowego w 1919r.), polska aneksja Śląska Cieszyńskiego na jesień 1938, następnie przyłączenie do Rzeszy Niemieckiej, oswobodzenie i podpis umowy pomiędzy Republiką Czechosłowacką, a PRL w 1958 roku o końcowym wytyczeniu granic.
7. Dług Rep. Czeskiej względem Polski wynikający z umowy z 1958 roku: przeniesienie około 370 hektarów gruntów ze względu na zmianę trasy granicy państwowej. Jakiekolwiek negocjacje z gminami dotychczas nie prowadziły do żadnego wyniku.

Przebieg 762 kilometrowej granicy państwowej Republiki Czeskiej i Polski jest wynikiem długotrwałego procesu historycznego. W historii współczesnej, przede wszystkim zaś w XVIII, a później w XX wieku doszło do istotnych wydarzeń politycznych, które miały bezpośredni wpływ na charakter i przebieg dzisiejszej granicy czesko-polskiej.

Ważnym etapem stał się rok 1742, kiedy doszło do straty dużej części Śląska i Ziemi Kłodzkiej za panowania Marii Teresy na podstawie tzw. pokoju we Wrocławiu. Silne Prusy wymusiło wtedy od Monarchii Austriackiej wydanie terytorium o powierzchni prawie 37 000 km^2 (Trávníček 1984). Nowa granica wprawdzie miejscami trzymała się cieków wodnych (Wisły, Odry, Olzy, Opawy), jednak miejscami decyzja polityczna nie respektowała naturalnych granic, a ówczesne wytyczenie granic ma tutaj swe konsekwencje po dziś dzień (np. istnienie rozdzielonych gmin w regionie jawornickim). Należy zatem pamiętać, że granicę państwową, biegnącą wzdłuż linii na południe od dzisiejszych polskich miast Złoty Stok – Głuchołazy – Prudnik, możemy identyfikować dopiero od 1742 roku. Wtedy jednak chodziło o granicę prusko-austriacką, a na obydwu stronach granicy rozmawiano przeważnie po niemiecku.

Zmiany te, czyli strata Śląska i Ziemi Kłodzkiej były ostatnią ważną zmianą terytorialną aż do końca pierwszej wojny światowej. Ta jednak przyniosła zupełnie nowy porządek w ramach Europy Środkowej. Czechosłowacja, jako państwo-następca Monarchii Austrowęgierskiej, na swych północnych granicach miało nowych sąsiadów – niemiecką republikę Weimarską i Polskę. Jednak przebieg granic tych państw nie odpowiada dzisiejszemu przebiegowi granicy polsko-niemieckiej. Prawie cała dzisiejsza część polsko-niemieckiej granicy za czasów I Republiki Czechosłowackiej stanowiła granicę czesko-niemiecką. Międzywojenny trójstyk graniczny czesko-niemiecko-polski później znajdowało się na terenie dzisiejszego zagłębia węglowego niedaleko Gliwic i Bohumina, w miejscach, w których Odra opuszcza terytorium Republiki Czeskiej. Przebieg polsko-czeskiej granicy w okresie I Republiki był tożsamy z dzisiejszym stanem tylko na odcinku Bohumin–Jablunkov, przy czym posunięcie trójstyku czesko-polsko-niemieckiego na dzisiejszą pozycję geograficzną przy Zittau i Hrádku nad Nisou, ewentualnie przy wypływie Nysy Łużyckiej z terytorium Republiki Czeskiej, a nadstandartowe przedłużenie linii granicy czesko -polskiej jest wynikiem drugiej wojny światowej, konkretnie konferencji poczdamskiej i życzenia J. W. Stalina. Czesko-polska granica po 1945 roku została przedłużona dziesięciokrotnie, jednak w dalszym ciągu została mało przepuszczalna.

Jednak należy tu dokładniej skupić się na trzech specyficznych obszarach w ramach polsko-czeskiego pogranicza, czyli na Ziemię Hułczyńską, Śląsk Cieszyński oraz Ziemię Kłodzką i szczegółowo wyjaśnić ich historyczne drogi rozwoju.

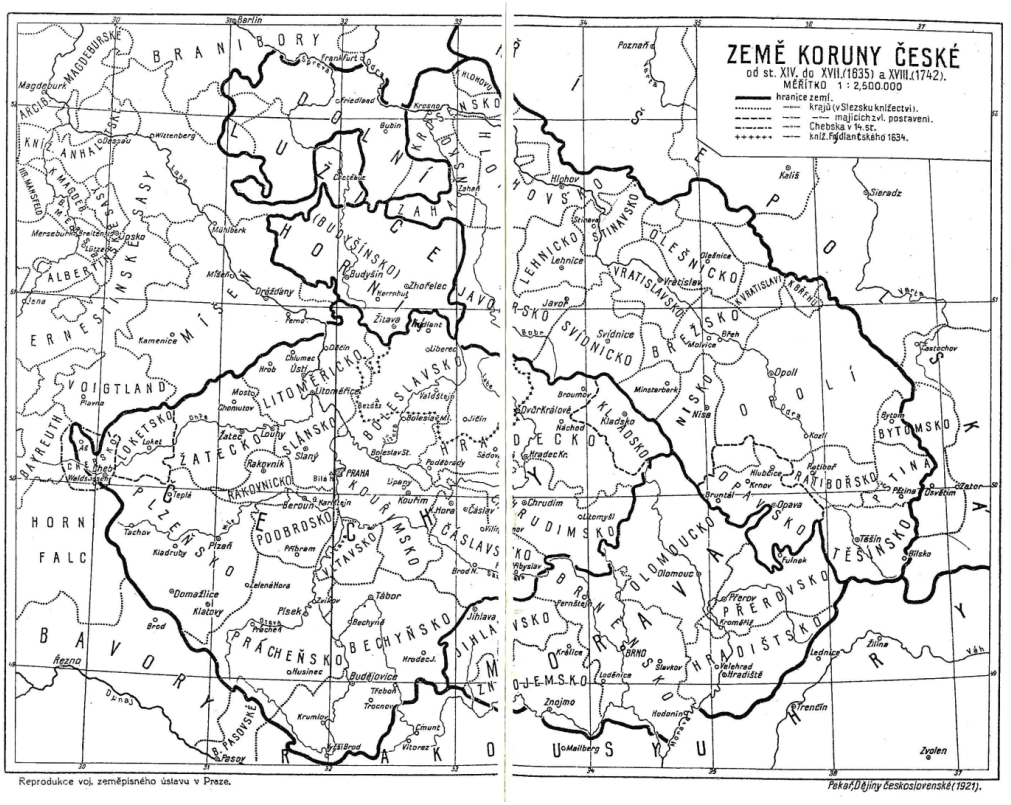

Rysunek 7 Ziemie Korony Czeskiej do roku 1742

Źródło: Pekař, 1921, 1991

Ziemia Hułczyńska

Do zmian powojennych, dotyczących dzisiejszych granic czesko-polskich, na zachód od Odry, należy zyskanie Ziemi Hułczyńskiej. Obszar ten, w historii ziemi czeskich, stanowi specyfikę – z dziwną, specyficzną drogą rozwoju. Obszar o powierzchni 316 km^2 z największą siedzibą – miastem Hułczyn (Hlučín) – od 1742 roku podlegało poniekąd innemu rozwojowi społecznemu i ekonomicznemu. Ten, oczywiście, miał wpływ na losy, kulturę oraz myślenie tutejszych mieszkańców, a jego ślady możemy obserwować aż po dziś dzień. W 1920 roku ta część niemieckiego powiatu Racibórz z przewagą obywateli mówiących po morawsku (tzw. Morawców) została przekazana nowopowstałej Republice Czechosłowackiej. Zgodnie z postanowieniami układu monachijskiego, nazistowskie Niemcy, w październiku 1938 przyłączyły Ziemię Hulczyńską nie do Sudetengau, ale bezpośrednio do Altreichu (Centrum informacyjne miasta Hlučín, 2008).[1] Po 1945 roku Ziemia Hulczyńska została znów przyłączona do Czechosłowacji.

[1] *Centrum Informacyjne Hlučín* [online]. Hlučín: 2008 [cit. 2011-05-09]. Historia, zwyczaje i tradycje. Dostępne na WWW: <http://info.hlucin.com/?page=info_texty&id=7>.

Śląsk Cieszyński

Ważnym wydarzeniem okresu pierwszej Republiki był polsko-czechosłowacki spór o Śląsk Cieszyński. Rząd czechosłowacki uważał, że jako część Czeskiego Śląska jest to terytorium czeskie. Jednak prawo do Śląska Cieszyńskiego bardzo silnie egzekwowali również Polacy, odwołując się przede wszystkim do wyników spisu powszechnego w 1919 r. W końcu sytuację rozwiązały państwa alianckie, które dnia 3 lutego 1919 roku w Paryżu zdecydowały, że wyślą komisję na Śląsk Cieszyński. Komisja ta ustaliła linię demarkacyjną, oddzielającą polską i czechosłowacką część tego obszaru. Czechosłowacja wtedy straciła 44,4% terytorium, tj. 1013,20 km^2, 90 gmin z 148 821 obywatelami, pozostało jej 55,6% terytorium, czyli 1273 km^2 i 310 000 obywateli. Spory o Śląsk Cieszyński jednak nie ucichły, a z większą lub mniejszą siłą towarzyszyły całemu okresowi międzywojennemu. Większość obywateli, których uważano za Polaków, była przekonana o tym, że region od zawsze należał do Polski, a Czesi i Niemcy tylko wprowadzili się na te tereny. Podział Śląska Cieszyńskiego uznawali za niesprawiedliwy i nie do wytrzymania. W drugiej połowie lat 30-tych polskie żądania nasilały się i doprowadziły do idei czechosłowackiego Śląska Cieszyńskiego, jako wyłącznego obszaru polskiej ekspansji terytorialnej (Gawrecká 2004).

30 września 1938 polski rząd przekazał rządowi czechosłowackiemu ultimatum o natychmiastowym wydaniu żądanych terenów, a 2 października 1938 rozpoczęło zajmowanie wschodniej części czechosłowackiego Śląska Cieszyńskiego przez wojsko polskie, które trwało do 11 października 1938 roku. Polska zaanektowała wschodnią część czechosłowackiej części Śląska Cieszyńskiego o powierzchni 869 km^2; chodziło o cały region powiatu Frysztat, prawie cały powiat Czeski Cieszyn oraz kilka gmin powiatu Frydek (Žáček 2004).

Ponad połowa mieszkańców obszaru zaanektowanego przez Polskę (56%, według wyników spisu powszechnego z 1930 roku) przyznawała się do narodowości czeskiej. Miejscowi Czesi i Niemcy byli dyskryminowani gospodarczo, wywłaszczani, zwalniani z pracy i zmuszani do przesiedlania się, wszelkie ich przejawy przynależności narodowej, w tym szkolnictwo, kultura lub używanie rodzimego języka w miejscach publicznych były zakazane. Język polski się stał jedynym językiem urzędowym. Około 30 000 Czechów i 5000 Niemców, w okresie polskiego zaboru było zmuszonych do przeniesienia się na tereny ówczesnej Czechosłowacji (Kárník 2007, Žáček 2004).

Okres zaboru czechosłowackiego Śląska Cieszyńskiego nie trwał nawet rok. Po porażce Polski z Niemcami na początku drugiej wojny światowej, obszar został zajęty przez wojska niemieckie, a Śląsk Cieszyński został przyłączony do Niemiec. W celu wzmocnienia polsko-czeskich antagonizmów i wzbudzenia wdzięczności czeskich obywateli wobec Trzeciej Rzeszy, niemiecki protektor Konstantin von Neurath, bez powodzenia wnioskował do rzeszy o przyłączenie terenów byłego czechosłowackiego Śląska Cieszyńskiego do Protektoratu (Žáček 2004).

Po drugiej wojnie światowej Polska zaczęła znów żądać przyłączenia również czechosłowackiego Śląska Cieszyńskiego do Polski. Głównym argumentem Polski była chęć utworzenia jednolitego narodowościowo państwa polskiego, które (po tym, co Polska musiała odstąpić Związkowi Radzieckiemu dużą część swych ziemi wschodnich zamieszkałych przez Białorusów i Ukraińców) obejmowałoby w swych granicach wszystkie obszary zamieszkałe przez Polaków. Jednocześnie powstały nowe czechosłowacko-polskie spory o byłe niemieckie regiony Ziemi Kłodzkiej, Głubczyckiej i Raciborskiej, które były zamieszane przez mniejszość czeską, ale które Związek Radziecki przekazał Polskiej administracji (Gabal et al. 1999).

Po wielu nieudanych rokowaniach, na koniec, po interwencji Związku Radzieckiego w 1947 roku, między Czechosłowacją i Polską została podpisana umowa o wzajemnej przyjaźni i pomocy. W związku z rokowaniem o zawarciu tej umowy, Czechosłowacja wstrzymała wysiedlenie około 6000 tzw. polskich okupantów (Polaków, którzy osiedlili się w czechosłowackiej części Śląska Cieszyńskiego w okresie zaboru polskiego w 1938 roku). Podpis ugody załagodził sytuację, chociaż wzajemne napięcie trwało dalej. Do źródeł niepokojów należała również szeroka kampania

propagandowa prowadzona przez Polskę i wzbudzająca nadzieje lokalnych Polaków na przyłączenie do Polski całego Śląska Cieszyńskiego (Gabal et al. 1999).

Czechosłowacko-polski spór o Śląsk Cieszyński ostatecznie ukończyła umowa między Republiką Czechosłowacką, a Polską Republiką Ludową o ostatecznym wytyczeniu granic państwowych, która została podpisana w Warszawie 13 czerwca 1958 roku. Umowa ta została zaratyfikowana przez Narodowe Zgromadzenie Republiki Czechosłowackiej dnia 17 października poprzez ustawę 62/1958 Dz.U. o ostatecznym wytyczeniu granic państwowych z Polską Republiką Ludową. Umowa weszła w życie dnia 14 lutego 1959.

W 1968 roku miała miejsce inwazja Czechosłowacji, w której udział wzięło również wojsko polskie. Z powodu reminiscencji historycznych, wojsko polskie nie oddziaływało na terenach czechosłowackiego Śląska Cieszyńskiego (Piotrowski in Blažek et al. 2006).

Jeszcze w dzisiejszych czasach, na terenach Śląska Cieszyńskiego pojawiają się sporadyczne polskie nacjonalistyczne głosy, żądające przyłączenia Śląska Cieszyńskiego do Polski. Poruszenie wzbudziło również ponowne postawienie pomnika legionów polskich, parędziesiąt metrów od byłego przejścia granicznego z polskiego Cieszyna do Czeskiego Cieszyna na moście Drużby (most Przyjaźni) (Zaolzie, Polski Biuletyn Informacyjny 2008).

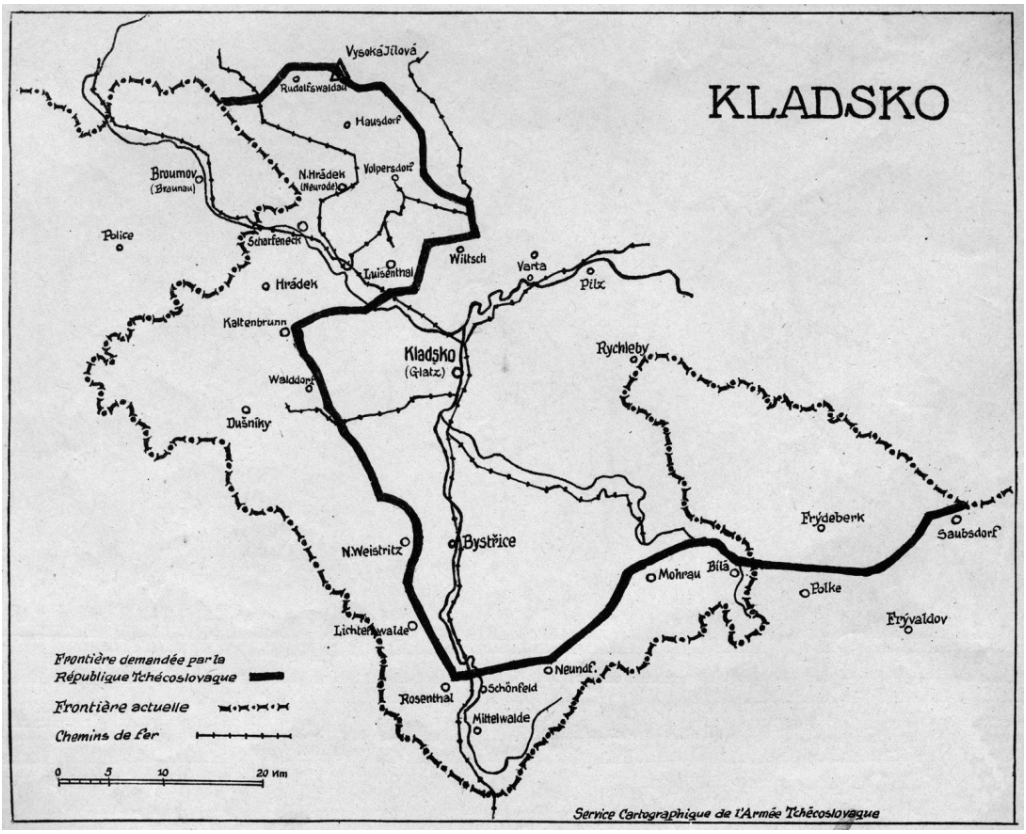

Rysunek 8 Czechosłowackie żądania dotyczące Ziemi Kłodzkiej w 1919 roku – wariant najmniejszego zysku terytorialnego, połączona z odstąpieniem części terytorium czechosłowackiego Niemcom

Źródło: Wikimedia Commons 2014

Ziemia Kłodzka

Utrata Ziemi Kłodzkiej w austriackim, czy po 1918 r. w czeskim środowisku uznawana była za krzywdę historyczną, a po powstaniu Pierwszej Republiki Czechosłowackiej w 1918 roku, elita polityczna starała się ją ponownie przyłączyć.

W 1918 roku przeważającą większość mieszkańców Ziemi Kłodzkiej stanowili Niemcy. Na terenach tzw. Kątka Czeskiego jednak wciąż mieszkała mniejszość czeska. Polska mniejszość nie zamieszkiwała zatem tych terenów. Wnioski rządu czechosłowackiego nie spotkały się z powodzeniem z punktu widzenia międzynarodowo-politycznego, w związku z czym wnioskowały one przynajmniej o zmianę granic państwowych tak, aby do Czechosłowacji został przyłączony Kątek Czeski zamieszkiwany przez obywateli czeskich (Musil 2007). Za tę zmianę granic, Czechosłowacja była gotowa oddać na rzecz Niemiec Cypel Chebski (Peroutka 2003). Jednak te starania Czechosłowaków spotkały się z oporem miejscowych obywateli niemieckich, a zgodnie z postanowieniami Paryskiej Pokojowej Konferencji, Ziemia Kłodzka pozostała częścią Niemiec. Dla Czechosłowacji wyniki te oznaczały duże rozczarowanie (Musil 2007).

Radziecka Armia Czerwona zajęła Ziemię Kłodzką na początku maja 1945 i oddała ją do administracji Polsce. W tym okresie na Ziemi Kłodzkiej zaczęli osiedlać się pierwsi polscy mieszkańcy, pochodzący przede wszystkim z byłych obszarów położonych na wschód od linii Curzona, które zostały odstąpione Związkowi Radzieckiemu (Musil 2007).

Po drugiej wojnie światowej przywrócono stan granic Czechosłowacji z przed układu monachijskiego. Polsko-niemiecka granica została przesunięta o kilkaset kilometrów na zachód, a Odrę i Nysę. Wejście polskiej administracji na Ziemię Kłodzką bardzo skomplikował pozycję tamtejszej mniejszości czeskiej. Dla urzędów czeskich ci Czesi byli obywatelami nazistowskich Niemiec, a jako tacy musieli zostać wydaleni z Ziemi Kłodzkiej. Dotyczyły ich takie same ograniczenia gospodarcze i polityczne, jak Niemców kłodzkich. Fakt ten wywołał silne napięcie między Czechosłowacją, a Polską. V Nachodzie powstał Komitet kłodzki, który bronił interesów Czechów kłodzkich w urzędach czechosłowackich. W Pradze powstał Związek Przyjaciół Kłodzka, który informował społeczeństwo czechosłowackie o losach i życzeniach mieszkańców Kłodzka, a później opiekował się tymi, którzy uciekli z Ziemi Kłodzkiej na czeskie pogranicze (Kaplan 1990, Musil 2007).

Oprócz sporu o Ziemię Kłodzką między Czechosłowacją, a Polską w tym okresie istniał szereg dalszych sporów pogranicznych. Na przedwojennej czechosłowacko-polskiej granicy odnowił się spór o Śląsk Cieszyński (patrz wyżej). Na przedwojennej granicy czechosłowacko-niemieckiej, obok sporów o Ziemię Kłodzką powstały również spory o Ziemię Głubczycką i Raciborską, gdzie mieszkała mniejszość czeska. Tereny Ziemi Głubczyckiej i Raciborskiej Związek Radziecki przekazał pod rządy Polskie (patrz wyżej). Między Czechosłowacją, a Polską, o ziemie sporne, wybuchła „cicha wojna", która wielokroć przekraczała granice zwykłego pojedynku dyplomatycznego. W maju 1945, rząd Czechosłowacji otrzymał od dwunastu gmin kłodzkich, zamieszkałych przez Czechów, wniosek o zajęcie ich przez wojsko czechosłowackie. Czechosłowacja zaczęła przygotowywać okupację wojskową Ziemi Kłodzkiej przez Náchod. Wojsko czechosłowackie zajęło region Raciborski, do okupacji Ziemi Kłodzkiej jednak nie doszło (Kaplan 1990, Musil 2007).

Pierwotni mieszkańcy (Niemcy, ale również Czesi) stopniowo zostali wydaleni do Niemiec (szczególnie do Nadrenii i do Dolnej Saksonii). Część Czechów, przy pomocy Komitetu Kłodzkiego, dostała się do Czechosłowacji. Warunki narodowościowe na Ziemiach Kłodzkich bardzo się zmieniały. Polscy osadnicy stanowili tu już większość, a ciągle napływali dalsi. Polskie urzędy organizowały demonstracje tych nowych obywateli, którzy stanowczo odrzucali czechosłowackie roszczenia terytorialne (Kaplan 1990, Musil 2007). Po wielu bezowocnych rokowaniach, na koniec, po interwencji Związku Radzieckiego, w 1947 roku, między Czechosłowacją i Polską została

podpisana umowa o wzajemnej przyjaźni i pomocy, która była opatrzona klauzulą o nienaruszalności wzajemnych granic. Podpis ugody załagodził sytuację, chociaż wzajemne napięcie trwało dalej (Friedl, Jirásek 2008).

Czechosłowacko-polski spór o Ziemię Kłodzką, podobnie, jak w przypadku sporu o Śląsk Cieszyński, ostatecznie ukończyła Umowa między Republiką Czechosłowacką, a Polską Republiką Ludową, o ostatecznym wytyczeniu granic państwowych, podpisana w Warszawie dnia 13 czerwca 1958. Ziemia Kłodzka ostatecznie stała się częścią Polski.

Czechosłowacko-polska granica na terenach Ziemi Kłodzkiej stała się obustronnie nieprzekraczalna i taka została aż do początku lat 60-tych XX wieku. Dopiero zawarcie ugody o małym ruchu granicznym, od 1961 roku umożliwiło Czeskim Turystom odwiedzanie przynajmniej części Ziemi Kłodzkiej.

Podczas „normalizacji" granice również były nieprzekraczalne, a ich stan, w przypadku granicy czesko-polskiej, ogólnie nie poprawił się nawet po 1989 roku. Do definitywnego otwarcia granic na całym odcinku czesko-polskim doszło dopiero w 2007 roku, kiedy Republika Czeska oraz Polska zostały włączone do strefy Schengen w ramach Unii Europejskiej.

W 1072 roku doszło do odłączenia Ziemi Kłodzkiej z archidiecezji Praskiej, a dołączenia do archidiecezji Wrocławskiej, dzięki czemu doszło do przerwania ostatniej więzi Ziemi Kłodzkiej z Czechami (Musil 2007).

3.1 Specyfika odcinków czesko-polskiego pogranicza

Z wyżej wymienionych faktów wynika między innymi to, że granica czesko-polska, poprzez swój obecny bieg, stanowi dwie specyficzne i odmienne części. Siwek (2011) mówi o istnieniu cieszyńskiego i sudeckiego odcinka granicy polsko-czeskiej. Pierwotny sudecki odcinek wcześniejszego pogranicza czesko-niemieckiego po 1945 roku został poddany procesowi wydalania Niemców (po obydwu stronach granicy) oraz doszło do procesu ponownego osiedlania.

Zupełnie została tu przerwana stuletnia ciągłość, a także doszło do przerwania naturalnych więzi historycznych (po obu stronach granicy, przed tymi zmianami, dzięki warunkom etnicznym, mówiono przeważnie po niemiecku). W odróżnieniu od tego, krótszy, cieszyński odcinek przeszedł o wiele mniej zmian, a ani nie doszło tu do zasadniczych zmian w zakresie przesiedleń. Tylko odcinek cieszyński był miejscem, gdzie polska i czeska narodowość sąsiadowały ze sobą przez kilka ostatnich wieków (Siwek 2011).

Właśnie z wyżej wymienionych przyczyn historycznych nasuwa się hipoteza, według której cieszyński odcinek polsko-czeskiej granicy oferuje lepsze warunki dla wzajemnych relacji oraz współpracy transgranicznej, niż odcinek sudecki. Powody tej hipotezy są jasne: po pierwsze jest tu o wiele dłuższa tradycja wzajemnego spotykania się, tutejszej granicy do 1918 roku nie było (nawet administracyjnej), a oprócz tego jest tu bardzo rozpowszechniony miejscowy dialekt śląski „po našymu" či „po naszymu", i to zarówno na czeskiej, jak i na polskiej części Śląska Cieszyńskiego.

W przeciwieństwie do tego, na sudeckim odcinku granicy można zakładać brak historycznej ciągłości, dany brutalnymi i nienaturalnymi zmianami, do których doszło na tym terenie w przebiegu XX wieku, zaczynając od kompletnej wymiany obywateli po obydwu stronach granic, poprzez odmienne korzenie kulturalne i społeczne, kończąc na odmiennych językach nowych mieszkańców.

Oprócz tego czesko-polska granica posiada jeszcze jedną specyficzną cechę, którą jest sytuacja po 1989 roku. Bezpośrednio po 1989 roku, podobnie, jak w przypadku innych odcinków czeskich granic, nie doszło do jej otwarcia. Czasem określano ją mianem ostatniego reliktu „żelaznej kurtyny" (Siwek 2011). W wielu miejscach, do zupełnego otwarcia granic doszło dopiero po wstępie Czech i Polski do strefy Schengen. Świadczy to o tym, że ciągle można znaleźć duże różnice w ramach obu odcinków granic, które w praktyce przejawiają się w formie lepszych lub gorszych sposobów nawiązywania współpracy transgranicznej oraz odmiennej jakości jej działania.

Na temat tożsamości terytorialnej i relacji transgranicznych na Śląsku Cieszyńskim ostatnio wypowiedziała się np. studentka z Cieszyna Agata Kaczmarek. W swoim, wprawdzie skromnym, ale poprawnym, wykonanym w terenie, badaniu 90 obywateli z czeskiej oraz polskiej części historycznego Śląska Cieszyńskiego, studentka stwierdziła, że obywatele czeskiej strony Śląska Cieszyńskiego uważają, że Śląsk Cieszyński obejmuje tylko tereny po granicę państwową, według nich, za granicą już jest tylko Polska. Podobnie, jak obywatele polskiej części tego regionu, który do I wojny światowej istniał już 600 lat, postrzegają go również tylko do granicy leżącej na rzece Olzie, za którą znajdują się tylko Czechy (Kaczmarek 2010).

Badania Agaty Kaczmarek zatem pokazują, że różnice na odcinkach poszczególnych częściach granicy, które zdeterminowane zostały przez odmienny rozwój historyczny, z czasem i szczególnie w przypadku młodszych pokoleń, dziś się już zacierają. Szczegółowy obraz struktury respondentów w jej badaniach wykazuje, że większą wiedzę dotyczącą wydarzeń historycznych posiadają osoby starsze, które osobiście przeżyły jeszcze zdarzenia z 1938 roku. Poprzez swoje badania i ich wyniki udowadnia trwający wpływ idei państw narodowych, która do dzisiaj ma wpływ na postrzeganie mapy Europy, nawet przez najmłodsze pokolenia, pomimo wszystkich prognoz akademickich dotyczących osłabienia tego wpływu i obecnej erze Europy regionów (Siwek 2011).

3.2 Sytuacja etniczna w Republice Czeskiej i w Polsce

Z etnicznego puntu widzenia, polsko-czeska granica jest pod wieloma względami specyficzna. Na terytorium czeskim, zgodnie z ostatnim spisem powszechnym z 2001 roku, do polskiej narodowości przyznało się 52 095 osób. Większość z nich, około 80%, mieszka na terenie Śląska Cieszyńskiego, a większa ilość również w Pradze. Oprócz tego, na terenie Republiki Czeskiej mieszka również około 20 000 obywateli Rzeczypospolitej Polskiej. Według własnego szacunku, po zliczeniu polskich obywateli mieszkających w Republice Czeskiej oraz części czeskich obywateli, którzy przyznali śląską narodowość, a którzy są przeświadczeni o tym, że mają prawo do wszelkich praw mniejszości narodowych, liczba osób polskiej narodowości wynosi około 70 000 osób (Rada Rządu do spraw Mniejszości Narodowych (Rada vlády pro národnostní menšiny) 2010).

W porównaniu do tego, Czesi są najmniejszą, uznaną przez państwo, mniejszością narodową w Rzeczypospolitej Polskiej. Zgodnie z prawem, członkami tej mniejszości są polscy obywatele czeskiej narodowości. W spisie powszechnym z 2002 roku narodowość tą przyznało 386 osób. Jednak wszystkich Czechów (z polskim lub innym obywatelstwem), zgodnie z tym spisem powszechnym, jest więcej (386). Jednocześnie aż 1226 polskich obywateli, jako język komunikacji oznaczyło język czeski. Faktem jest więc, że liczba Polaków mieszkających w Czechach jest wielokrotnie wyższa, niż liczba Czechów, mieszkających w Polsce. To w dużym stopniu determinuje więzi i relacje przygraniczne, szczególnie na cieszyńskim odcinku granicy.

3.3 Reminiscencje historyczne

Jednak nawet dziś historyczne spory terytorialne dotyczące czesko-polskich granic nie są definitywnie zażegnane. Republika już dziesiątki lat dłuży Polsce około 370 hektarów gruntów ze względu na powojenne zmiany biegu granicy państwowej. Jest to spowodowane ustawą konstytucyjną o wytyczeniu granic państwowych z Polską Republiką Ludową z 1958 roku (Archiwum Czeskiego radia 2011).

Przyjęcia rekompensaty finansowej strona polska odmówiła już wcześniej. Ministerstwo spraw wewnętrznych na razie określiło około połowy gruntów, które powinny zostać oddane. Większość gmin, których to dotyczy jest przeciw temu, niektóre gminy zaś bez problemu oddadzą określone ziemie. Dług terytorialny jest rozwiązywany już od 2003 roku.

W maju 2011 odbyło się pierwsze wspólne rokowanie sołtysów gmin położonych wzdłuż granicy, których dotyczą zmiany terytorialne. Do Bílej Vody w powiecie Javornickim przyjechało około 15 sołtysów, którzy umówili się w sprawie wspólnego postępowania. Napisali oni również list do rządu, w którym wnioskują o wspólne rokowania. Jednak szansa na zmianę decyzji ministerstwa jest niewielka. Rząd wybiera obszary bez infrastruktury, wyłącznie z majątków państwowych lub z majątków obywateli polskich. Uznał on jednak, że może parcele wyłączyć z oferty, jeżeli gmina ma w stosunku do nich plany w ramach swego planu terytorialnego. Sołtysi zgodzili się, że jeżeli ziemie zostaną im odebrane, będą od żądali państwa rekompensaty. Domagają się oni rekompensaty nie tylko dla rolników, którzy prowadzą gospodarstwa na niektórych z proponowanych gruntów, ale również dla własnych wsi. Budżety gmin, poprzez zmniejszenie katastru straciłyby rocznie setki tysięcy koron czeskich (Zmieniono według: Hromádka, Švubová, Archiwum Czeskiego Radia 2011).

Jak ta sprawa może unieszczęśliwiać można konkretnie zademonstrować na przykładzie małego przygranicznego miasteczka Vidnava. Regionu jesenickiego, w razie wymiany gruntów, dotknie się ona najbardziej z całej republiki. W Vidnavie, w 1958 roku, geodeci odmierzyli dużą część katastru, także jedna piąta miasteczka, wraz z zabudowaniem, wprawdzie do dziś leży w Czechach, ale na polskim terytorium. Z tej sytuacji wynika, że ludzie nie mogą budować ani sprzedawać domów. Na parcele, czy budynki na „obszarze niczyim" nie otrzymają nawet pozwolenia na budowę, urząd katastralny nie przepisze parceli na innego właściciela, chociażby sprzedawca z kupującym mieli spisaną obowiązującą umowę.

Dziesiątki hektarów gruntów w katastrze miasta nie mają czeskiego właściciela. Należą one do kogoś z Polski, komu grunty odebrały tamtejsze urzędy, aby je mogły poświęcić na wyrównanie granicy. W katastrze jednak jest napisane „właściciel nieznany, ponieważ po tylu latach nie jest możliwe jego znalezienie. Obydwa państwa starają się rozwiązać problem z parcelami, jednak dotychczas bezowocnie. Przy czym pierwszy etap rozliczenia czesko-polskiego długu terytorialnego miał się już skończyć w 2011 roku. Jednak ze względu na rozwój sytuacji nie jest to możliwe. Parcele wybrane w celu rozliczenia długu terytorialnego dotychczas nie spotkały się ze zgodą. W zeszłym roku, przeciwko wydaniu 68 hektarów stanęła Vidnava, a 23 hektary odmówił oddać Javorník. Pani sołtys Vidnavy odmowę argumentuje tym, że jest nie do pomyślenia, aby niektórzy ludzie mieszkający w mieście, ze względu na to znaleźli się w Polsce. Javorník zaś odmówił naciąć granicę czesko-polską, którą urzędy kiedyś wyrównały (zmieniono według: Hanyáš 2011).

4. Historyczny i kulturalny rozwój pogranicza polsko-czeskiego – powiat prudnicki i nyski

Artykuł stanowi próbę uchwycenia wybranych, istotnych zdarzeń dla historycznego i kulturalnego rozwoju pogranicza polsko-czeskiego, na obszarze obejmującym powiaty województwa opolskiego – prudnicki i nyski, oraz powiaty jesenicki, w kraju ołomunieckim *(Olomoucký kraj),* i bruntalski w kraju morawsko-śląskim *(Moravskoslezský kraj)*. W artykule skoncentrowano się na obszarze obejmującym północną, współcześnie polską część pogranicza. Oczywiście rozpatrując rozwój tego obszaru nie można pomijać dalszych jego powiązań co najmniej z pozostałą częścią Górnego Śląska, Dolnego Śląska, Małopolski i Moraw. Ślady uwarunkowań historycznych, do dziś są widoczne w przestrzeni materialnej i niematerialnej pogranicza. Terytorialnie przedmiotowy obszar można podzielić na dwie historyczne krainy: dawne biskupie księstwo nyskie oraz dawne księstwo opawsko-karniowskie. W dobie średniowiecza pierwsze stanowiło własność książąt piastowskich, drugie – związane było z Morawami.

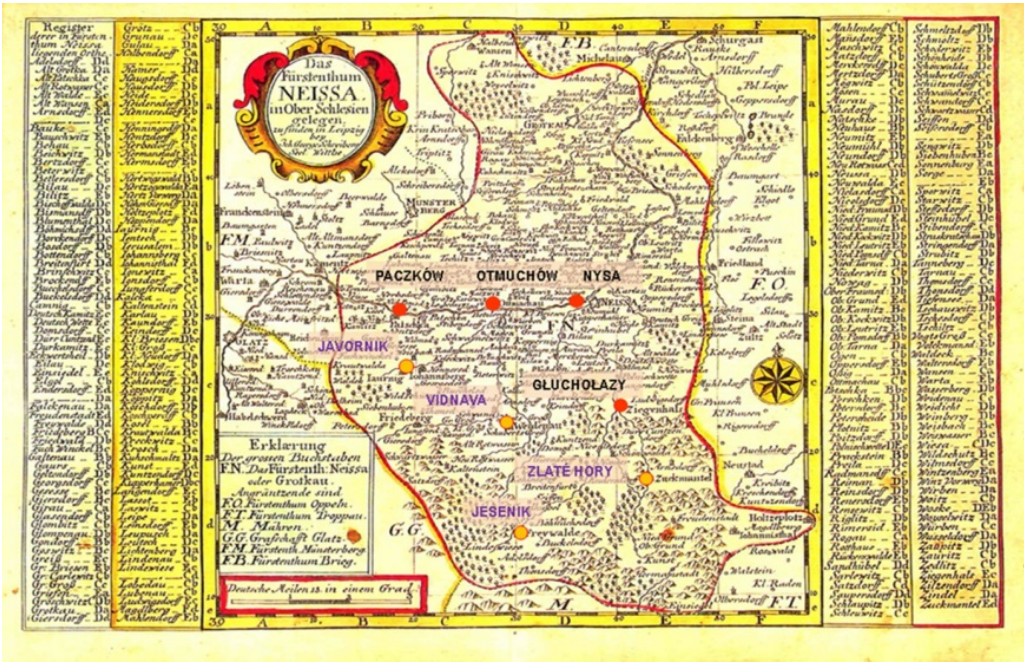

Rysunek 9 Mapa Księstwa Nyskiego, Johann Schleiber, ok. 1750 r.

Źródło: www.powiat.pl

Dawne biskupie księstwo nyskie obecnie obejmujące powiat nyski (Nysa, Głuchołazy, Otmuchów, Paczków) i część gminy Grodków oraz powiat jesenicki (Jesenik, Jawornik, Widnawa, ***Zlaté*** Hory), nieprzerwanie przez ponad 500 lat funkcjonowało jako jednolity, odrębny organizm społeczno-polityczny, który miał odegrać wybitna rolę w dziejach sztuki (Chrzanowski, Kornecki 2008) (Rys. 9). Jest to o tyle istotne, iż po 1138 r. (testament Bolesław Krzywoustego) i rozbiciu

dzielnicowym w regionie jedynie władza kościelna gwarantowała stabilność społeczno-polityczną. Miało to ogromny wpływ na dzieje regionu, w tym na rozwój sztuki. Początki księstwa nyskiego związane są z 1290 r., kiedy książę Henryk IV Probus w swoim testamencie przyznał biskupom wrocławskim przywileje książęce na terenie kasztelanii otmuchowskiej. Pod koniec XIII w. stolicą księstwa zostaje Nysa. W 1342 r., po wchłonięciu dawnego księstwa grodkowskiego w struktury księstwa nyskiego, ostateczne nastąpiło ukształtowanie się granic. Był to bardzo ważny moment w historii, ponieważ biskupi wrocławscy zdobyli nie tylko władzę duchowną, ale również świecką. Miało to ogromny wpływ na „geografię artystyczną" księstwa. Sprawowana biskupia władza była silna, gdyż w odróżnieniu od ościennych księstw, nigdy nie było tutaj problemu dziedziczenia. Od 1439 r. Śląsk pozostaje pod zwierzchnictwem czeskich Luksemburgów. W 1526 r. całe państwo czeskie, w tym Śląsk, zostaje wchłonięte przez Habsburgów.

Okresem zastoju w rozwoju gospodarczym i kulturalnym regionu były kataklizmy wojenne. W średniowieczu były nimi przede wszystkim najazd tatarski (1241) i wojny husyckie w pierwszej połowie XV w. W dobie nowożytnej – wojna trzydziestoletnia (1618–1648), wojny śląskie (1740–1742, 1744–1745, 1756–1763) i wojny światowe XX w. Wojna trzydziestoletnia osłabiła władzę cesarską Habsburgów, wzmocniła niezależne państewka wchodząc w skład Rzeszy oraz zakończyła epokę międzypaństwowych konfliktów religijnych. Skutkiem wojny trzydziestoletniej była trwająca przez kilka dekad stagnacja. Została ona przerwana pod koniec XVII w. wraz z intensywnym rozwojem śląskiego baroku. W dalszych latach król pruski Fryderyk II Wielki wnosił roszczenia dynastyczne co do własności księstwa, uważając iż zostało bezprawnie odebrane jego przodkom z rodu Hohenzollernów. Podłożem dla wybuchu wojen śląskich (1740–1763), między Austrią Habsburgów a Prusami Hohenzollernów o panowanie nad Śląskiem, było tło religijne. W 1741 r. w trakcie pierwszej wojny śląskiej (1740–1742) księstwo zostało podzielone na dwie części.

Historie ziemi prudnickiej i sąsiadującego księstwa biskupów wrocławskich, w wielu momentach się przeplatają. Tereny ziemi prudnickiej do 1337 r znajdowały się w granicach czeskich Moraw i księstwa opawskiego. Po odkupieniu w 1337 r. przez króla czeskiego Jana Luksemburczyka wraz z Prudnikiem stały się własnością księcia niemodlińskiego Bolesława Pierworodnego. Jako lenno czeskiego władcy, dziedziczone przez Piastów Opolskich, pozostawały do śmierci Jana II Dobrego w 1532 roku w Koronie Czeskiej. Po wygaśnięciu linii opolskiej ziemia prudnicka wraz całym księstwem raciborsko-opolskim przypadła królom czeskim z dynastii Habsburgów. Od tego czasu rozwój miasta uległ znacznemu przyspieszeniu, stając się prężnym ośrodkiem rzemieślniczym i handlowym. Prym wiodły cechy rzemieślnicze włókienników, płócienników i garbarzy. Zatem ziemia prudnicka, wraz z Prudnikiem pozostawała pod bezpośrednim zarządem książąt piastowskich, wykazując jednocześnie wpływy czesko-morawskie, co musiało znaleźć wyraz w sztuce. Losy ziemi nyskiej i prudnickiej na dobre się zbiegają po 1741 r., kiedy pozostają pod panowaniem Prus.

W 1810 r., po przegranej wojnie prusko-francuskiej, edyktem likwidacyjnym króla pruskiego Fryderyka Wilhema III, dobra kościelne uległy sekularyzacji[2], a Śląsk od 1811 r. znalazł się w granicach zjednoczonego przez Hohenzollernów Cesarstwa Niemieckiego. Było to równoznaczne z końcem władzy biskupów wrocławskich, której księstwo nyskie zawdzięczało swą wielkość i znaczenie. Władza pruska w wyniku której m.in. przekształcono Nysy w twierdzę, spowodowała szereg ograniczeń i zahamowanie dalszego rozwoju regionu.

---

2 Bezpośrednią przyczyną wydania edyktu likwidacyjnego z 30 października 1810 r. był narzucony Prusom przez Napoleona traktat w Tylży z 9 lipca 1807 r. Wynikała z niego konieczność wypłacenia reparacji wojennych w wysokości 154 mln franków. Kasacja zakonów była usprawiedliwiana postępowymi racjami oświeceniowymi.

Na pograniczu nysko-jesenickim w ciągu wieków odcisnęli swoje piętno m.in. książęta piastowscy, biskupi wrocławscy, władcy czescy, austrowęgierscy i niemieccy, a w czasach współczesnych Polacy i Czesi. Świadectwem politycznych i społecznych przemian są m.in. zachowane do dziś budowle, stanowiące zapis przemian w sztuce, w tym w szczególności w architekturze i urbanistyce.

4.1 Średniowiecze – okres przejściowy sztuki romańskiej i wczesnego gotyku

Śladami ożywionej XIII-wiecznej akcji lokacyjnej na terenie pogranicza nysko-jesenickiego są zachowane układy urbanistyczne miast. W dobie średniowiecza odnotowano tutaj szereg lokacji miejskich, w tym często na tzw. „surowym korzeniu". Wśród nich Głuchołazy i Paczków[3] osadzone zostały na prawie flamandzkim. Również na tym prawie około 1215 r., jako jedna z najwcześniejszych na Śląsku, była lokowana Nysa[4], oraz znacznie później, bo dopiero w 1347 r. – Otmuchów[5].

10

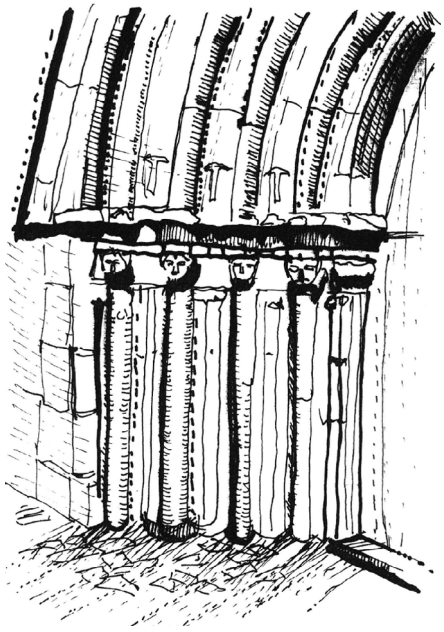

11

Rysunek 10 Kościół pw. Pw. Narodzenia NMP i Św. Jerzego w Kałkowie,
Rysunek 11 Portal kościoła pw. św. Wawrzyńca w Głuchołazach

Źródło: Piotr Opałka

---

3 Głuchołazy zostały założone przez biskupa wrocławskiego Wawrzyńca około 1120–1232 r. Paczków był lokowany w 1254 r. przez biskupa Tomasza I.

4 W 1308 r. zostało przeniesione na prawo magdeburskie. Za: Eysymontt R., *Kod genetyczny miasta*, Via Nova, Wrocław, 2009, s. 445.

5 Otmuchów został dwukrotnie odnotowany w 1155 r., jako jedna z 15 kasztelanii w najstarszym dokumencie opisującym dzieje Śląska, w Bulli papieża Hadriana IV.

Przeważające do drugiej poł. XV w. obiekty drewniane, budowane w technice zrębowej oraz później również ryglowej, nie zachowały się do dnia dzisiejszego. Dopiero pod koniec XIV w. zaczęto budować całkowicie murowane obiekty[6]. Natomiast powstało tutaj szereg kościołów romańskich. Były one budowane wg dwóch wariantów. Wg pierwszego wariantu, powstałe w Kępnicy, Wierzbięcicach i Pakosławicach, wznoszone były wg tzw. „pełnego schematu" – posiadały m.in. prostokątną nawę główną i kwadratowe prezbiterium zakończone półkoliście apsydą. Drugi wariant, który był podobny do pierwszego, nie posiadał apsydy. Wg tego zredukowanego układu powstał w drugiej ćwierci lub w połowie XIII w. kościół pw. pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny i św. Jerzego w Kałkowie (Rys. 10), koło Otmuchowa (najstarsza wzmianka z 1295 r.). Obiekt posiadający cechy obronne, zapewne był inspirowany architekturą cysterską i zakonów miejskich. Jego rzut nie ma odpowiednika na Śląsku. Na uwagę zasługują tutaj co najmniej kilka elementów: polichromie, romańsko-gotycki portal oraz fryzy. Fryz z formowanej cegły o motywach przenikających się ostrołukowych arkadek przywodzi skojarzenia z kościołami Dominikanów we Wrocławiu (1250–1270 r.) i Franciszkanów w Krakowie (przed 1269 r.) (Białostocki 2010). Portal posiada romańskie rozczłonkowanie ościeży kolumienkami oraz gotyckie formy ostrołukowe objęte w całości wimpergą. Innym interesującym portalem fazy przejściowej, choć mniej dekoracyjnym, jest portal przy kościele parafialnym pw. Św. Wawrzyńca w Głuchołazach, w którym kapitele stanowią maski mnichów (Rys. 11). Po czeskiej stronie pogranicza w zasadzie jedynym zachowanym obiektem przełomu romanizmu i gotyku, jest datowany na koniec lat 60-tych XIII w. boczny portal kościoła św. Krzyża w Jaworniku, który pełni dziś funkcję kaplicy cmentarnej.

4.2 Śląski gotyk

Rozkwit sztuki gotyku na Śląsku związany był z wpływami czeskimi, w tym Pragi jako jednego z głównych ośrodków sztuki w Europie. W tamtym czasie Praga stała się ważnym centrum działalności Parlerów w dziedzinie architektury i rzeźby (Białostocki 2010). Obiektem wpisującym się w „styl Parlerów", w którym w sposób twórczy zaszczepiono obce formy, jest halowy kościół pw. św. św. Jakuba i Agnieszki w Nysie (1401–1430). Był on wybudowany przede wszystkim przez mistrza Piotra z Ząbkowic, na miejscu kościoła romańskiego wzniesionego w latach 1195–1198, którego relikty znajdują się pod posadzką kościoła. Został tutaj zastosowany jako jeden z pierwszych wieloboczny ambit, w którym trójbocznemu zamknięciu nawy głównej odpowiada sześcioboczne zamkniecie zewnętrzne (Chrzanowski, Kornecki 1974). Wnętrze kościoła, w którym przy budowie oktogonalnych filarów zastosowano naprzemiennie czerwone cegły i pasy szarego, ciosanego kamienia, wzmacnia statyczną strukturę i jego wielobarwność (Białostocki 2010) oraz tworzy niezwykłą perspektywę. Przy kościele znajduje się wolnostojąca, czterokondygnacyjna campanilla, wybudowana w latach 1474–1516, za panowania biskupów – Rudolfa von Rüdesheim, Jana IV Rotha i Jana Turzo (Rys. 12). Obiekt wzniesiono na planie kwadratu, z wydatnymi szkarpami i bogatą, późnogotycką dekoracją rzeźbiarską. Obecnie, oprócz pierwotnej funkcji dzwonnicy, w dolnych kondygnacji urządzono skarbiec z niezwykle ciekawymi eksponatami cechu nyskich złotników.

---

6 Patrz widok Nysy Wg drzeworytu z „*Kronik świata*" wyd. w 1483 r. przez Hartmanna Schedla – w Polsce jedyny tam zamieszczony obok Wrocławia i Krakowa.

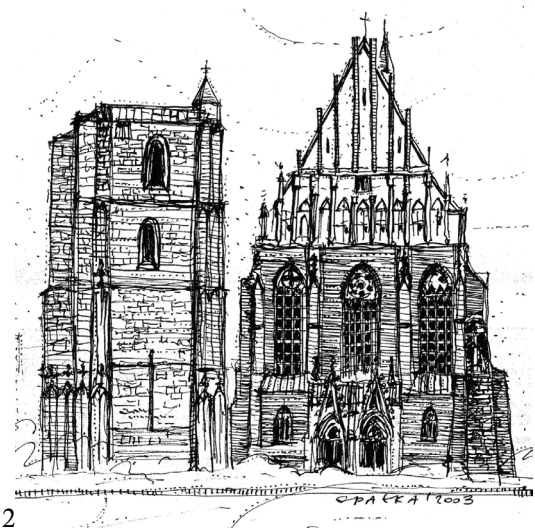

12

13

Rysunek 12 Kościół pw. św. św. Jakuba i Agnieszki wraz z wolnostojącą dzwonnicą w Nysie
Rysunek 13 Fragment dziedzińca zamku w Otmuchowie,
na pierwszym planie tzw. „końskie schody"

Źródło: Piotr Opałka

Najstarszym świeckim zabytkiem architektury gotyckiej jest wybudowany w 1245 r. zamek w Otmuchowie (Rys. 13). Niestety obiekt wskutek wielokrotnych zburzeń, a później odbudów i przebudów, zatracił gotyckie cechy stylowe. Ostateczna forma zamku nosi przede wszystkim cechy renesansowe i barokowe. Przebudowy renesansowej dokonał Andrzej von Jerin, a w 1646 r. biskup Karol Ferdynand Waza wybudował barokową klakę schodową z tzw. „końskimi schodami". W 1828 r. Wilhelm Humboldt, brat wielkiego przyrodnika i geografa, rozebrał kaplicę i dwa skrzydła zamkowe a także część obwarowań. Ponadto w mieście do dnia dzisiejszego zachowały się fragmenty gotyckiej wieży bramnej zwanej Bramą Nyską lub Bramą Wróblą, która pełniła funkcję więzienia.

Prawdziwą perłą w średniowiecznej przestrzeni miejskiej jest natomiast Paczków, którego śródmieście stanowi przykład najbardziej regularnego układu urbanistycznego w całej ówczesnej Europie – w dodatku zachowanego niemal w całości do dnia dzisiejszego. Miasto już w połowie XIV wieku, za panowania biskupa Przecława z Pogorzeli, zostało ufortyfikowane kamiennym murem. Po najeździe husyckim w 1429 roku obwarowania wzmocniono, budując 24 baszty, w tym 21 łupinowe, oraz cztery wieże bramne – Kłodzką, Wrocławską i Ziębicką oraz później renesansową bramę Nyską (Rys. 14, 15). Również elementem fortyfikacji stał się dominujący nad miastem kościół parafialny św. Jana Ewangelisty, wzniesiony w latach 1361–1389, któremu w okresie najazdu tureckiego nadano cechy obronne. W Paczkowie z okresu późnego gotyku zachowały się jedynie pojedyncze relikty architektoniczne sklepień gwiaździstych i sieciowych w dwóch kamienicach mieszkalnych na rynku.

W Nysie reliktami gotyckich fortyfikacji miejskich, fundowanymi również przez bpa Przecława z Pogorzeli, są fragmenty murów obronnych oraz wzniesione ok. 1350 r. dwie wieże: Ziębicka oraz przebudowywana w dobie renesansu i baroku – wieża Wrocławska (Rys. 16). Zamek biskupi niestety nie zachował się do dnia dzisiejszego.

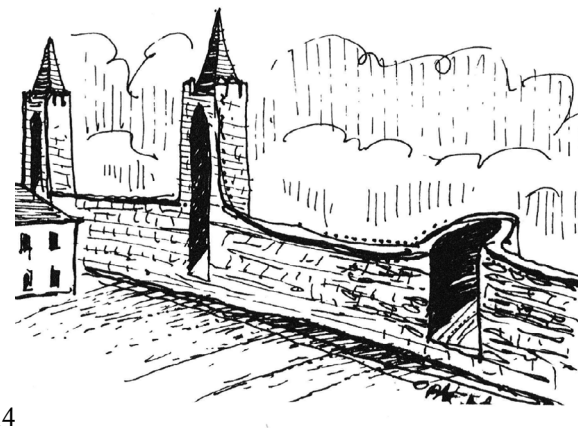

14

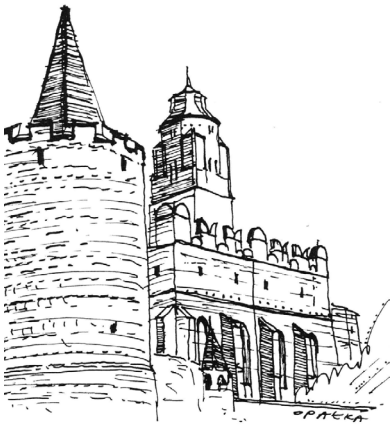

15

Rysunek 14, 15 Fragmenty murów obronnych i kościół pw. św. Jana Ewangelisty w Paczkowie

Źródło: Piotr Opałka

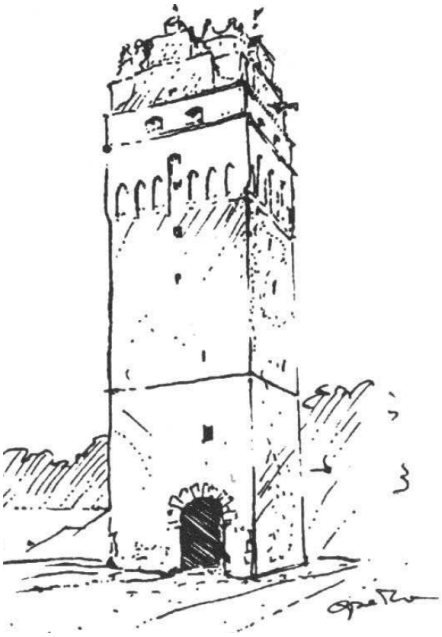

16

17

Rysunek 16 Wieża Wrocławska w Nysie
Rysunek 17 Widok na letnią rezydencję biskupów wrocławskich Johannesberg (Jánský Vrch) nad Jawornikiem

Źródło: Piotr Opałka

W skład systemu obronnego biskupiego księstwa nyskiego, oprócz ufortyfikowanych miast, wchodziły, lokowane przy szlakach handlowych i w sąsiedztwie kopalni złota, rycerskie grody i warownie m.in.: Edelstein górujący nad Zlatymi Horami, Leuchtenstein położony na stokach Kopy Biskupiej oraz zamki: w Adolfovicach, Friedeberg w Žulovej, Kaltenstein i Rychleby koło Javornika, Johannesberg (Jánský Vrch) nad Jawornikiem (Rys. 17) oraz „Vodní tvrz" w Jeseníku (Szymkowicz, Szymkowicz 2008).

W przestrzeni pogranicza swoistymi śladami średniowiecznej jurysdykcji są krzyże pokutne. Były wznoszone ku przestrodze i wyraz pojednania, skruchy i zadośćuczynienia rodzinie zmarłego, przez zabójców w miejscu, w którym dokonano morderstwa lub przy głównych traktach i cmentarzach. Forma krzyży była bardzo prosta i surowa a ewentualne żłobienia przedstawiały narzędzie zbrodni lub przedstawiały atrybut zawodu ofiary. Później, wraz z rozpowszechnieniem się pisma pojawiały się teksty informujące o okolicznościach i czasie zbrodni. Morderca, oprócz odbycia boso pieszej pielgrzymki do miejsca świętego i zadośćuczynienia względem Kościoła, zobowiązany był m.in. do utrzymania rodziny zabitego, pokrycia kosztów pogrzebu i przewodu sądowego.

4.3 Renesans

Najznakomitszym przykładem architektury późnorenesansowej na pograniczu nysko-jesenickim jest, wzniesiony w latach 1602–1604 z fundacji biskupa Jan Sitscha, Dom Starej Wagi w Nysie (Rys. 18). W obiekcie znajdował się urząd miar i wag księstwa biskupiego a w jego podcieniu, pokrytym sgraffitem, stała waga. Na elewacji szczytowej znajdują się zrekonstruowane rzeźby stanowiące alegorie cnót i wiary. Z czasem, około 1700 r., obiekt zyskał bogatą polichromię przedstawiającą alegorię władzy.

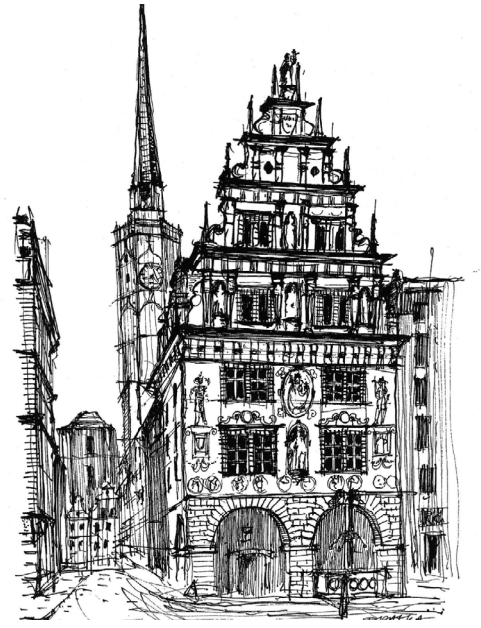

18

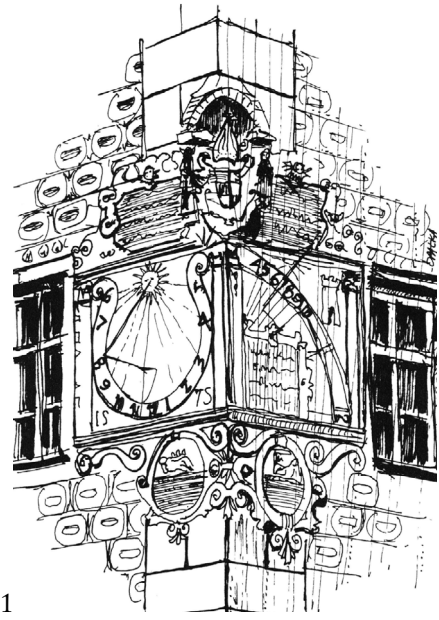

11

Rysunek 18 Wieża Wrocławska w Nysie
Rysunek 19 Dwutarczowy zegar słoneczny na ratuszu w Otmuchowie

Źródło: Piotr Opałka

W dobie renesansu powstało szereg renesansowych ratuszy miejskich, z czego dwa z nich zachowały się do dnia dzisiejszego. Pierwszy, wzniesiony około 1538 r. w Otmuchowie, został ufundowany przez biskupa wrocławskiego Jana Sitscha. Na jego południowo-wschodnim narożu w 1575 roku bp Marcin Gerstman ufundował, bogato polichromowany i złocony, dwutarczowy zegar słoneczny (Rys. 19). W 1604 r. rozbudowano go o wieżę ratuszową. Ratusz w Paczkowie wzniesiono w około 1550 r., z fundacji biskupa Baltazara Promnitza. Wieża ratuszowa, o wysokości 45 m, ma wspaniałe proporcje, podobne do nyskiego ratusza, który zburzono w 1945 r. Elewacje budynku zyskują na lekkości dzięki zdobieniom, w tym kartuszom herbowym, balustradom i attyce zwieńczającej najwyższą kondygnację. W zabudowie śródrynkowej powstało w tamtym okresie wiele kamienic mieszczańskich, a w bezpośrednim sąsiedztwie ratusza znajduje się kamienica pokryta sgraffitem.

W dobie renesansu Nysa zostaje ufortyfikowana wg projektów wykonanych przez Schneidera von Lindau (1594), za rządów biskupa wrocławskiego Andrzeja Jerina. Później, wg szkoły staroholenderskiej i nowowłoskiej, były one przebudowywane do początków XVIII wieku. Jedyną zachowaną pozostałością tych fortyfikacji jest bastion Św. Jadwigi.

4.4 Barok

Rozwój reformacji na Śląsku poważnie zachwiał pozycję biskupów we Wrocławiu, co stało się bezpośrednią przyczyną przeniesienia stałej rezydencji do Nysy, jako ostoi katolicyzmu. Stały pobyt biskupów sprzyjał rozwojowi gospodarki, nauki, kultury i sztuki. Rozbudowana została ich rezydencja – pałac i dwór biskupi (Rys. 20). Rozwojowi sprzyjały bogactwa naturalne, w tym w szczególności złoto wydobywane w okolicach Głuchołaz i Zlatych Hor (Rys. 21). W 1622 r. biskup Karol Habsburg sprowadził do Nysy jezuitów[7], z zamiarem utworzenia uniwersytetu. W 1622 r. ufundował im m.in. kolegium (1669–1690) oraz podarował dawny kościół bożogrobców[8]. Pierwszym rektorem gimnazjum jezuickiego był jezuita i astronom Christoph Scheiner (1573–1650), wynalazca pantografu (1603) i helioskopu, dzięki któremu jako pierwszy, krótko przed Galileuszem, zaobserwował plamy słoneczne. W bezpośrednim sąsiedztwie kolegium, w latach 1688–1692 jezuici wybudowali kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny wg projektu Michała Kleina. Po 1690 r., nadworny malarz króla Jana III Sobieskiego – Karol Dankwart, wykonał na sklepieniach kościoła iluzjonistyczne polichromie. W 1695 r. został ukończony kamienny portyk kościoła, autorstwa Kacpra Herbergera.

W „złotym wieku" dla rozwoju kultury i sztuki, na przełomie XVII i XVIII wieku, w czasie pobytu w Nysie biskupów wrocławskich, powstają inne znaczące budowle. Wg projektów Michała Kleina w latach 1715–1730 zostaje wzniesiony nowy kościół bożogrobców (pw. św. Piotra i Pawła) i przylegający do niego klasztor bożogrobców (Rys. 22), a w 1729 r. ukończono budowę Pałac Biskupiego (Staszków 1999) (Rys. 23). Pałac Biskupi do 1796 r., podczas rządów pruskich, pełnił funkcje wojskowe, do sekularyzacji w 1810 r. pozostawał rezydencją duchowną, był również siedzibą królewskiego sądu wojskowego, a obecnie mieści siedzibę muzeum. W 1769 r. w pałacu spotkali się cesarz Józef II i król pruski Fryderyk II Wielki.

---

7 Jezuici założyli w Nysie w 1610 r. stacje misyjna. Jednak w 1614 r. zostali zmuszeni przez protestancką ludność miasta do jej opuszczenia.

8 Karol Habsburg bogato uposażył jezuitów. Całość fundacji została zatwierdzona 4 listopada 1623 r. Zgromadzone przez kolegium dobra ziemskie tworzyły w 1773 r. majątek, w skład którego wchodziło 6 całych wsi i 2 częściowo – 7429 ha z 2878 mieszkańcami. Za: Szymkowicz P., Szymkowicz A., *Historia..., op. cit. s. 28*.

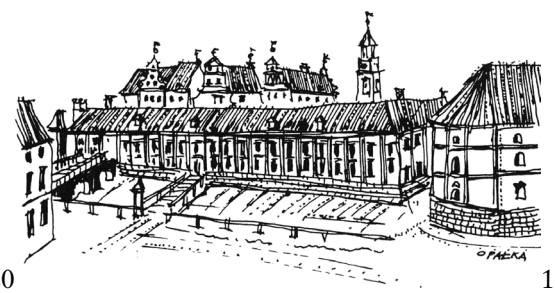

20

13

Rysunek 20 Na pierwszym planie dwór biskupi, w tle zburzony zamek biskupi, z lewej fragm. pałacu biskupiego, z prawej fragm. jezuickiego kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Nysie, rys. wg Wernera

Rysunek 21 „Zlatorudne mlýny"– niewielki skansen górnictwa złota koło Zlatych Hor

Źródło: Piotr Opałka

22

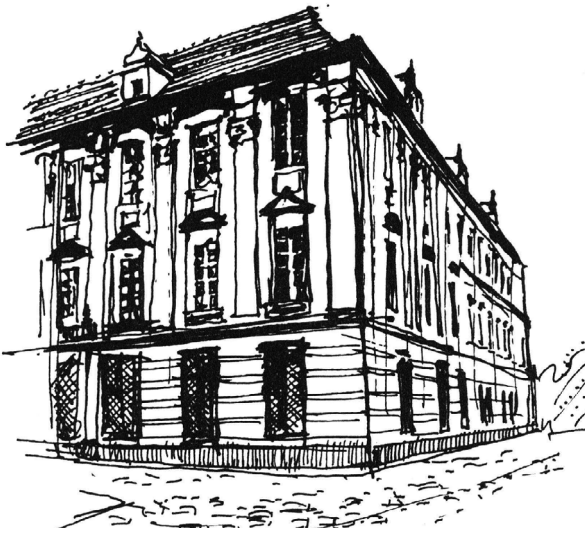

23

Rysunek 22 Kościół bożogrobców (pw. św. św. Piotra i Pawła) w Nysie

Rysunek 23 Pałac biskupi w Nysie

Źródło: Piotr Opałka

24

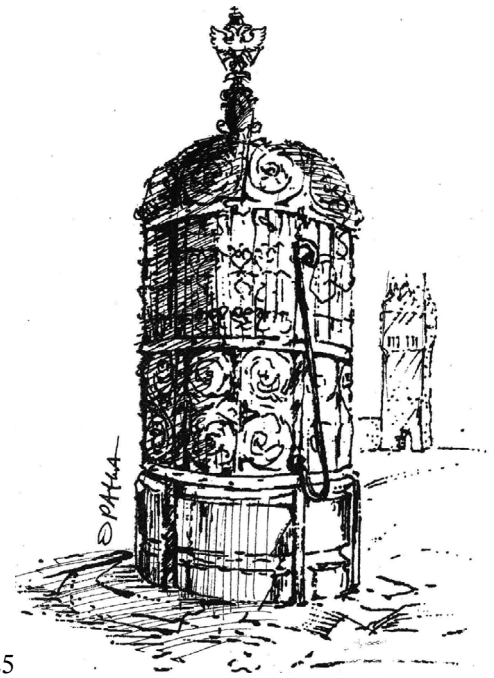

25

Rysunek 24 Fontanna Trytona w Nysie, w tle kościół bożogrobców (pw. św. św. Piotra i Pawła)
Rysunek 25 Tzw. „Studnia Piękna" w Nysie, w tle wieża wrocławska

Źródło: Piotr Opałka

Istotnymi elementami obecnymi w przestrzeni krajobrazu pogranicza są pomniki i kolumny sakralne, w tym kolumny maryjne (często w aureoli składającej się z dwunastu gwiazd apokaliptycznych) i figury św. Jana Nepomucena. Kolumny maryjne wzniesiono w przestrzeni śródmiejskiej m.in. Otmuchowa (1734), Jesenika (1721), Widnawy, Zlatych Hor i Ołomuńca. Po wzniesieniu w Pradze w 1683 r. pomnika św. Nepomucena, jego kult jako męczennika (patrona jezuitów, Pragi, spowiedników, szczerej spowiedzi, dobrej sławy i tonących, mostów oraz orędownikiem podczas powodzi), rozszerzył się na Śląsku za sprawą jezuitów.

Oprócz obiektów sakralnych styl barokowy obecny był również w obiektach świeckich, w tym w kamienicach mieszczańskich czy w obiektach małej architektury. W Nysie do dnia dzisiejszego zachowały się dwa wspaniałe obiekty: Fontanna Trytona (Rys. 24) oraz Piękna Studnia (Rys. 25), świadczące nie tylko o bogactwie gospodarczym i kulturowym regionu. Fontanna Trytona została wykonana w rodzimym, sławniowickim marmurze w latach 1700–1701, na wzór fontanny del Tritone autorstwa Giovanniego Lorenzo Berniniego na Piazza Barberini w Rzymie. Jednym z najbardziej znanych dzieł sztuki kowalskiej na Śląsku jest Piękna Studnia, której krata w 1686 r. została wykuta w twardym żelazie przez Wilhelma Hellewega, nadwornego ślusarza biskupiego, z fundacji rajcy nyskiego Kaspra Naasa. Krata posiada bogatą dekorację z motywami roślinnymi, główkami groteskowych postaci, smoków i ptaków.

Na przełomie lat 20. i 30. XVIII wieku zostaje wzniesiona, najwspanialsza pod względem artystycznym, barokowa tzw. „Nowa Budowla Elektorska", którą zburzono w 1741 roku, w obawie przed nadciągającymi wojskami pruskimi. W 1742 r. Śląsk zostaje w całości przejęty przez

Prusy. Linię podziału wyznaczył odcinek łączący Biskupią Kopę z Bilą Wodą, co pokrywa się ze współczesną granicą państwową. To okres ufortyfikowania miasta przez Fryderyka II Wielkiego, który po przebudowie fortyfikacji przez holenderskiego inżyniera gen. Corneliusa von Warlawe, uczynił z Nysy twierdzę. Fortyfikacje stawiły później czoła armii Napoleona, która w1807 r. przez 114 dni bezskutecznie obstrzeliwała miasto ciężka artylerią. Od końca XIX w., w okresie rozwoju technik wojskowych kiedy fortyfikacje utraciły rację bytu, rozpoczęto ich rozbiórkę. W Nysie do dnia dzisiejszego zachowało się około 50% fortyfikacji.

4.5 Przełom XIX/XX w.

Obraz architektury Śląska przełomu XIX/XX w. nosi znamiona historycznych przemian politycznych, społeczno-gospodarczych a także w dziedzinie kultury i sztuki. Kształtowały je najpierw wpływy Cesarstwa Niemieckiego, które upadło w 1918 r., później Republika Weimarska i od 1933 roku narodowy socjalizm Trzeciej Rzeszy.

Połowa XIX aż po początek XX wieku to okres w którym powstają obiekty odwołujące się do wcześniejszych wzorców – neogotyk, neobarok, neoromanizm. Powstają również obiekty eklektyczne i secesyjne. W Nysie wzniesiono ogromne zespoły klasztorne: neoromański klasztor oo. Franciszkanów (1902–) oraz neogotycki klasztor oo. Werbistów (1892–1907), które miały nawiązywać do ciągłości tradycji kościoła.

To okres intensywnego rozwoju przemysłu, co dzięki miejscowym przemysłowcom miało również przełożenie na znaki w przestrzeni. Przykładowo w Prudniku w 1838 roku Samuel Fränkl założył tkalnię lnu i adamaszku. Działalność kontynuował jego zięć Max Pinkus. Firma prudnickich przemysłowców należała do największych firm tekstylnych w Niemczech, znana była nie tylko w całej Europie, ale także w USA. W latach siedemdziesiątych XIX w., pod względem zatrudnienia, firma Fränklów zajęła trzecie miejsce na Śląsku, zaraz po hutach z okręgu węglowego (Baron 2008). Pinkus zostawił swój ślad nie tylko w przestrzeni, ale w działalności społeczno-kulturalnej, pozytywnie wyróżniając się wśród innych przemysłowców. Oprócz ogromnego kompleksu fabrycznego wraz z filiami w Prudniku wybudował gazownię, elektrownię, założył warsztaty rzemieślnicze i szkołę zawodową oraz ufundował szpital i finansował jego utrzymanie do 1918 r., kiedy przekazał go miastu. Dla pracowników swojej fabryki utworzył m.in. fundusz emerytalny i fundował stypendia dla uczniów gimnazjum. Przyjaźnił się z wybitnymi postaciami kultury i sztuki, w tym noblistami, m.in. z pisarzem Gerhartem Hauptmannem. Przez 55 lat tworzył dzieło swojego życia – Bibliotekę Śląską. Był to jeden z największych, liczący ok. 25 tyś. tomów, prywatny księgozbiór w Europie (szósty na terenie całego Śląska), zawierający bardzo cenny zbiór rękopisów i manuskryptów, w tym m.in. XIII wieczny odpis legendy o św. Jadwidze Dzięki jego pasjom Prudnik stał się swoistym centrum kulturalnym.

Nurty obecne w architekturze pogranicza na przełomie XXI i XX wieku, przede wszystkim dzięki silnemu oddziaływaniu Wrocławia i Berlina, ale i również np. Wiednia, bardzo szybko były obecne na ziemi nyskiej i prudnickiej. Nurtem spajającym był modernizm, który często dodatkowo przefiltrowany przez regionalne wpływy – lokalne, acz renomowane szkoły i warsztaty – miał tutaj różne oblicza. Czynnikiem indywidualizującym architekturę było także położenie na przedgórzu sudeckim lub w samych Sudetach. Nowe idee europejskiej awangardy również były obecne w Czechach – europejskim fenomenem w architekturze był czeski kubizm.

Połowa XIX w. to okres ogromnego zainteresowania metodami przyrodoleczniczymi i wodolecznictwem rozpowszechnianymi przez Vincenza Priessnintza w uzdrowisku *Gräfenberg* (Lázně

Jeseník) oraz walorami klimatycznymi okolic Głuchołaz. Do 1939 r. w Głuchołazach powstało około 20 zakładów przyrodoleczniczych, sanatoriów i pensjonatów. Wybudowano liczne promenady spacerowe, alpinarium, staw oraz wieżę widokową na Przedniej Kopie. Architektura była inspirowana stylem szwajcarskim, popularnym również w innych uzdrowiskach sudeckich. Charakteryzował go m.in. bogaty detal snycerki, rozbudowane ganki, werandy, dachy z wieżyczkami itp. Po stronie czeskiej szczególnie uwidocznił się w Karlovej Studánce i najwyżej położonej w Jesenikach wsi Rejviz. Walory klimatyczne i krajobrazowe Zdroju przyciągały rzesze turystów i kuracjuszy. Rozwijało leczenie klimatyczne krtani, dzięki czemu w 1936 r. wybudowano tutaj centrum leczenia gruźlicy krtani i płuc dla całego Górnego Śląska. W jego sąsiedztwie w latach 1936–1937 powstał zespół basenów kąpielowych wraz z zapleczem hotelowym, które były uznawane za jedne z najpiękniej położonych w Europie.

To również narodziny nowatorskich idei kształtowania osiedli mieszkaniowych, wpisujących się m.in. w koncepcje bezpiecznej, malowniczej i szczęśliwej przestrzeni miejskiej w ujęciu artystycznym jakie głosił wiedeński urbanista, architekt i malarz Camillo Sitte (Sitte 1899). Podatnym gruntem dla nowych koncepcji urbanistycznych okazał się Górny Śląsk, gdzie na przykład w Nysie i Prudniku w latach 20. XX w. zrealizowano osiedla mieszkaniowe jedno i wielorodzinne inspirowane tymi reformatorskimi ideami. Na szczególną uwagę zasługuje spójność i harmonia w kształtowaniu zabudowy ruralistycznej. Na terenie pogranicza działali znani niemieccy architekci i urbaniści, m.in. Hans Poelzig (1869–1936), Hermann Jansen (1869–1945), Ernst May (1886–1970), Hermann Wahlich (1870–1936) i Josef Meyers (1879–1931).

Wśród realizacji wczesnego modernizmu na Dolnym Śląsku, a ważnych choćby z uwagi na pionierskie zastosowanie żelbetu, należy wymienić wzniesioną w 1907 r. wieżę ciśnień w Nysie.

Rysunek 26 Panorama Nysy początku XXI w., z Sudetami w tle

Źródło: Piotr Opałka

4.6 Architektura po 1945 r.

W wyniku relatywnie niewielkich zniszczeń wojennych oraz przede wszystkim powojennej rozbiórki większości budynków w centrum Nysy dla odbudowy stolicy (decyzja ministerialna po 1950 r.) – bezpowrotnie zniknęła z przestrzeni miasta, budowana przez wieki tkanka miejska. Również inne elementy dziedzictwa kulturowego zostały wymazane z historii miasta. Zachowały się jedynie nieliczne obiekty (Rys. 18) a przestrzeń śródmiejska została odbudowana w formie obcego kulturowo blokowiska.

Tadeusz Chrzanowski i Marian Kornecki w „Sztuce Śląska Opolskiego (...)" piszą, iż rządy pruskie po 1742 r. były dla Śląska najbardziej jałowymi. Ocena przestrzeni pogranicza w tamtym okresie, w porównaniu do działań podejmowanych po 1945 r., składnia do stwierdzenia, iż nie był to jedyny okres regresu.

5. Społeczno-gospodarcze charakterystyka: Czeska część obszaru interesów

5.1 Populacja i siedziby

Struktura osiedlenia

Region jesenicki i krnovski, z punktu widzenia osiedlenia, ze względu na mniej korzystne warunki fizycznogeograficzne, reprezentują rzadziej osiedlone regiony. Gęstość zaludnienia w regionie jesenickim (61 mieszkańców/km^2) i w regionie krnovskim (73 mieszkańców/km^2) jest wyraźnie niższa od średniej krajowej (134 mieszk./km^2). Na strukturę osiedlenia miał wpływ także wcześniejszy rozwój socjoekonomiczny. Obydwa obszary w przeszłości należały do terenów wcześnie industrializowanych (wydobycie surowców, przemysł tekstylny). Wyższa koncentracja w miastach już w XIX wieku miała wpływ także na strukturę morfologiczną gmin.

Tabela 2 Struktura osiedlenia regionów jesenickiego i krnovskiego pod względem wielkości gmin

Kategorie wielkości (mieszkańcy)	Liczba gmin (region jesenicki)	Liczba gmin (region krnovski)
do 199	1	4
200–499	4	9
500–999	8	5
1000–4 999	10	6
5 000–19 999	1	0
20 000–49 999	0	1

Źródło: Czeski Urząd Statystyczny (2013)

Największą gminą jest miasto Krnov z prawie 25 000 mieszkańców, drugą gminą pod względem wielkości jest miasto Jeseník z prawie 12 000 mieszkańców. Strukturę gmin według liczby obywateli możemy zobaczyć w tabeli nr 2. Do wyraźnych zmian w strukturze osiedlenia doszło szczególnie po drugiej wojnie światowej. Szczególnie doszło do tzw. „zejścia mieszkańców z gór" oraz wyludnienia głównie mniejszych gmin, z których niektóre miejscowości z obszarów górskich zupełnie zanikły, albo liczba ich mieszkańców stanowi ułamek z liczby mieszkańców przed wojną. Całkowita liczba mieszkańców w regionie jesenickim czy bruntalskim sięga około połowy liczby z 1930 roku.

Ważnym trendem w osiedlaniu staje się wykorzystanie trwale niezamieszkanych domów do celów rekreacyjnych, szczególnie na atrakcyjnych pod względem przyrodniczym obszarach regionu jesenickiego i krnovskiego (domki letniskowe). Do gmin z największą ilością domów do rekreacji należą szczególnie Holčovice, Hošťálkovy, Heřmanovice oraz gminy w Wysokich Jesionikach w regionie Jeseník.

Z punktu widzenia wzrostu ilości mieszkańców, w ostatnich latach rośnie ich liczba szczególnie w bezpośredniej bliskości Krnova oraz na pozycjach bardziej korzystnych pod względem transportu. Jednak obszary te, jako całość, od początku lat 90-tych tracą mieszkańców.

Rozwój populacji

a) Region jesenicki

Podczas pierwszego współczesnego spisu ludności w 1869 roku powiat jesenicki wykazywał prawie 64 tysiące mieszkańców. Należy zaznaczyć, że większość społeczeństwa zgłosiło przynależność do narodowości niemieckiej, a jej dominacja grała ważną rolę historyczną przy obserwacji zmian w rozwoju populacji.

Populacja w powiacie stopniowo rosła (z małym schodkiem w wyniku I wojny światowej) aż do II wojny światowej. Po wysiedleniu Niemców z ziem czeskich, doszło do dramatycznej zmiany nie tylko w składzie ludności, ale także w samej ilości ludności w powiacie. Z maksymalnych 70 092 ludzi w 1930 roku liczba ta spadła na 37 881 osób w 1950 roku, różnica więc wynosiła 32 211 mieszkańców. Drastyczna ingerencja w strukturę demograficzną populacji tradycyjnej spowodowała to, że jej stan już nigdy nie został przywrócony, a populacja zatrzymała się na liczbie ok. 40 tysięcy mieszkańców do dzisiaj.

W ciągu ostatnich dziesięciu lat populacja powiatu jesenickiego zanotowała tendencję spadkową. Z pierwotnej ilości 42 399, liczba mieszkańców spadła na 40 485, co oznacza różnicę w wysokości 1 914 mieszkańców (5,5 % ludności). Fakt ten można przypisać krytycznej sytuacji na rynku pracy, która, wraz z odpływem absolwentów szkół średnich oraz wyższych do miast, odgrywa kluczową rolę w odpływie mieszkańców z powiatu.

W powiacie jesenickim w ciągu ostatnich dziesięciu lat dochodziło do obniżania przyrostu naturalnego populacji, czego wynikiem było zwiększanie się procenta ludzi powyżej 65 lat. Zjawisko to nazywa się mianem starzenia się ludności. Tendencja wzrostu indeksu wiekowego przekroczyła granicę 100% (zrównanie się stosunku między liczbą osób powyżej 65 lat, a poniżej 15 lat) na przełomie 2009 i 2010 roku, przy czym w nadchodzących latach zakłada się długoterminowy wzrost indeksu wiekowego.

b) Region krnovski

Na obszarze OA GRK Krnov obecnie żyje 41 680 mieszkańców (CzUS, 2012). Gęstość zaludnienia osiąga 72,6 mieszkańców/km^2, co w ramach Republiki Czeskiej stanowi wartość poniżej średniej. W okresie 1869–1945r., w regionie krnovskim żyło o jedną trzecią więcej osób, niż obecnie. Kiedy porównamy liczbę mieszkańców miasta Krnov z obszarem OA GRK Krnov, zaobserwujemy odwrotny rozwój demograficzny (Tab. 3). W 1869 roku, liczba mieszkańców obszaru krnovskiego była sześciokrotnie wyższa, niż liczba mieszkańców miasta. Kiedy liczba mieszkańców Krnova, w okresie rewolucji przemysłowej wyraźnie rosła (w latach 1869–1880 wzrost o 65%), liczba mieszkańców regionu krnovskiego aż do 1945 roku utrzymywała się na stałym poziomie. Po wojnie doszło do wysiedlenia Niemców, którzy stanowili przeważającą część mieszkańców, i do wtórnego zasiedlania tych terenów przez nowych mieszkańców z innych regionów Czechosłowacji i innych krajów. Wymiana mieszkańców spowodowała przerwanie stuletnich stosunków i tradycji w regionie. Zasiedlanie nowymi mieszkańcami zorientowane było przede wszystkim na miasto Krnov, gdzie trzeba było wznowić produkcję przemysłową.

Tereny peryferyjne regionu krnovskiego (region osoblaski) nie zostały już zupełnie zasiedlone. Przykładem są gminy Osoblaha, Heřmanovice lub Holčovice. Osoblaha w ciągu wieków była ważnym centrum dla swojej okolicy. Upadek tej gminy miał miejsce po bombardowaniu w czasie wojny i oznaczał dla niej zupełne zniszczenie, ponieważ podczas niego zostało zniszczonych lub uszkodzonych 90% budynków. Gospodarka socjalistyczna ani dziwaczne konstrukcje z wielkiej

płyty już nie zdołały przywrócić historycznemu miastu sławy. Największy spadek (o trzy tysiące mieszkańców) zanotowano w gminie Holčovice, gdzie w okresie powojennym wyburzono 330 budynków, a dziesiątki dalszych zmieniono w obiekty rekreacyjne. Miasto Krnov obecnie posiada prawie 25 tysięcy mieszkańców, jednak populacja regionu krnovskiego nie osiąga nawet dwukrotności tej wartości.

Tabela 3 Porównanie populacji miasta Krnova i obszaru OA GRK Krnov w latach 1869–2011

	Liczba mieszkańców		Indeksy podstawowe %		Indeksy łańcuchowe %	
Rok	**Krnov**	**OA GRK**	**Krnov**	**OA GRK**	**Krnov**	**OA GRK**
1869	10 644	61 196	100,00	100,00	100,00	100,00
1890	17 502	65 794	164,43	107,51	164,43	107,51
1910	20 909	63 240	196,44	103,34	119,47	96,12
1930	24 075	64 207	226,18	104,92	115,14	101,53
1950	18 956	37 739	178,09	61,67	78,74	58,78
1970	22 643	42 098	212,73	68,79	119,45	111,55
1991	25 436	42 676	238,97	69,74	112,33	101,37
2011	24 831	42 002	233,29	68,63	97,62	98,41

Źródło: Leksykon historyczny CzUS 1869–2005; CzUS, 2011; obliczenia własne

Jeżeli chodzi o strukturę populacji, pod względem cech ekonomicznych i społecznych, obydwa obszary różnią się od średniej krajowej niższym poziomem wykształcenia, niższą religijnością oraz związaną z tym wyższą liczbą rozwodów oraz aborcji. Cechy strukturalne mieszkańców widoczne są na kartogramach.

5.2 Gospodarka

Rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo

W rolnictwie w regionach Jesenickim i Bruntalskim, po 1980 roku, zaczęły przejawiać się podobne tendencje, jak na większości terytorium Republiki Czeskiej. Doszło do obniżenia intensywności roślinnej wraz z ubytkiem ziemi rolnej na rzecz łąk i pastwisk. Przy tym tereny obu powiatów należą do terenów o małej ilości pól uprawnych. Udział pól uprawnych na ziemiach rolniczych, podczas ostatniego Powszechnego Spisu Rolnego w 2010 r., wynosił już tylko 35% (w całej Republice Czeskiej wynosił on 72,2%). Niższą ilość pól uprawnych zanotowano w regionie Bruntalskim (33,4%), zaś w regionie Jesenickim wartość ta sięgała granicy niemal 40%. Zmieniła się struktura siewu, negatywny wpływ na zatrudnienie miał przede wszystkim spadek powierzchni wysiewu lnu zwyczajnego. Przy czym jeszcze w 1990 roku powierzchnia uprawy lnu w powiecie Bruntal sięgała 1650 ha, co oznaczało zdecydowanie największą powierzchnię ze wszystkich powiatów w Republice Czeskiej. Największe plony roślin rolniczych uzyskiwane są w regionie osoblaskim, na obszarze, który nosi nazwę „Slezská Haná".

Doszło również do znacznego spadku hodowli zwierząt gospodarczych. Odnośnie intensywności hodowli świń w interesującym nas regionie, można mówić o intensywności poniżej średniej, jeśli zaś chodzi o hodowlę bydła, jej intensywność jest troszkę wyższa od ogólnokrajowej średniej. Wyraźnie zmieniła się również struktura organizacyjna rolnictwa, która od początku lat 90-tych

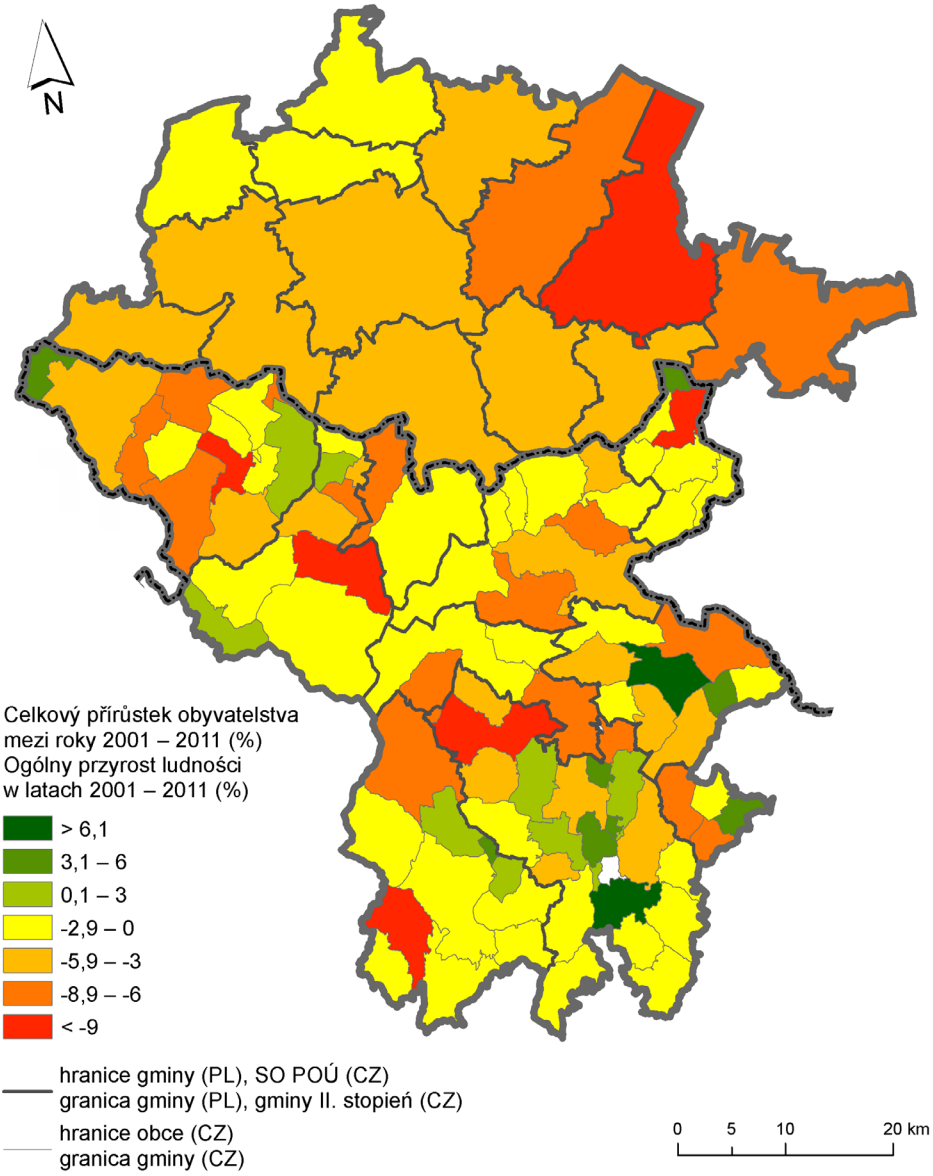

Rysunek 27 Całkowity przyrost ludności w latach 2001–2011 w obszarze zaintersowań

Źródło: ČSÚ, SLDB 2011: Definitivní výsledky; GUS. Local Data Bank: Census 2011 – Population, Podstawowe dane: ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2014, Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej (CODGiK), 2014.

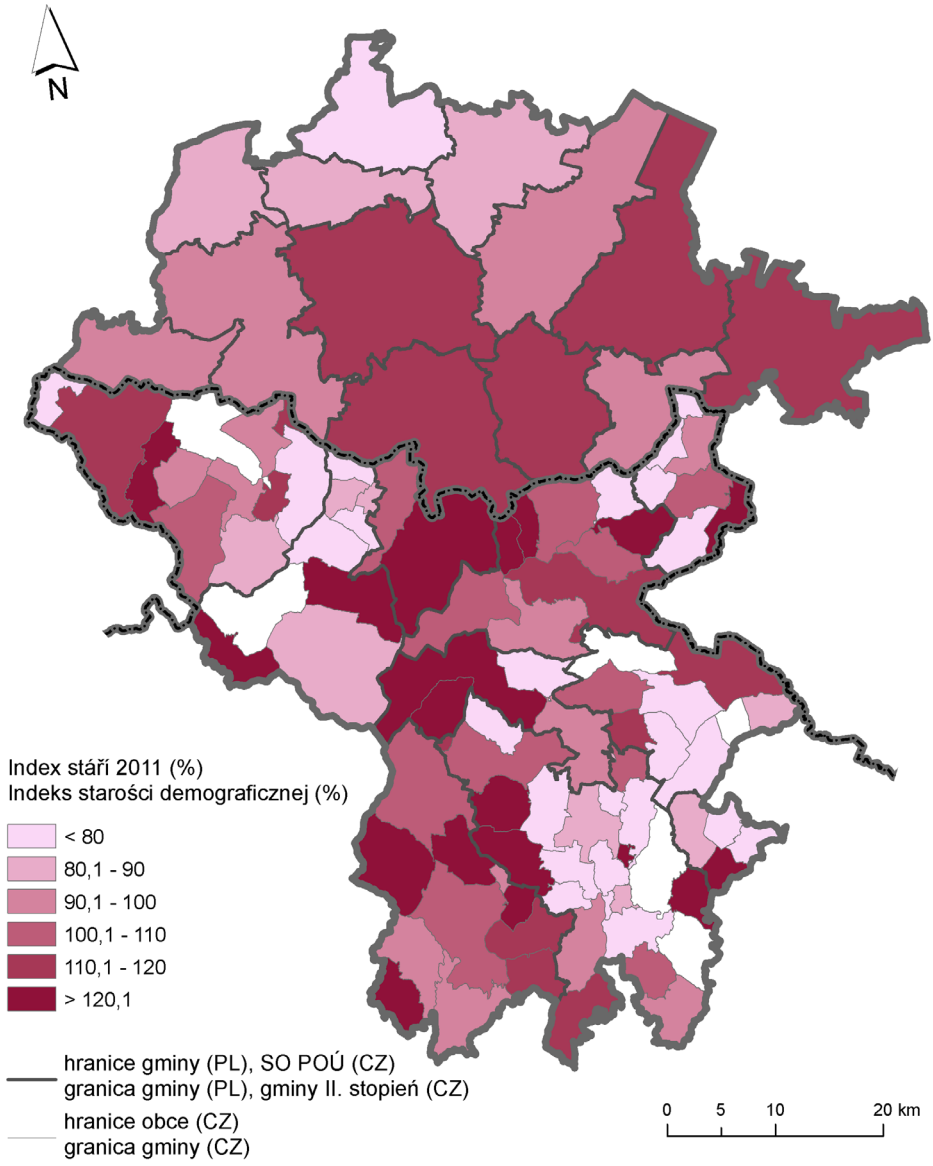

Rysunek 28 Indeks starości demograficznej w 2011 r. w obszarze zaintersowań

Źródło: ČSÚ, SLDB 2011: Definitivní výsledky; GUS. Local Data Bank: Census 2011 – Population, Podstawowe dane: ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2014, Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej (COD-GiK), 2014.

wyznaczała się decentralizacją bazy produkcyjnej. W okresie socjalizmu baza ta była mocno zcentralizowana, szczególnie w ramach resortu przedsiębiorstw PGR w Bruntalu. Przedsiębiorstwo to uprawiało 75 tys. ha pól uprawnych, a jeszcze pod koniec 1990 roku stwarzał miejsca pracy dla 6,9 tys. osób.

Znacznie zredukowane zostało zatrudnienie w głównym sektorze gospodarstwa rolnego, który obejmuje osoby zatrudnione nie tylko w rolnictwie, ale również w leśnictwie oraz rybołówstwie. Po spisie powszechnym w 1991 roku, w sektorze tym, w badanym regionie, pracowała co szósta osoba, obecnie jest to co dwudziesta osoba (GaREP, 1998).

Tabela 4 Udział zatrudnionych w głównym sektorze gospodarki (%)

Obszar	Rok		
	1991	2001	2011
powiat Jeseník	15,9	7,6	5,1
powiat Bruntál	17,4	7,0	4,7
Republika Czeska	11,8	4,7	3,0

Źródło: Czeski Urząd Statystyczny, SLDB 1991, 2001, 2011, opracowanie własne

Pod względem udziału osób zatrudnionych tylko w rolnictwie, region Jesenicki i Bruntalski aż tak bardzo nie różnią się od reszty Republiki Czeskiej, jednak w porównaniu do reszty kraju, udział osób zatrudnionych w leśnictwie i rybołówstwie w obu powiatach jest prawie 3,5 razy większy, niż ten udział w całej Republice Czeskiej. W rybołówstwie pracowało tylko 14 osób w powiecie Bruntal i 5 osób w okresie Jesenik.

Tabela 5 Ilość osób zatrudnionych w sektorze głównym oraz współczynniki specjalizacji* na dzień 26. 3. 2011

Gałąź	Ilość		Współczynnik specjalizacji	
	Jesenik	Bruntal	Jesenik	Bruntal
Rolnictwo	491	1 048	1,18	1,05
Leśnictwo i rybołówstwo	394	934	3,49	3,44
I sektor razem	**885**	**1 982**	**1,67**	**1,56**

Źródło: Czeski Urząd Statystyczny, SLDB 1991, 2001, 2011, opracowanie własne

* Współczynnik specjalizacji gałęzi: stosunek udziału gałęzi w powiecie w całkowitym zatrudnieniu do udziału tej samej gałęzi w całej Republice Czeskiej w całkowitym zatrudnieniu.

Przemysł i budownictwo

Do dużych zmian strukturalnych doszło również w sektorze wtórnym. Spadek liczby pracowników związany był z zamykaniem szeregu przedsiębiorstw przemysłowych. Przemysł w regionie Jesenickim był zorientowany na wydobywanie rudy polimetalicznej oraz na produkcję tekstyliów. Pod koniec lat 80-tych XX wieku największym pracodawcą przemysłowym na terenie dzisiejszego powiatu były Rudné doly Jeseník (Kopalnie rudy Jesenik), które zatrudniały ponad 1600 osób. W dwóch zakładach Moravolenu Šumperk, zlokalizowanych w Jeseniku pracowało 1200 osób. Do znaczących pracodawców należała również Fabryka łańcuchów w gminie Česka Ves (620

osób), która, pod względem organizacyjnym należała do przedsiębiorstwa Třinecké železárny. Ponad 250 pracowników zatrudniały również inne firmy przemysłowe: maszynownia w Písečnej (część Brandýskich strojírn (maszynowni)), prasa w Mikulovicach (część Pras Nowych Tworzyw w Vrbnie pod Pradědem), fabryka rowerów w Zlatych Horach (część firmy Velamos Sobotín) oraz jesenicki zakład OP Prostějov.

Względny spadek ilości osób zatrudnionych w powiecie Bruntal w latach 1991–2011 był niższy, niż w powiecie Jesenik (patrz tab. 6). Ogólnie, w regionie bruntalskim chodzi o spadek z 19,9 tys. na 13 tys. osób zatrudnionych w przemyśle oraz z 4,3 tys. na 3,9 tys. osób zatrudnionych w budownictwie.

Na początku okresu transformacyjnego, najwięcej osób (ok. 5 tys.) było powiązanych z przemysłem tekstylnym. Zakłady Stanislava Kostki Neumanna w Krnovie, na terenie powiatu zatrudniały 1300 osób, a 3 zakłady przedsiębiorstwa Hedva Moravská Třebová – 1 200 osób.Ponad 2000 osób pracowało w zakładach Pras Nowych Tworzyw Vrbno pod Pradědem i w Hutach metali Břidličná. Największymi pracodawcami w zakresie maszynowni były zakłady krnowskie Strojsvit (1600 osób) oraz Železniční opravny a strojírny (Kolejowe warsztaty i maszynownie) (635 osób). Ostatnim przedsiębiorstwem przemysłowym zatrudniającym ponad 500 pracowników były zakłady drzewne Dřevozávody Vrbno pod Pradědem. (GaREP 1998)

Tabela 6 Udział zatrudnionych we wtórnym sektorze gospodarki (%)

Obszar	Rok		
	1991	2001	2011
powiat Jeseník	48,5	41,6	32,4
powiat Bruntál	46,1	44,9	40,4
Republika Czeska	45,4	40,8	35,7

Źródło: Czeski Urząd Statystyczny, SLDB 1991, 2001, 2011, opracowanie własne

Obecnie, w regionie Jesenickim, najwięcej ludzi zatrudnia przemysł hutniczy i metalurgiczny, który, jako jedyny zatrudnia ponad 1000 osób. Wprawdzie trochę wyższy współczynnik specjalizacji wykazuje górnictwo surowców mineralnych oraz przemysł szklarski oraz materiałów budowlanych, jednak, w żadnej z tych gałęzi, ilość zatrudnionych osób nie sięga nawet 250 osób.

Również w powiecie Bruntál, największym stał się przemysł hutniczy i metalurgiczny, który zatrudnia 3,3 tys. osób. W przemyśle maszynowym pracuje prawie 2000 osób, ale w regionie Bruntalskim bardziej znaczący jest przemysł chemiczny, ponieważ współczynnik specjalizacji tej gałęzi sięga wartości 1,65 (w przypadku przemysłu maszynowego jest to tylko 0,70). W przypadku powiatu Bruntál, można również powiedzieć, że jego specjalizacją jest także przemysł drzewny (współczynnik specjalizacji wynosi 1,66). Agregacja przemysłu tekstylnego, odzieżowego, skórzanego ma współczynnik specjalizacji 1,48, jednak jej znaczenie, w porównaniu do roku 1991, jest nieporównane.

Tabela 7 Liczba zatrudnionych we wtórnych sektorze oraz współczynniki specjalizacji na dzień k 26. 3. 2011

Gałąź	Ilość		Współczynnik specjalizacji	
	Jeseník	Bruntál	Jeseník	Bruntál
Przemysł razem	**3 852**	**13 070**	**0,79**	**1,11**
Wydobywanie surowców	263	147	1,82	0,42
Przemysł przetwórczy	3 399	12 352	0,76	1,15
Spożywczy	249	1 140	0,55	1,05
Tekstylny, odzieżowy, skórzany	166	802	0,74	1,48
Przemysł drzewny	155	555	1,11	1,66
Papierniczy i poligraficzny	24	214	0,17	0,62
Chemiczny	294	1 700	0,68	1,65
Szklarski i materiałów budowlanych	299	219	1,60	0,49
Hutniczy i metalurgiczny	1 235	3 314	1,52	1,70
Maszynowy	459	1 965	0,39	0,70
Elektrotechniczny	324	1 641	0,51	1,08
Inny przetwórczy	195	802	0,68	1,17
Produkcja i dystrybucja energii	190	571	0,70	0,87
Budownictwo	**1 799**	**3 872**	**1,31**	**1,21**
II sektor razem	**5 651**	**16 942**	**0,91**	**1,13**

Źródło: Czeski Urząd Statystyczny, SLDB 2011, opracowanie własne

Najważniejsze zakłady przemysłowe regionu Jesenickiego

Obecnie, tylko w trzech przedsiębiorstwach przemysłowych pracuje ponad 250 osób. Największe przemysłowe podmioty gospodarcze, pod względem swojej działalności, należą do gałęzi przemysłu hutniczego i metalurgicznego. Przede wszystkim chodzi o firmę Česko-slezská výrobní a.s. z siedzibą w Zlatych Horach, która jest producentem kontenerów mieszkalnych i sanitarnych. Spółka została założona w 1993 roku i nawiązała na tutejszą tradycję produkcji przyczep kampingowych. Firma ta ma austriacki kapitał, a obecnie pracuje w niej ponad 320 osób. Dynamiczny wzrost zanotowała w latach 2003–2008, kiedy liczba zatrudnionych pracowników wzrosła ze 122 do 373 osób. Podobnie, jak większość przedsiębiorstw przemysłowych, w okresie kryzysu (szczególnie w 2009 roku), miała problemy sprzedażowe, które nie pozostały bez echa i spowodowały obniżenie ilości pracowników. Pod koniec 2009 roku pracowało w niej 219 osób. Firma zyskała również szereg zleceń (np. największą od Komitetu Organizacyjnego Igrzysk Olimpijskich w Soczi 2014).

Ponad 250 osób pracuje w supikovickim zakładzie produkcyjnym spółki ***Touax s r.o.*** (z francuskim kapitałem). Produkcja zorientowana jest w podobnym kierunku, jak w przypadku firmy Česko-slezská výrobní. Francuska spółka Touax z ponad 150 letnią tradycją, w 2007 roku, dzięki odsprzedaży firmy ***Warex s r.o.,*** uzyskała dywizję systemów modułowych (kontenerów). Przedsiębiorstwo produkcyjne ***Warex s r.o.*** (110 osób) z siedzibą w Javorniku zorientowane jest na projektowanie, produkcję oraz montaż hal przemysłowych oraz budynków montowanych ze

stalową konstrukcją nośną. Obie firmy, zarówno Touax, jak i Warex mają siedziby swoich central w Pradze.

Řetězárna a.s. ma swoją siedzibę w gminie Česká Ves. Została ona założona w 1894 roku. Produkcja łańcuchów w Českej Vsi ma już ponad stuletnią tradycję. W ramach wielkiej prywatyzacji fabryka łańcuchów w 1992 r. została sprywatyzowana, a od 1.1.1993r. ma formę spółki akcyjnej. W spółce tej dziś pracuje 262 pracowników, przeważnie w systemie dwu- i trójzmianowym. Głównym programem produkcyjnym firmy jest produkcja spawanych ogniwowych łańcuchów od średnicy 2 mm do 60 mm. Podobnie, jak wyżej wymienione przedsiębiorstwa, jest również ważnym eksporterem. Za granicę eksportuje ponad 70% swojej produkcji.

Slezský kámen a.s. Jeseník, po zaniku kopalń rudy, jest firmą o największej liczbie pracowników w branży górnictwa surowców mineralnych. Spółka zatrudnia 233 osób z tego 200 na terenie powiatu Jesenik. Slezský kámen to firma o wieloletniej tradycji – przemysł kamieniarski w regionie jesenickim jest znany już od ponad 160 lat. Obecnie spółka prowadzi 3 największe kamieniołomy granitowe w regionie jesenickim, oprócz tego prowadzi kamieniołomy ciemnego i jasnego marmuru, a także kamieniołom zielonego piaskowca godulskiego. Bardzo dobrze wyposażone warsztaty kamieniarskie w Mikulovicach i Zlatych Horach umożliwiają spełnienie praktycznie jakichkolwiek żądań klientów. Oprócz przetwórstwa własnych wydobywanych surowców, firma dysponuje również bogatą skalą kamienia przywożonego praktyczne z całego świata.

Przemysł chemiczny reprezentuje przede wszystkim firma ***Plastkon product s r.o.*** w Mikulovicach. Firma ta, pod koniec 2012 roku zatrudniała 163 osób. Produkcja zorientowana jest przede wszystkim na branżę ogrodniczą (samonawadniające skrzynki na kwiaty, doniczki, konewki i rozpylacze do podlewania roślin), produkuje również artykuły gospodarstwa domowego (artykuły kuchenne) oraz produkty do uprawiania sportów zimowych (bobsleje, sanie).

Polska firma ***Cranp-Kovo spol., s r.o.*** (była firma Eko-Vimar Orlański CZ) swój zakład produkcyjny ma w Javorniku (drugi zakład produkcyjny znajduje się w polskim Otmuchowie). Chodzi o znanego producenta ekologicznych kotłów na biopaliwo. Oprócz tego, firma ta produkuje również kotły na paliwa stałe oraz kotły gazujące na drewno. Firma ta w Javorniku zatrudnia 120 osób. Tę samą liczbę pracowników zatrudnia również największa maszynowa firma w regionie Jesenickim ***Ondřejovická strojírna a.s.*** (patrz badania przypadku).

Ostatnim przedsiębiorstwem przemysłowym w regionie, który zatrudnia ponad 100 pracowników, jest ***Omya CZ s r.o***. z siedzibą w Vápennej. Jest to spółka zależna firmy Omya GmbH Gummern (Austria), która jest częścią koncernu Omya AG, Oftringen (Szwajcaria). Koncern Omya należy do najważniejszych światowych producentów wkładów mineralnych z węglanu wapnia. Omya CZ s r.o. dziś jest największym producentem delikatnie mielonych wkładów oraz surowo sortowanych kruszyw na bazie węglanu wapnia w Republice Czeskiej. Produkcja w Vápennej została rozpoczęta już w 1967 roku (pierwotnie zakład Teramo należący do przedsiębiorstwa Rudné doly (Kopalnie rudy)).

Badania przypadku „Ondřejovická strojírna"

Jednym z przypadków dobrze prosperującej firmy przemysłowej w regionie jesenickim jest Ondřejovická strojírna a.s. Przedsiębiorstwo zlokalizowane jest w bezpośredniej bliskości czesko-polskiej granicy państwowej, w Salisowie, dzielnicy miasta Zlaté Hory, przy drodze łączącej Zlaté Hory i Mikulowice. Przedsiębiorstwo nawiązuje do tradycji produkcji maszynowej w tej okolicy, która sięga już XIX wieku. Obecnie zatrudnia około 120 osób (część z nich dojeżdża z Polski) i zorientowana jest na dokładna produkcja maszyn dla przemysłu petrochemicznego (produkcja zbiorników ciśnieniowych itd.). Rynkami zbytu produktów tej firmy są przede wszystkim: Rosja,

Białoruś, Ukraina, Kazachstan, a od niedawna również USA i Brazylia. Ze względu na orientację spółki na rynki wschodnie, nie stanowi dla niej problemu trudniejsza dostępność transportowa przez mur Jesioników. Przedsiębiorstwo w transporcie korzysta przede wszystkim z samochodów ciężarowych, kolej wykorzystywana jest raczej sporadycznie, np. do dostaw materiału. Choć spółka prosperuje dobrze, niedawno zadecydowano o przeniesieniu jej siedziby do Pragi. Przyczyną tego kroku było to, że z Pradze znajduje się przedstawicielstwo handlowe firmy, korzysta tu ona z usług prawnych i porad, ale również to, że w przeszłości doszło do konfliktu przedsiębiorstwa z Jesenickim Urzędem Skarbowym. Według dyrektora Stárka, podatki odprowadzone przez firmę nie trafiały z powrotem do regionu, co według niego nie było dobre. Dyrekcja Ondřejovickiej maszynowni jednak nie zastanawia się nad przeniesieniem produkcji do innego regionu, jak już zostało powiedziane, peryferyjna lokalizacja nie stanowi dla nich problemu, ponieważ rynek zbytu znajduje się daleko na wschód, a ponadto, z punktu widzenia logistyki, byłoby to prawie nierozwiązalne. Dużą rolę odgrywa tu również lokalny patriotyzm.

Najważniejszym problemem spółki nie jest więc dostępność transportowa, lecz niedostatek wykwalifikowanej siły roboczej w regionie (np. na daną pozycję w regionie kandyduje tylko jeden odpowiedni kandydat). Problemem jest również niezawodność siły roboczej oraz nastawienie dzisiejszego systemu oświaty, które wspiera raczej kierunki humanistyczne, co nie jest dobre dla przedsiębiorstwa maszynowego. Trudna jest również współpraca z Urzędem Pracy w Jeseniku, który podobno nie dokłada starań, aby kandydaci do pracy byli umieszczani w przedsiębiorstwie. Współpraca z UP w Bruntalu jest na lepszym poziomie, a urząd jest zdecydowanie bardziej aktywny. Spółka współpracuje z kilkoma szkołami: szkoły średnie w Jeseniku, Szkoły Wyższe w Ostrawie i Brnie – celem jest znalezienie i wychowanie odpowiednich kandydatów na pozycje w firmie, na które nie ma odpowiednich kandydatów. Stara się o implementację tematów prac licencjackich i dyplomowych do produkcji (np. logistyka spółki i planowanie produkcji z wykorzystaniem zasad fuzzy itp.). Problem fluktuacji pracowników spółka stara się rozwiązać poprzez system wynagradzania nie tylko według efektów pracy, ale również według przekazywania doświadczenia innym, poprzez kształcenie itd. Pracownicy zmuszeni są do awansu w rankingu firmowym, jeżeli dosyć pracownik nie spełnia dosyć twardych warunków awansu, może zostać ukarany, a powtórne nie spełnienie tych warunków, może prowadzić do rozwiązania umowy o pracę. Jednak, dzięki temu, spółka może wypłacać swym pracownikom ponadprzeciętne wynagrodzenia (w ramach kraju Ołomunieckiego).

Najważniejsze przedsiębiorstwa przemysłowe regionu bruntalskiego

Obecnie, największymi przedsiębiorstwami przemysłowymi w powiecie Bruntál są firmy: ***Osram Česká republika s r.o***. (produkcja cienkich drutów, spirali, display optic, cewek i komponentów do oświetlenia specjalistycznego) w Bruntálu oraz **AL INVEST Břidličná a.s.** (niegdyś Huty metali, produkcja opakowań, szczególnie z udziałem aluminium oraz folii do gospodarstw domowych, blach, tarcz i innych). W obu firmach zatrudnionych jest około 800 pracowników.

W regionie Krnovskim, największym przemysłowym pracodawcą jest firma ***Krnovské opravny a strojírny s r.o***. (następca Kolejowych warsztatów i maszynowni – Železniční opravny a strojírny), w której pracuje ponad 600 osób, to znaczy, taka sama ilość, jak pod koniec lat 80-tych zeszłego wieku. Krnovska firma pośród ŽOS w Republice Czeskiej, w okresie transformacyjnym i potransformacyjnym radziła sobie najlepiej. Spółka ta odnosi sukcesy w następujących dziedzinach:

- produkcja, renowacja, modernizacja i naprawy osobowych i towarowych wagonów kolejowych,
- produkcja, renowacja i modernizacja tramwajów,

- produkcja i naprawa historycznych pojazdów kolejowych,
- produkcja maszynowa części obrotowych, w tym hartowanie indukcyjne, konstrukcje spawane, produkcja odlewów dla przemysłu wagonowego.

Jeśli chodzi o ilość pracowników, drugim co do wielkości podmiotem jest Krnovska firma ***Bosh Termotechnika s r.o. Praha*** z zakładami produkcyjnymi w Krnovie i w Město Albrechtice (do 2007 r. Dakon). W obu zakładach pracuje razem ponad 300 osób. Spółka dominująca jest największym producentem techniki do ogrzewania powietrza i wody na świecie. W dziedzinie techniki grzewczej obejmuje ona marki takie jak Buderus, Dakon, Junkers i Bosch.

Z zakładów tekstylnych w regionie krnovskim zachował się jeden – ***PEGA-VEL, a.s.*** Krnov (przedsiębiorstwo byłego zakładu Stanislava Kostki Neumanna w Krnovie). Firma kontynuuje już 100 letnią tradycję produkcji galanterii tekstylnej na Śląsku. Głównymi artykułami produkowanymi obecnie są produkty galanterii tekstylnej, jak w zakresie bielizny i odzieży, tak i galanterii technicznej (np. taśmy izolacyjne, ogrodzenia elektryczne, pasy samochodowe itp.). Oprócz tego zajmuje się produkcją elastycznych dzianin i elastycznych nici owijanych. W krnowskiej fabryce tekstyliów zatrudnionych jest 260 osób.

Miasto Krnov należy do tych miast, którym udało się wybudować efektywne strefy przemysłowe. Strefa przemysłowa (Červený Dvůr) w Krnovie została zbudowana w 2006 roku, a dziś jest już wypełniona, dlatego w 2012 roku, rada miejska zadecydowała o rozszerzeniu strefy przemysłowej (Červený Dvůr II). Największym pracodawcą w I strefie przemysłowej jest spółka ***Erdrich Umformtechnik s r.o.*** (250 pracowników). Jest ona spółką zależną firmy Erdrich Umformtechnik GmbH&Co.KG z siedzibą w Badenii-Wirtembergii (Niemcy). Kluczową dyscypliną działalności krnovskiej firmy jest produkcja tłoczonych, zginanych i formowanych termicznie części i zestawów montażowych dla producentów systemów przemysłu samochodowego.

Największym przedsiębiorstwem przemysłu spożywczego w regionie krnovskim jest spółka ***Kofola, a.s.*** W 1993 r. rodzina Greka Kostasa Samarasa kupiła fabrykę oranżady należącą do przedsiębiorstwa państwowego Nealko Olomouc w Krnovie i rozpoczęła produkcję napojów gazowanych pod pierwotną nazwą SP Vrachos s r.o. W 2000 roku firma połączyła swój program produkcyjny z napojem Kofola, kiedy zawarła umowę licencyjną na jego rozlew z opawską firmą farmaceutyczną firmy Ivox (pierwotnie Galena), ówczesnym właścicielem marki. Oprócz Kofoli, spółka produkuje i sprzedaje wody mineralne, słodkie oranżady, soki owocowe i warzywne. Spółka Kofola jest częścią grupy kapitałowej Kofola, jednego z największych producentów napojów bezalkoholowych z siedmioma zakładami produkcyjnymi na czterech rynkach Europy Środkowej i Wschodniej. Firma w Republice Czeskiej łącznie zatrudnia 700 osób, z czego w Krnowie 210.

W pozostałych przedsiębiorstwach przemysłowych w regionie Krnovskim liczba pracowników już nie sięga granicy 200 osób. Pierwotna branżowa specjalizacja regionu na produkcję tekstylną i maszynową, po 1989 roku zmieniła się na rzecz zdywersyfikowanej produkcji przemysłowej.

Usługi

Badany obszar, pod koniec lat 80-tych, należał do regionów Republiki Czeskiej z mało rozwiniętą branżą usług. To również miało wpływ na strukturę zatrudnienia. W 1991 roku udział zatrudnionych w usługach, jak w powiecie Jeseník, tak w powiecie Bruntál, wahał się około 36%, kiedy ogólnokrajowa średnia wynosiła 43%. Jednak i ta wartość była wyraźnie z tyłu za rozwiniętymi gospodarkami rynkowymi. Decydującą zmianą strukturalną w okresie transformacji stało się zwalnianie pracowników z sektorów produkcyjnych gospodarki, w których panowało „nadza-

trudnienie", na rzecz sektora nieprodukcyjnego, czemu towarzyszyło powstanie bezrobocia. (GaREP 1998)

Tabela 8 Udział zatrudnienia w tercjalnym sektorze gospodarki (%)

Obszar	Rok		
	1991	2001	2011
powiat Jeseník	35,6	50,8	62,5
powiat Bruntál	36,5	48,1	54,9
Republika Czeska	42,8	54,5	61,3

Źródło: Czeski Urząd Statystyczny, SLDB 1991, 2001, 2011, opracowanie własne

Spis powszechny z 2001 roku ukazał, że w regionie jesenickim udział zatrudnionych w tercjalnym sektorze gospodarki już był wyższy, niż w sektorach produkcyjnych, a w regionie bruntalskim w sektorze tym pracowało już 50 % zatrudnionych. W całej Republice Czeskiej w usługach pracowało w tym okresie już 54,5% zatrudnionych. Świetne warunki naturalne sprzyjające ruchowi turystycznemu w regionie jesenickim znalazły odzwierciedlenie we wzroście liczby osób zatrudnionych w branżach związanych z ruchem turystycznym (szczególnie turystyka uzdrowiskowa). Udział osób pracujących w usługach w powiecie jesenickim w ciągu kolejnych dziesięciu lat nie tylko przekroczył granicę 60%, ale również był wyższy, niż w całej Republice Czeskiej. Bruntál jednak nadal pozostaje w tyle za średnią krajową. Wyżej wymieniony rozwój potwierdzają również obliczone współczynniki specjalizacji branżowej. W powiecie Jeseník współczynnik specjalizacji dla branży hotelów i restauracji przekroczył wartość 1,50.

Tabela 9 Liczba osób zatrudnionych w tercjalnym sektorze i współczynniki specjalizacji na dzień 26. 3. 2011

Gałąź	Ilość		Współczynnik specjalizacji	
	Jeseník	Bruntál	Jeseník	Bruntál
Handel	1 767	3 982	0,88	0,83
Hotele i restauracje	962	1 541	1,54	1,03
Transport i połączenia komunikacyjne	177	2 746	0,90	0,88
Finanse	329	756	0,68	0,65
Usługi dla firm	1 237	2 528	0,70	0,59
Administracja publiczna i obrona	1 442	3 027	1,25	1,09
Oświata	1 442	3 080	1,21	1,08
Służba zdrowia i opieka socjalna	1 702	3 686	1,31	1,18
Inne usługi	858	1 654	0,99	0,79
III. sektor razem	**10 917**	**23 000**	**1,02**	**1,00**

Źródło: Czeski Urząd Statystyczny, SLDB 2011, opracowanie własne

Między gałęziami z dosyć wysokim współczynnikiem specjalizacji, w obydwu powiatach, należą służba zdrowia i opieka socjalna. Trochę niższy współczynnik wykazały branże oświata i administracja publiczna. Odwrotnie, w badanym regionie nie są dostatecznie rozwinięte branże

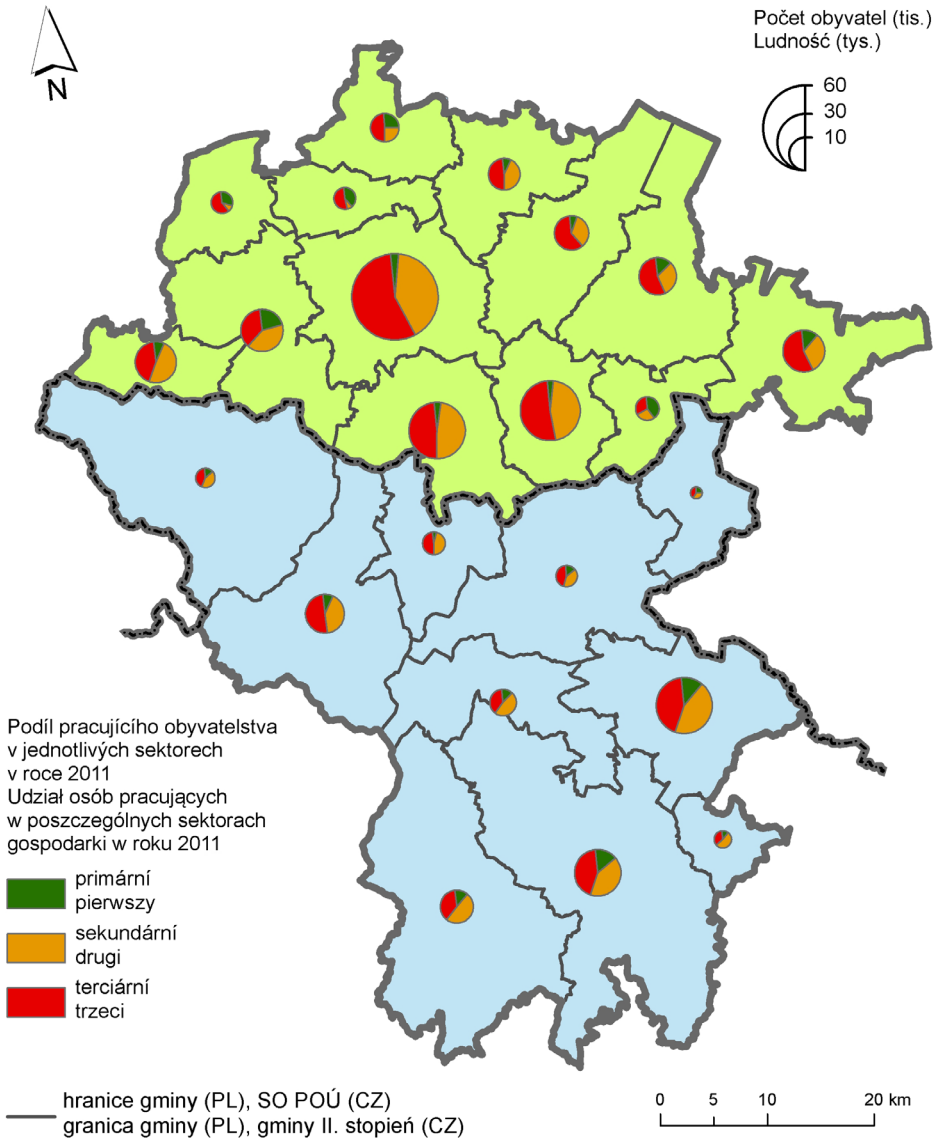

Rysunek 29 Udział osób pracujących w poszczególnych sektorach gospodarki w roku 2011

Źródło: ČSÚ, SLDB 2011: Definitivní výsledky; GUS. Local Data Bank: Census 2011 – Population, Podkladová data: ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2014, Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej (CODGiK), 2014.

usług, które najczęściej są motorem gospodarki rozwiniętych regionów. Chodzi o wewnętrznie różnorodną branżę „usługi dla firm", która obejmuje badania i rozwój, także usługi finansowe.

Wymienionemu rozwojowi odpowiada również kolejność największych pracodawców w dziedzinie usług w powiatach Jeseník i Bruntál. W regionie jesenickim największym podmiotem gospodarczym jest firma ***Priessnitzovy léčebné lázně a.s.*** Jeseník, w którym pracuje prawie 350 osób, czyli więcej, niż w największym przedsiębiorstwie produkcyjnym tego regionu. Trochę mniejszym pracodawcą (300 osób) jest szpital ***Jesenická nemocnice spol. s r.o.*** W powiecie Bruntál, ośrodek ***Sdružené zdravotnické zařízení Krnov*** zatrudnia 800 osób w Krnovie, Město Albrechtice i Dvorcach. Szpital ***Podhorská nemocnice*** działa w dwóch filiach: w Bruntálu i Rýmařovie i pracuje w nim około 270 osób. Granica 250 pracowników, pod koniec 2012 roku, została przekroczona w jeszcze jednym przypadku (Urząd Miasta Krnov).

Badania przypadku „Rychlebské stezky" („Szlaki rychlebskie")

W gminie Černá Voda, w ostatnich latach doszło do realizacji unikalnego projektu, którym są Szlaki rychlebskie. Chodzi o specjalne okrężne trasy zbudowane dla rowerów górskich. Idea powstania szlaków pochodzi od Pavla Horníka, który podobne przedsięwzięcia znał z Wielkiej Brytanii, konkretnie z Walii i wierzył, że projekt może zadziałać również w środowisku czeskim. Idea Pavla Horníka na początku była krytykowana zarówno przez leśniczych, jak i przez byłego sołtysa. Zdecydował, że będzie kandydować na pozycję sołtysa, między innymi dlatego, aby mógł łatwiej zrealizować swój projekt budowy tras rowerowych. Zyskał on zaufanie wyborców (wybory 2010), a po mniejszych problemach projekt szklaków udało się zrealizować. To jasno ukazuje fakt, że sołtys jest najważniejszym graczem w rozwoju gminy, a kiedy ma on dobrą wizję i jest wystarczająco silną osobistością, może zrealizować swój plan. Trasy rowerowe w tym roku ukończyły już czwarty sezon swojego istnienia. Projekt tras od początku działał na bazie organizacji non-profit, a również dziś stawia na zaangażowanie grupy „bikerów" w różnych dobrowolnych imprezach i pracach sezonowych. Ważna jest również rola sieci społecznych, ponieważ grupa „bikerów" jest aktywna szczególnie na facebooku, a informacje na temat podobnych dobrowolnych impreza, aktualności czerpią, oprócz stron internetowych tras, również z profilu na facebooku. W tegorocznych dobrowolnych pracach związanych z konserwacją tras rowerowych przed zimą, w ciągu weekendu 2–3 listopada 2013, udział wzięło 69 wolontariuszy. Wszystkie zarobione pieniądze inwestowane są w naprawę i rozszerzanie tras.

Na wiosnę 2013 roku, Pavel Horník przekazał funkcję sołtysa dotychczasowemu zastępcy sołtysa Peterowi Viazaničkowi, aby mógł w pełni poświęcić się szlakom. Dlaczego Szlaki rychlebskie są udanym projektem i co roku rośnie liczba odwiedzających je turystów? Powodów jest kilka, a odpowiedź na to pytanie jest bardziej kompleksowa. Podobne trasy rowerowe znajdują się i nas tylko w Górach Jizerskich, Singltrek pod Smrkiem. Kolejne znajdują się w fazie przygotowań na Vysočinie. Chodzi więc o niepowtarzalny projekt. Szlaki rychlebskie, oprócz tego, nie są klasycznymi drogami dla rowerów z punktu A do punktu B, których istnieją tysiące kilometrów. Chodzi raczej o zamknięte okręgi, które oferują dreszczyk adrenaliny związany z jazdą na rowerze górskim z pełną amortyzacją.

Okręgi mają różny stopień trudności i oferują zabawę zarówno doświadczonym, jak również mniej doświadczonym kolarzom. Ten rodzaj kolarstwa uprawia coraz więcej ludzi, który, dla tej zabawy, chętnie przemierzają nawet setki kilometrów. Dzięki dobrej promocji, o projekcie tym dowiedzieli się również kolarze z polskiej strony granicy, dzięki czemu trasy odwiedza coraz więcej Polaków.

Ponieważ do Černej Vody, w ramach Republiki Czeskiej, z większości miejsc (większych miast), może za wyjątkiem Opavy, jest bardzo daleko, większość kolarzy jeździ do Černej Vody

np. na cały weekend, przy czym tu nocuje. W ten sposób, pozorne mankamenty związane z pozycją peryferyjną, stają się korzyściami, ponieważ Szlaki rychlebskie wiążą na siebie towarzyszące usługi związane z ruchem turystycznym. Doszło do rozwoju restauracji i możliwości noclegów, pralni itp. Szacunkowo chodzi o trzydzieści nowych miejsc pracy. Zamknięte w latach minionych pensjonaty znów zostały otwarte i wyremontowane, a mieszkańcy wynajmują również pokoje w swoich domach. Grupa kolarzy przyjeżdża również poza sezonem, np. w 2012 roku, w okresie sylwestrowym, w gminie nie pozostało jedyne wolne łóżko.

W związku z tym należy ogólnie wziąć pod uwagę problematykę ruchu turystycznego w regionie jesenickim i jako kontrast postawić duże projekty turystyczne (np. projekt narciarskiej trasy zjazdowej w Koutach nad Desną, czy przygotowywany Aquapark w Jeseníku). Projekty te wymagają dużych inwestycji z długim okresem zwrotu, kiedy Szlaki rychlebskie zostały wybudowane za kilka milionów koron czeskich, a odwiedza je podobna ilość ludzi, jak trasę zjazdową w Koutach nad Desną, Oprócz tego mają one o wiele dłuższy sezon – prawie 9 miesięcy w roku – kiedy można z nich korzystać. Nasuwa się zatem pytanie, czy droga do rozwoju regionu nie prowadzi, między innymi, czy przede wszystkim, przez podobnie dobrze przemyślanych mniejszych projektach ruchu turystycznego?

Dziedzictwo wydobywania złota

W ramach regionu jesenickiego istnieje szereg miejsc, które mają ukryty potencjał rozwoju podobnych czynności. Jednym z nich jest np. teren byłych Kopalń rudy w Zlatych Horach. Do zaprzestania stratnego wydobywania rud polimetalicznych doszło tu w latach 90-tych XX wieku, a kopalnie stopniowo zostały zamknięte. Górnictwo rudy polimetalicznej już przez wiele laty było stratne, a mimo to, w latach 80-tych planowano rozpoczęcie, po 2000 roku, wydobycia złota. Jego zasoby są dosyć duże, a przy dzisiejszej cenie złota na rynkach światowych, prawdopodobnie, wydobycie byłoby opłacalne. Problem w tym, że po ukończeniu wydobycia w latach 90-tych, demontowano i usunięto wszelką infrastrukturę potrzebną do prowadzenia górnictwa. Jej nowa instalacja byłaby niezwykle kosztowna.

Nasuwa się jednak możliwość wykorzystania przestrzeni górniczych w ruchu turystycznym. Część przestrzeni wykorzystuje sanatorium Edel do speleoterapii, jednak większość korytarzy nie jest wykorzystywana. Przy czym chodzi o przestrzenie o łącznej długości 150 km, które dzięki swoim profilom, umożliwiały przejazd samochodów ciężarowych. Przestrzenie te można by było wykorzystać np. do uprawiania sportów ekstremalnych (skoki na bungee, ekstremalny zjazd na rowerach górskich, czynności w ramach team buildingów itp.).

Samorząd miasta Zlaté Hory jest świadom tego dziedzictwa i inwestuje w ruch turystyczny. Udało się m.in. zrealizować projekt Skansenu rudy złota i ścieżki edukacyjnej „Údolí ztracených štol“ (dolina straconej kopalni). W 2010 roku w Zlatych Horach przebiegały mistrzostwa świata w płukaniu złota z dużym uczestnictwem zawodników z całego świata. Jednak w branży ruchu turystycznego należy ciągle wprowadzać nowości, aby zabezpieczyć ciągłe zainteresowanie turystów. Taką możliwość daje rozszerzenie oferty „dziedzictwa wydobywania złota” na przestrzenie podziemne, tak, jak zostało powiedziane wyżej. To jednak wymaga przystąpienia do projektu inwestora prywatnego.

5.3 Ruch turystyczny, jako potencjał rozwoju regionu

Ruch turystyczny reprezentuje i rozumiany jest, jako ważny potencjał rozwojowy dla lokalnej ekonomiki, a szczególnie w regionach, gdzie w przeszłości doszło do spadku możliwości zatrudnienia w innych branżach. To dotyczy również badanego obszaru leżącego wzdłuż granicy polsko-czeskiej. Tak, jak w innych ekonomikach, tak w ekonomice regionów przygranicznych, po 1989 roku doszło do ważnych zmian strukturalnych, które miały wyraźny wpływ na strukturę zatrudnienia i na wzrost bezrobocia. Z czeskiej strony granicy chodziło szczególnie o zniżenie działalności górniczej w regionie Zlatych Hor. W 1992 roku zakończono tu również wydobycie złota i metali kolorowych w regionie Zlatych Hor (np. miejscowość górnicza Janov), w związku z czym doszło również do wzrostu bezrobocia. Jednocześnie jednak doszło do osłabienia innych sektorów ekonomiki, w których mogliby się zatrudnić zwolnieni pracownicy dzięki dojazdom do pracy. Chodziło szczególnie o osłabienie innych „wrażliwych" dziedzin gospodarki – rolnictwo, przemysł tekstylny i odzieżowy w regionach jesenickim i krnovskim. Był to skutek liberalizacji handlu zagranicznego oraz możliwości importu taniej odzieży i tekstyliów szczególnie z krajów azjatyckich. Doszło również do likwidacji ośrodków wojskowych i garnizonów wojskowych (np. duży garnizon wojskowy w Mikulovicach). Jeśli zaś chodzi o rolnictwo, doszło do wyraźnego zniżenia dotacji do produkcji rolniczej. Ucierpiały na tym szczególnie obszary górskie i podgórskie, gdzie doszło do najwyraźniejszego spadku zarówno produkcji, jak i zatrudnienia w rolnictwie. Przy czym te wszystkie dziedziny, do początku lat 90-tych stanowiły podstawę tutejszej gospodarki. Dzięki gorszej dostępności transportowej oraz istnieniu względnie źle dostępnej polsko-czeskiej granicy państwowej, dużej odległości od rozwiniętych rynków zachodnich oraz względnie niskiej kwalifikacji tutejszej siły roboczej, tereny te nie są atrakcyjne dla inwestorów zagranicznych, którzy mogliby wykorzystać tutejszą względnie tanią siłę roboczą. Z polskiej strony sytuacja jest bardzo podobna. Również region prudnicki i nyski, podobnie jak region bruntalski i krnowski, należą do obszarów o największym stopniu bezrobocia w Polsce, a przyczyną takiego stanu również są zmiany struktury ekonomicznej po 1989 roku, szczególnie zaś spadek zatrudnienia w gałęziach wrażliwych pod względem strukturalnym. Poziom bezrobocia jest tu jeszcze wyższy, niż z czeskiej strony granicy. To wszystko jest powodem, dlaczego już od lat 90-tych, ruch turystyczny uznawany jest za przynajmniej częściowe rozwiązanie strukturalnych problemów ekonomicznych tego regionu pogranicznego. W rozmowach z burmistrzami i innymi autorytetami lokalnymi, ludzie ci są świadomi tego, że ruch turystyczny nie może rozwiązać wszystkich problemów regionu i że stanowi on tylko niewielką część rozwiązania. Jednak dość często ich nadzieja zupełnie polega na rozwiązaniu od zewnątrz (np. przyjście dużego inwestora, państwowe programy dotacji itp.), a nie biorą oni pod uwagę wewnętrznego potencjału rozwojowego, do którego niewątpliwie należy właśnie rozwój ruchu turystycznego.

Analiza potencjału ruchu turystycznego

Ze wcześniejszych analiz stosunków transgranicznych wynika, że pod względem potencjału, ale również pod względem realizowanego zainteresowania ruchem turystycznym, większy potencjał ma czeska strona granicy, która z przyczyn naturalnych oraz kulturalno-historycznych, ma też lepiej rozwiniętą infrastrukturę ruchu turystycznego. Jednocześnie również przeprowadzone badania ankietowe wykazały, że jednym z najważniejszych powodów wizyt Polaków w Czechach jest właśnie ruch turystyczny (Rys. 30). Jednak potencjał ruchu turystycznego jest względnie wyważony i do znacznego stopnia się uzupełnia.

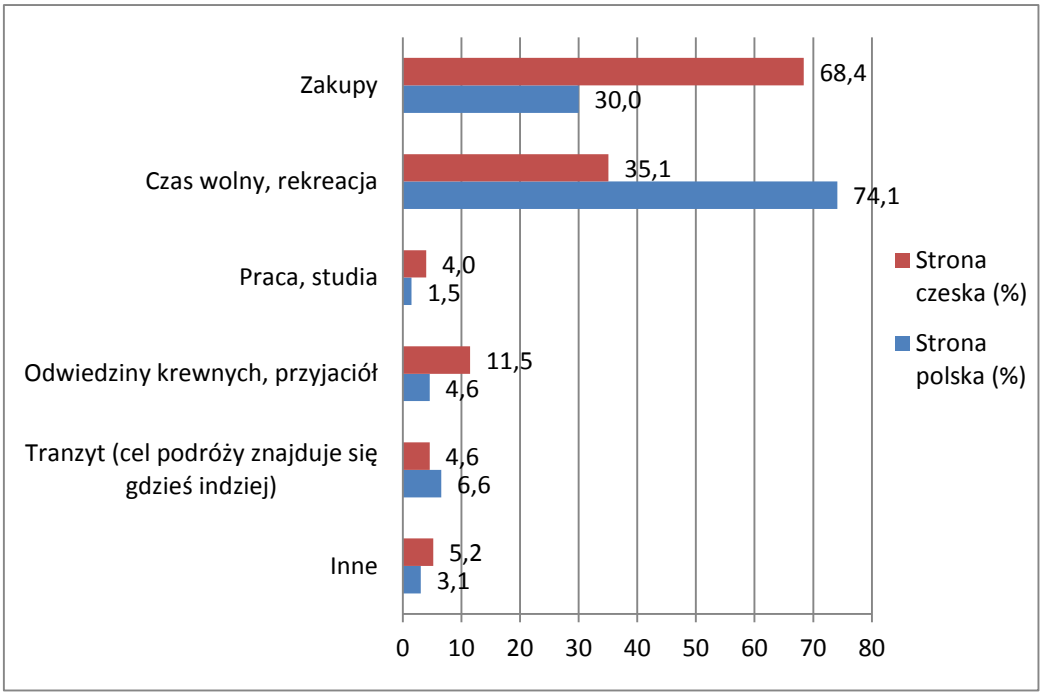

Rysunek 30 Najważniejsze powody wizyt polskiej i czeskiej strony granicy
Źródło: Ptáček, Mintálová (2012)

Naturalne uwarunkowania ruchu turystycznego

Pod względem oceny naturalnych uwarunkowań ruchu turystycznego należy podkreślić szczególnie następujące rysy:

- Względnie większa atrakcyjność ze strony czeskiej
- Uwarunkowania geologiczne i geomorficzne: Zlaté Hory, Głuchołazy: miejscowości górnicze, pozostałości i zabytki górnicze, morfologia krajobrazu (Góry Opawskie, Zlatohorská vrchovina), obszary chronione – parki naturalne, obszar chroniony i bezpośrednie sąsiedztwo Parku Krajobrazowego Jeseníky
- Warunki klimatyczne i hydrologiczne: sanatorium Głuchołazy, turystyka zimowa i letnia (narciarstwo ze strony czeskiej – np. ośrodek narciarski Příčná odwiedzany jest przede wszystkim przez turystów z Polski)

Z punktu widzenia innych atrakcji naturalnych należy podkreślić ich wyraźny potencjał, jak również potencjalne wykorzystanie dla celów turystycznych szczególnie w przypadku krajobrazu, zabytków naturalnych, drobnych zabytków sakralnych i wojskowych. Ważne będzie ich odnowienie oraz wykorzystanie, jak również promocja w miękkich formach ruchu turystycznego (turystyka rowerowa, piesza, konna, pobyt na farmach...).

Kulturalno-historyczne uwarunkowania ruchu turystycznego

Z punktu widzenia oceny kulturalno-historycznych uwarunkowań ruchu turystycznego należy podkreślić przede wszystkim następujący potencjał badanego obszaru:

- Zabytki kulturalno-historyczne: twierdze, zamki, miejskie strefy zabytkowe (Prudnik, Zlaté Hory, Głuchołazy), potencjał promowania wspólnej historii, stylów architektonicznych itp.
- Ośrodki kulturalne i imprezy towarzyskie: festiwale, ożywienie tradycji, rzemiosła tradycyjne, odnowienie tradycji (np. kuchnia, produkty lokalne i ich branding)

Ośrodki noclegowe i gastronomiczne

Jeśli chodzi o bazę materialno-techniczną ruchu turystycznego, z punktu widzenia ilości, można powiedzieć, że jest ona bardziej rozwinięta ze strony polskiej (Góry Opawskie, Głuchołazy, Prudnik). W dużym stopniu spowodowane jest to położeniem obszaru. Z czeskiej strony wszystkie ważniejsze ośrodki znajdują się poza badanym terenem, a największa ich ilość znajduje się tylko w Zlatych Horach (związane z turystyką zimową i górską). Jeśli chodzi o jakość i ceny usług, sytuacja jest podobna na obu stronach granicy. Jeśli chodzi o infrastrukturę towarzyszącą oraz transportową, która umożliwia wykorzystanie wizyt, dostępność jest lepsza ze strony polskiej. Oprócz tego, dla czeskich turystów, dosyć szerokie są „pośrednie możliwości" na terenie Jesionika. W celu poprawy wizyt ze strony polskiej ważna jest bliskość większych centr populacji (Nysa, Prudnik, ale również Opola i aglomeracji katowickiej), a także względnie mniejsza atrakcyjność potencjału naturalnego ze strony polskiej.

Ocena uwarunkowań rozwoju ruchu turystycznego na badanym obszarze

W ramach oceny uwarunkowań rozwoju ruchu turystycznego na badanym obszarze należy powiedzieć, że teren ten dysponuje względnym dostatkiem warunków dla jego dalszego rozwoju (szczególnie chodzi o naturalne, społeczne kulturalne). Większe braki można jednak znaleźć w uwarunkowaniach materialno-technicznych. Szczególnie chodzi tu o jakość i kompleksowość oferowanych usług. Przedsiębiorcy na obszarze muszą uświadomić sobie, że poddani są ostrej konkurencji sąsiednich, często bardziej atrakcyjnych i lepiej dostępnych regionów. Dlatego pojawia się tu konieczność wzmocnienia współpracy instytucji między gminami w regionie, szczególnie zaś współpracy instytucji w skali transgranicznej. Tu bardzo dobrze może wpłynąć współpraca w ramach Euroregionu Pradziad. Zaletę stanowią warunki komplementarne i warunki ruchu turystycznego oraz ilość potencjalnych odwiedzających, kiedy, szczególnie czeska strona, może profitować ze swych warunków naturalnych i morfologicznych (zarówno letni, jak i zimowy sezon), a strona polska, dzięki sanatoriom (Głuchołazy) oraz dzięki miejskiemu ruchowi turystycznemu (Prudnik) zabezpiecza również relatywny całoroczny dopływ turystów.

Zaletą jest możliwość czerpania dotacji ze środków UE. Do teraz, w ramach środków EFS, zrealizowano cały szereg wspólnych projektów, np. na rozwój infrastruktury, połączenia obszarów, ale według nas w przyszłości należałoby się bardziej skoncentrować na wsparciu tzw. miękkich form ruchu turystycznego, które mogłyby w poszczególnych gminach odkryć ich jeszcze niewykorzystany potencjał.

Obecnie potencjał wykorzystania w miękkich formach ruchu turystycznego znajduje się w stadium początkowym. Największego problemu, jeśli chodzi o rozwój ruchu turystycznego, można dopatrywać się w niższym poziomie ludzkiego kapitału, niższym poziomie przedsiębiorczości i w większym stopniu polegania na pomocy z zewnątrz regionu. Zaletami regionu w związku z rozwojem tzw. miękkiego ruchu turystycznego są: dziedzictwo przemysłowe i kulturalne (tradycja, architektura...), uzdrowiska, agroturystyka, turystyka konna, dalszy rozwój turystyki rowerowej, dalszy rozwój i rozbudowa szlaków edukacyjnych. To można osiągnąć poprzez lepsze wykorzystanie potencjału kulturalno-historycznego.

Zalecenia związane ze wsparciem rozwoju ruchu turystycznego i analiza SWOT

Kluczową dla dalszego rozwoju ruchu turystycznego jest szczególnie jego wsparcie instytucjonalne i finansowe, a także współpraca między gminami – także w skali transgranicznej. Chociaż w przyszłym okresie programowania 2014–2020 będzie kładziony większy nacisk na skoordynowane projekty, to, z punktu widzenia wsparcia instytucjonalnego, odpowiednim wydaje się utworzenie grupy roboczej do spraw koordynacji rozwoju ruchu turystycznego, najlepiej na platformie Euroregionu Pradziad. Współpraca ta zapewniłaby skoordynowane podejście w aspektach przyznawania dotacji, programów operacyjnych oraz specyfik wsparcia ruchu turystycznego na obszarach pogranicznych. Oceniony by został potencjał poszczególnych gmin oraz znaleziony by został ich ukryty potencjał, szczególnie na płaszczyźnie miękkich form ruchu turystycznego. Więcej mniejszych, wzajemnie powiązanych projektów może w efekcie przynieść lepsze wyniki. Bardzo ważne w tym kontekście jest oczywiście również wsparcie prowadzenia działalności gospodarczych związanych z ruchem turystycznym, wymiana doświadczeń jak między szkołami średnimi, tak i poszczególnymi firmami. Właśnie one i ogólnie wzięty potencjał wewnętrzny regionu są właśnie kluczowymi czynnikami w rozwoju ruchu turystycznego w regionie.

Analiza SWOT:

Mocne strony (Strengths)	**Słabe strony (Weaknesses)**
warunki naturalne, dosyć dobra infrastruktura, podobieństwo kulturalne i językowe, komplementarna struktura potencjału ruchu turystycznego	niekorzystna sytuacja demograficzna, niski poziom działalności gospodarczej, wysoki poziom bezrobocia, słaba współpraca instytucjonalna w dziedzinie ruchu turystycznego i w innych aspektach lub jej całkowity brak, struktura ośrodków (albo tańsze i niewystarczająco wyposażone, albo drogie), niskie wykorzystanie potencjału kulturalno-historycznego
Możliwości (Opportunities)	**Ryzyka (Threaths)**
możliwość wykorzystania istniejących struktur (Euroregion Pradziad, stowarzyszenie gmin, LGD), utworzenie wspólnej strategii rozwoju ruchu turystycznego i zwiększenie nacisku na transgraniczne rozwiązanie problemu, skoordynowane czerpanie dotacji ze środków UE oraz Cele3, zatrzymanie aktywnych ludzi w regionie, rozwój nowych, a szczególnie miękkich form turystyki, wspólna marka regionu (branding): strategia WIN-WIN	odpływ młodych, wykształconych ludzi, kontynuacja nieskoordynowanego, często konkurencyjnego środowiska między gminami, również w skali transgranicznej, ustanawianie nierealnych celów związanych z rozwojem ruchu turystycznego, zmiany preferencji odwiedzających spoza regionu

Źródło: projekt własny autorów

Reasumując obecny stan oraz potencjał rozwoju ruchu turystycznego, na podstawie własnych badań terenowych oraz analiz, opracowaliśmy analizę SWOT, w której staraliśmy się zwrócić

uwagę na najważniejsze czynniki z punktu widzenia mocnych i słabych stron (stan obecny) oraz możliwości i ryzyka (scenariusze możliwe w przyszłości).

5.4 Transport i infrastruktura techniczna

a) Region jesenicki

Obszar administracyjny GRK Jeseník, pod względem transportu, należy do najbardziej problematycznych pod względem dostępności regionów w Republice Czeskiej. Od reszty republiki jest on oddzielony masywem Wysokiego Jesionika i Masywem Śnieżnika. W zapewnieniu jakościowego połączenia transportowego największy udział mają przyczyny orograficzne. W przeszłości ważne pod względem transportowym północne połączenia z obszarem Śląska, w okresie bezpośrednio po II wojnie światowej, zostały gwałtownie przerwane poprzez wysiedlenie przeważnie niemieckiej populacji oraz poprzez nową organizację polityczną Europy (granica państwowa z Polską). Do ich odnawiania dochodzi bardzo powoli.

Niska gęstość zaludnienia jest powodem trudniejszego zapewnienia dostępności transportowej nawet w ramach samego regionu. W porównaniu z pozostałymi częściami kraju, obciążenie sieci ulic jest względnie niskie, a pod względem ilości pojazdów, wszystkie obserwowane drogi są wystarczające pomimo zwiększającej się intensywności ruchu. Optymalne nie jest to, że większość głównych dróg w długich odcinkach prowadzona jest przez miejscowości. Niedostateczne połączenie regionu jesenickiego z resztą kraju powinna poprawić praktycznie zupełnie nowa droga I/44 z układem dwupasmowym ze skrzyżowaniami z drogami innych kategorii. Do długoterminowo rozważanego tunelu pod Przełęczą Czerwonogórską, za gminą Horní Domašov, nawiąże odcinek Bělá pod Pradědem – Mikulovice o długości 25 km prowadzony na nowym miejscu na wschód od obecnej trasy, przy Písečnej dojdzie do skrzyżowania, a niedaleko lotniska Mikulovice trasa nawiązywać będzie do już zbudowanej obwodnicy Mikulovic. Osią sieci kolejowej regionu jest tor Hanušovice – Jeseník – granica państwowa – Głuchołazy (Polska), która została otwarta już w 1888 roku. Później zostały od niej poprowadzone lokalne tory z Mikulovic do Zlatych Hor i z Dolnej Lipovej (dziś Lipová-Lázně) do Bernartic u Javorníka z rozgałęzieniami do Vidnavy i Javorníka na Śląsku. Kolejowe przejścia graniczne z sąsiednimi Prusami zbudowane były w Bernaticach, Vidnvavie i w Mikulovicach, do dzisiejszych czasów zachował się jednak tylko ostatni z wymienionych. W 2006 roku, po skomplikowanych negocjacjach, zostały one znowu otwarte dla międzynarodowego transportu osobowego (od grudnia 1948 roku dozwolony był tylko transport towarowy oraz transport osobowy uprzywilejowany do Jindřichova na Śląsku). Wszystkie tory w regionie jesenickim są jednotorowe i niezelektryfikowane. Niski poziom osiedlenia i działań gospodarczych, jak również pozycja marginalna regionu nie dają zbyt dużo szans na dalszy rozwój przestrzenny sieci kolejowej. W przyszłości należy zatem skupić się na zachowaniu istniejących torów.

Wszystkie gminy wyposażone są w wodociągi publiczne, połowa miejscowości wyposażona jest kanalizacją z oczyszczalnią ścieków, większość gmin jest również gazyfikowana. Dochodzi do wykorzystywania alternatywnych źródeł energii – elektrownie wietrzne znajdują się na terenie gmin Ostružná i Velká Kraš oraz małe elektrownie wodne na rzece Bělej i innych.

Szansą jest wybudowanie tunelu pod Przełęczą Czerwonogórską, co przyniesie ze sobą wyraźną poprawę połączenia z resztą kraju ołomunieckiego i z miastem wojewódzkim. Poprawa działania zintegrowanego systemu transportowego kraju ołomunieckiego i alternatywne rozwiązania

obsługi transportowej mniejszych miejscowości przez transport publiczny zachowają standard dostępności możliwości zatrudnienia i usług dla mieszkańców.

Brak rozwiązania wyżej wymienionych problemów, ograniczanie remontów i modernizacji sieci transportowej, niewystarczające połączenie transportowe oraz niewystarczający rozwój dalszej infrastruktury technicznej może prowadzić do dalszego zacofania regionu.

b) Region Krnovski

OA GRK Krnov wprawdzie należy do regionów pogranicznych, ale połączenie go z resztą republiki i w kierunku sąsiedniej Polski można ocenić, jako dostateczne.

Jeśli chodzi o infrastrukturę transportową, należy podkreślić mocne strony, takie jak dobre powiązanie regionu krnovskiego z centralną częścią kraju morawsko-śląskiego z połączeniem z północno-południowym europejskim korytarzem transportowym (VI. Multimodalny korytarz transportowy – gałąź B) o warunkach geograficznych korzystnych dla przebiegu tras transportowych przez bramę morawską. Ze względu na realne objętości transportu istnieje tu względnie wysoka ilość przejść granicznych. Istnieje tu dosyć dobrze rozwinięta sieć publicznego transportu autobusowego oraz publicznego transportu kolejowego. Istnieją tu również dobre warunki dla rozwoju transportu rowerowego. Do głównych możliwości należy względnie dobra dostępność kraju i połączenie z siecią dróg szybkiego ruchu oraz lepsze połączenie infrastruktury transportowej z aglomeracją górnośląską w Polsce.

Dalej jest to poprawienie jakości przejść granicznych dla transportu drogowego i kolejowego. Ogólnie, możliwość ta jest postrzegana we współpracy ze stroną polską. Do słabych stron należy brak dobrego połączenia regionu krnowskiego z siecią polskich i czeskich autostrad, zły stan głównych dróg sieci – dróg I/57 i I/45 oraz zły stan techniczny państwowych i regionalnych torów kolejowych. Do pewnego stopnia limitujący jest również niewystarczająca liczba przejść granicznych działających bez ograniczeń. W regionie osoblaskim brakuje dróg prowadzących do lokalnych połączeń transgranicznych. W przyszłości, jako największe ryzyko, można oznaczyć opóźnienia w budowie i modernizacji najważniejszych dróg, niewystarczającą koordynację budowy ze stroną polską, erozję transportu publicznego, która prowadziłaby do dalszej peryferyzacji obszarów marginalnych (region osoblaski) oraz do wzrostu indywidualnego transportu samochodowego z negatywnym wpływem na środowisko naturalne.

Jeśli chodzi o pozostałą infrastrukturę techniczną, można ją nazwać dosyć jakościową i dostępną. Dostawa wody pitnej i podłączenie mieszkańców do kanalizacji publicznej prowadzonej do oczyszczalni ścieków znajduje się powyżej średniej w województwie (kraju). Zarówno Krnov, jak i Město Albrechtice dysponują wysokiej jakości, nowoczesnymi oczyszczalniami ścieków z wystarczającą pojemnością. Oczywiście, system kanalizacji potrzebowałby rozszerzenia oraz modernizacji, w niektórych gminach (szczególnie do 2000 mieszkańców) brakuje oczyszczalni ścieków, co prowadzi do zanieczyszczenia niektórych cieków wodnych (Osoblaha, Hrozová, Prudnik, Sádecký potok i Čižina). Dostawa energii elektrycznej oraz pokrycie terenu są bezproblemowe. Jeżeli chodzi o dostawę gazu i ciepła, są tu duże braki polegające na ograniczonej dostępności gazu. Potencjał można zauważyć w większym wykorzystaniu odnawialnych źródeł energii.

5.5 Rynek pracy

Tereny obydwu powiatów należą do obszarów, którym, w ramach czeskiej polityki regionalnej, poświęcona jest długoterminowa uwaga. Szereg środków przyjętych przez byłe rządy Republiki

Czeskiej na początku lat 90-tych, poświęcony był rozwiązaniu sytuacji w powiatach z najwyższym stopniem bezrobocia, do których, od początku, należał powiat Bruntál, a od początku 1996 roku, również nowopowstały powiat Jeseník. Regionu bruntalskiego dotyczyła już uchwała rządu Republiki Czeskiej nr 759/1992, dotycząca zasad polityki regionalnej rządu, gdzie, w załączniku 1 uchwalono m.in., że celem regionalnej polityki gospodarczej rządu jest oddziaływanie za pomocą odpowiednich narzędzi wspierających nowe działania na obszarach, które długoterminowo wykazują niższe wyniki gospodarcze. Celem polityki gospodarczej nie miało być mechaniczne rozdzielenie środków utworzonych w lepiej prosperujących regionach między regiony o gorszych wynikach, lecz kryterium wsparcia regionalnego miała być przede wszystkim skuteczność gospodarcza. Rząd w tym okresie miał do dyspozycji podstawowe narzędzia polityki gospodarczej, np. złagodzenie warunków kredytowych, gwarancje kredytów komercyjnych, granty inwestycyjne, ulgi podatkowe, dotacje na rekwalifikacje, zamówienia publiczne, wsparcie regionalnych badań informacyjnych i rozwojowych itd., jednak wiele z tych narzędzi nie zostało wykorzystanych. W załączniku tej uchwały, rząd pierwszy raz wziął pod uwagę nie tylko obszary problematyczne z gospodarczego punktu widzenia, ale także tereny dotknięte pod względem strukturalnym.

Kolejne uchwały rządów Republiki czeskiej z lat 1993–1997, dotyczące wsparcia regionu można uznać za niesystematyczne, a dopiero o uchwale nr 235/1998 można powiedzieć, że chodziło o kluczowy dokument, w ramach którego zostały m.in. zatwierdzone Zasady polityki regionalnej rządu. W uchwale tej ustanowiono, że „polityka regionalna jest koncepcyjną i wykonawczą działalnością państwa, a jej celem jest: a) przyczynianie się do harmonijnego i zrównoważonego rozwoju regionów, b) zmniejszanie różnic między stopniami rozwoju poszczególnych regionów, c) wspieranie gospodarczego i społecznego rozwoju regionów, szczególnie, jeśli chodzi o aktywizację ich niedostatecznie wykorzystywanego potencjału gospodarczego i społecznego". Jako narzędzia polityki regionalnej wybrano gwarancje państwowe na kredyty bankowe, pełne lub częściowe refundacje odsetek za kredyty bankowe, udzielanie dotacji lub pożyczek oraz udzielanie premii za utworzone miejsca pracy (Pileček et al., 2011).

Regiony, które objęte były pomocą państwa, ze względu na zasady pomocy, zostały podzielone na:

- regiony dotknięte pod względem strukturalnym (obszary przemysłowe z upadkiem tradycyjnych gałęzi przemysłu i z wysokim stopniem bezrobocia),
- obszary słabe gospodarczo (z niższym poziomem gospodarki i poziomu życia), do których należały również obszary powiatów Jeseník i Bruntál,
- inne regiony, jeśli zadecydował o tym rząd (np. tereny przygraniczne wspierane w ramach programu Phare, tereny wiejskie w ramach Programu rozwoju wsi, byłe tereny wojskowe Ralsko i Mladá oraz niektóre mikroregiony z wysokim stopniem bezrobocia).

Za kluczową decyzję w 1998 roku można uznać przyjęcie systemu motywacyjnego wspierającego inwestycje. Właśnie ten system motywacyjny grał kluczową rolę w obniżaniu dysproporcji regionalnych a rynku pracy i przyczynił się do aktywizacji gospodarki regionalnej, szczególnie na obszarach dotkniętych pod względem strukturalnym (Toušek, V., Novák, V., 2012; Šerý, O., Toušek, V., 2013). Na obszarach słabych gospodarczo, jak np. region bruntalski czy jesenicki, pozytywne efekty systemu motywacyjnego nie były aż tak duże (Kladivo, P., et al., 2013).

Potwierdzają to również dane dotyczące tej sytuacji na rynku pracy w obu powiatach w niedawnej przeszłości.

Rozwój sytuacji na rynku pracy po 1989 roku

Analiza podstawowych wskaźników (liczba kandydatów do pracy, ilość wolnych miejsc pracy, stopień bezrobocia oraz ilość kandydatów na 1 wolne miejsce pracy) mających wpływ na sytuację na rynku pracy w latach 1990–2014 (w przypadku powiatu jesenickiego – 1996–2014) jednoznacznie pokazuje, że obydwa powiaty faktycznie należą do słabych gospodarczo obszarów Republiki Czeskiej. Na terenie Moraw i Śląska, za porównywalne można uznać tereny powiatów Znojmo i Hodonín, których położenie, względem biegunów rozwoju ekonomicznego, jest peryferyjne, ponieważ znajdują się one na południowym wschodzie Republiki na pograniczu czesko-austriackim i czesko-słowackim. Na podstawie danych podanych w następujących dwóch tabelach, można jednoznacznie określić, kiedy sytuacja na rynku pracy w regionach bruntalskim i jesenickim, po 1989 roku, była najlepsza, a kiedy najgorsza.

Tabela 10 Rozwój podstawowych wskaźników rynku pracy w powiecie Bruntál na końcu lat 1990–2014

Rok	Liczba kandydatów	Ilość wolnych miejsc pracy	Stopień bezrobocia (%)	Kandydaci na1 wolne miejsce
1990	980	546	1,7	1,8
1991	4 605	264	8,1	17,4
1992	3 275	211	6,0	15,5
1993	4 753	153	8,7	31,1
1994	3 840	720	6,9	5,3
1995	3 215	678	5,8	4,7
1996	3 463	492	6,5	7,0
1997	4 518	421	8,7	10,7
1998	6 181	255	11,4	24,2
1999	8 039	188	15,6	42,8
2000	8 264	196	17,2	42,2
2001	8 622	253	16,5	34,1
2002	9 193	208	16,7	44,2
2003	9 940	288	18,2	35,5
2004	10 041	178	17,5	56,4
2005	8 615	167	15,9	51,6
2006	7 396	359	13,4	20,6
2007	5 873	445	10,7	12,3
2008	5 829	296	11,1	19,7
2009	8 273	193	15,4	42,9
2010	9 092	233	17,9	39,0
2011	8 750	220	16,9	39,8
2012	9 196	160	17,8	55,2
2013	9 741	146	19,0	66,7
2014	9 085	264	17,6	34,4

Źródło: MPSV, Statystyki 1990–2014, Oddziały wojewódzkie urzędu pracy Rep. Czeskiej, 2015, opracowanie własne.

Najwięcej zarejestrowanych kandydatów do pracy na koniec roku stwierdzono w 2004 r. Liczba bezrobotnych w tym roku przekroczyła granicę 10 tys. (10 041). Stopień bezrobocia wykazany przez Ministerstvo pracy i spraw społecznych Rep. Czeskiej (dalej zwane MPSS) wynosił 17,5%, czyli mniej, niż w 2003 roku (18,2%), kiedy ilość zarejestrowanych bezrobotnych była mniejsza i wynosiła 9 940. Przyczyną spadku stopnia bezrobocia była zmiana metod jego obliczani. Od połowy roku 2004 stopień bezrobocia określa się tylko na podstawie liczby dyspozycyjnych kandydatów, a nie na podstawie wszystkich bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy (UP). Kandydaci dyspozycyjni, to tacy kandydaci, którzy mogą rozpocząć pracę bezpośrednio po otrzymaniu oferty odpowiedniego miejsca pracy, tzn. zarejestrowani bezrobotni, którym żadna obiektywna przeszkoda nie broni w podjęciu pracy. Za dyspozycyjnych nie uważa się kandydatów do pracy, którzy znają się w areszcie, w więzieniu, kandydaci niezdolni do pracy, kandydaci włączeniu do programu kursów rekwalifikacyjnych czy kandydaci, którzy wykonują krótkoterminową pracę, a także kandydaci, które pobierają zasiłek macierzyński lub którzy pobierają zasiłek dla bezrobotnych w okresie urlopu macierzyńskiego.

Pod koniec 2004 roku, w powiecie bruntalskim, ilość dyspozycyjnych kandydatów była o prawie 700 osób niższa, niż liczba wszystkich kandydatów zarejestrowanych w powiatowym urzędzie pracy. Stopień bezrobocia nie był najwyższy w 2003 roku, ale dopiero w roku 2013, kiedy osiągnął on wartość 19%. Spowodował to fakt, że oszacowanie sił roboczych w powiecie Bruntál, przeprowadzone przez Czeski Urząd Statystyczny (dalej CUS), w niedawnej przeszłości było bardzo przecenione. Pod koniec 2003 roku CUS wykazał ilość siły roboczej w wysokości 54 674 osób, kiedy pod koniec 2013 roku wynosiła ona tylko 49 584 osób. Można zatem założyć, że pod koniec 2004 roku, kiedy liczba zarejestrowanych kandydatów przekroczyła granicę 10 tys. osób, stopień bezrobocia faktycznie mógł przekraczać wartość 20%, czyli co piąta osoba w wieku produkcyjnym była bezrobotna. Jednak powiat Bruntál w tym okresie nie był powiatem o najwyższym stopniu bezrobocia. Większy procent osób bezrobotnych wykazywały powiaty dotknięte pod względem strukturalnym, szczególnie Most i Karviná. Powiat Bruntál znajdował się w grupie powiatów o największym stopniu bezrobocia wcześniej, w latach 1992 i 1993 (w latach 1990 i 1994 zajmował on 2 miejsce pod względem stopnia bezrobocia wśród powiatów). Analiza danych w okresie niedawnego kryzysu gospodarczego wykazała, że powiat Bruntál znów zyskał tę niepochlebną pozycję pod koniec 2012 roku, kiedy stopień bezrobocia w regionie sięgała 17,8%. Sytuacja ta utrzymywała się również pod koniec 2013 i 2014 roku.

Region jesenicki w przeszłości, szczególnie dzięki działalności uzdrowiskowej, wykazywał trochę lepszą sytuację na rynku pracy, niż region bruntalski. Wprawdzie stopień bezrobocia był, na warunki czeskie, wysoki, ale istniał również okres (1998–2000), kiedy region jesenicki nie znajdował się w rankingu TOP 10 powiatów o największym bezrobociu. Jak widać w tabeli 10, w okresie przed kryzysem gospodarczym (2007) stopień bezrobocia spadł aż na 11,1%, jednak ciągle była to 6 pozycja z góry wśród okresów Rep. Czeskiej, a pod koniec lat 2009 i 2010 region ten jest już powiatem o najwyższym stopniu bezrobocia. Pod koniec 2011 i 2012 r. wyższym stopniem bezrobocia dysponowało już tylko wyżej wspomniany powiat bruntalski. W latach 2013 i 2014 pozycja powiatu Jeseník zaczyna się stopniowo poprawiać, a powiat, pod względem stopnia bezrobocia (13,8%), w rankingu powiatów znajduje się na 8 miejscu. Liczba bezrobotnych w regionie spadła na granicę 3 tys. Najwyższą liczbę osób poszukujących pracy, do tej pory zanotowano w latach 2004i 2010 (ponad 4 tys. osób).

Tabela 11 Rozwój podstawowych wskaźników rynku pracy w powiecie Jeseník na końcu lat 1996–2014

Rok	Liczba kandydatów	Ilość wolnych miejsc pracy	Stopień bezrobocia (%)	Kandydaci na 1 wolne miejsce
1996	1 547	306	7,0	5,1
1997	2 036	289	9,3	7,0
1998	2 379	221	10,3	10,8
1999	2 856	130	13,0	22,0
2000	2 961	180	13,2	16,5
2001	3 173	231	14,8	13,7
2002	3 501	44	16,9	79,6
2003	3 753	49	18,2	76,6
2004	4 012	165	18,3	24,3
2005	3 610	180	16,9	20,1
2006	3 236	183	14,7	17,7
2007	2 571	190	11,1	12,8
2008	2 540	94	11,5	27,0
2009	3 409	93	16,9	36,7
2010	4 055	64	19,7	63,4
2011	3 444	71	15,6	48,5
2012	3 500	37	15,8	89,2
2013	3 475	70	15,6	49,6
2014	3 046	89	13,8	34,2

Źródło: MPSV, Statystyki 1990–2014, Oddziały wojewódzkie urzędu pracy Rep. Czeskiej, 2015, opracowanie własne.

Oba powiaty w przeszłości „wyróżniały się" brakiem wolnych miejsc pracy, dlatego wskaźnik „*liczba kandydatów do pracy na 1 wolne miejsce pracy*" w niektórych latach przekraczał nawet granicę 50 bezrobotnych. Najwyższą wartość tego wskaźnika, w regionie jesenickim, zanotowano w 2012 roku, kiedy na 1 wolne miejsce pracy przypadało prawie 90 bezrobotnych. Jak wynika z powyższej tabeli, ekstremalnie wysokie wartości zanotowano również w latach 2002, 2003 i 2010. Jeśli chodzi o powiat Bruntál (patrz tab. 1), największa ilość bezrobotnych przypadających na jedno wolne miejsce pracy została zanotowana w 2013 roku z wartością 66,7 kandydatów.

Poprzedni rysunek przedstawia rozwój stopnia bezrobocia w obydwu powiatach w przeszłości. Z rysunku wynika, że stopień bezrobocia w regionie bruntalskim oraz jesenickim w całym badanym okresie były wyższe, niż stopień bezrobocia w całej Republice Czeskiej. Największą różnicę zanotowano w okresie kryzysu gospodarczego, pod koniec 2010 roku. Stopień bezrobocia był wtedy około dwa razy wyższy, niż w całej republice (Jeseník 19,7 %, Bruntál 17,9 %, Rep. Czeska 9,6 %).

Na rysunku 4 zaznaczony jest również rok (2004), kiedy doszło do zmiany metodyki obliczania bezrobocia, od kiedy stopień bezrobocia oblicza się na podstawie liczby dyspozycyjnych kandydatów.

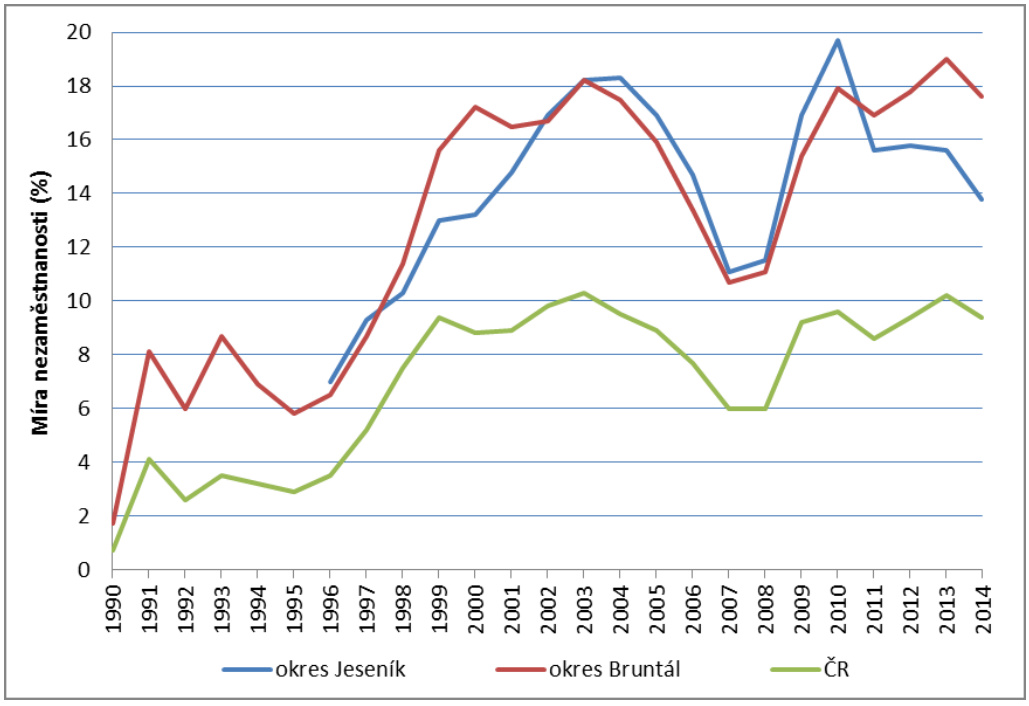

Rysunek 31 Stopień bezrobocia w powiecie Bruntál na końcu roku w latach 1990–2014 oraz w powiecie Jeseník w latach 1996–2014 i ich porównanie ze średnią ogólnokrajową

Źródło: MPSV, Statystyki 1990–2014, Oddziały wojewódzkie urzędu pracy Rep. Czeskiej, 2015, opracowanie własne.

Różnice regionalne i grupy problemowe

Analiza różnic regionalnych, dotyczących sytuacji na rynku pracy w regionie bruntalskim i jesenickim, założona jest na danych pochodzących z niepublicznej bazy danych MPSS „GIS – analiza przestrzenna", za gminy w Rep. Czeskiej. Dane w tabeli 11 przedstawiają liczbę dyspozycyjnych kandydatów oraz stopień bezrobocia na koniec roku w latach 2011, 2012, 2013 i 2014 nie tylko za całe powiaty Bruntál i Jeseník, ale również za tereny okręgów administracyjnych gmin z rozszerzoną kompetencją (dalej OA GRK) (trzy okręgi z regionu bruntalskiego, 1 okręg z regionu jesenickiego) oraz okręgi gmin z upoważnionym urzędem gminy (dalej OA PUG) (razem 10 okręgów).

Tabela 12 Dyspozycyjni kandydaci do pracy oraz stopień bezrobocia w jednostkach administracyjnych powiatu bruntalskiego i jesenickiego na koniec roku w latach 2011, 2012, 2013, 2014

Obszar	Dyspozycyjni kandydaci				Stopień bezrobocia (%)			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
powiat Bruntál	**8 368**	**8 828**	**9 422**	**8 713**	**16,9**	**17,8**	**19,0**	**17,6**
OA GRK Bruntál	3 623	3 850	4 180	3 832	18,0	19,1	20,8	19,0
OA PUG Bruntál	*2 610*	*2 785*	*3 051*	*2 863*	*18,1*	*19,3*	*21,2*	*19,9*

Obszar	Dyspozycyjni kandydaci				Stopień bezrobocia (%)			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
OA PUG Horní Benešov	*289*	*329*	*387*	*277*	*16,1*	*18,3*	*21,6*	*15,4*
OA PUG Vrbno p. Prad.	*727*	*736*	*742*	*692*	*18,4*	*18,7*	*18,8*	*17,5*
OA GRK Krnov	3 475	3 623	3 680	3 566	16,4	17,1	17,4	16,9
OA PUG Krnov	*2 407*	*2 463*	*2 552*	*2 549*	*15,4*	*15,8*	*16,3*	*16,3*
OA PUG Město Albrechtice	*698*	*786*	*768*	*671*	*17,0*	*19,1*	*18,7*	*16,3*
OA PUG Osoblaha	*370*	*374*	*360*	*346*	*26,1*	*26,3*	*25,4*	*24,4*
SO OA GRK Rýmařov – SO POÚ	1 267	1 355	1 562	1 315	15,3	16,3	18,8	15,8
powiat Jeseník – OA GRK	**3 245**	**3 301**	**3 263**	**2 873**	**15,6**	**15,8**	**15,6**	**13,8**
OA PUG Jeseník	*1 382*	*1 423*	*1 384*	*1 146*	*13,4*	*13,8*	*12,6*	*10,1*
OA PUG Javorník	*1 314*	*1 369*	*1 354*	*1 280*	*18,2*	*19,0*	*18,8*	*20,8*
OA PUG Zlaté Hory	*549*	*509*	*525*	*447*	*16,5*	*15,3*	*15,8*	*13,4*

Źródło: Baza danych „GIS – analiza przestrzenna“ gmin Rep. Czeskiej, opracowanie własne

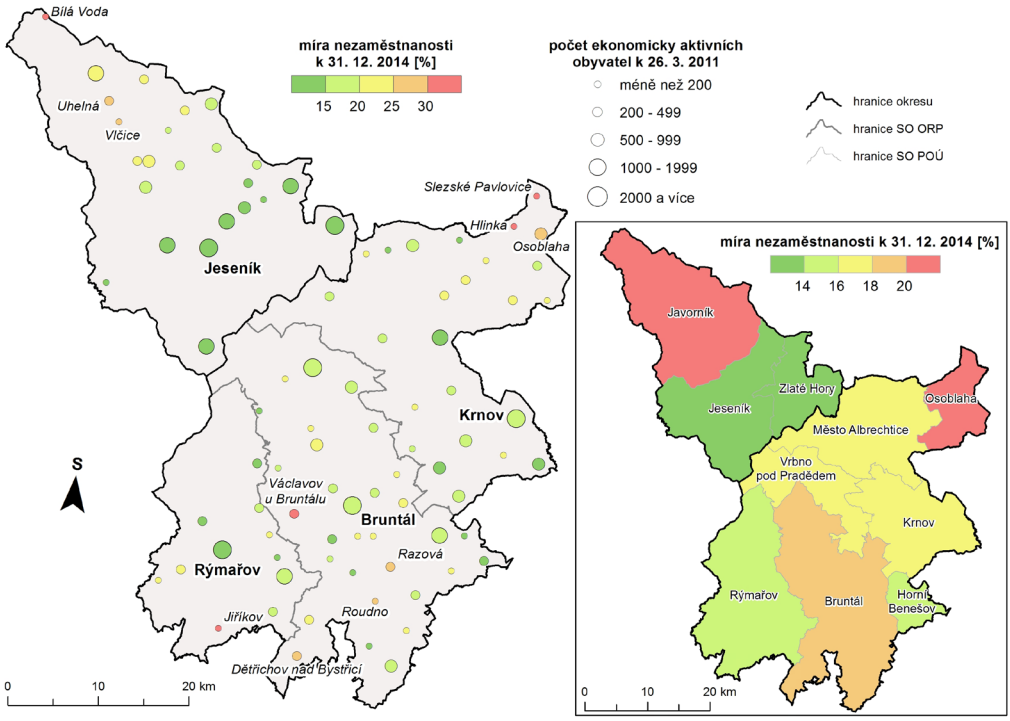

Rysunek 32 Stopień bezrobocia oraz ilość osób w wieku produkcyjnym w powiatach Bruntál i Jeseník na dzień 31. 12. 2014r.

Źródło: Baza danych „GIS – analiza przestrzenna“ gmin Rep. Czeskiej, opracowanie własne, Archiwum Rep. Czeskiej wersja 10.1, opracowanie własne

Z wyżej wymienionych danych wynika dosyć wysoka regionalna stabilność sytuacji na rynku pracy na badanym obszarze. Okręgiem PUG o najniższym stopniu bezrobocia, na końcu każdego badanego roku, był PUG Jeseník, w którym stopień bezrobocia nie osiągnął nawet granicy 15%. Pod koniec 2014 stopień bezrobocia w tym okręgu spadła nawet na 10,1%. Oprócz OA PUG Zlaté Hory, wszystkie pozostałe PUG, w roku 2014 wykazywały stopień bezrobocia wyższy, niż 15%. W OA PUG Osoblaha grudniowy stopień bezrobocia, do 2013 roku, stale przekraczała granicę 25%, a na koniec roku 2014 spadła na 24,4%. Najwyższy stopień bezrobocia w powiecie Bruntál na koniec 2013 roku (19,0%) spowodował przede wszystkim wzrost liczby bezrobotnych szczególnie w OA PUG Bruntál i Horní Benešov. Stopień bezrobocia w obydwu okręgach na końcu roku 2013 przekroczył nawet granicę 20%. O pogarszającej się sytuacji w regionie bruntalskim mówią również wzrastające stopnie bezrobocia przede wszystkim w OA PUG Bruntál i Horní Benešov, w których stopień bezrobocia na koniec 2013 roku przekroczył 20%.

Sytuację na rynku pracy w gminach analizowanego obszaru pod koniec 2014 roku odzwierciedla Rys. 10. Pogarszająca się sytuacja w powiecie Bruntál, szczególnie w 2013 roku, spowodowała również wzrost liczby gmin, w których bezrobotna była przynajmniej co czwarta osoba w wieku produkcyjnym. W grudniu, w regionie bruntalskim było 15 takich gmin, ale rok później, kiedy liczba dyspozycyjnych kandydatów zmalała z 9 422 na 8 713 osób, ich stan zniżył się na 8. W regionie jesenickim były tylko 3 takie gminy zarówno w 2013 roku, jak i w roku 2014.

Najwyższy stopień bezrobocia na koniec 2014 roku zanotowano w gminie Jiříkov (40,6%), następnie w gminach Bílá Voda (35,7%), Slezské Pavlovice (35,0%), Václavov u Bruntálu (30,9%) i Hlinka (30,8%). Rok wcześniej 40% granicę bezrobocia, oprócz Jiříkova, przekraczały również Hlinka i Horní Životice.

Jeśli chodzi o ośrodki OA PUG, wysokim bezrobociem wyznaczała się przede wszystkim Osoblaha. Chociaż w 2014 roku doszło do spadku liczby dyspozycyjnych kandydatów, stopień bezrobocia przekraczał granicę 25% (25,8%). Ponad 20% bezrobotnych zanotowano również w ośrodku Javorník (20,1%). Najniższe bezrobocie wykazał Jeseník (9,9%). Wśród pozostałych ośrodków, stopień bezrobocia poniżej 15% wykazały 3 centra OA PUG (Město Albrechtice, Rýmařov i Zlaté Hory). Zaskakujący jest wysoki stopień bezrobocia w mieście powiatowym Bruntál (19,4%), który jest wyższy od powiatowej średniej.

Tabela 13 Problemowe grupy obywateli z punktu widzenia ich możliwości zatrudnienia na rynku pracy (% bezrobotnych wśród osób w wieku produkcyjnym w powiecie, kolejność w grupie 76 powiatów Rep. Czeskiej oraz miasta stołecznego Praga)

Niepełnosprawni (Bruntál 1,76% – 1. miejsce, Jeseník 0,91% – 48. miejsce, Rep. Czeska 0,87%)
Opiekujący się dzieckiem w wieku do 15 lat (Bruntál 0,96% – 33. miejsce, Jeseník 0,90% – 39. miejsce, Rep. Czeska 0,84%)
Osoby w wieku 50+ (Bruntál 4,29% – 1. miejsce, Jeseník 3,71% – 3. miejsce, Rep. Czeska 2,24%)
Osoby z wykształceniem podstawowym (Bruntál 4,30% – 6. miejsce, Jeseník 3,55% – 11. miejsce, Rep. Czeska 2,13%)
Długoterminowo bezrobotni (12 miesięcy i więcej) (Bruntál 7,16% – 2. miejsce, Jeseník 4,04% – 21. miejsce, Rep. Czeska 3,36%)
Kandydaci do pracy – mężczyźni (Bruntál 14,79% – 1. miejsce, Jeseník 12,73% – 4. miejsce, Rep. Czeska 7,85%)

Źródło: MPSV, Statystyki 1990–2014, Oddziały wojewódzkie urzędu pracy Rep. Czeskiej, 2015, opracowanie własne.

Szczególnie region bruntalski wyznacza się dużymi problemami z zatrudnieniem osób należących do grup problemowych, które mają mniejsze szanse na rynku pracy. Chodzi więc przede wszystkim o osoby niepełnosprawne, osoby w wieku wyższym niż 50 lat, osoby z maksymalnym wykształceniem podstawowym, osoby długoterminowo bezrobotne. Niekorzystną sytuację w regionie bruntalskim dokumentują również dane zamieszczone w Tab. 13, w której znajduje się udział osób bezrobotnych z grup problemowych w wieku 15–64 lat (osoby w wieku produkcyjnym) z obydwu powiatów, wraz z określeniem pozycji poszczególnych analizowanych powiatów między innymi powiatami w Rep. Czeskiej. W tabeli podano również średnią wartość dla całej Republiki Czeskiej. Pozycja powiatu Jeseník jest trochę lepsza, niż pozycja powiatu Bruntál. Z zestawienia 76 powiatów Rep. Czeskiej wynika, że powiat Bruntál charakteryzuje się największym bezrobociem wśród osób niepełnosprawnych, następnie wśród osób długoterminowo bezrobotnych, a także wśród osób w wieku 50 lat i więcej.

Zakończenie

Analiza rynku pracy w powiatach Bruntál i Jeseník dowiodła, że dotychczasowe narzędzia polityki regionalnej Republiki Czeskiej wykorzystane na tym obszarze nie prowadziły do obniżenia bezrobocia. Okazuje się, że w słabych gospodarczo regionach (szczególnie region bruntalski i jesenicki) będzie trzeba wdrożyć inne narzędzia polityki regionalnej, niż dotychczas. Na ten fakt uwagę musi zwrócić szczególnie Ministerstwo rozwoju regionalnego, w przeciwnym razie, między tymi obszarami, a pozostałymi regionami Republiki Czeskiej, będą wzrastać regionalne dysproporcje.

Koniecznym dla ożywienia gospodarki wydaje się przyjęcie systemu motywacyjnego dla inwestorów, na ogólnopaństwowym poziomie, zorientowanego na obszary słabe gospodarczo, tzn. podobnego systemu do tego przyjętego w 1998 roku, szczególnie na terenach dotkniętych pod względem strukturalnym.

6. Analiza stanu dla obszaru transgranicznego obejmującego powiaty prudnicki i nyski

Zgodnie z podziałem administracyjnym z 1999 powiaty będące przedmiotem analizy zlokalizowane są w południowej części województwa opolskiego. Obecnie podobnie jak i w czasach historycznych najważniejszym ośrodkiem osadniczym regionu jest Nysa. Położenie w peryferyjnych częściach województwa, jednocześnie w obszarze przygranicznym kraju stanowi pewne piętno odciśnięte na regionie, a jednocześnie tworzy przestrzeń do generowania nowych możliwości rozwoju obszaru – szczególnie po przystąpieniu Polski i Republiki Czech do Unii Europejskiej.

Położenie powiatów w bezpośrednim sąsiedztwie głównego korytarza transportowego Europy: Bruksela–Berlin–Kijów stanowi istotną składową potencjału rozwoju gospodarczego tego obszaru. Oś układu drogowego na analizowanym terenie stanowią drogi krajowe nr 40, 41 i 46 łączące obszar powiatów z Republiką Czeską oraz autostradą A4. Droga krajowa nr 46 jest głównym szlakiem komunikacyjnym łączącym Nysę z Opolem. Sieć połączeń drogowych jest jednym z ważniejszych atutów gmin powiatów nyskiego i prudnickiego. Tereny te posiadają dogodne połączenia (dojazd krótszy niż dwie godziny) z portami lotniczymi w Katowicach, Wrocławiu, Krakowie i Ostrawie.

Sieć kolejowa pozwala na dogodne połączenie Nysy i Prudnik z Kędzierzynem-Koźlem, Brzegiem i Opolem, a poprzez Głuchołazy z miastami w Republice Czeskiej. Pomimo rozwiniętej infrastruktury komunikacyjnej transport publiczny często wskazywany jest jako bariera, szczególnie w ruchu nadgranicznym ze względu na fakt niedostatecznego wykorzystania i dostosowania jakości i ilości połączeń pomiędzy powiatami po polskiej stronie a okresami Jesenik i Bruntal po stronie czeskiej (Andrzejczak 2012). Obiekty infrastruktury punktowej – dworce kolejowe – znajdujące się w analizowanym obszarze transgranicznym są w złym stanie technicznym, zwłaszcza te z nich, które znajdują się po polskiej stronie obszaru transgranicznego. Przeprowadzone analizy ilościowe dotyczące liczby połączeń – autobusowych i kolejowych – wykazały deficyt połączeń autobusowych po czeskiej stronie granicy oraz brak połączeń kolejowych na trasach Nysa–Głuchołazy, Prudnik–Głuchołazy po stronie polskiej. Nieczynna linia kolejowa nr 297 (dokładnie odcinek ograniczony stacjami Nowy Świętów – Głuchołazy) stała się bezpośrednią przyczyną znaczącego ograniczenia transportu publicznego pomiędzy Polską a Republiką Czeską. Stacja Głuchołazy obsługuje wyłącznie czeskie pociągi. Stacja ta stała się ważnym punktem przesiadkowym dla mieszkańców obszaru transgranicznego po stronie czeskiej (relacje: Jesenik–Głuchołazy, Głuchołazy–Krnov). Istotną barierą, która ogranicza prawidłowe funkcjonowanie transportu kolejowego i autobusowego jest niewątpliwie duża odległość pomiędzy dworcami w poszczególnych miastach. Sytuacja ta nie dotyczy jednak dworców w Nysie oraz w Bruntalu. Ważnym zagadnieniem w kontekście przeprowadzonej analizy jest podjęcie próby integracji transportu publicznego. Integracja powinna być poprzedzona analizami potoków transportu pasażerskiego.

Analiza położenia geograficznego powiatów prudnickiego i nyskiego wskazuje, iż zarówno warunki naturalne jak i dostęp do infrastruktury komunikacyjnej są dogodne i powinny stanowić atut regionu w kreowaniu atrakcyjności lokalnego rynku pracy.

6.1 Sytuacja demograficzna

Zgodnie z danymi GUS analizowany obszar zamieszkuje blisko 200 tys. osób. W ciągu kilkunastu ostatnich lat na obszarze powiatu nyskiego i prudnickiego odnotowano spadek liczby mieszkańców. Odpowiada to trendowi regionalnemu obserwowanym w całym województwie opolskim.

Z analizy danych statystycznych wynika, że obszar charakteryzuje się najwyższym ubytkiem naturalnym ludności w stosunku do całego województwa. Migracja ludności w powiecie nyskim i prudnickim charakteryzowała dodatnim saldem emigracji nad imigracją.

W podregionie nyskim występuje niski współczynnik dzietności, wynoszący 1,18. Oznacza to, że liczba urodzonych dzieci przypadających na jedną kobietę w wieku rozrodczym jest zbyt niska aby zapewnić zastępowalność pokoleń (wymagana wartość to 2,10–2,15). W województwie opolskim wskaźnik ten jest jeszcze niższy i wynosi 1,10. Do spadku liczby ludności w województwie opolskim oraz analizowanych powiatach przyczynia się również migracja zagraniczna i międzywojewódzka. Wskaźnik migracji zagranicznej w ostatnich pięciu latach wskazuje tendencję malejącą. Średnio w analizowanych latach, na stałe zagranicę wyjechało ponad 200 osób rocznie. W przypadku migracji międzywojewódzkiej, odpływ ludności wynosiły średnio 2000 osób z powiatu nyskiego i blisko 1000 osób z powiatu prudnickiego. Migrowały głównie osoby pomiędzy 30–44 rokiem życia oraz poniżej 20 roku życia.

Prognoza przyrostu ludności do roku 2035 opracowana przez GUS wskazuje na spadkową tendencję liczby ludności w powiatach nyskim i prudnickim oraz w całym województwie opolskim. Z analizy danych wynika, że wskaźnik obciążenia demograficznego stanowiący stosunek

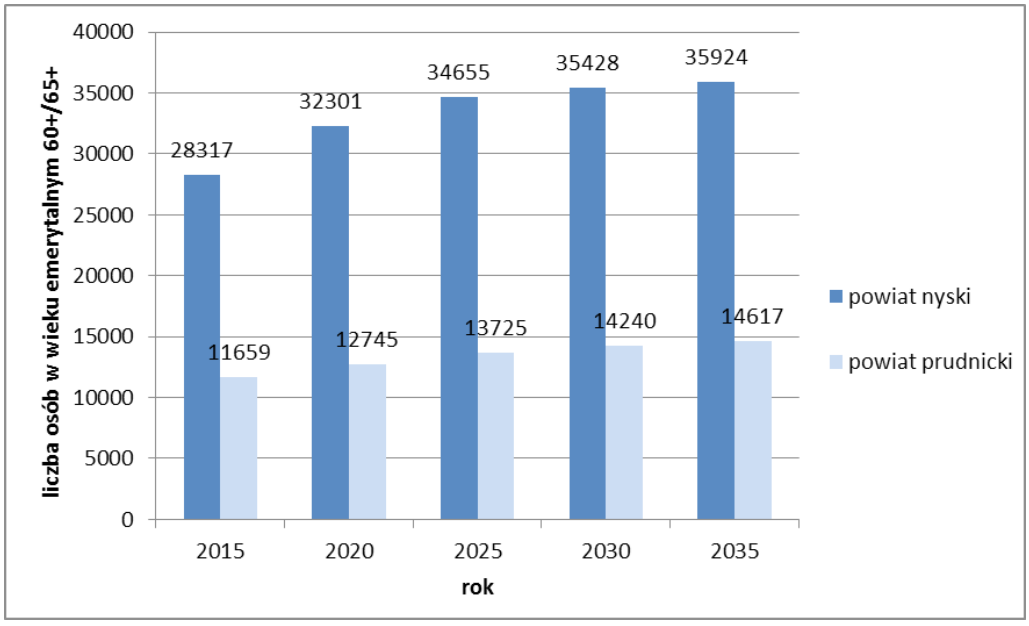

Rysunek 33 Liczba osób w wieku 60+/65+ w powiat Nysa a Prudnik

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: stat.gov.pl, GUS

liczby mieszkańców w wieku pozaprodukcyjnym do liczby mieszkańców w wieku produkcyjnym, w województwie opolskim wynosi 52,8%. Zgodnie z prognozą GUS w latach 2015–2035 liczba osób w wieku emerytalnym (60+/65+) będzie sukcesywnie wzrastać. Zwiększy się również liczba osób powyżej 75 oraz 85 roku życia.

Reasumując w powiecie nyskim oraz prudnickim ma miejsce sukcesywny spadek liczby ludności. Zjawisko to związane jest z ubytkiem naturalnym oraz ujemnym saldem migracji. Ponadto odnotowuje się również wzrost liczby osób w wielu emerytalnym (od 60+ do 85+) oraz wydłużenie przeciętnego czasu trwania życia.

Na niekorzystne uwarunkowania demograficzne wpływa sytuacja na lokalnym rynku pracy, która powoduje pogarszanie ogólnej sytuacji gospodarczej regionu i generuje wzrost bezrobocia oraz spadek jakości życia. Jednocześnie starzenie się społeczeństwa jest szansą do rozwijania i lokowania nowego rodzaju usług i świadczeń, których odbiorcami będą osoby w podeszłym wieku.

6.2 Uwarunkowania gospodarcze

Na potencjał gospodarczy regionu wpływa m.in. ilość oraz struktura działających podmiotów gospodarczych. Potencjał gospodarczy można opisywać analizując liczbę przedsiębiorstw według ilości zatrudnionych osób. Jak wynika z analiz, na przestrzeni ostatnich 10 lat liczba podmiotów gospodarki narodowej w województwie opolskim, a także analizowanych powiatach sukcesywnie wzrastała.Pomimo, że każdego roku w powiecie nyskim rejestrowanych jest średnio ponad sześćdziesiąt nowych podmiotów, a w przypadku powiatu prudnickiego ponad pięćdziesiąt nowych podmiotów na 10 tys. ludności, to w skali kraju całe województwo opolskie zajmuje przedostatnie miejsce jeśli chodzi o przyrost nowo rejestrowanych podmiotów. Wśród nowopowstających podmiotów, zdecydowanie najwięcej działa w sektorze prywatnym. Pod względem wielkości przedsiębiorstw, zarówno w powiecie nyskim jak i prudnickim dominują mikroprzedsiębiorstwa (przedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób), które stanowiły ponad 95% wszystkich zarejestrowanych podmiotów. Dominującymi działami gospodarki w analizowanych powiatach są: handel, motoryzacja (głównie naprawa pojazdów samochodowych) oraz przemysł (w tym przetwórstwo). Na dalszych pozycjach znajdują się budownictwo, rynek nieruchomości i transport. Wśród dominujących działów gospodarki brakuje rolnictwa i turystki, które zgodnie z zapisami dokumentów strategicznych i planistycznych byłyby naturalną składowa potencjału regionu. Pomimo, że region dysponuje dużym potencjałem turystycznym, a w powiatach podejmowane są liczne inicjatywy o charakterze kulturalnym i rozrywkowym brak odpowiedniej infrastruktury turystycznej obniża atrakcyjność tej gałęzi a tym samym jej niski udział w kształtowaniu warunków rozwoju gospodarczego w regionie nie przekłada się na spadek wielkości bezrobocia w powiatach.

6.3 System edukacyjny

System edukacji w regionie realizowany jest na wszystkich poziomach kształcenia. Oferta edukacyjna obejmuje łącznie ponad sto pięćdziesiąt szkół na różnych poziomach od szkół podstawowych do szkół policealnych. Ponadto w Nysie funkcjonuje uczelnia wyższa – Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nysie.

Analiza kierunków kształcenia na poziomie średnim wskazuje, iż na przestrzeni ostatnich lat, w szkołach realizowane jest kształcenie na wielu kierunkach w tym m.in. w następujących obszarach: ekonomia, hotelarstwo, budownictwo, mechatronika, informatyka, administracja oraz sprzedawca, ślusarz, blacharz. Profile kształcenia pozostają takie same od wielu lat, natomiast zmienia się liczebność absolwentów dla poszczególnych kierunków.

Oferta edukacyjna w zakresie zasadniczego szkolnictwa zawodowego obejmuje natomiast zawody: mechanik pojazdów samochodowych, mechanik – monter maszyn i urządzeń, sprzedawca, krawiec, ślusarz, rolnik, mechanik-operator pojazdów i maszyn rolniczych, kucharz małej gastronomi, rzeźnik-wędliniarz.

W obszarze nauki języków obcych uczniowie w szkołach podstawowych i gimnazjach uczą się głównie języka angielskiego i niemieckiego. Jako język obowiązkowy, w zdecydowanej większości wybierany był język angielski, natomiast język niemiecki był językiem dodatkowym. Sporadycznie uczniowie jako język dodatkowy wybierali język francuski. W przypadku szkół ponadgimnazjalnych, w ramach nauczania obowiązkowego, dysproporcje związane z wyborem głównego języka obcego są zdecydowanie mniejsze – zbliżona liczba uczniów wybiera naukę języka niemieckiego i angielskiego. Bardzo rzadko uczniowie uczą się języka czeskiego, który w związku z bezpośrednim sąsiedztwem z Republiką Czeską mógłby stanowić ważną składowa systemu edukacji. Brak uwzględnienia języka czeskiego na dowolnym poziomie edukacyjnym prowadzi do powstania barier językowych, które powodują istotne ograniczenie rozwoju obszaru transgranicznego

Podejmowane próby odpowiedzi systemu edukacji na realne potrzeby lokalnego rynku pracy widoczne są chociażby w uczestnictwie szkół w projektach takich jak Edu2Work czy podjęty przez PWSZ i powiat nyski projektu pod nazwą „Praca za naukę", który ma na celu zmniejszenie bezrobocia w powicie nyskim. Program jest adresowany do osób bezrobotnych z wykształceniem średnim, umożliwiając podjęcie studiów na kierunku zdrowie publiczne o specjalności aktywizacja osób starszych, co jest bezpośrednią odpowiedzią na uwarunkowania demograficzne nie tylko w Polsce ale i całej Unii Europejskiej.

Zakres kierunków kształcenia wskazuje, iż w znacznej mierze są one zgodne z zapotrzebowaniem rynku. Aczkolwiek istnieją również pewne rozbieżności pomiędzy ofertą kształcenia proponowaną przez szkoły, a popytem kreowanym przez rynek pracy. Analiza treści nauczania na poziomie podstawowym, średnim i wyższym wskazuje, iż bardzo rzadko przekazywane są informacje prezentujące kwestie związane np. z gospodarką czy ekonomią ościennego kraju. Brak wymiany informacji, brak wiedzy o wspólnych (polsko-czeskich) możliwościach związanych z rozwojem, a także brak kontaktów może powodować powstawanie barier uniemożliwiających znalezienie pracy.

6.4 Charakterystyka rynku pracy

Zgodnie z danymi Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Opolu skala bezrobocia w powiatach nyskim i prudnickim na tle województwa opolskiego jest jedną z najwyższych. W przypadku powiatu nyskiego na koniec 2014 r. wynosiła ona 17,1%, a prudnickiego 18,1% i tym samym przewyższyła stopę bezrobocia w województwie (12,0%). Pozytywnym trendem jest zmniejszenie stopy bezrobocia w ciągu ostatnich dwóch lat o około 2%, zarówno w skali powiatów jak i całego województwa. Bezrobotni to najczęściej: osoby pozbawione prawa do zasiłku, bez wykształcenia średniego, długotrwale bezrobotni, kobiety, mieszkańcy wsi, osoby bez kwalifikacji zawodowych, osoby powyżej 50 roku życia.

Największą grupę bezrobotnych, stanowią osoby pomiędzy 25 a 34 rokiem życia – ponad 25% ogółu bezrobotnych. Warto odnotować, iż sukcesywnie wzrasta również bezrobocie wśród osób z grupy 55+. W analizowanych powiatach w najtrudniejszej sytuacji znajdują się osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz gimnazjalnym i niższym. Od wielu lat udział tej grupy stanowi ponad 60% ogółu bezrobotnych. Na przestrzeni ostatnich lat nastąpił wzrost liczby pracujących w handlu i usługach m.in. w takich gałęziach gospodarki jak: naprawa pojazdów samochodowych, transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia oraz informacja i komunikacja Trend ten świadczy o zmianie struktury gospodarczej regionu – odejście od produkcji na rzecz usług. We wszystkich pozostałych działach gospodarki: rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, przemysł i budownictwo, działalność finansowa i ubezpieczenia, obsługa oraz pozostałe usługi odnotowano spadek liczby pracujących.

Z monitoringu zawodów deficytowych i nadwyżkowych łączącego wiedzę z zakresu popytu i podaży siły roboczej w przekroju zawodów odniesienie potrzeb rynku pracy powiatu nyskiego i prudnickiego do realizowanych kierunków kształcenia wskazuje, że szereg absolwentów szkół średnich i zawodowych może mieć problem w znalezieniu pracy w swoim zawodzie (technik ekonomista, mechanik samochodowy, murarz, piekarz i ślusarz). Dodatkowo analiza wykazała, że rynek pracy kształtuje największe zapotrzebowanie na zawody niewymagające wysokich kwalifikacji i wykształcenia. Z zawodów, na które utrzymuje się wysokie zapotrzebowanie, a w których nie realizuje się kształcenia jest zawód technika prac biurowych, telemarketer i przedstawiciel handlowy.

Zawody, w których przez długi czas odnotowywane jest wysokie bezrobocie wynikające z nasycenia lokalnego rynku pracy, będą z dużą pewnością w najbliższych latach nadal stanowić zawody nadwyżkowe. Istnieje również kilka zawodów, na które rynek kreuje zapotrzebowanie, a w ramach których nie podejmuje się kształcenia. Do zawodów tych zaliczani są np.: asystent osoby niepełnosprawnej czy doradca finansowy.

Najważniejszymi podmiotami realizującymi regionalną politykę rynku pracy i rozwoju zasobów ludzkich są Wojewódzki Urząd Pracy oraz urzędy powiatowe w Nysie i Prudniku. Urzędy pracy w ostatnich latach realizują szereg inicjatyw i projektów mających na celu aktywizację lokalnej społeczności, głównie z wykorzystaniem funduszy europejskich. Chcąc zapobiec dalszemu bezrobociu, urzędy pracy w Nysie i Prudniku realizując regionalną politykę rynku pracy i rozwoju zasobów ludzkich podejmują się szeregu działań aktywizujących (głównie osób: bezrobotnych, bez wykształcenia, po 45 roku życia). Problemy rynku pracy były także tematem projektów w ramach współpracy polsko-czeskiej, m.in. Projektu „Poznam stanowiska pracy w rejonie pogranicza – trafniej wybiorę zawód".

Powiat nyski i prudnicki uczestniczą również w Sieci EURES. Partnerstwa w ramach tej sieci ułatwiają przezwyciężanie problemów administracyjnych, prawnych, organizacyjnych w zakresie podejmowania pracy oraz zatrudniania pracowników na terenach przygranicznych. Przy wsparciu funduszy europejskich nawiązywana jest współpraca i realizowane są projekty, w których uczestniczą regionalne i lokalne urzędy pracy, związki zawodowe i organizacje pracodawców. Pomimo tak szeroko zakrojonych działań sytuacja na rynku pracy nie ulega istotnej poprawie.

6.5 Podsumowanie

Analiza stanu obszaru transgranicznego miała na celu przedstawienie najważniejszych informacji charakteryzujących tereny polsko-czeskiego pogranicza obejmującego powiaty nyski i pru-

dnicki. Istotą analizy było określenie kierunków wzajemnych powiązań wpływających na sytuację na rynku pracy, w tym stopnia dostosowania oferty edukacyjnej do bieżącej sytuacji. Analiza stanu miała za zadanie wyekstrahowanie pytań i zagadnień, na które odpowiedzieć ma strategia będąca finalnym efektem współpracy realizatorów projektu Edu2Work z mieszkańcami, decydentami i przyszłymi uczestnikami rynku pracy.

Przeprowadzenie analizy stanu obszaru powiatów nyskiego i prudnickiego obejmującej zarówno zagadnienia przestrzenno-przyrodnicze jak i społeczno-gospodarcze pozwoliło na sformułowanie ogólnych wniosków charakteryzujących analizowany obszar:

- warunki morfologiczne, glebowe oraz klimatyczne, położenie geograficzne powiatów prudnickiego i nyskiego jest bardzo dogodne i nie stanowi bariery do rozwoju gospodarczego obszaru,
- powiaty posiadają dobrze rozwiniętą sieć drogową i kolejową oraz dogodne połączenie z najważniejszymi szlakami komunikacyjnymi i portami lotniczymi na południu Polski,
- w dokumentach planistycznych i kontaktach z mieszkańcami często podnoszony jest problem źle funkcjonującej komunikacji zbiorowej,
- powiaty charakteryzują się złą sytuacją demograficzną (ubytek naturalny, ujemne saldo migracji oraz starzenie się społeczeństwa),
- oferta edukacyjna powiatów jest stosunkowo bogata i różnorodna na wszystkich poziomach kształcenia,
- analizowany obszar charakteryzuje się słabą dynamiką przyrostu nowych przedsiębiorstw,
- analizowany obszar dysponuje znaczącymi walorami przyrodniczymi i kulturowymi oraz turystycznymi, ale sąsiaduje jednocześnie z obszarami o większych tradycjach turystycznych i wyposażonych w lepszą bazę usług okołoturystycznych,
- w powiatach prowadzonych jest wiele inicjatyw dotyczących rynku pracy, których efektywność trudno odnieść do sytuacji na rynku pracy.

7. Metody planowania rozwoju przestrzennego obszaru transgranicznego na przykładzie projektu Edu2Work

7.1 Planowanie rozwoju przestrzennego jako wyzwanie strategiczne dla obszarów transgranicznych

Planowanie rozwoju przestrzennego dotyczy dużych i złożonych systemów, jakimi są systemy krajobrazowe. Planowanie to uwzględnia szereg zmiennych, które wpływają na jakość i postać efektu końcowego. W przypadku transgranicznych systemów krajobrazowych w procesie planowania rozwoju przestrzennego występuje dodatkowo czynnik różnic kulturowych i narodowościowych, który należy uwzględnić w formułowanych rekomendacjach i strategiach. Warto zwrócić uwagę na fakt, że planowanie przestrzenne powinno dotyczyć wszystkich procesów zachodzących w społeczeństwie. Przystępując do planowania rozwoju transgranicznego systemu krajobrazowego, sytuacja znacznie się komplikuje, ponieważ ten system krajobrazowy podlega legislacji dwóch niezależnych krajów. Na system krajobrazowy, szczególnie w kontekście jego planowania i zarządzania, zaczyna oddziaływać istotny polityczny element, jakim jest międzynarodowa granica. Tym samym zwiększa się ilość i różnorodność interesariuszy mających wpływ na proces planistyczny, a odpowiedzialność za niego spoczywa na dwóch niezależnych, rozdzielonych granicą sektorach publicznych.

System krajobrazowy jest systemem otwartym, pozostającym w relacjach z innymi otaczającymi go systemami. Dlatego też w procesie planowania rozwoju przestrzennego uwzględniane są interakcje m. in. z rynkiem pracy i systemem edukacji. W planowaniu rozwoju przestrzennego wykorzystuje się różnorodne metody planistyczne, które uwzględniają złożoność i dynamikę systemów krajobrazowych oraz potrzeby różnych interesariuszy (Chmielewski 2012).

Przyjęto, iż **strategia rozwoju obszaru transgranicznego** to długookresowy plan działań, określający strategiczne cele rozwoju i przyjmujący takie kierunki oraz priorytety, które są niezbędne dla realizacji przyjętych zamierzeń rozwojowych. Ustalenia zawarte w Strategii Rozwoju stanowią podstawę do prowadzenia przez władze spójnej i długookresowej (czytaj ponadkadencyjnej) polityki rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru transgranicznego. Wokół jej ustaleń koncentrują się działania władz samorządowych oraz szerokiego grona interesariuszy, zmierzające do zapewnienia jak najlepszej jakości życia mieszkańcom oraz tworzenia sprzyjających warunków trwałego rozwoju w wymiarze społecznym i gospodarczym.

Celem projektu Edu2Work była identyfikacja i ocena wpływu wybranych socjoekonomicznych czynników związanych z przestrzennym zróżnicowaniem w obszarze transgranicznym na funkcjonowanie rynku pracy. Tak postawiony cel wymagał wykorzystania metod i narzędzi analizy strategicznej, wspieranych dyskusjami eksperckimi i konsultacjami z mieszkańcami obszaru transgranicznego. Jako efekt wypracowane zostały założenia do wieloletniej strategii rozwoju obszaru transgranicznego ze szczególnym naciskiem na stymulowanie zrównoważonego rozwoju regionów przygranicznych oraz zachowania zgodności z nadrzędnymi strategiami regionalnymi i krajowymi. Wypracowanie strategii rozwojowej wpłynie na zwiększenie atrakcyjności transgranicznego rynku pracy i zapewni sprawne i efektywne funkcjonowanie systemu edukacji. Podejście takie pozwala przezwyciężyć, zidentyfikowane zagrożenia wynikające z niskiego poziomu współpracy i integracji w obszarze transgranicznym.

Praca nad realizacją przedstawionego celu głównego i celów szczegółowych wymagała przeprowadzenia analizy i oceny aktualnej atrakcyjności i konkurencyjności regionu transgraniczne-

go. Na tej podstawie zidentyfikowano wyzwania oraz wypracowano ogólne zalecenia dotyczące planowania strategicznego niezbędnego dla zintegrowanego zagospodarowania przestrzennego w objętej projektem Edu2Work części pogranicza polsko-czeskiego. Integralną częścią proponowanych rozwiązań systemowych jest zwiększenie atrakcyjności lokalnego rynku pracy poprzez skuteczne planowanie i koordynowanie rozwoju obszaru transgranicznego.

Celem opracowania jest opisanie procesu planistycznego, w tym wykorzystanych w nim metod, które znalazły zastosowanie w toku projektu Edu2Work. Proces planistyczny doprowadził do opracowania transgranicznej strategii rozwojowej obszaru powiatu prudnickiejo, nyskiego oraz okresów Bruntal i Jesenik.

7.2 Zestawienie działań planistycznych projektu Edu2Work

Działania planistyczne przeprowadzone w ramach projektu Edu2Work rozdzielone zostały na trzy podstawowe fazy. Pierwsza z nich oparta była o interdyscyplinarną diagnozę dotycząca potencjału rozwojowego analizowanego regionu w ujęciu lokalnego rynku pracy. Opracowana ona została przez polskich i czeskich ekspertów, przy znaczącym wsparciu regionalnych interesariuszy. Główne elementy wspomnianej diagnozy dotyczyły zasobów infrastrukturalnych, demografii, uwarunkowań gospodarczych, turystyki oraz systemu edukacji. Ponadto diagnoza ta zestawiała najistotniejsze inicjatywy i projekty związane z lokalnym rynkiem pracy, a także w krytyczny sposób odnosiła się do obowiązujących w obszarze transgranicznym dokumentów strategicznych.

Kolejna faza działań planistycznych obejmowała: warsztaty z uczniami lokalnych szkół średnich, warsztaty z udziałem studentów z Ołomuńca i Opola, seminaria eksperckie z wykorzystaniem metody STEEP, a także analizę metodą delficką. Wymienione działania przebiegały w wielu przypadkach równolegle, ale z zachowaniem ścisłej komunikacji jeśli chodzi o ich rezultaty. Ścieżka pierwsza działań planistycznych rozpoczynała się od diagnozy poprzez trzy opracowane na potrzeby projektu scenariusze rozwojowe, seminaria z wykorzystaniem metody STEEP, aż do badania metodą delficką. Ścieżka druga działań planistycznych rozpoczyna się od diagnozy poprzez warsztaty studenckie, natomiast ścieżka trzecia to ponowna diagnoza poprzez warsztaty z uczniami szkół średnich. Wyniki działań prowadzonych w ramach każdej ścieżki zostały podsumowane w wytycznych dla budowania strategii.

Ostatnia faza działań wchodzi w skład ścieżki pierwszej i drugiej działań planistycznych. Interesariusze, który brali udział w realizacji całego projektu, w trakcie warsztatów wypowiedzieli w zakresie celów strategicznych dla każdego ze sformułowanych wyzwań.

Po zakończeniu działań planistycznych i podsumowaniu ich w formie wytycznych dla realizacji strategii obszaru transgranicznego, planowane jest przejście do etapu zarządzania. Działania przewidziane do przeprowadzenia na tym etapie będą się koncentrowały na wybranych aspektach zarządzania transgranicznym systemem krajobrazowym, ograniczających się do problematyki lokalnego rynku pracy. Założono, że jednostką koordynującą etap zarządzania będzie specjalnie powołany do tego celu **transgraniczny think tank (TTT)**. Za punkt wyjścia działań TTT zostaną przyjęte rezultaty opracowanych wytycznych dla budowania strategii. TTT będzie pełnił rolę komitetu doradczego, tworzonego przez regionalnych interesariuszy. Przyjęto, że główną grupą interesariuszy mogą stanowić jednostki administracji publicznej, które brały aktywny udział w realizacji projektu. Trzy pierwsze cele, jakie zostały postawione przez TTT dotyczą:

- Osiągnięcia porozumienia pomiędzy odpowiedzialnymi za planowanie przestrzenne polskimi i czeskimi jednostkami administracji publicznej. Porozumienie wytyczać bę-

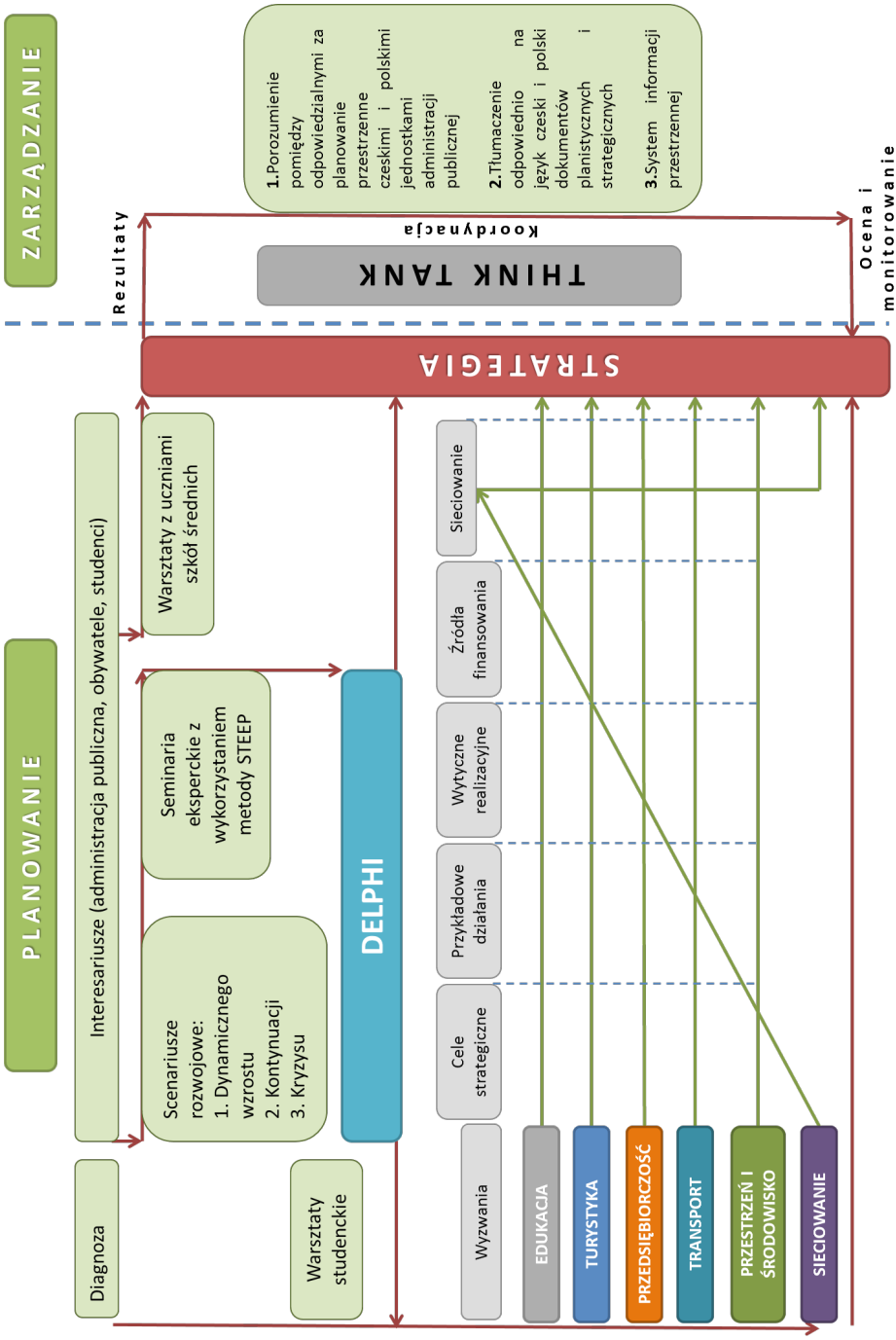

Rysunek 34 Model planowania i zarządzania działaniami planistycznymi

Źródło: Autorzy

dzie kierunki przyszłej współpracy dotyczącej transgranicznego planowania rozwoju przestrzennego;
- Przetłumaczenia odpowiednio na język czeski i polski oraz udostępnienia do publicznego wglądu obowiązujących po obydwu stronach granicy dokumentów planistycznych;
- Stworzenie i administrowanie interaktywnym, transgranicznym systemem informacji przestrzennej;

Realizacja tych celów umożliwi ocenę i stałe monitorowanie zapisów strategii.

7.3 Analiza STEEP

Założenia wstępne i metodologia badania

Analiza STEEP (Społeczne, Technologiczne, Ekonomiczne, Ekologiczne, Polityczno-prawne) obejmuje analizę grup zewnętrznych czynników rozwoju, do których należą czynniki społeczne, technologiczne, ekonomiczne, ekologiczne oraz polityczno-prawne. Czynniki te są analizowane pod kątem wpływu na badany region. Głównym celem analizy jest określenie mocnych i słabych stron danego obszaru oraz szans i zagrożeń wynikających z zewnętrznego otoczenia.

Przeprowadzenie analizy STEEP miało na celu określenie atutów i słabości obszaru transgranicznego wobec szans i zagrożeń stawianych przez otoczenie. W ramach prac wskazane zostały czynniki wpływające na rozwój analizowanego obszaru i funkcjonujące jako dotychczasowe trendy lub będące aktualnymi zjawiskami, a nie prognozami.

Przeprowadzenie analizy STEEP pozwoli zidentyfikować szereg istotnych uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych mających wpływ na atrakcyjność transgranicznego rynku pracy.

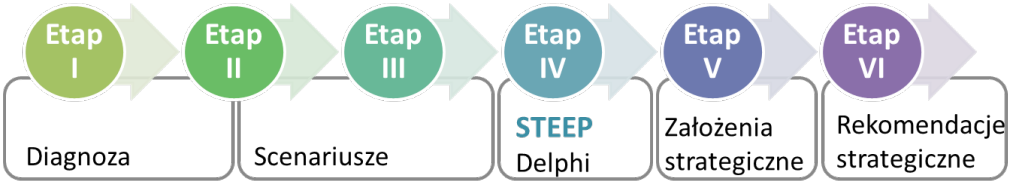

Rysunek 35 Umiejscowienie metodyki STEEP w realizacji poszczególnych etapów projektu Edu2Work

Źródło: Opracowanie GIG

Wyniki analizy STEEP

Dzięki zastosowaniu metody STEEP podczas seminariów eksperckich zdiagnozowano **kluczowe czynniki** decydujące o atrakcyjności transgranicznego rynku pracy w odniesieniu do sześciu obszarów tematycznych, które zbierają i systematyzują wyzwania dla obszaru pogranicza.

Działania planistyczne wykorzystujące metodę STEEP, opracowane w drodze konsultacji podczas seminariów eksperckich, znalazły odzwierciedlenie w zhierarchizowanej liście czynników oraz w zweryfikowanych scenariuszach rozwojowych. Do zidentyfikowanych w analizie STEEP czynników należą:

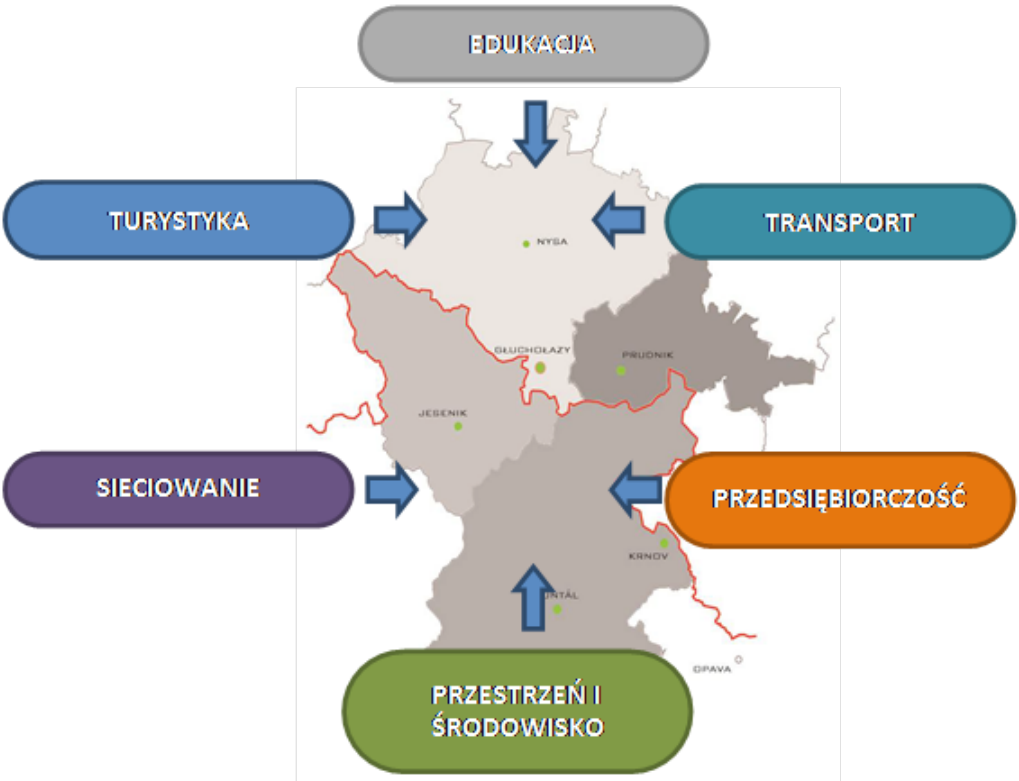

Rysunek 36 Wyzwania w obszarze transgranicznym w projekcie Edu2Work
Źródło: Opracowanie GIG

Grupa czynników społecznych:
- bariera językowa,
- zróżnicowany poziom i chęć współpracy w obszarze transgranicznym – brak systemowej wymiany informacji pomiędzy instytucjami na pograniczu,
- wysoki poziom bezrobocia,
- wysoki udział osób długotrwale bezrobotnych (ponad 12 miesięcy),
- wysoki udział osób w wieku powyżej 50 lat,
- brak wykwalifikowanych i kompetentnych pracowników,
- kształcenie się w innych regionach,
- migracja zarobkowa młodych ludzi,
- emigracja wykwalifikowanej siły roboczej,
- brak systemu edukacji transgranicznej,
- dynamika oddolnych inicjatyw społecznych wzmacniających potencjał rozwoju obszaru transgranicznego.

Grupa czynników technologicznych, w tym infrastrukturalnych:
- rozwinięta infrastruktura drogowa i kolejowa,
- niewykorzystana infrastruktura kolejowa,
- zły stan dróg,

- zła komunikacja publiczna,
- brak transportu niepublicznego,
- brak ogólnodostępnej informacji o połączeniach transgranicznych,
- rozwój infrastruktury technicznej miast (sieć wodociągowa, sieć kanalizacyjna i oczyszczalnie ścieków, sieć gazowa, szerokopasmowa sieć przesyłowa),
- potrzeba wdrożenia transgranicznego zintegrowanego systemu transportowego regionu,
- ograniczona koordynacja budowy i modernizacji infrastruktury po obu stronach granicy,
- niedostateczna integracja systemów ratunkowych.

Grupa czynników ekonomicznych:

- brak preferencyjnych stref działalności gospodarczej funkcjonujących w obszarze transgranicznym,
- możliwość pozyskania funduszy z programów UE,
- niedostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy,
- niski poziom inwestycji turystycznych,
- niski poziom przedsiębiorczości,
- wysoki poziom bezrobocia,
- niski poziom wykorzystywania alternatywnych źródeł energii,
- rozwój rolnictwa ekologicznego, produkcji roślinnej i zwierzęcej,
- niski poziom i udział firm innowacyjnych,
- niski poziom inwestycji,
- brak instytucji wzmacniających środowiska gospodarcze w obszarze transgranicznym,
- niewykorzystywanie potencjału terenów poprzemysłowych,
- słabe wspomaganie przedsiębiorczości w tym młodych przedsiębiorców.

Grupa czynników ekologicznych:

- walory turystyczno-krajobrazowe pogranicza,
- niezanieczyszczone środowisko,
- turystyka specjalizowana,
- wysokiej jakości gleby rolnicze,
- obszary chronione, w tym Natura 2000,
- nieuwzględnienie aspektu turystycznego w zarządzaniu wodami,
- skomplikowane procedury prawne przesyłu odpadów i ścieków przez granicę,
- brak jednolitego zarządzania zasobami środowiskowymi w obszarze transgranicznym.

Grupa czynników formalno-prawnych:

- rozbieżność strategii politycznych każdego z krajów w zakresie kierunków rozwoju obszaru transgranicznego (zarówno na poziomie regionalnym jak i krajowym),
- brak współpracy w zakresie planowania przestrzennego w obszarze transgranicznym,
- niewykorzystywany potencjał sąsiadujących ze sobą regionów,
- brak regionalnego i centralnego wsparcia dla transportu publicznego,
- biurokracja utrudniająca pozyskanie pracodawców/inwestorów,
- niskie kompetencje administracji publicznej,
- niewystarczająca współpraca pomiędzy instytucjami rządowymi, samorządowymi, urzędami pracy i przedsiębiorstwami,
- bariery prawne dla realizacji współpracy administracji w zakresie zadań własnych,
- niedostosowanie priorytetów Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej do rzeczywistych potrzeb pogranicza,

- niewłaściwa diagnoza i niewielkie zaangażowanie szczebla centralnego w rozwiązywaniu problemów pogranicza.

Identyfikacja tych czynników posłużyła opracowaniu scenariuszy rozwojowych dla obszaru transgranicznego, które służyły za odniesienie do dalszych działań planistycznych:

- Scenariusz dynamicznego wzrostu
  Znaczne polepszenie sytuacji na lokalnym rynku pracy i spadek wskaźnika bezrobocia do wartości kilku procent, dzięki optymalnie wyznaczonym i konsekwentnie realizowanemu programowi rozwojowemu. Wykorzystanie zasobów środowiska i dbałość o ład przestrzenny wynika z praktycznego stosowania zasad zrównoważonego rozwoju. Oferta edukacyjna w pełni odpowiada zapotrzebowaniu rynku zapewniając wykwalifikowaną kadrę istniejącym i nowopowstałym przedsiębiorstwom. Silne i trwałe powiązania pomiędzy instytucjami odpowiedzialnymi za sytuację na rynku pracy, szkolnictwo oraz lokalnymi przedsiębiorstwami stanowią determinantę dla rozwoju obszaru transgranicznego. Zintegrowany transport publiczny po obu stronach granicy sprzyja rozwijaniu przedsiębiorczości, turystyki i przemieszczaniu się ludzi w obszarze transgranicznym. Potencjał gospodarczy obszaru transgranicznego oparty o nowoczesne technologie i innowacje jest wspierany trwałymi rozwiązaniami systemowymi w sferze organizacyjnej, prawnej i finansowej wzmacniając zdolności adaptacyjne do zmieniających się uwarunkowań zewnętrznych. Dzięki sprzyjającemu klimatowi gospodarczemu oraz umiejętnemu wykorzystaniu przewag tkwiących w obszarze transgranicznym saldo migracji jest dodatnie, co znacząco pozwala ograniczyć negatywne skutki niskiego wskaźnika urodzeń i negatywnych zjawisk demograficznych, w tym „starzenia się" społeczeństwa.
- Scenariusz kontynuacji
  Rozwój oparty o prowadzone dotychczas działania aktywizujące i inwestycyjne. Polityka rozwojowa częściowo odzwierciedla wyzwania związane z obszarem transgranicznym realizując po obu stronach granicy szerokie spektrum działań ukierunkowanych na zwiększanie atrakcyjności rynku pracy i odwrócenie negatywnych trendów w zakresie wielkości i struktury bezrobocia. W ramach współpracy instytucji zarówno w obrębie powiatów jak i na płaszczyźnie transgranicznej oferta edukacyjna szkół jest stopniowo dostosowywana do potrzeb rynku pracy. Systemy transportu publicznego są dostosowane do obecnych uwarunkowań i specyfiki obszaru transgranicznego. W sferze wyzwań pozostają działania integrujące systemy transportowe po obu stronach granicy w jednolity i wydolny układ zapewniający rozwój przedsiębiorczości, mobilność osób oraz sprawny ruch turystyczny z wykorzystaniem walorów turystycznych i przestrzennych regionu. Pomimo cennych walorów krajobrazowych, przestrzennych i środowiskowych obszaru transgranicznego brak jest spójnej strategii działania na rzecz intensyfikacji ruchu turystycznego. Brak znaczącego impulsu rozwojowego utrwala niekorzystne trendy demograficzne i gospodarcze.
- Scenariusz kryzysu
  Niekorzystna koniunktura społeczno-gospodarcza, uwarunkowana zarówno czynnikami wewnętrznymi, jak i zewnętrznymi, skutkuje złą sytuacją na rynku pracy oraz drastycznym wzrostem stopy bezrobocia. Współpraca w obszarze transgranicznym charakteryzuje się znaczącą asymetrią, co do intensywności i formy. Marginalizacja obszaru transgranicznego skutkuje negatywnymi trendami demograficznymi. Nasilają się zjawiska migracyjne. Pogarsza się ogólna koniunktura, co skutkuje ograniczeniem rozwoju przedsiębiorczości i przenoszeniem kapitału inwestycyjnego w inne regiony. Analogicz-

nie oferta edukacyjna i kierunki kształcenia są dostosowywane do potrzeb i aspiracji młodych osób zdeterminowanych do poszukiwania pracy poza obszarem transgranicznym. W polityce rozwojowej regionu wyzwania związane z transgranicznym rynkiem pracy przestają być dostrzegane. Problematyka gospodarki przestrzennej, integracji transportu publicznego i ochrony środowiska w obszarze transgranicznym schodzą na dalszy plan.

Weryfikacja czynników wraz z ich analizą była niezbędna do rozpoczęcia kolejnej fazy działań planistycznych – opracowania struktury tez delfickich. Zhierarchizowana lista czynników obejmuje pogrupowane zewnętrzne czynniki rozwoju obszaru transgranicznego. Czynniki te przeanalizowane zostały pod kątem wpływu na obszar transgraniczny. Głównym celem tych działań stało się określenie mocnych i słabych stron obszaru transgranicznego oraz szans i zagrożeń wynikających z zewnętrznego otoczenia.

7.4 Wykorzystanie Metody Delfickiej w analizie potencjału Obszaru transgranicznego

Założenia wstępne i metodologia badania

Metoda delficka (*Delphi Method*, określana w literaturze również jako technika delficka) stanowi charakterystyczną dla nauk społecznych metodę badań empirycznych wykorzystywaną przeważnie do gromadzenia wiedzy w obszarach cechujących się „danymi miękkimi" oraz w obszarach, które z założenia wymykają się ocenie w oparciu o zastosowanie precyzyjnych metod i technik analitycznych (Garski 2015, Stone Fish, Busby 2005). Metoda delficka jest metodą opierająca się na twórczym myśleniu i polega na wieloetapowej analizie i selekcji zebranego materiału empirycznego (Nowak 2008). Istotnym założeniem tej metody jest, że opinie wypracowane przez zorganizowaną grupę ekspertów są dokładniejsze niż opinie uzyskane w drodze przeprowadzenia wywiadów indywidualnie z ekspertami. Metoda delficka charakteryzuje się następującymi cechami:

- obiektywizmem i niezależnością opinii uczestników panelu (ekspertów),
- anonimowością wypowiadanych sądów,
- powtarzalnością i wieloetapowością postępowania badawczego,
- dążeniem do uzgadniania i sumowania opinii wypowiadanych przez ekspertów.

Ogólny mechanizm badawczy z wykorzystaniem metody delfickiej obejmuje (Piech 2003):

1. dobór grupy uczestników badania (ekspertów), których wybranych celowo z powodu ich specjalistycznej wiedzy związanej z badanym zagadnieniem,
2. proces wielokrotnych interakcji, dzięki którym odkrywane są opinie ekspertów oraz osiągana jest jednomyślność,
3. sprzężenie zwrotne stosowane wobec uczestników, którego celem jest wzajemne oddziaływanie oraz refleksja,
4. opinie wygenerowane przez ekspertów, które przyczyniają się do rozwiązania postawionego problemu lub predykcji przyszłości.

Wykorzystanie metody delfickiej w praktyce empirycznej wiąże się z zachowaniem odpowiednich rygorów metodologicznych i przyjęciem właściwej procedury badawczej. Niemniej jednak w ostatnich latach, metoda delficka została zmodyfikowana (tj. skrócona) i dzięki temu rozszerzono jej zastosowane w wielu różnych dyscyplinach naukowych wchodzących w skład nauk spo-

łecznych. Ponadto współczesne zastosowania metody delfickiej w projektach prowadzą zasadniczo do ujawnienia modelu myślenia uczestników panelu (ekspertów), identyfikacji obszarów zgodności lub wykrycia braku porozumienia, a także identyfikacji obszarów, w których badania powinno się kontynuować.

Prowadzone w ramach projektu „Współpraca między szkołami i instytucjami publicznymi na granicy czesko-polskiej w zakresie edukacji to większe szanse na rynku pracy" (Edu2Work) prace związane z analizą i oceną potencjału i uwarunkowań rozwoju obszaru trans granicznego tj. STEEP i warsztaty studenckie, doprowadziły do wypracowania listy czynników decydujących o atrakcyjności obszaru transgranicznego. Priorytetyzacja ustalonej grupy czynników w kontekście opracowywanych wytycznych strategii rozwoju obszaru transgranicznego wymagała posłużenia się metodą delficką. Jej zastosowanie warunkowała konieczność wypracowania konsensusu wśród szerokiej grupy ekspertów z Polski i Republiki Czeskiej dotyczącego poziomu ważności tych czynników.

Szczegółowy przebieg badań prowadzonych z wykorzystaniem metody delfickiej przedstawiono na poniższym rysunku:

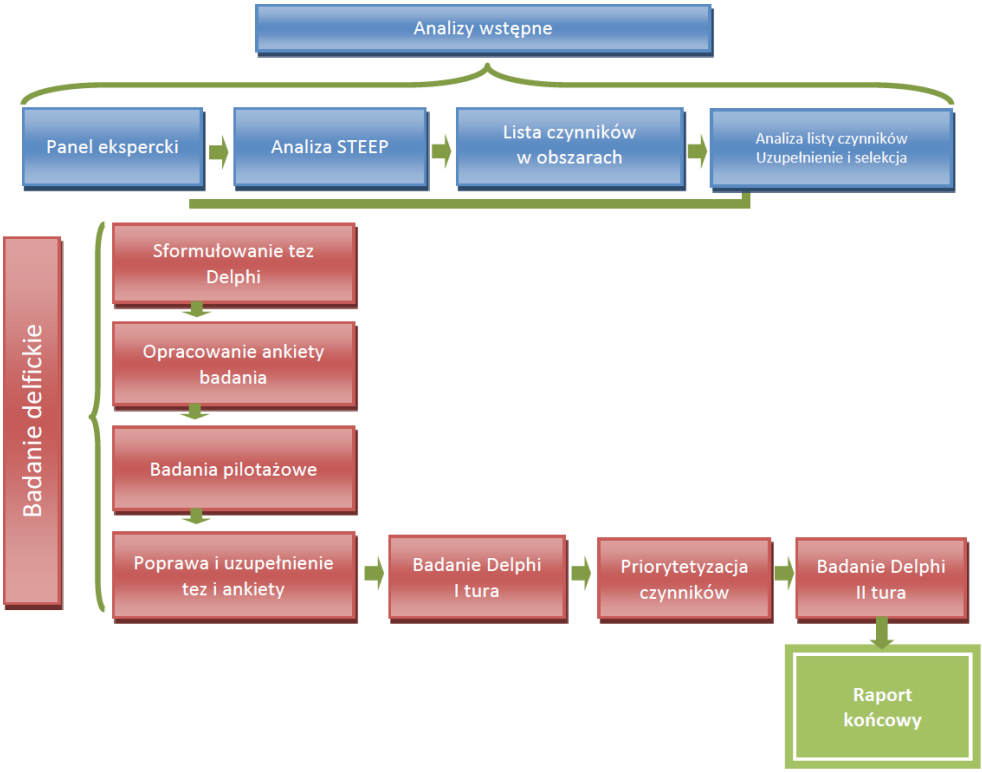

Rysunek 37 Schemat badań metodą Delficką w projekcie Edu2Work
Źródło: Opracowanie GIG

Przygotowanie tez badania delfickiego poprzedziły panele dyskusyjne ekspertów, spotkania z uczniami i młodzieżą uczęszczająca do szkół zlokalizowanych na obszarze transgranicznym.

Przeprowadzono dwa ważne z punktu widzenia analizy i oceny potencjału transgranicznego badania tj. STEEP oraz SWOT. Zidentyfikowane w trakcie seminariów czynniki ujęto w 5 grup (wyzwań):

1. Edukacja,
2. Turystyka,
3. Przedsiębiorczość,
4. Transport,
5. Przestrzeń i środowisko,
6. Sieciowanie.

Sformułowane listy czynników pozwoliły na opracowanie czterech głównych tez badania delfickiego odnoszących się do wymienionych wyzwań dla obszaru transgranicznego.

Teza 1. Dobrze rozwinięta sieć transportu i łączności w obszarze transgranicznym zapewnia sprawną komunikację tego obszaru.

Teza 2. Działalność gospodarcza obszaru transgranicznego bazuje na jego walorach turystyczno–krajobrazowych.

Teza 3. Intensywny rozwój społeczno-gospodarczy obszaru transgranicznego warunkowany jest trwałymi rozwiązaniami systemowymi sprzyjającymi wzrostowi jego atrakcyjności i konkurencyjności.

Teza 4. Spójna polityka regionalna po obu stronach granicy eliminuje dysproporcje rozwojowe obszaru transgranicznego w stosunku do innych regionów.

Dla tak sformułowanych tez opracowano wstępną wersje kwestionariusza ankietowego do przeprowadzenia badania delfickiego. Tezy badania delfickiego wynikają ze sformułowanych wyzwań dla obszaru transgranicznego.

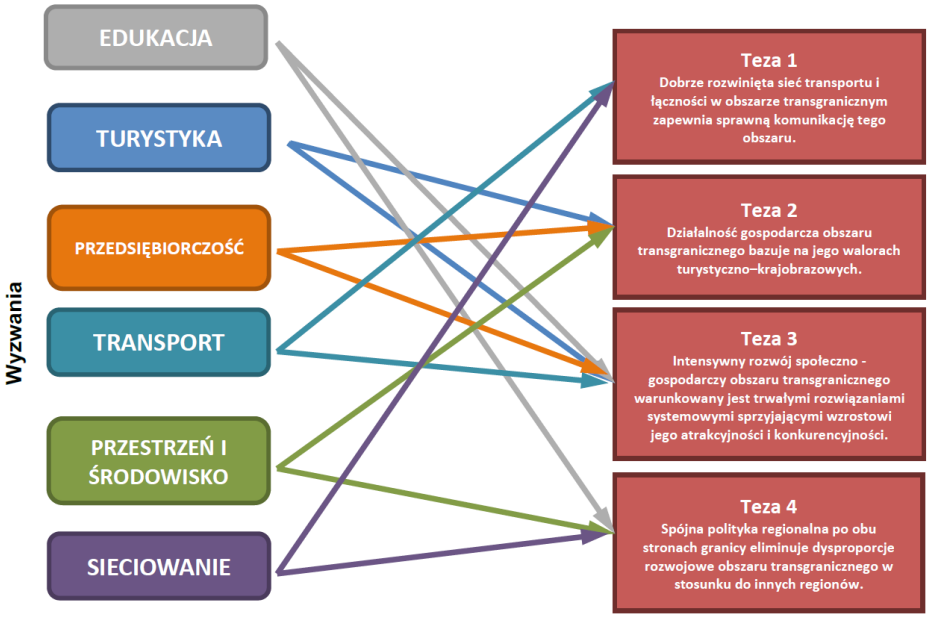

Rysunek 38 Tezy badania Delfickiego a wyzwania dla obszaru transgranicznego

Źródło: Opracowanie GIG

Ankieta została zweryfikowana przez zespół projektowy, a następnie przekazana do badań pilotażowych. Ostateczna wersja kwestionariusza ankiety zawarta jest w załączniku 1. Konstrukcja pytań ankiety zakładała ustalenie czynników/rozwiązań mających wpływ na wystąpienie sformułowanego w tezie stwierdzenia oraz ustalenie terminu realizacja tezy.

Wyniki badań metodą delficką

Dystrybucja kwestionariusza ankiety przebiegała drogą elektroniczną i tradycyjną. Opracowana wersja elektroniczna ankiety została udostępniona poprzez stronę internetową, natomiast arkusze w wersjach tradycyjnych zostały rozesłane do uczestników spotkania. Otrzymano zwroty wypełnionych ankiet od 292 respondentów w I turze i 146 w II turze badania. Struktura wiekowa respondentów w I turze badania została przedstawiona na poniższym rysunku:

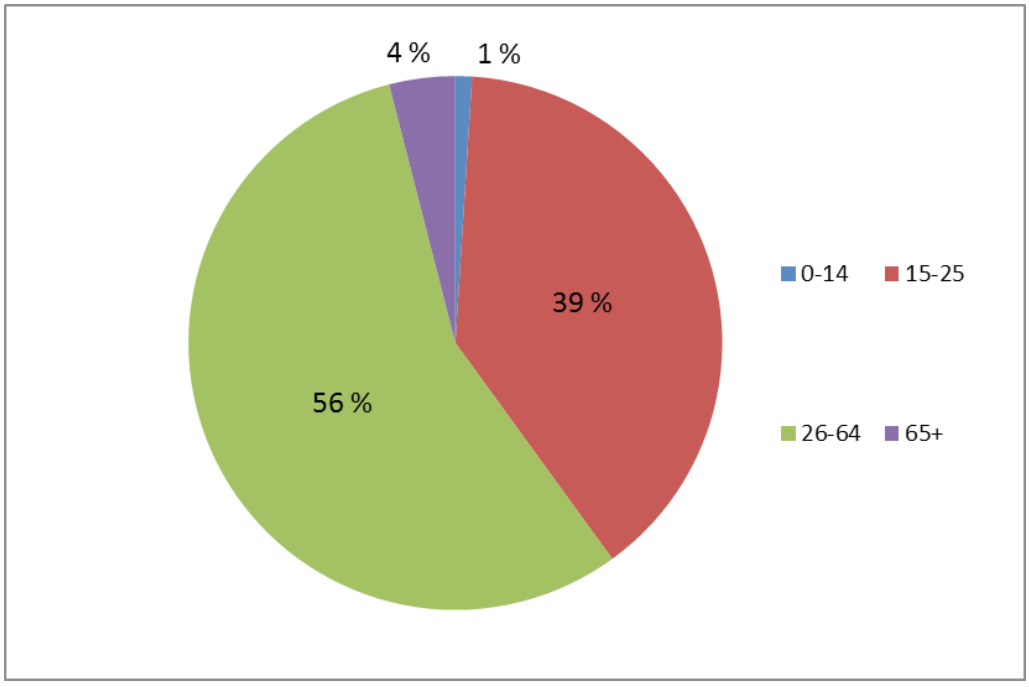

Rysunek 39 Struktura wiekowa respondentów badania Delfickiego (I tura)

Źródło: Opracowanie GIG

Znacząca część respondentów badania delfickiego to osoby w wieku od 26 do 64 lat (56%). Na drugim miejscu plasuje się grupa osób w wieku od 15 do 25 lat (39%). Taka struktura wiekowa odpowiada ludziom czynnym zawodowo i wchodzącym na rynek pracy (będącym w istotnych fazach cyklu kształcenia). Jest to ważne z perspektywy identyfikowania kluczowych wyzwań i czynników dla obszaru transgranicznego. Zainteresowanie grupy wiekowej 15–64 lata badaniem podkreśla chęć jej udziału w aktywnym kształtowaniu przyszłości pogranicza. Respondenci według płaci to w 57% kobiety i 43% mężczyźni. Struktura narodowościowa respondentów obejmuje w 58%

Polaków i 42% Czechów. Struktura respondentów według wykształcenia została przedstawiona na poniższym rysunku:

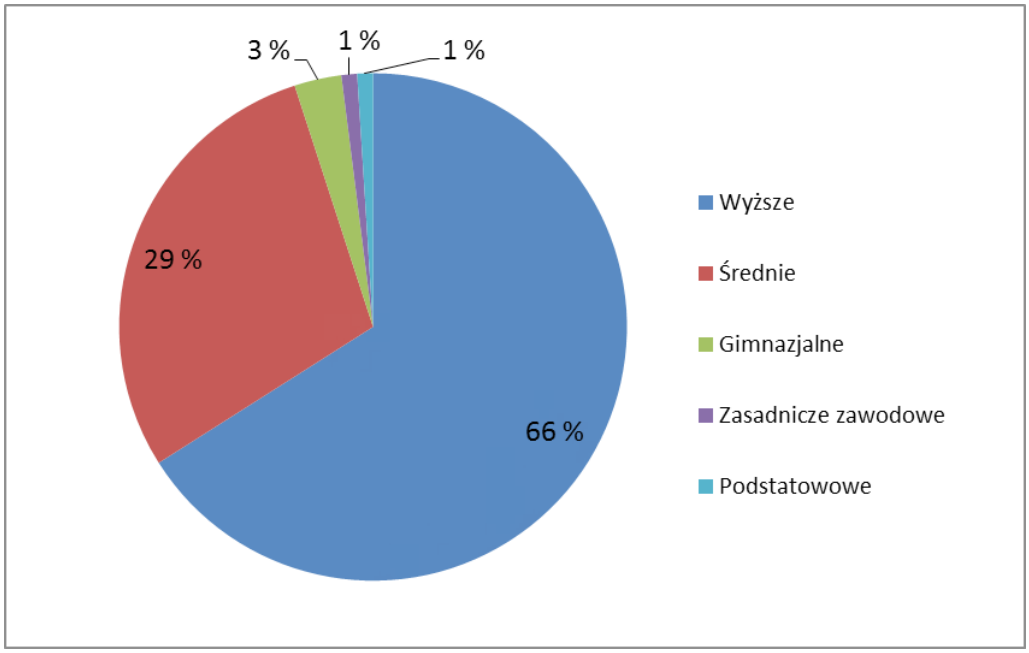

Rysunek 40 Struktura respondentów badania Delfickiego wg wykształcenia (I tura)

Źródło: Opracowanie GIG

Znacząca część respondentów badania zadeklarowała przynależność do sektora szkolnictwa (26%), następną grupę stanowi administracja (18%), duży jest również odsetek przedsiębiorców (15%), pozostali uczestnicy deklarowali przynależność do IOB i innych instytucji. Zainteresowanie trzech głównych interesariusz – szkolnictwa, administracji i przedsiębiorców, jest kolejnym przejawem chęci proaktywnego kształtowania rozwoju obszaru transgranicznego. Grupy te upatrują w potencjale tego obszaru źródeł ewentualnych przewag rozwojowych.

Rozesłanie, za pośrednictwem poczty elektronicznej, pierwszego kwestionariusza do uczestników panelu (ekspertów) rozpoczęło fazę zbierania i uzgadniania opinii ekspertów. Administrator sesji realizujący badanie wskazał przy tym na zasady i termin zwrotu wypełnionego kwestionariusza (ankiety). Faza zbierania i uzgadniania opinii ekspertów składała się zasadniczo z dwóch etapów, z których pierwszy zakończył się analizą nadesłanych odpowiedzi z wykorzystaniem dostępnych narzędzi informatycznych i statystycznych. Kolejny etap polegał na ponownym rozesłaniu, za pośrednictwem poczty elektronicznej, drugiego kwestionariusza do uczestników panelu (ekspertów). Przeprowadzona ostateczna analiza statystyczna i informatyczna uzyskanych odpowiedzi polegała m.in. na weryfikacji stopnia zgodności opinii ekspertów przy wykorzystaniu podejścia rankingowego. Podejście takie eliminuje wiele krytycznych ograniczeń metody delfickiej, jako nie posiadającej statystycznie istotnych miar analizowanych zmiennych. Wyniki pierwszej i drugiej tury badania delfickiego dla poszczególnych tez zaprezentowano poniżej.

Tabela 14 Wyniki badania delfickiego Teza 1

Czynnik (Jakie działania są niezbędne do realizacji powyższej tezy ?)	I tura badania		II tura badania	
	Wskazania [%]	Ranga	Wskazania [%]	Ranga
Pełniejsze wykorzystanie transportu kolejowego	56,2%	1	54,8%	1
Poprawa stanu dróg	35,6%	2	34,2%	2
Dobre połączenia z sąsiednimi ośrodkami wojewódzkimi (Wrocław, Katowice, Ołomuniec, Ostrawa)	31,5%	3	28,8%	3
Rozwój infrastruktury technicznej miast (drogi, wodociągi, kanalizacja, sieć energetyczna i teleinformatyczna)	28,8%	4	27,4%	4
Polepszenie komunikacji publicznej	28,8%	5	27,4%	5
Wdrożenie transgranicznego systemu transportowego	24,7%	6	26,0%	6
Pełna i ogólnodostępna informacja o połączeniach transgranicznych	20,5%	7	21,9%	7
Koordynacja budowy i modernizacji infrastruktury technicznej w obszarze transgranicznym	16,4%	8	15,1%	8
Wprowadzenie regionalnego i centralnego wsparcia dla transportu publicznego	12,3%	9	12,3%	9
Integracja systemów ratunkowych	8,2%	10	8,2%	10
Rozwinięcie transportu niepublicznego	5,5%	11	4,1%	11

Źródło: Opracowanie GIG

Teza 1 dotyczyła rozwoju sieci transportu i łączności w obszarze transgranicznym oraz ich wpływu na sprawność komunikacji. Zarówno w pierwszym jak i w drugim badaniu respondenci potwierdzili, że dla poprawy komunikacji w obszarze transgranicznym konieczne jest pełniejsze wykorzystanie transportu kolejowego. Na dalszych pozycjach znalazła się poprawa stanu dróg i lepsza organizacja połączeń z województwami ościennymi. Postulowane przez respondentów działania wiążą się również z poprawą i rozwoje stanu infrastruktury technicznej miast oraz stanu komunikacji publicznej, zwłaszcza w zakresie transportu transgranicznego.

Tabela 15 Wyniki badania delfickiego Teza 2

Czynnik (Jakie czynniki kształtują walory turystyczno-krajobrazowe obszaru transgranicznego?)	I tura badania		II tura badania	
	Wskazania [%]	Ranga	Wskazania [%]	Ranga
Preferowanie różnych odmian komercyjnej turystyki wypoczynkowej	67,1%	1	61,6%	1
Niezanieczyszczone środowisko	64,4%	2	57,5%	2
Uwzględnienie w zarządzaniu terenami zielonymi obszarów chronionych, w tym Natura 2000	42,5%	3	43,8%	3
Uwzględnienie w zarządzaniu gospodarką wodną aspektu turystycznego	34,2%	4	28,8%	4
Wdrożenie jednolitego sposobu zarządzania zasobami środowiskowymi w obszarze transgranicznym	34,2%	5	25,8%	5

Czynnik (Jakie czynniki kształtują walory turystyczno-krajobrazowe obszaru transgranicznego?)	I tura badania		II tura badania	
	Wskazania [%]	Ranga	Wskazania [%]	Ranga
Uwzględnienie w zarządzaniu gospodarką odpadową kwestii przesyłu odpadów przez granicę	13,7%	6	20,5%	6
Preferowanie różnych odmian komercyjnej turystyki wypoczynkowej	67,1%	1	61,6%	1

Źródło: Opracowanie GIG

Teza 2 wiązała się z podejmowaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej w obszarze transgranicznym w oparciu o jego walory turystyczno-krajobrazowe. Jako czynniki istotnie wpływające na kształtowanie tych walorów w obszarze transgranicznym respondenci wskazali preferowany obecnie trend związany z korzystaniem z różnych odmian turystyki wypoczynkowej i niezanieczyszczone środowisko. Aspekt środowiskowy jako walor kształtujący walory turystyczno-krajobrazowe został zaakcentowany również poprzez wskazanie konieczności zarządzania terenami zielonymi obszarów chronionych. Respondenci jednoznacznie wskazali na konieczność ochrony naturalnych obszarów w rozwijaniu nowych form działalności gospodarczej, zwłaszcza związanych z turystyką, w obszarze transgranicznym.

Tabela 16 Wyniki badania delfickiego Teza 3 pytanie a

Czynnik (Jakie czynniki/rozwiązania przyczynią się do wzmocnienia kapitału społecznego obszaru transgranicznego?)	I tura badania		II tura badania	
	Wskazania [%]	Ranga	Wskazania [%]	Ranga
Spadek poziomu bezrobocia	50,7%	1	47,9%	1
Ograniczenie migracji zarobkowej ludzi młodych	49,3%	2	46,6%	2
Dostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy	41,1%	3	41,1%	3
Znajomość języków obcych	35,6%	4	30,1%	4
Ograniczenie emigracji wykwalifikowanej siły roboczej	27,4%	5	24,7%	5
Rozwój systemu edukacji transgranicznej	17,8%	6	16,8%	6
Zmniejszenie liczby osób długotrwale bezrobotnych (ponad 12 miesięcy)	17,8%	7	14,3%	7
Zwiększenie liczby wykwalifikowanych i kompetentnych pracowników	17,8%	8	13,9%	8
Efektywne funkcjonowanie specjalnej strefy demograficznej	13,7%	9	11,0%	9
Oddolne inicjatywy społeczne	6,8%	10	5,5%	10

Źródło: Opracowanie GIG

Tabela 17 Wyniki badania delfickiego Teza 3 pytanie b

Czynnik (Jakie czynniki przyczynią się do wzrostu przedsiębiorczości w obszarze transgranicznym?)	I tura badania		II tura badania	
	Wskazania [%]	Ranga	Wskazania [%]	Ranga
Możliwość pozyskania funduszy unijnych	52,1%	1	51,4%	1
Większe wsparcie przedsiębiorczości, w tym młodych przedsiębiorców	52,1%	2	49,2%	2
Zwiększenie liczby firm innowacyjnych funkcjonujących w obszarze transgranicznym	39,7%	3	35,6%	3
Rozwój rolnictwa ekologicznego, produkcji roślinnej i zwierzęcej	28,8%	4	28,8%	4
Zagospodarowanie terenów poprzemysłowych	26,0%	5	27,4%	5
Istnienie preferencyjnych stref działalności gospodarczej funkcjonujących w obszarze transgranicznym	23,3%	6	23,3%	6
Zwiększenie wykorzystania alternatywnych źródeł energii	21,9%	7	21,9%	7
Wzrost współpracy w obszarze transgranicznym	20,5%	8	16,4%	8
Powołanie instytucji wzmacniających środowiska gospodarcze funkcjonujące w obszarze transgranicznym	16,4%	9	12,3%	9

Źródło: Opracowanie GIG

Teza 3 miała charakter złożony, gdyż wiązała się z rozwojem społecznym i gospodarczym obszaru transgranicznego oraz jego wpływem na wzrost atrakcyjności i konkurencyjności tego obszaru. Respondenci wskazując czynniki społeczne wpływające na atrakcyjności konkurencyjność pogranicza za najistotniejsze uznali problem bezrobocia i jego ograniczenie, ograniczenie migracji zarobkowej, zwłaszcza wśród ludzi młodych i komplementarność kształcenia z potrzebami rynku. Bezrobocie jest głównym powodem niekorzystnych zmian społecznych i gospodarczych w regionie. Zahamowanie jego rozwoju stanowić powinno priorytetowe działania władz publicznych oraz innych organizacji. Dalszy rozwój pogranicza nie jest możliwy bez inwestycji oraz programów aktywizacji zawodowej, zwłaszcza skierowanych do ludzi młodych.

Ograniczenie negatywnych zmian w strukturze społecznej wywołanych bezrobociem i emigracją zarobkową, może być powstrzymane przy lepszym i aktywniejszym wykorzystaniu funduszy unijnych w nowej perspektywie oraz stworzenie systemu wsparcia przedsiębiorczości, skierowanego przede wszystkim do ludzi młodych wchodzących na rynek pracy. Nie bez znaczenia jest również wzrost innowacyjności i stworzenie dogodnych warunków dla funkcjonowania firm innowacyjnych, które mogą eksplorować nisze bazujące na specyficznym położeniu regionu.

Tabela 18 Wyniki badania delfickiego Teza 4 pytanie a

Czynnik (Jakie czynniki mają znaczenie dla prawidłowo prowadzonej polityki regionów przygranicznych?)	**I tura badania**		**II tura badania**	
	Wskazania [%]	**Ranga**	**Wskazania [%]**	**Ranga**
Pełne wykorzystanie potencjału sąsiadujących ze sobą regionów po obu stronach granicy	56,2%	1	53,4%	1
Podjęcie współpracy w zakresie planowania przestrzennego w obszarze transgranicznym	47,9%	2	45,2%	2
Zwiększenie współpracy pomiędzy instytucjami rządowymi, samorządowymi, urzędami pracy i przedsiębiorstwami	45,2%	3	39,7%	3
Ujednolicenie strategii politycznych każdego z krajów przygranicznych w zakresie wspólnych kierunków rozwoju obszaru transgranicznego	35,6%	4	30,1%	4
Lepsze dostosowanie priorytetów Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej (POWT) do rzeczywistych potrzeb obszaru transgranicznego	27,4%	5	26,0%	5
Zlikwidowanie barier prawnych dla realizacji współpracy administracji w zakresie zadań własnych	26,0%	6	24,7%	6
Zwiększenie zaangażowania szczebla centralnego w rozwiązywanie problemów obszaru transgranicznego	16,4%	7	16,4%	7
Zwiększenie kompetencji administracji publicznej	15,1%	8	13,7%	8

Źródło: Opracowanie GIG

Tabela 19 Wyniki badania delfickiego Teza 4 pytanie b

Czynnik (Jakie czynniki decydują o atrakcyjności transgranicznego rynku pracy?)	**I tura badania**		**II tura badania**	
	Wskazania [%]	**Ranga**	**Wskazania [%]**	**Ranga**
Rozwinięta sieć transportu i łączności	58,9%	1	60,3%	1
Nowe inwestycje	47,9%	2	43,8%	2
Spójna polityka regionalna po obu stronach granicy	43,8%	3	43,8%	3
Gospodarcze wykorzystanie walorów turystyczno–krajobrazowych (rozwój usług turystycznych)	41,1%	4	39,7%	4
Trwałe rozwiązania systemowe na rzecz rozwoju przedsiębiorczości	37,0%	5	37,0%	5
Edukacja dostosowana do potrzeb rynku pracy	34,2%	6	37,0%	6
Szkolenia, kursy pozwalające na zdobycie kwalifikacji	31,5%	7	31,5%	7

Źródło: Opracowanie GIG

W tezie 4 respondenci ustosunkowali się do możliwości budowania spójnej polityki regionalnej po obu stronach granicy i eliminowania w ten sposób dysproporcji rozwojowych obszaru transgranicznego w stosunku do innych regionów. Spójna polityka regionalna jest złożonym wyzwaniem zwłaszcza w obszarze, który podzielony jest granicą. Zapewnienie równowagi rozwojowej i ograniczenie dychotomii celów realizowanych przez administrację przyczynia się do poprawy potencjału endogenicznego obszaru transgranicznego. Dla prawidłowej realizacji strategii rozwojowych obszarów transgranicznych konieczne jest, w opinii respondentów, pełniejsze wyko-

rzystanie potencjału sąsiadujących ze sobą regionów oraz podjęcie wysiłków na rzecz spójnego planowania przestrzennego. Realizacja przedstawionych postulatów możliwa jest jedynie dzięki wypracowaniu rozwiązań o charakterze strategicznym przy współudziale instytucji rządowych i samorządowych, urzędów pracy i przedsiębiorstw oraz instytucji edukacyjnych. Polityka rozwojowa obszaru transgranicznego powinna wiązać się z poprawą jego atrakcyjności, a to wymaga uwzględnienia w jej zapisach rozwiązań związanych z poprawą systemu komunikacji i łączności pomiędzy obszarami miejskimi i wiejskimi również w wymiarze międzynarodowym, uruchomienie nowych inwestycji, wykorzystaniu elementów środowiska naturalnego do rozwoju sektora usług turystycznych i dostosowanie kształcenia do potrzeb lokalnego rynku pracy.

7.5 Dyskusja i podsumowanie

Zastosowany model działań planistycznych

Badania przeprowadzone w latach 2012–2013 z udziałem przedstawicieli zarządu trzech górnośląskich euroregionów (Euroregion Pradziad, Euroregion Silesia i Euroregion Śląsk Cieszyński) potwierdzają potrzebę planowania przestrzennego w obszarze transgranicznym. Uczestnicy wspominanych badań zostali między innymi zapytani o ich zdanie na temat wykorzystywania w procesie planistycznym „grup wsparcia" tworzonych przez studentów lokalnych uniwersytetów i uczniów lokalnych szkół średnich. W toku badań założono, że grupy wsparcia byłyby wykorzystywane do diagnozowania kondycji krajobrazu i przedstawienia propozycji projektowych na zadane tematy związane z jego rozwojem. Uczestnicy badań odnieśli się do tego pomysłu pozytywnie, wskazując na potencjał grupy wsparcia jeśli idzie o docieranie do interesujących informacji na temat analizowanego krajobrazu, inspirowanie dyskusji dotyczącej jego możliwości rozwojowych, opracowywanie atrakcyjnych wizualizacji przedstawiających pozytywnie transformujący się krajobraz (Spyra 2014).

Dzięki możliwości angażowania różnorodnej i międzynarodowej grupy interesariuszy opisany powyżej model planistyczny może być zastosowany również na obszarze innych obszarów transgranicznych. Ponadto cechami tego modelu planistycznego, które predyscynują go do stosowania na obszarach transgranicznych są:

- elastyczność procesu planistycznego;
- możliwość komunikowania wyników pomiędzy poszczególnymi etapami procesu planistycznego.

Za każdym razem aplikacja tego modelu na inny obszar transgraniczny musi uwzględniać specyfikę krajobrazu transgranicznego tego obszaru, określoną na podstawie będącej elementem modelu diagnozy.

Mając na uwadze charakter poruszanej problematyki oraz stan wiedzy o problemach regionalnego rynku pracy i edukacji szczególnego znaczenia nabierają działania konsultacyjne i badania opinii adresowane do szerokiej grupy interesariuszy w analizowanym obszarze przygranicznym w ramach projektu Edu2Work. Jednym z takich badań jest metoda delficka, która miała dostarczyć informacji na temat czynników determinujących wyzwania w obszarze transgranicznym. Przeprowadzone badanie wskazuje, że w obszarze wszystkich zdefiniowanych wyzwań dla obszaru transgranicznego występują silne czynniki, które powinny być uwzględnione przy formułowaniu strategii rozwojowej pogranicza. Pomimo braku możliwości sformułowania jednej strategii rozwoju, to prowadzone badania mogą zapewnić w pierwszej kolejności spójność

podejmowanych po obu stronach granicy działań, a tym samym dojść może do wytworzenia efektu synergii, który wpłynie na wzrost atrakcyjności i konkurencyjności obszaru transgranicznego. Zasadniczym wyzwaniem jest powstrzymanie bezrobocia i migracji zarobkowej ludności tego obszaru poprzez inicjowanie działań w zakresie wsparcia przedsiębiorczości, zwłaszcza związanej z turystyką wypoczynkową oraz zapewnienie takich programów i form kształcenia młodzieży, by lepiej sprostała ona wymaganiom rynku. Naturalnym potencjałem regionu są jego walory krajobrazowe i środowiskowe, których ochrona i racjonalne wykorzystywanie stanowi punkt ciężkości dla rozwoju sektora turystycznego. Rozwój turystyki i przedsiębiorczości w analizowanym obszarze transgranicznym wymaga rozwoju sieci komunikacji i łączności. Rozwój ten powinien następować poprzez wykorzystanie istniejącej infrastruktury transportu kolejowego oraz rozwój systemu komunikacji publicznej zwłaszcza w relacjach międzynarodowych. Sprawne funkcjonowanie systemu transportowego opiera się przede wszystkim na nowoczesnej i rozwijanej infrastrukturze, która wymaga obecnie intensyfikacji nakładów inwestycyjnych. Lukę powstającą w związku z niewystraczającymi środkami na wzrost atrakcyjności i konkurencyjności należy w opinii respondentów badania zapełnić finansowaniem zewnętrznym z funduszy unijnych. Wypracowanie wspólnych projektów wykorzystujących środki Unii Europejskiej jest szansą na zrównoważony rozwój, w tym uwzględniający postulaty rozwoju przestrzennego.

Założenia do budowania strategii rozwoju obszaru transgranicznego

Wypracowane strategii rozwoju obszaru transgranicznego wymaga zapewnienia jej spójności z dotychczasowymi dokumentami strategicznymi regionów i państw, które funkcjonują w obszarze przygranicznym. Zasadniczymi celami strategii rozwoju w obszarze transgranicznym powinny być:

- wzmocnienie współpracy pomiędzy różnymi grupami interesariuszy oraz interesariuszami po obu stronach granicy,
- wzmocnienie potencjału gospodarczego, a zwłaszcza restrukturyzacja rynku pracy i systemu edukacji,
- koordynacja działań w zakresie wspólnego aplikowania o środki do finansowania wspólnych przedsięwzięć.

Schemat budowy strategii przedstawia poniższy rysunek. Opracowanie strategii rozwoju dla obszaru transgranicznego wymaga przede wszystkim pogłębionej diagnozy stanu aktualnego i uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych. Dla przeprowadzenia tych analiz wykorzystać można analizę STEEP, metodę SWOT, metodę delficką i inne. Każda z tych metod polega na angażowaniu szerokiej grupy interesariuszy do identyfikacji i oceny czynników i ich wpływu na formułowane wyzwania strategiczne w obszarze transgranicznym. Wyzwania te poprzez opracowane scenariusze pozwalają na wypracowanie strategii rozwojowej obszaru transgranicznego. Na strategię tą składają się wizja i cele strategiczne.

Wizja formułowana może być na początku okresu budowania strategii, gdyż wtedy mobilizuje i ukierunkowuje prace zespołu i/lub pozwala na dojrzałe sformułowanie celów lub powinna być opracowana, gdy określone są wszystkie cele i priorytety. Wizja odpowiada na konkretne problemy i opisuje wizerunek obszaru transgranicznego w odległej przyszłości, przy założeniu wystąpienia korzystnych uwarunkowań.

Cele strategiczne stanowią ramy rozwoju i współpracy w obszarze transgranicznym, muszą zapewnić maksymalną efektywność gospodarczą, możliwie najwyższą jakość życia mieszkańców oraz zrównoważone wykorzystanie zasobów obszaru transgranicznego. Cele strategiczne powinny odpowiadać na etapie ich ostatecznego ustanawiania zasadzie SMART.

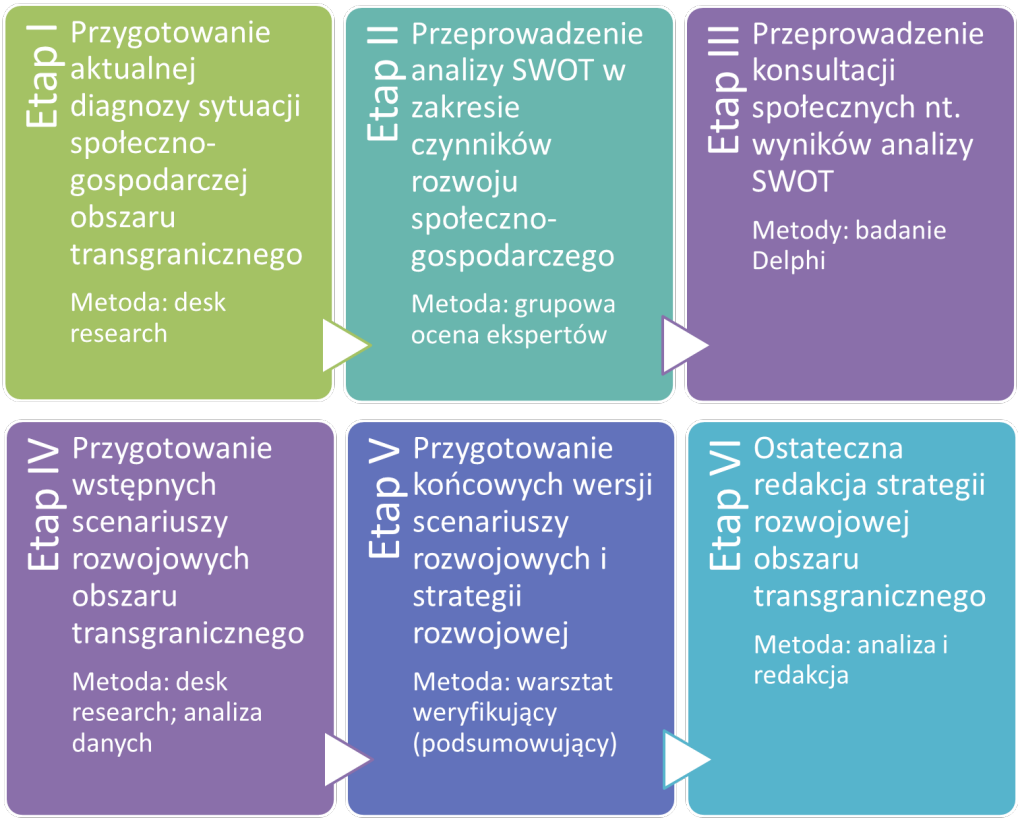

Rysunek 41 Etapy budowy strategii dla obszaru transgranicznego

Źródło: Opracowanie GIG

Podjęta próba identyfikacji i oceny wpływu wybranych socjoekonomicznych czynników związanych z przestrzennym zróżnicowaniem, które charakterystyczne jest dla obszaru transgranicznego. Szczególny nacisk w kontekście wybranego obszaru położony został na kontekst edukacji i rynku pracy. Wykorzystane metody i narzędzia analizy strategicznej, wspierane dyskusjami eksperckimi i konsultacjami z mieszkańcami obszaru transgranicznego pozwoliły na wypracowanie założeń do wieloletniej strategii rozwoju obszaru transgranicznego. Założenia te mają przede wszystkim doprowadzić do wypracowania takiej strategii rozwojowej, która wpłynie na zwiększenie atrakcyjności transgranicznego rynku pracy i zapewni sprawne i efektywne funkcjonowanie systemu edukacji. Podejście takie pozwala przezwyciężyć, zidentyfikowany w toku projektu niski poziom współpracy i integracji w obszarze transgranicznym. Jedną z głównych rekomendacji wypracowanych w ramach realizowanych prac jest powołanie do życia wielopoziomowej sieci współpracy, której uczestnikami będą szkoły średnie, uczelnie wyższe, publiczne i niepubliczne instytucje rynku pracy (powiatowe urzędy pracy, agencje rozwoju i organizacje non-profit) oraz jednostki samorządowe (gminy, starostwa).

8. Czynności realizowane dla studentów uczelni w czesko-polskim pograniczu

Można by sądzić, że wejście do strefy „Schengen" rozwiąże problemy Polski i Czech związane ze strukturą zatrudnienia w obszarze transgranicznym. Zmiany polityczne spowodowały jednak zjawisko odwrotne: istniejący po obydwu stronach granicy potencjał poprzez nieskoordynowane działania w sferze gospodarczej i przestrzennej, znacząco zmalał. Negatywnym przemianom towarzyszyły uprzedzenia narodowościowe i bariera językowa. Zaistniała zatem potrzeba przywrócenia płynności komunikacyjnej, tj. kolejowej i drogowej, jak również podniesienia jakości usług socjalnych i turystycznych. Możliwość wniknięcia w każdą z dziedzin, mającą wpływ na efektywne współdziałanie Polski i Czech w tym rejonie, istnieje głównie z sferze planowania przestrzennego.

Istotnym czynnikiem mającym wpływ na przemiany gospodarcze, jest krajobraz, w tym rejonie w większości kulturowy przenikający się z naturalnym, częściowo zdegradowanym. Wysoki stopień zurbanizowania wymaga systemowych działań i w takim kontekście należy tenże krajobraz postrzegać. Jego kształtowanie będzie wynikiem ingerencji w istniejące rozwiązania przestrzenne, podnoszące w efekcie płynność kadr przygranicznych, będzie on również swoją jakością istotnie wpływał na podniesienie walorów obszaru.

Tekst analizuje zorganizowane przez Główny Instytut Górnictwa z Katowic oraz Uniwersytet Palackiego z Ołomuńca, we współpracy z ekspertami z Politechniki Opolskiej, warsztaty studenckie. Trwały one pięć dni, odbyły się w kwietniu 2014 roku w czeskiej, nadgranicznej miejscowości Vidnava i były częścią projektu pt. „Edu2Work – Współpraca między szkołami i instytucjami publicznymi na granicy czesko-polskiej w zakresie edukacji to większe szanse na rynku pracy".

Forma uczestnictwa oparta była o pracę w polsko-czeskich grupach projektowych utworzonych przez studentów z Uniwersytetu Palackiego z Ołomuńca oraz z Politechniki Opolskiej. Każda grupa składała się z czterech osób oraz odpowiedzialnego za ich pracę eksperta. Grupy warsztatowe zostały sformowane na kilka tygodni przed rozpoczęciem prac w Vidnawie, co umożliwiło zapoznanie się z tematami projektowymi oraz uporządkowanie materiałów dotyczących przedmiotowego regionu oraz omówienie metodologii. Na tym etapie grupy pracowały na lokalnych uniwersytetach i kontaktowały się ze sobą poprzez Internet, przy czym każda z nich opracowywała inny temat. Każdy odpowiadał konkretnemu, zidentyfikowanemu w toku projektu Edu2Work, obszarowi problemowemu (*vide* tabela poniżej).

Tabela 20 Zestawienie obszarów problemowych projektu Edu2Work oraz odpowiadających im tematów projektów warsztatowych

Obszar problemowy	Temat warsztatowy	Ekspert	Członkowie grupy
Edukacja	Transgraniczne Centrum Edukacyjne (TCE)	Karen Ziener, Alpen-Adria Universität, Klagenfurt	Martyna Piasecka, Agnieszka Duda, Pavel Rochovanský, Martin Turčínek
Turystyka	Transgraniczna Trasa Turystyczna (TTT)	Pavel Ptáček, Univerzita Palackého, Olomouc	Maja Materzok, Katarzyna Kolinek, Jan Lukáš, Ladislav Motúz

Obszar problemowy	Temat warsztatowy	Ekspert	Członkowie grupy
Transport	Zintegrowana Infrastruktura Transportowa (ZIT) w Głuchołazach	Piotr Obracaj, Profesor Politechniki Opolskiej	Paulina Szarzec, Sara Wojciech, Mikuláš Fišer, Vojtěch Kubeša
Przestrzeń i środowisko	Transgraniczne Usługi Ekosystemowe (TUE)	Marcin Spyra, Politechnika Opolska	Michał Bartecki, Dorota Michna, Michael Cestr, Dan Horalík
Przedsiębiorczość	Transgraniczny Inkubator Przedsiębiorczości (TIP)	Piotr Opałka, Politechnika Opolska	Emilia Szczudło, Agnieszka Zając, Milan Poláček, Ondřej Zlámal
Sieciowanie	Regionalna Agencja Rozwoju (RAR)	Pavel Roubínek, Petr Kladivo, Univerzita Palackého, Olomouc	Małgorzata Kwiatkowska, Ewa Stelmach, Tomáš Jurčeka, Martin Štvrtecký

Obszar opracowania projektów warsztatowych obejmował dwa polskie powiaty Prudnik i Nysa oraz dwa czeskie okresy Jesenik i Bruntal.

Celem studenckich warsztatów zorganizowanych w ramach projektu było:

- zaangażowanie grup warsztatowych w działania związane z diagnozą kondycji krajobrazu transgranicznego obszaru projektowego;
- inspirowanie dyskusji dotyczącej możliwości rozwojowych transgranicznego rynku pracy;
- opracowywanie atrakcyjnych wizualnie projektów odnoszących się do zadanych tematów.

Wyniki badań zostały przedyskutowane w gronie zaangażowanych w realizację projektu osób w kontekście problematyki transgranicznego rynku pracy. Ponadto zwrócono uwagę na możliwości dalszego udoskonalania zastosowanej w opisanym studium metody do prac planistycznych związanych z innymi obszarami transgranicznymi.

8.1 Rezultaty warsztatów

Tematem warsztatowym pierwszej grupy, realizowanym w ramach obszaru „Edukacja", było **Transgraniczne Centrum Edukacyjne (TCE).** Zakres opracowania TCE obejmował:

- analizę potencjału istniejących szlaków pieszych, rowerowych, wodnych pod kątem realizacji TCE;
- analizę możliwości lokalizacyjnych budynku TCE;
- opracowanie koncepcji urbanistycznej systemu ścieżek i punktów węzłowych;
- opracowanie programu funkcjonalnego budynku TCE.

Przyjęto, iż w skład TCE wchodzić będzie budynek oraz powiązany z nim systemem ścieżek edukacyjnych. Ścieżkami edukacyjnymi będą istniejące szlaki piesze, rowerowe i wodne, które łączą istotne z punktu widzenia historii i tożsamości regionalnej obiekty tworząc tzw. „punkty węzłowe".

Rysunek 42 Przepustowość przejść granicznych w gminie Głuchołazy

Źródło: członkowie grup projektowych

Tematem warsztatowym drugiej grupy, realizowanym w ramach obszaru „Turystyki", była **Transgraniczna Trasa Turystyczna (TTT)**. Zakres opracowania TTT obejmował:

- przeprowadzenie analizy potencjału istniejących szlaków pieszych, rowerowych, wodnych pod kątem realizacji TTT;
- projekt koncepcyjny trasy turystyczno-widokowej z przystankami łączącej najważniejsze atrakcje turystyczne analizowanego regionu;
- projekt koncepcyjny zagospodarowania brzegów akwenów wodnych, np. jeziora nyskiego, umożliwiający organizację różnorodnych plenerowych imprez i spotkań;
- w skali urbanistycznej – zobrazowanie przebiegu trasy;
- w skali architektonicznej – zaprojektowanie punktów widokowych i towarzszących im obiektów tzw. „małej architektury".

Centralny punkt spajający TTT, z uwagi na walory historyczne, kulturowe i krajobrazowe, zlokalizowano w Widnawie. Trasy turystyczno-widokowe oznaczono wykorzystując istniejące, ale i również projektując nowe ścieżki, w kierunkach Rychleby, Otmuchów, Łom Stachlowice, Łąki Vidnavskie Mokriny. Miejsca charakterystyczne, istotne ze względu na tradycję i historie regionu, oznakowano m.in. w formie paneli informacyjnych.

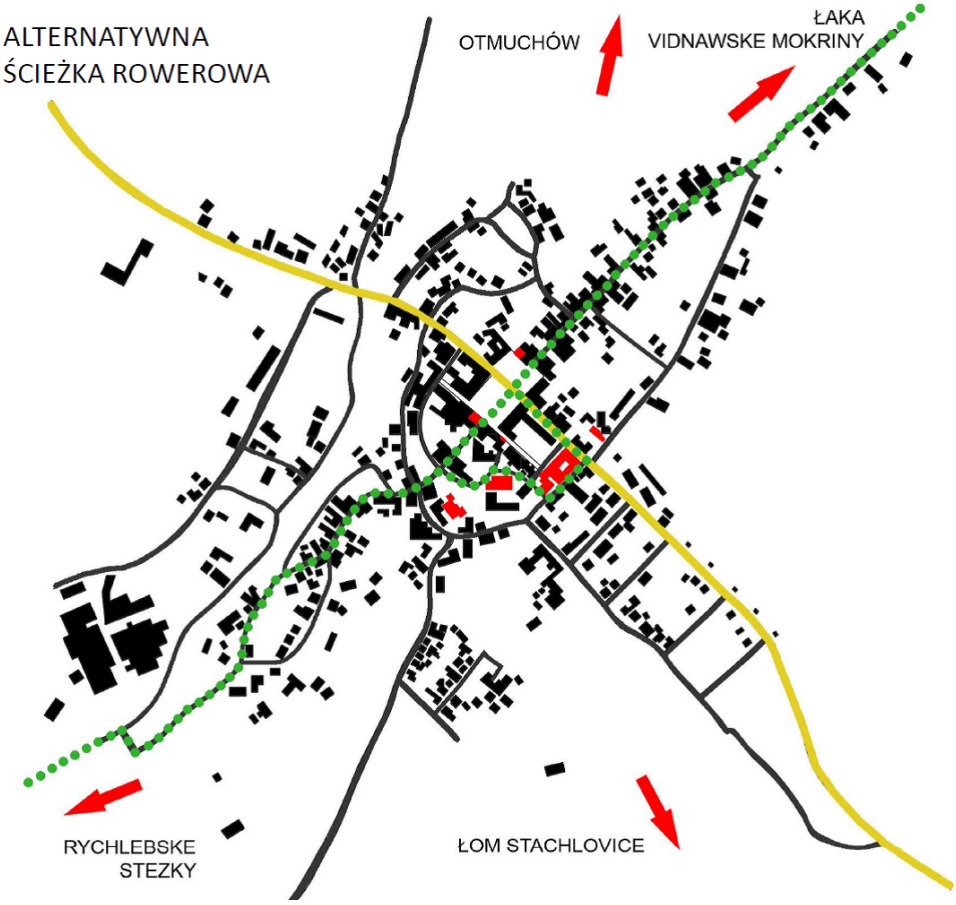

Rysunek 43 Alternatywna ścieżka rowerowa w Widnawie

Źródło: członkowie grup projektowych

Tematem warsztatowym trzeciej grupy, realizowanym w ramach obszaru „Transport", była **Zintegrowana Infrastruktura Transportowa (ZIT) w Głuchołazach**. Zakres opracowania ZIT obejmował:

- analizę geograficzno-krajobrazową pogranicza;
- analizę urbanistyczną;
- opracowanie programu funkcjonalnego;
- opracowanie koncepcji urbanistyczno-architektonicznej ZIT w Głuchołazach.

Zaproponowano relokację dworca autobusowego w miejsce istniejącego dworca głównego, przy którym obecnie funkcjonuje nieco uśpiona towarowa stacja kolejowa. Przyjęto zorganizowanie głównego centrum przesiadkowego powiązanego z kolejowym węzłem towarowym. W miejscu obecnego terenu dworca autobusowego, pierwszego dużego placu przy wjeździe do Głuchołaz od strony Nysy i Prudnika, przy zachowaniu przystanku autobusowego i stacji kolejowej, zaproponowano urządzenie skweru dla mieszkańców miasta. Projektowane centrum prze-

siadkowe w Głuchołazach będzie miało za zadanie umożliwiać przesiadki pomiędzy pociągiem a autobusem. Będzie miało uzasadnienie również w kontekście ruchu turystycznego, w którym turysta z Dolnego lub Górnego Śląska będzie mógł dojechać ze swoim rowerem do Głuchołaz, by dalej kontynuować jazdę rowerem np. w kierunku Rychlebskich Ścieżek.[9] Centrum potraktowano jako jedno z kluczowych elementów uzupełniających transgraniczną infrastrukturę komunikacyjną, stanowiących punkt węzłowy w koncepcji zintegrowanej sieci transportowej obszaru transgranicznego.

Rysunek 44 Centrum przesiadkowe w Głuchołazach

Źródło: członkowie grup projektowych

Tematem warsztatowym czwartej grupy, realizowanym w ramach obszaru „Przestrzeń i środowisko", były **Transgraniczne Usługi Ekosystemowe (TUE).** Zakres opracowania TUE obejmował:

- oznaczenie i opisanie potencjału ekosystemów naturalnych i miejskich analizowanego obszaru transgranicznego;
- identyfikację obszarów wartościowych pod kątem świadczenia usług ekosystemowych;
- zidentyfikowanie i opracowanie typologii (charakterystyki) i ekosystemów zlokalizowanych na analizowanym obszarze;
- identyfikację obszarów o szczególnych wartościach przyrodniczych/ekologicznych;
- analizę możliwości odniesienia się do „usług ekosystemowych" w regionalnych dokumentach planistycznych.

[9] Porównaj informacje na temat położonego na południe od Widnawy zespołu ścieżek rowerowych na stronie internetowej: http://www.rychlebskestezky.cz/cs/.

Wyniki analizy przeprowadzonej w toku prac warsztatowych wskazują na znaczącą asymetrię analizowanego krajobrazu transgranicznego. Przejawia się ona większą bioróżnorodnością ekosystemów po stronie czeskiej, a co za tym idzie ich większym potencjałem do świadczenia przez nie usług ekosystemowych. Ekosystemy po stronie polskiej charakteryzują się mniejszą bioróżnorodnością i są w większości przypadków beneficjentami usług ekosystemowych (Spyra 2014). Wnioski te są istotne w kontekście planowania rozwoju przestrzennego analizowanego krajobrazu transgranicznego oraz powinny zostać uwzględnione podczas jego zrównoważonego zarządzania.

Wśród szczegółowych propozycji projektowych zaproponowano m.in. zrównoważone systemy drenażu, w tym zagospodarowanie wody w miejscu powstania opadu, rozwiązania o funkcji hydrologicznej, ekologicznej i rekreacyjnej, poprzez np. wykorzystanie wody do poprawy jakości przestrzeni miejskiej (tzw. mała retencja).

Tematem warsztatowym piątej grupy, realizowanym w ramach obszaru „Przedsiębiorczość", był **Transgraniczny Inkubator Przedsiębiorczości (TIP).** Zakres opracowania TIP obejmował:

- analizę obszaru pod kątem propozycji lokalizacji obiektów tworzących sieć TIP;
- opracowanie programu funkcjonalnego typowego dla TIP obiektu inkubatora;
- opracowanie koncepcji urbanistyczno-architektonicznej wybranego obiektu TIP.

Projekt TIP zakładał powstanie sieci obiektów (nowych lub adaptowanych), w których możliwe będzie prowadzenie działalności gospodarczej na preferencyjnych warunkach. Profil działalności powinien nawiązywać do specyfiki regionu transgranicznego. Projektowany obiekt będzie mógł być lokowany w środowisku kulturowym pogranicza jako nie do końca definiowana, zamknięta w sparametryzowanej przestrzeni forma. To obiekt powstały z powtarzalnych modułów – dla potrzeb projektu budowany jako element modułowy, na przykład w formie typowego konteneru oceanicznego. Materiałowo zaproponowano wykonanie modułu w szkielecie stalowym lub drewnianym i nakrytego powłoką. Warstwa epidermiczna może być wykonana z poliwęglanu, szkła lub blachy – na etapie koncepcji nie rozstrzyga się co do jej ostatecznej formy czy transparentności. Moduł będzie miał kilka wariantów wyposażenia, na przykład:

1) moduł podstawowy, uniwersalny – gotowy do adaptacji w różnych konfiguracjach
2) moduł „higieniczno-sanitarny" (lub submoduł, który można wmontować w moduł 1)
3) moduł „zaplecze kuchenne" (lub submoduł, który można wmontować w moduł 1)
4) moduł „gastronomiczny", etc.

Oczywiście nie ogranicza się ww. modułów pozostawiając ich ostateczne zdefiniowanie konkretnej technologii. Moduły będzie można układać w różnych kombinacjach, tak aby w elastyczny sposób można byłoby go zainstalować w wybranym terenie – np. terenie górskim (Sudety Wschodnie), nad jeziorem (jezioro nyskie, jezioro otmuchowskie), w strefie poprzemysłowej (Widnawa), w tkance urbanistycznej i ruralistycznej. Najważniejszą ideą modułu jest jego swobodne kształtowanie w terenie, w tym na przykład na wodzie (forma pomostu), jako most (łączenie dwóch dotąd izolowanych przestrzeni i sprowokowanie nowych interakcji pobudzających i ożywiających relacje społeczne). Można będzie zatem zarówno zainstalować moduły w Karlovej Studánce czy w Jeseniku (teren górski), jak również nad akwenem wodnym (jezioro nyskie). Wobec zmiennych potrzeb, nie zawsze przecież za pierwszych razem trafionych, łatwe będzie ich przenoszenie. Zatem modularność obiektów, elastyczność kształtowania i zastawiania form pozostawia ostateczny efekt przyszłym użytkownikom Jest to idea dużo bardziej trafiona niż bu-

dowanie tradycyjnego budynku, którego forma i trwałość w przestrzeni nie pozwala na cofnięcie decyzji w razie nie trafionego projektu lub jego zdezaktualizowania się lub degradacji. Studenci przeprowadzili analizy terenu obszaru pogranicza polsko-czeskiego pod kątem propozycji lokalizacji obiektów tworzących sieć TIP, w tym analizy komunikacji, która stanowi również przedmiot badań innych grup. Przedstawiono kilka propozycji obiektów TIP w konkretnej lokalizacji, po stronie czeskiej i polskiej.

Rysunek 45 Moduły TIP w środowisku kulturowym pogranicza

Źródło: członkowie grup projektowych

Tematem warsztatowym szóstej grupy, realizowanym w ramach obszaru „Środowisko", był **Regionalną Agencja Rozwoju (RAR).** Zakres opracowania RAR obejmował:

- analizę funkcjonujących i możliwych do zainicjowania sieci współpracy, które mogą wejść w skład RAR;
- analizę obszaru pod kątem możliwych lokalizacji instytucji wchodzących w skład RAR;
- koncepcję funkcjonowania RAR;
- wizualizacje/ koncepcję architektoniczną obiektu (nowego lub rewitalizowanego) mieszczącego RAR.

Założono, iż RAR byłby instytucją zarządzającą i moderującą działania funkcjonujących na analizowanym obszarze sieci transgranicznych.

Budując RAR sieciowanie zdefiniowano jako współpracę (w tym o charakterze międzynarodowym) na różnych poziomach, występującą głównie między instytucjami, ale mogąca zaistnieć

także pomiędzy konkretnymi osobami. W wersji minimum nie ograniczono jej do instytucji posiadających odrębną osobowość prawną – przyjęto, iż jej zadaniem będzie koordynacja działań agencji rozwoju po obu stronach pogranicza. Dla poprawienia sprawności przepływu pieniądza zaproponowano rozliczenia za pomocą wirtualnej waluty – zmaterializowanej jako chipowa karta bankomatowa.

Rysunek 46 Studenckie projekty kart bankomatowych dla Euroregionu Pradziad

Źródło: członkowie grup projektowych

8.2 Dyskusja i podsumowanie

Przebieg działalności mieszanych zespołów studenckich w trakcie trwania projektu, jak i warsztatów, należy oceniać w świetle uzyskanych materiałów wynikowych, ich wiarygodności i przydatności. Wymaga to zatem rozważenia, czy opracowania studenckie wykonane pod okiem ekspertów, mogą w przyszłości stanowić rzeczywistą pomoc dla profesjonalistów. Tak postawiony problem uznać należy za istotny, **ponieważ planowanie przestrzenne jest podstawą dla wszelkich przemian gospodarczych**. Pojęcie: „ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ" zostało już nieco zbanalizowane, ale to jest właśnie ów cel nadrzędny. I w tym przypadku nie dotyczy to części jednego kraju, ale zintegrowanych z dwoma krajami terenów o kolosalnym potencjale, właściwie jeszcze zupełnie nie ujawnionym. Teren ten określony został mianem **krajobrazu transgranicznego**. Z dotychczasowych doświadczeń opartych na udziale w kilku programach polsko-czeskich, jak i wnikliwej analizy innych, już zakończonych lub trwających równolegle, wynikają niejednoznaczne wnioski. Zmierzając ku jednoznaczności, w pierwszym rzędzie należy przeanalizować

przyjęte metody badawcze oraz sensowność doboru interdyscyplinarnych zespołów biorących udział w warsztatach.

Otóż niewątpliwie zaletą wciągnięcia studentów do tej fazy opracowań, kojarzonych z planowaniem przestrzennym, jest możliwość wykorzystania ich potencjału nieskażonego jeszcze rutyną. Nadto poprzez brak dotychczasowej styczności z odpowiedzialnymi działaniami zawodowymi w tej materii, student może wnieść tzw. „świeże spojrzenie" na problem, a to już stanowi walor. Inny istotny element, to fachowość. Podejście do problematyki przestrzennej, będącej tematyką warsztatów, zarówno studenta kierunku architektura i urbanistyka, jak i kierunku geografia, w sposób oczywisty jest odmienne, ale ma szansę wzajemnie się uzupełniać. Niezbędny okazał się udział interdyscyplinarnych ekspertów w danych dziedzinach, co w efekcie końcowym, przy ogromie i stopniu komplikacji, przełożyło się na skojarzenie wniosków wynikających z branżowych dociekań, i dało spójny efekt.

W relacjach polsko-czeskich wciąż obecne są uprzedzenia narodowościowe i bariera językowa. Mogłoby się wydawać, że problem ten jest już nieaktualny, a jednak wciąż istnieje w podświadomości, zarówno po jednej jak i po drugiej stronie. Projekty realizowane na pograniczu polsko-czeskim, w tym projekt Edu2Work, mają na celu między innymi przełamanie tego typu barier, i zmianę świadomości młodego pokolenia, w imię tworzenia rzeczywistej wspólnoty europejskiej. W dalszej perspektywie czasowej umożliwi to **transgraniczne planowanie przestrzenne**.

Wydaje się istotnym **uświadomienie społecznościom lokalnym wagi i komplikacji problematyki przestrzennej**. Należy to tylko przekonywująco uzasadniać drogą rzeczowej, profesjonalnej argumentacji. W tym miejscu następuje powrót do punktu wyjścia: czy można do tak odpowiedzialnych zadań angażować studentów? Można, ale konieczna jest weryfikacja opracowań przez specjalnie do tego powołany zespół, składający się z fachowców odpowiednich branż. Eksperci, pracujący ze studentami, również potrzebują wsparcia, ponieważ z różnych względów, często emocjonalnych, mogą w trakcie intensywnych, acz krótkotrwałych zajęć, tracić ostrość widzenia. To chyba ten najistotniejszy, ale wiele mówiący wniosek.

Spuentować te krytyczne uwagi należy jednak optymistycznie: przeważać będzie w opracowaniach studenckich świeżość i przy rozsądnym podziale pracy, wspomnianej fachowej weryfikacji, warsztaty w takiej formie powinny mieć szansę kontynuacji.

9. Czynności realizowane dla uczniów szkół średnich znajdujących się na czesko-polskim pograniczu

W ramach przygotowań projektu „Edu2Work“ przeprowadzono analizę obecnej współpracy szkół średnich na czesko-polskim pograniczu i stwierdzono, że systematyczna współpraca instytucji szkolnych na obszarze interesów projektu (regiony jesenicki, krnowski, nyski i prudnicki) nie istnieje.

Celem projektu było zatem pokusić się o nawiązanie i usystematyzowanie tej współpracy. Podczas fazy realizacyjnej projektu doszło to kilku wzajemnych spotkań uczniów szkół średnich polsko-czeskiego pogranicza, którzy poznali się wzajemnie i tworzyli wspólne projekty, poznali interesujące miejsca na pograniczu i zapoznali się z działaniem struktur euroregionalnych.

Specjalistyczna płaszczyzna projektu realizowana była przede wszystkim w formie spotkań tematycznych z ekspertami, zorientowanych na możliwości rozwoju czesko-polskiego pogranicza oraz na współpracę w zakresie zatrudnienia i transgranicznego rynku pracy. Dla kompleksowości poglądu na tereny pogranicza, badacze chcieli znać zdanie jak największego spektrum osób zainteresowanych, m.in. również młodego pokolenia. Opinie i poglądy studentów na możliwości rozwoju i orientację pogranicza były brane pod uwagę podczas formowania strategicznych zaleceń w ramach projektu. Okazało się, że młode pokolenie jest kluczowe dla rozwoju regionu pogranicznego.

Proces depopulacji jest zauważalny tak na czeskiej, jak i na polskiej strony granicy, młodzi ludzie odchodzą w głąb kraju na studia i rzadko kiedy wracają w swoje miejsca urodzenia. Jeżeli pogranicze ma się w przyszłości rozwijać, konieczne jest odwrócenie tego trendu. Właśnie dlatego było bardzo ważne, aby pokazać młodym ludziom możliwości, które oferuje region pogranicza i wspólnie pokusić się o wytworzenie studenckich projektów, które, na danym obszarze, przy wykorzystaniu jego potencjału, byłyby możliwe do realizacji i przyczyniłyby się do pogłębienia współpracy transgranicznej, zniżenia bezrobocia, rozwoju regionu i pokazałyby młodym ludziom, że na pograniczu też można prowadzić udany biznes lub pracować i prowadzić normalne życie. Czeski i polski region mogą się doskonale uzupełniać i tak samo uzupełniać i wzajemnie sobie pomagać powinni mieszkańcy pogranicza.

Proces realizacji warsztatów dla studentów szkół średnich był następujący. Najpierw doszło do nawiązania kanałów informacyjnych między czeskimi i polskimi szkołami średnimi (z gmin Jeseník oraz Prudnik), wzajemnego poznania się i głębszego poznania regionu pogranicza. Następnie utworzono mieszane czesko-polskie grupy uczniów, które w przebiegu roku szkolnego 2013–2014 pracowały przy wspólnych projektach. Zrealizowano kilka spotkań roboczych, a w kwietniu 2014 odbyła się uroczysta prezentacja wyników projektów studenckich, połączona z przekazaniem nagród. Do pracy włączeni zostali studenci geografii Uniwersytetu im. Palackiego w Ołomuńcu oraz studenci architektury z opolskiej Politechniki, którzy uczniom szkół średnich udzielali pomocy specjalistycznej i kierownictwa. W następnej fazie realizacji projektu (rok szkolny 2014–2015) włączono następną szkołę średnią – Slovanské gymnázium (Liceum Słowiańskie) w Ołomuńcu. Działania skierowane były na przedstawienie działania Euroregionu Praděd oraz na możliwości rozwoju i współpracy szkół, które są najbardziej oddalone od granicy państw, a pomimo tego są zainteresowane współpracą transgraniczną instytucji i szkół.

9.1 Proces realizacji działań w ramach współpracy szkół średnich

1. Warsztaty i wycieczki październik 2013

Do nawiązania pierwszego kontaktu między realizatorami projektu, a szkołami średnimi doszło w czerwcu 2013, kiedy odbyło się spotkanie wstępne z nauczycielami liceum w Jeseník oraz szkoły hotelarskiej im. Vincenza Priessnitza w Jeseníku. W sierpniu i w październiku 2013 realizowano spotkania przygotowawcze z nauczycielami, a polska strona grupy realizatorskiej nawiązała współpracę ze szkołami na polskiej stronie. Do włączonych polskich szkół należały Zespół Szkół Ogólnokształcących i Zespół Szkół Rolniczych. Umówiono, że studenci będą pracowali nad tworzeniem biznes planów, które będą obejmowały aspekt transgraniczny i umożliwią studentom jak najlepiej zrozumieć możliwości oraz potencjał rozwoju, którym dysponuje region pogranicza. Projekt (plan) powinien być opracowany wraz z szacowanym budżetem, marketingiem, logistyką, a projekty powinny mieć wymiar transgraniczny (np. że będziecie liczyć na turystów z Polski albo na odwrót itp.) Celem tej pracy jest pokazanie młodym ludziom możliwości, które region oferuje i motywowanie ich, aby po studiach i uzyskaniu doświadczenia, byli zainteresowani mieszkaniem, pracą i prowadzeniem działalności gospodarczej na pograniczu, a także aby postrzegali region w nowym kontekście po jego otwarciu dzięki Schengenowi.

Następnie, w dniach 17 i 18 października 2013, na czesko-polskim pograniczu, odbyła się wspólna impreza (wycieczka w terenie i warsztaty). W imprezie wzięło udział łącznie 32 uczniów szkół średnich z obu stron granicy państwowej, konkretnie 16 uczniów z Jeseníka (Szkoła Hotelarska im. Vincenza Priessnitza Jeseník, Liceum Jeseník) oraz 16 uczniów z polskiego Prudnika (Zespół Szkół Ogólnokształcących i Zespół Szkół Rolniczych), 8 studentów uniwersytetu w Ołomuńcu i Opola, nauczyciele uczestniczących szkół średnich oraz członkowie grupy projektowej.

Warsztaty rozpoczęły się w godzinach porannych w szkole w Prudniku, gdzie uczniowie poznali się nawzajem i utworzyli mieszane czesko-polskie grupy prowadzone przez studentów geografii Uniwersytetu im. Palackiego w Ołomuńcu oraz studentów opolskiej Politechniki. Uczniom przedstawiono cel warsztatów, czyli utworzenie „biznes planów". Uczniowie dostali za zadanie, aby do następnego dnia przemyśleli i, jako grupa, zgłosili propozycję projektu, który by realizowali, jako biznes plan w regionie pogranicza.

Następnie odbyła się część wycieczkowa, której celem było szczegółowe zapoznanie uczniów z regionem oraz identyfikacja wspólnych problemów regionu. W poszczególnych, odwiedzonych miejscach studenci stopniowo wypełniali karty robocze, które były zorientowane na stawianie pytań przewodnikom w poszczególnych miejscach oraz na aktywną pracę nad danym tematem oraz na dyskusję w grupach. Do dyspozycji mieli również zbiór dokumentów dotyczących poszczególnych miejsc. Miejsca te specjalnie zostały wybrane w ten sposób, aby pokazały studentom pozytywne przykłady „dobrych praktyk", a ich odwiedzenie pomogła w wymyśleniu własnego „projektu". Do programu zostały włączone również miejsca, które oferują potencjał dalszego rozwoju (marketing), a w ten sposób służyły, jako dobry przykład i inspiracja.

Pod względem tematycznym chodziło o następujące dziedziny:

- Przemysł na czesko-polskim pograniczu i jego rozwój
- Dziedzictwo kopalni złota po obydwu stronach granicy i jego potencjał w związku z ruchem turystycznym
- Uzdrowiska, jako tradycyjna gałąź regionu pogranicza w nowych warunkach
- Turystyka konna i trasy rowerowe, jako nowe formy ruchu turystycznego

- Agroturystyka i ekoturystyka – źródło dochodów dla mniej atrakcyjnych obszarów
- Regionalna marka, marketing oraz tzw. przedsiębiorstwa społeczne, nowy typ działalności gospodarczej

Rysunek 47 Czescy i polscy uczniowie, Skansen rudy złota przy Zlatych Horach, 17. 10. 2013

Źródło: UP Olomouc

Podczas pierwszego dnia uczniowie i studenci w towarzystwie pedagogów i członków grupy projektowej odwiedzili maszynownię Ondřejovická strojírna a.s. (która dostarcza maszyny dla przemysłu petrochemicznego), fabrykę Mega w Nysie, która zajmuje się produkcją przyczep i wywrotek do ciężarówek, skansen rudy złota w Zlatych Horach oraz podziemia byłych kopalń rudy w Zlatych Horach, które obecnie wykorzystywane są przez sanatorium Edel w celach haloterapii. Drugi dzień rozpoczął się od odwiedzin uzdrowiska Priessnitza, gdzie studenci i uczniowie zostali zapoznani z działalnością nowego parku uzdrowiskowego oraz realizowanymi polsko-czeskimi projektami. Następnie młodzież uczestniczyła w różnych czynnościach w miejscowości Černá Voda – prezentacja, dyskusja oraz pokaz w terenie z Pavlem Horníkem (Szlaki Rychlebskie) oraz Anetą Krzystkowską (Appaloosa Horse Ranch a projekt tras konnych).

Następnie, w godzinach popołudniowych miała miejsce wspólna praca grup projektowych, kontrola kart roboczych oraz wybór tematów projektów.

Zabrzmiały tu ciekawe pomysły i propozycje dotyczące tworzenia projektów (np. wspólny projekt sportów ekstremalnych, wykorzystanie starych obiektów należących do byłych kopalń w Zlatych Horach, wykorzystanie konkretnych obiektów na pograniczu w celu hotelarskim i restauracyjnym w duchu średniowiecznym, projekt przedsiębiorstwa tekstylnego wykorzystującego lokalne źródła materiału (konopie techniczne itp.) i in.

Po ukończeniu tego pierwszego spotkania, młodzież wspólnie pracowała za pośrednictwem stron internetowych projektu oraz sieci społecznościowych, przy czym do jej dyspozycji pozostawali ich nauczyciele oraz studenci szkół wyższych, jak również członkowie grupy projektowej, uczniowie wykorzystali także konsultacje ze specjalistami (sektor publiczny i prywatny, powiatowa izba gospodarcza itd.).

Sporządzono także informację prasową, którą umieszczono na stronach internetowych kraju ołomunieckiego:

http://www.kr-olomoucky.cz/studenti-z-cesko-polskeho-pohranici-vytvari-spolecne-podnikatelske-zamery-aktuality-2400.html

2. Spotkanie robocze styczeń 2014

Celem spotkania w polskim Prudniku było uczynienie postępów w pracy oraz prezentacja części wyników pracy pięciu mieszanych czesko-polskich grup uczniów szkół średnich. W ramach spotkania zaprezentowano wersje robocze prezentacji, przedyskutowano braki formalne oraz dano propozycje przeróbek i uzupełnień wersji końcowych. Częściowe prezentacje zostały przedyskutowane ze studentami z Uniwersytetu im. Palackiego w Ołomuńcu, z wykładowcami oraz specjalistami do spraw rozwoju regionalnego. Przez jesień uczniowie sprecyzowali tematy i zaprezentowali możliwości realizacji następujących projektów: przedsiębiorstwo tekstylne produkujące produkty z konopi technicznych, wspólna czesko-polska ekofarma z restauracją, ożywienie tras konnych w regionie itp.

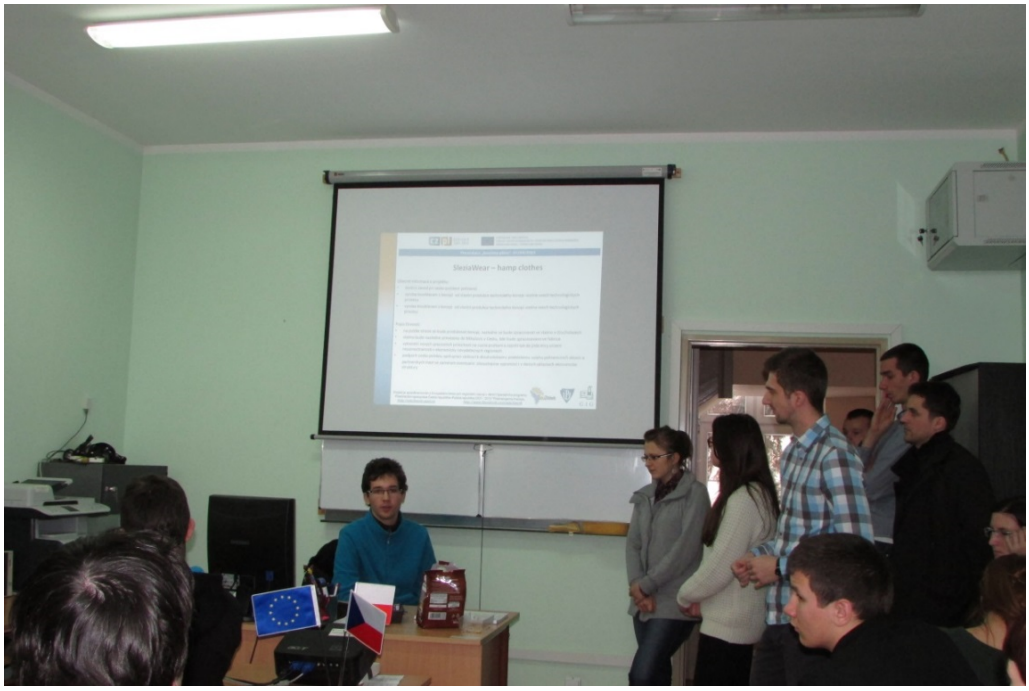

Rysunek 48 Prezentacja jednej z grup w ramach spotkania roboczego z dnia 28. 1. 2014, Prudnik

Źródło: UP Olomouc

3. Prezentacja projektów uczniów i ogłoszenie wyników konkursu (kwiecień 2014)

W budynku uczestniczącej w projekcie, polskiej szkoły (Zespół Szkół Ogólnokształcących Nr 1 Prudnik), 7 kwietnia 2014 r., odbyła się prezentacja projektów uczniów oraz ogłoszenie wyników konkursu. W imprezie udział wzięli również studenci szkół wyższych z Ołomuńca i Opola. Młodzież z pięciu różnych szkół średnich oraz wyższych mieli możliwość wzajemnej oceny wyników swej pracy (prezentacji), jak również uzyskać informację zwrotną od obecnych na imprezie specjalistów. W ramach tego wydarzenia ogłoszono konkurs dla uczniów szkół (nagrodą były materiały promocyjne nabyte w ramach projektu). W komisji zasiedli obecni członkowie grupy projektowej, zewnętrzni eksperci (np. kierownictwo Regionalnego Inkubatora Przedsiębiorczości w Prudniku i Powiatowej Izby Gospodarczej w Jeseníku). Większość przygotowanych projektów, pod względem tematycznym, dotyczyła gałęzi ruchu turystycznego, w których ogólnie postrzegana jest szansa dla terenów marginalnych. Jednak, może nie przez przypadek, zwyciężył projekt zorientowany na przemysł i tradycje regionu.

Rysunek 49 Wspólna fotografia po ogłoszeniu wyników konkursu dla uczniów i prezentacji, Prudnik 7. 4. 2014r.

Źródło: UP Olomouc

Orientacje tematyczne wybranych zaprezentowanych uczniowskich biznes planów:

a) Zwycięski projekt „SleziaWear – hemp clothes"

Projekt zwycięskiej grupy zorientowany był na ożywienie tekstylnej tradycji czesko-polskiego pogranicza. Uczniowie przedstawili możliwość powstania fabryki tekstyliów na czesko-polskim pograniczu, który zajmowałby się produkcją bio odzieży z konopi technicznych. Przedsiębiorstwo powinno być założone na jasnych zasadach i nastawieniu względem klienta, pracownika oraz środowisku naturalnemu. Uczniowie, jako główny argument, stawiali jakość bio odzieży, jej funkcjonalność, możliwość recyklingu, jak również to, że jej produkcja nie jest szkodliwa dla środowiska. Aspekt transgraniczny został rozwiązany w następujący sposób: na stronie polskiej zostaną wyprodukowane konopie techniczne, które następnie zostaną przetworzone w włókna konopne w nowozbudowanej fabryce w Głuchołazach (przy wykorzystaniu lokalnego brownfieldu). Te włókna będą dostarczane do fabryki tekstyliów w Mikulovicach. Celem jest zatrudnienie miejscowych obywateli w szerokim spektrum zawodów (rolnik, robotnik, operatorów maszyn, projektant-designer, sprzątaczka, marketing, management. Wybrane lokalizacje Mikolowice i Głuchołazy znajdują się w bezpośrednim sąsiedztwie, połączone są ze sobą za pomocą ulic, torów kolejowych oraz rzeki Bělá, studenci je wybrali, jako idealną lokalizację dla współpracy transgranicznej.

Ogólnym celem projektu ma więc być utworzenie funkcjonującego przedsiębiorstwa o znaczeniu regionalnym na obszarze pogranicza, przy wykorzystaniu warunków naturalnych i społecznych. Starania uczniów skierowane były na wsparcie współpracy czesko-polskiej, prowadzącej do długotrwałych przyjaznych relacji terenów przygranicznych oraz miast partnerskich z możliwością dalszej wzajemnej pomocy. Utworzenie nowych miejsc pracy ma prowadzić i pomóc przy zniżeniu bezrobocia oraz przy rozwoju innych gałęzi gospodarki (zakłada się zatrudnienie do ok. 200 osób). Uczniowie wzięli pod uwagę również bilans finansowy swojego projektu i przedyskutowano także możliwość czerpania dotacji na taki projekt.

b) Projekt Cvalem přes hranice / Galopem przez granicę

Ciekawy projekt kolejnej grupy uczniów ze szkół średnich skierowany był na możliwość przedłużenia już istniejących na terytorium czeskim (na obszarze Černej Vody i regionu Javornickiego) tras konnych na terenie Polski, konkretnie na odcinku Bernatice – Jezioro Otmuchowskie. Uczniowie wspólnie zajmowali się możliwością poprowadzenia tras konnych istniejących na obszarze w okolicy Černej Vody i Bernartic przez granicę w kierunku Jeziora Otmuchowskiego. Wzięli oni pod uwagę możliwość założenia szkoły jeździeckiej dla początkujących, jako czynności wspierającej, promocję, patronaty medialne oraz połączenie ośrodków turystycznych oraz restauracji na pograniczu w związku z turystyką konną. Zajęli się również możliwością udostępnienia turystyki konnej osobom, które nie posiadają własnego konia, ewentualnie nie umieją jeździć.

c) Projekt Only Risk: Sporty ekstremalne Zlaté Hory, Nysa

Celem projektu kolejnej grupy było stworzenie firmy, zajmującej się sportami ekstremalnymi oraz nietradycyjnymi. Firma ta miałaby działać po obu stronach granicy, jak w Polsce, tak i w Republice Czeskiej. Zaprezentowanym celem było wprowadzenie do regionu pogranicza nowych, dotychczas niewystępujących tu, dyscyplin sportowych. Uczniowie zbadali możliwości lokalizacji planowanych działań i na początek liczyli się z wykorzystaniem istniejącej już infrastruktury, jak np. Ośrodek narciarski Zlaté Hory – Příčná, który, poza okresem zimowym, nie jest wykorzystywany.

Na początek zostało wybranych 4–5 dyscyplin sportowych oraz kilka jednorazowych imprez promocyjnych. Firma, pod względem swojej orientacji, skierowana jest przede wszystkim na ciągle rosnącą grupę miłośników sportów ekstremalnych, lecz, oprócz tego, będzie się starała zaoferować również atrakcje dla całej rodziny. Według autorów, celem projektu była promocja i przyciągnięcie odwiedzających z Polski i Czech, ewentualnie również z innych krajów. Do uprawianych tu sportów należałyby zorbing, jeżdżenie na hulajnogach terenowych oraz na letnich nartach (na terenie Zlatych Hor). Jeśli zaś chodzi o jezioro w Nysie, chodziłoby o wakeboarding i zorbing na wodzie. Oprócz stałych atrakcji, centrum organizowałoby również inne promocyjne imprezy i jednorazowe atrakcje. Jedną z nich jest na przykład Cheesse rolling (bieg za serem), inspirowany tradycyjną imprezą z Wielkiej Brytanii. W tym przypadku ser by mógł zostać zastąpiony lokalnym produktem. Uczniowie zaprezentowali również możliwość GPS podchodów i zawodów a także współpracę przy organizacji innych imprez w okolicy.

d) Ekofarma z restauracją i „gród średniowieczny“

Chodziło o projekt łączący funkcjonowanie ekologicznej farmy z hodowlą świń oraz restauracją z ofertą potraw kuchni śląskiej oraz z możliwością noclegu, a także o utworzenie ośrodka, który oferowałby „atrakcje średniowieczne” dla zainteresowanych z grupy turystów. Oprócz stylowej, średniowiecznej gastronomii, „gród średniowieczny” usytuowany w budynku nieużywanego seminarium w Vidnavie miał oferować również warsztaty tematyczne z pokazem rzemiosł z tego okresu (garncarstwo, kowalstwo, warsztat rzeźbiarski, tkactwo, warsztat druciarski).

4. Czynności realizowane w 2014 roku

Celem grupy projektowej, po zakończeniu rocznej działalności młodzieży ze szkół średnich (patrz wyżej), było zaangażowanie w projekcie kolejnych szkół. Odbyły się konsultacje z kierownictwem Liceum w Krnovie, a do projektu bezpośrednio dołączyło Slovanské gymnázium (Liceum Słowiańskie) w Ołomuńcu, kiedy w październiku 2014 roku odbyły się warsztaty tematyczne dla uczniów tej szkoły. Warsztaty te miały miejsce znów w polskim Prudniku, który jest siedzibą polskiej części Euroregionu Praděd. Uczniowie podczas podróży czytali swoje referaty na temat modelowego regionu pogranicza, a członkowie grupy projektowej zapoznawali ich z lokalnymi warunkami i projektami współpracy transgranicznej. Na temat tej współpracy dowiedzieli się oni więcej podczas prezentacji działań Euroregionu Praděd w Prudniku. Następnie odbyło się tu kilka zajęć terenowych zorientowanych na potencjalnie prosperujące i rozwinięte miejsca, które dysponują potencjałem pod względem rozwoju swych działań w ramach regionu transgranicznego (z wpływem na rynek pracy). Chodziło o obszar byłych Kopalń rudy w Zlatych Horach, który obecnie wykorzystywany jest w celu haloterapii, następnie o jaskinie Na Špičáku. W wybranych miejscach uczniowie spełniali zadane im zadania.

Rysunek 50 Warsztaty, Euroregion Praděd Prudnik 22. 10. 2014r.

Źródło: UP Olomouc

9.2 Wyniki realizowanych czynności

W ramach współpracy uczniów z Jesenika i Prudnika nawiązano partnerstwo szkół, które w przyszłości umożliwia współpracę szkół w szerokiej skali działalności. Uczniowie, którzy musieli komunikować się ze sobą podczas tworzenia projektów, pokonali bariery umysłowe i językowe. Poznawali oni również region sąsiedniego państwa i uczyli się zrozumieć region pogranicza w szerszym zakresie. Szerokie spektrum prezentowanych projektów przynosi na przyszłość nadzieję na wyższy stopień rozwoju czesko-polskiego pogranicza, jeżeli tylko studencie wyrażą chęć zrealizowania w przyszłości swoich planów. Również uczniowie z Ołomuńca, dzięki udziałowi w projekcie, zyskali większą wiedzę na temat funkcjonowania struktur transgranicznych oraz czesko-polskiej współpracy, co może mieć pozytywny wpływ na pokonywanie granic psychicznych pomiędzy obydwoma państwami w integrującej się Europie.

10. Region Jesenicki i Karniowski, jako regiony peryferyjne z potencjałem rozwojowym

Celem niniejszego rozdziału jest podkreślenie zarówno tego, że obszar zainteresowań projektu Edu2Work reprezentuje tereny marginalne, które, szczególnie w przypadku czeskiego regionu Jesenickiego i Karniowskiego, wykazują najwięcej właściwości peryferyjności w ramach całej Republiki Czeskiej. Regiony te najczęściej są miejscami, w których występuje większa dynamika procesów historycznych, kulturalnych oraz społecznych, niż w głębi w kraju, w XX wieku, na terenach środkowoeuropejskich zjawisko to było i do dziś jest jeszcze wyraźniejsze.

Ponieważ i tu znajdują się bardzo dobrze prosperujące przedsiębiorstwa, rozwijające się miejscowości oraz inne przykłady dobrych praktyk w zakresie rozwoju regionalnego, zwrócimy uwagę na możliwości rozwoju tych regionów, które mogłyby przyczynić się do polepszenia ich charakterystyki. Spróbujemy przynajmniej częściowo odkryć mechanizmy prowadzące do sukcesu oraz pokazać, że pomyślne prowadzenie firmy lub inna działalność gospodarcza na tych obszarach jest możliwe.

Przy tym oprzemy się o poglądy ważnych lokalnych „graczy". Właśnie ich zdanie uznajemy bowiem za kluczowe. Ludzie ci większość swych działań realizują w regionie, dostatecznie znają jego problemy zarówno historyczne, jak i aktualne, i dlatego należą do osób najbardziej uprawnionych do wyrażania swojego zdania na temat możliwości rozwoju oraz potrzebnych środków.

Wyniki rozległych badań terenowych prowadzonych w postaci wywiadów strukturalizowanych z ważnymi osobistościami rozwoju regionalnego, jak na przykład sołtysi, dyrektorzy dobrze funkcjonujących firm, przewodniczący mikroregionów, managerowie lokalnych organizacji, przedstawiciele komory gospodarczej, urzędu pracy, szkół i innych instytucji, nam umożliwiły odpowiedzenie na pytania, w jaki sposób można pomóc regionowi z pozycji wojewódzkiej (kraju) lub państwowej.

Jednym z odpowiednich, a do pewnego stopnia efektywnych narzędzi mogłoby być wsparcie i rozwój współpracy transgranicznej. Mogą one być motywowane z jednej strony przy pomocy benefitów wynikających z realizacji wspólnych projektów transgranicznych, ale również zdeterminowane przez postrzeganie pogranicza, odbiór sąsiada po drugiej stronie granicy itd., dlatego też częściowo zajmiemy się również tym tematem.

10.1 Ramy teoretyczne

Region jesenicki i karniowski jako region peryferyjny

Obszary regionów jesenickiego i karniowskiego, szczególnie Cypel Javornicki i Osobłoski, w ramach Republiki Czeskiej, należą do najbardziej peryferyjnych regionów i wykazują one negatywne wartości i trendy w szeregu wskaźników, m.in. demograficznych, ekonomicznych, społecznych itd. Oprócz tych „tematycznych" charakterystyk, peryferia można klasyfikować np. według położenia w ramach państwa, jako peryferia wewnętrzne lub zewnętrzne, tj. obszary przygraniczne (Halás, 2005; Havlíček 2005). Region jesenicki i karniowski, czy ich większe części, wykazują cechy wyraźnej peryferyjności, co dokumentuje szereg badań dotyczących delimitacji peryferii według różnych wskaźników.

Klasycznym autorem, który badał i określał peryferia, był Musil (Musil 1988; Musil, Müller 2008). Do określenia regionów peryferyjnych Republiki Czeskiej czy regionów wymagających specjalnej ekonomicznej i społecznej opieki (patrz rys. 1), wykorzystał analizę skupień, w której znalazła się szeroka skala wskaźników – demograficznych, ekonomicznych itd. Całe studium opracował dla tzw. „generelowych jednostek" (mikroregiony na najniższym poziomie regionalnym). Badania z lat 80-tych zaktualizował on w 2008 roku, gdzie oprócz peryferii określił również centra regionalne oraz obszary metropolii. Nie zaaplikował jednak analizy skupień, a jednostki regionalne za każdym razem ustawił w kolejności według danego wskaźnika, a jako peryferyjne oznaczył te, które dziewięć razy z siedemnastu wskaźników znalazły się w ostatnich dwóch kwintylach. Jednocześnie badał on rozwój peryferii w zakresie obu badań. W obydwu określeniach regionów peryferyjnych, duża część regionów jesenickiego oraz karniowskiego jednoznacznie jest regionami dotkniętymi pod względem peryferyjnym.

Również w określeniu peryferii z 2001 roku, wykonanym przez ÚRS Praha, wykorzystano metody kwantytatywne, a konkretnie sumę kolejności wybranych wskaźników w niekorzystnych decylach. Również w tych badaniach możemy spotkać się z peryferiami określonymi na podstawie kryteriów cząstkowych – rozwoju populacji, charakterystyki ekonomicznej, stanu mieszkalnego oraz budowy domów mieszkalnych. I tutaj duże części regionu karniowskiego i jesenickiego występują, jako obszary peryferyjne z punktu widzenia rozwoju populacji, charakterystyki ekonomicznej, stanu mieszkalnego oraz budowy domów mieszkalnych. W wskaźniku ogólnym, peryferyjność zaś wykazuje prawie cały powiat Jeseník, za wyjątkiem Zlatych Hor i miasta Jesenik wraz z ich najbliższą okolicą. Podobna sytuacja występuje w okręgu Karniowa.

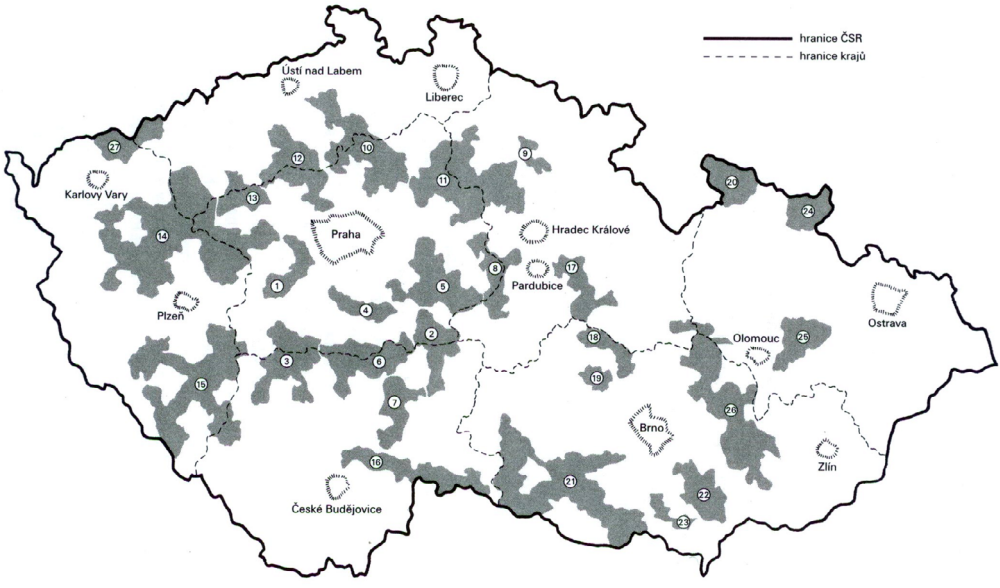

Rysunek 51 Określenie regionów peryferyjnych Republiki Czeskiej z 1980
Źródło: Musil 1988

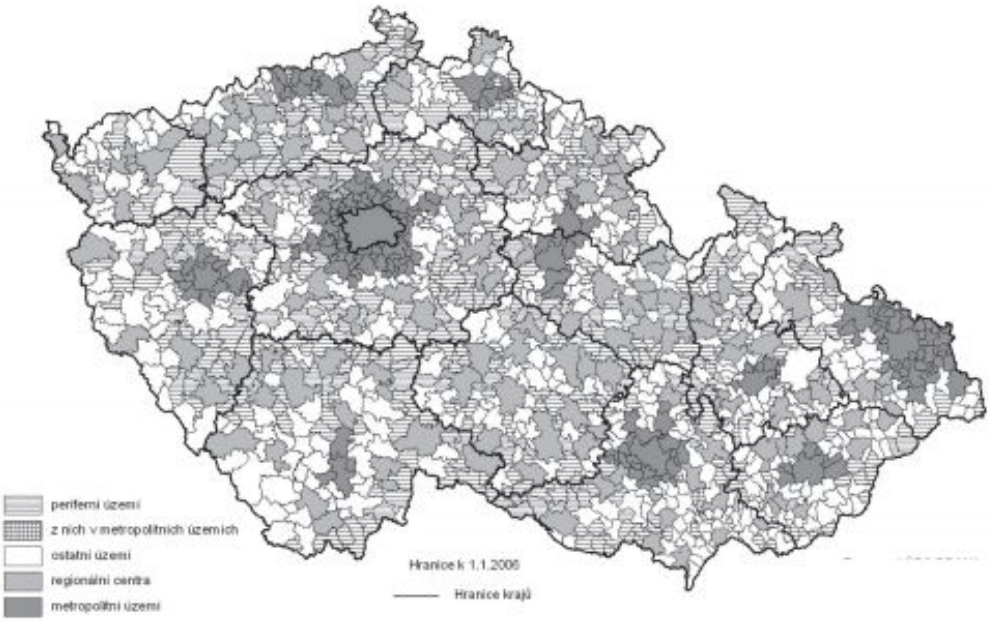

Rysunek 52 Aktualizacja uzupełniona o centra regionalne oraz obszar metropolii
Źródło: Musil, Müller, 2008

Do podobnych wniosków dojdziemy analizując obszary peryferyjne, czy problemowe, które zostały określone przez Nováka i Netrdovą (2011), na podstawie tzw. metody punktowej. Autorzy, oprócz tego, zweryfikowali związki (korelacje) pomiędzy poszczególnymi zmiennymi podlegającymi analizie, co umożliwiło identyfikację przestrzennych relacji między nimi. Dzięki temu autorzy sugerują schematy, które mają wpływ na dyferencjację przestrzenną społecznych i ekonomicznych charakterystyk gmin w Republice Czeskiej, wraz z ich rozwojem na przestrzeni czasu.

W przypadku regionu jesenickiego i karniowskiego nie należy pominąć również dostępności centrum (czy już stolicy, miasta wojewódzkiego lub powiatowego albo siedziby obszaru administracyjnego gminy z rozszerzonym polem działania), jako jednego z najważniejszych czynników determinujących peryferyjność. W przypadku tych obszarów ich potencjalny rozwój jest jednym z kluczowych czynników. Właśnie region jawornicki lub osobłoski, pod tym względem należy do regionów najbardziej dotkniętych. Przy tym aspekt dostępności, jako czynnika ograniczającego rozwój regionu, podała zdecydowana większość pytanych ekspertów, mimo to, znaleźli się również respondenci, którzy ten wskaźnik peryferyjności określają jako konkurencyjnie korzystny (patrz dalej w tekście).

W przypadku interesującego nas obszaru, bezspornie chodzi o przygraniczne peryferia. Ogólnie ich położenie niedaleko granicy państwowej, najczęściej jest miejscem występowania peryferii nie tylko w Czechach, ale również w innych państwach. Dotyczy to przyległych polskich regionów – powiatu nyskiego i prudnickiego. W ramach badań obszarów peryferyjnych na pograniczu Republiki czeskiej, możemy na poziomie ogólnym utożsamić się z określeniem pewnych specyficznych właściwości takich terenów (Jeřábek, 1999): peryferyjność względem centrum; charakterystyczne warunki fizyko-geograficzne, przy czym przeważają obszary o większych wysokościach nad poziomem morza; brak ciągłości społeczno-kulturalnej, spowodowany przez rozwój wydarzeń historycznych, wydaleniem czeskich Niemców i następujące osiedlenie pogranicza

po II wojnie światowej. Jako jeden z decydujących czynników mających wpływ na rozwój tych regionów, uznajemy właśnie powiązania kulturalno-historyczne (patrz rozdziały wstępne).

Polityka regionalna na obszarach peryferyjnych

Teoretycznych podejść do polityki rozwoju terytorialnego lub regionalnego jest wiele. Kompleksowo są one opisane w publikacji Blažka i Uhlíř a (2002), gdzie, oczywiście, zostały wspomniane narzędzia i podejścia do rozwiązań problemów dotkniętych lub peryferyjnych regionów. Ogólnie można powiedzieć, że każda teoria, czy już neoklasyczna, keynesowska, neoliberalna itd. rozwiązuje problemy, związane z regionami słabszymi pod względem ekonomicznym, w inny sposób. W krajach byłego bloku socjalistycznego, czyli również w byłej Czechosłowacji, często aplikowano teorię neomarksistowską. Celem jej wdrażania były próby zniżenia dysparytetów regionalnych, nawet za cenę słabszego wzrostu ekonomicznego. Obecnie najczęściej spotykamy się z wdrażaniem tzw. teorii instytucjonalnych, typowych dla globalizującego się świata oraz dla procesów integracyjnych między państwami. Nacisk ma być kładziony na szerzenie nowych technologii, innowacji, wzmocnienie sieci pomiędzy instytucjami i na wspieranie małych i średnich przedsiębiorstw, co poszczególnym regionom udaje się różnie. Nie zawsze implementacja środków tych w dotkniętych regionach wspierających teorie instytucjonalne kończy się powodzeniem i prowadzi do obniżania różnic pomiędzy obszarami dominującymi, a peryferyjnymi. Należy uświadomić sobie, że interwencje ze strony państwa wprawdzie mogą pomóc regionom i pozytywnie wpłynąć na ich rozwój, ewentualnie na równomierny rozwój kilku regionów, jednak w przypadku niewłaściwej aplikacji mogą zakłócić zasady naturalnej organizacji przestrzeni geograficznej (Halás 2008).

W celu efektywnego zapewnienia rozwoju regionalnego i realizacji polityki regionalnej, jako zbioru czynności państwa i instytucji, prowadzących do zapewnienia warunków do rozwoju regionu, niezbędne jest zaangażowanie społeczeństwa. Jedynie w ten sposób może dojść do właściwego rozwoju potencjału ekonomicznego i społecznego. Oprócz tego ważną rolę odgrywa tu również synteza narzędzi polityki regionalnej, czy już chodzi o narzędzia makroekonomiczne albo mikroekonomiczne, stymulujące, albo restrykcyjne (Blažek 2003, Molle 1990). Do narzędzi mikroekonomicznych wdrażanych w dotkniętych regionach, należą między innymi wsparcie mobilności pracowników, pomoc finansowa w formie dotacji inwestycyjnych, ulg podatkowych, kredytów z niższym oprocentowaniem itd., jak również narzędzia administracyjne, polegające np. na przeniesieniu firm z regionów metropolii na obszary problemowe. W ramach środków makroekonomicznych, w ramach polityki fiskalnej, wdrażane jest preferowanie firm z obszarów problemowych przy udzielaniu zamówień publicznych itp. W części praktycznej spróbujemy, zgodnie z badaniami przeprowadzonymi między lokalnymi graczami, zaprezentować możliwe propozycje, które mogłyby pomóc w rozwoju regionu jesenickiego. Celem nie jest klasyfikacja według kategorii na środki mikro- i makroekonomiczne, restrykcyjne lub stymulujące, bezpośrednie x pośrednie, miękkie x twarde itd., ale chodzi nam głównie o poglądy mieszkańców regionu.

Współpraca transgraniczna, relacje transgraniczne

Jak już powiedziano wyżej, jednym z właściwych i do pewnego stopnia efektywnych środków rozwoju regionalnego obszarów transgranicznych, jest współpraca transgraniczna. Problematyka współpracy transgranicznej w Europie Środkowej, szczególnie po zmianach politycznych i społecznych mających miejsce na początku lat 90-tych XX wieku, stopniowo stała się nowym

przedmiotem badań. Z tym związane jest również zainteresowanie specjalistów, wyrażone zarówno w licznych spotkaniach tematycznych, jak i w bogatej bibliografii.

Nowy pogląd na czesko-polską współpracę transgraniczną po 1989 roku odzwierciedlił się również w wielu artykułach specjalistycznych, dotyczących przede wszystkim instytucjonalizacji tej współpracy. Rozważa się w nich zarówno nad możliwościami „zakotwiczenia" legislacyjnego tej współpracy w systemach prawnych obu krajów, zorientowanej na sektor komunalny (np. Dokoupil 1999, Markowiak 1999), jak i w związku z prawem europejskim (Seidel 1996). Jeśli chodzi o dotychczasowy rozwój współpracy czesko-polskiej, autorzy zajmują się szczególnie obszarami euroregionów oraz aspektami ich roli w rozwoju współpracy transgranicznej (Dokoupil 1999, Heřmanová 2005, Zapletalová 2003).

Role percepcji w wytwarzaniu relacji transgranicznych

Na intensywność współpracy transgranicznej mają wpływ nie tylko czynniki instytucjonalne i ekonomiczne (warunki strukturalne), różne regionalne, państwowe albo europejskie programy dotacji, które wspierają współpracę transgraniczną. W procesie powstania, intensywności i głębokości tej współpracy biorą udział także inne elementy, takie jak to, jak przepuszczalna jest sama granica (jak pod względem morfologicznego typu krajobrazu, sieci przejść granicznych, tak i w sensie legislacyjnym założonym na partnerskich relacjach sąsiadujących ze sobą państw). Do tego mechanizmu mogą wstępować również inne czynniki.

Tymi czynnikami są obiektywne wskaźniki, jak np. atrakcyjność terenów przygranicznych, jak z punktu widzenia środowiska (potencjał rekreacji), tak i z punktu widzenia ekonomiki. Niemniej ważne są także subiektywne czynniki, jak np. ewaluacja wspomnianego obiektywnego potencjału regionu oraz odzwierciedlenie samej granicy i reżymu granicznego w umysłach mieszkańców. Jeżeli granica postrzegana jest, jako bariera, to stanowi ona również przeszkodę dla tworzenia relacji transgranicznych i dla rozwoju współpracy, z drugiej zaś strony, pozytywna percepcja oraz ewaluacja atrakcji z drugiej strony granicy może uwarunkować zdolność przezwyciężania jej oddziaływania barierowego.

Bardzo ważną rolę w tworzeniu percepcji relacji transgranicznych odgrywają instytucje publiczne. Tu mamy na myśli szczególnie system oświaty – czego i do jakiego stopnia uczą się dzieci i młodzież w różnych typach szkół o sąsiednim państwie (regionie), jak często w lokalnych, regionalnych a także w ogólnopaństwowych mediach można się spotkać z wiadomościami i informacjami na temat sąsiada. Ważną rolę odgrywa również poziom relacji politycznych, jak na państwowym, tak i na regionalnym poziomie. Przy czym pomiędzy poszczególnymi poziomami mogą pojawić się dość wyraźne różnice.

W celu lepszego zrozumienia oraz nawiązania do istniejących już teorii należy również wspomnieć o różnicach pomiędzy fizycznym, a mentalnym oddziaływaniem granic: kiedy fizyczna granica zostaje usunięta szybko, czy raczej natychmiast (chodzi o decyzje polityczne, jak np. wstąpienie do Strefy Schengen), związki ekonomiczne przybierają na intensywności stopniowo, w ciągu kilku lat. Ale przyzwyczajenia, rutyna, uprzedzenia, wyobrażenia na temat sąsiada oraz inne społeczno-kulturalne czynniki zmieniają się znacznie wolnej, jak podkreśla się w ekonomii instytucjonalnej czy w socjologii instytucjonalnej (Grenfell 2008, Samuels 2008).

10.2 Metody badań

Metody badań można podzielić na dwie główne kategorie. Pierwszą stanowi zbiór danych statystycznych w celu podstawowej analizy regionu oraz zrozumienia dosyć wyraźnych dysparytetów w samym regionie jesenickim oraz ankieta przeprowadzona pomiędzy mieszkańcami. Drugą kategorię stanowi seria wywiadów strukturalizowanych z sołtysami gmin, z przewodniczącymi mikroregionów, z przedstawicielami euroregionów, z managerami lokalnych grup działania, z dyrektorami najważniejszych przedsiębiorstw w regionie, z reprezentantami szkół a także z reprezentantami województwa (kraju) – konkretnie działu rozwoju strategicznego.

Następnym źródłem było ankietowanie, które odbyło się również na polskiej stronie, a autorzy już w przeszłości opublikowali niektóre wyniki (Kladivo et al. 2012; Ziener et al. 2012). Celowo znalazły się w nim pytania potrzebne do niniejszych badań, np. dotyczące pozostawania mieszkańców w regionie, lub przeprowadzenia się gdzieś indziej, co przyniosło nam bardzo ciekawe dane, które mogliśmy przekazać również osobom, z którymi przeprowadzane były wywiady strukturalizowane, aby osoby te mogły je skomentować. Zbiór ankiet z czeskiej strony przebiegał w Jeseníku, Vidnavie, Zlatych Horach, Mikulovicach i Bernarticach, a w Polsce w Głuchołazach, Nysie i w Sławniowicach. Łącznie zebrano 475 ankiet, z tego 225 z czeskiej, a 250 z polskiej strony. Wywiady strukturalizowane odbyły się na jesień 2012r. oraz w przebiegu lat 2013–2014.

Podczas wywiadów strukturalizowanych respondentów stopniowo pytano o ich własny pogląd na sytuację w regionie, rozwój regionów, sytuację na rynku pracy czy na powiązania między firmami, szkołami, a urzędem pracy. Zapytani analizowali plusy i minusy, oceniali potencjał rozwojowy oraz definiowali, w co należy zainwestować. Na koniec wywiadu mieli oni możliwość wypowiedzieć się na temat kroków, które według nich powinno powziąć województwo (kraj) albo państwo, na co kroki te powinny być zorientowane i w jaki sposób należy je realizować. Odpowiedzi zostały zapisane i, na potrzeby oceny, zliczone.

10.3 Przegląd wybranych wyników

a) Percepcja pogranicza, jako determinant rozwoju

Zainteresowanie sąsiadem za granicą

Ocena prostego pytania *„Czy interesuje się Pan/Pani swoim najbliższym zagranicznym sąsiadem?”*, chociaż nie chodzi o pytanie bezpośrednio o percepcję, wskazała, że postrzeganie granicy polsko-czeskiej nie jest zbyt pozytywne. Prawie 30% respondentów w ogóle nie interesują wydarzenia mające miejsce na drugiej stronie granicy, przy czym pojawia się tu dysproporcja między stroną czeską, a polską, kiedy, w przypadku czeskich respondentów, brak zainteresowania deklaruje 40% pytanych, a w przypadku polskich respondentów jest to jedna piąta ankietowanych. Tak wysoki procent sugeruje związek z niedawną historią, kiedy polsko-czeska granica była, nawet po wstąpieniu obu państw do Unii Europejskiej, strzeżona. Wyższy procent negatywnych odpowiedzi po czeskiej stronie może korespondować z tym, że ostrzejszy reżim graniczny realizowany był przede wszystkim przez stronę polską.

Kiedy przyjrzymy się ocenie odpowiedzi według kategorii wiekowych respondentów, dojdziemy do bardzo interesujących wniosków. Ogólnie możemy powiedzieć, że, wraz z rosnącym wiekiem, zacierały się różnice pomiędzy ilością poszczególnych kategorii odpowiedzi (i to po

obu stronach granicy), co udało się również udowodnić statystycznie. Pomiędzy respondentami starszymi, niż 50 lat, różnice w odpowiedziach polskich i czeskich respondentów są wręcz nierelewantne statystycznie. Potwierdza się zatem fakt, że zainteresowanie sąsiadem z zagranicy, a konkretnie wydarzeniami mającymi u niego miejsce, rośnie wraz z rosnącym wiekiem. Niższe zainteresowanie osób w młodszym wieku wydarzeniami w sąsiednim kraju oczekiwaliśmy, jednak tak niskie stwierdzone wartości na polsko-czeskim pograniczu u mieszkańców w wieku do 30 lat, nas zaskoczyły. Tylko jeden na dziesięciu pytanych interesuje się swym zagranicznym sąsiadem, co, z naszego punktu widzenia, jest bardzo niską wartością. Według nas oznacza to bardzo niski poziom „zżycia się" z regionem, nieistniejącą, czy może raczej trudną do uchwycenia tożsamość regionalną mieszkańców, spowodowaną brakiem ciągłości rozwoju populacji po II wojnie światowej. Może to stanowić wyraźną przeszkodę dla obecnej i przyszłej współpracy transgranicznej, jak formalnej, tak i nieformalnej.

Możliwe rozwiązanie widzimy w wychowywaniu dzieci, zarówno w rodzinie, jak i w szkole, zorientowanym na patriotyzm regionalny, przy czym pozytywną rolę mogłyby odegrać również media regionalne oraz ożywienie wcześniejszych (np. niemieckich) tradycji po obu stronach granicy. Czesko-polska granica państwowa w regionie jesenickim, gdzie przede wszystkim przebiegały badania, w mediach nie jest pozytywnie prezentowana ani na jednej ani na drugiej stronie granicy, co wpływa również na jej postrzeganie.

Postrzeganie obecnych relacji czesko-polskich

Poprzez ten aspekt przechodzimy do percepcji własnej, ocenimy postrzeganie aktualnych czesko-polskich relacji transgranicznych. Odpowiedzi na w ten sposób sformułowane pytanie, mogłyby nam np. zasugerować, jaki jest związek pomiędzy postrzeganiem i ewaluacją relacji obywateli, a współpracą transgraniczną. Zakładamy, że czym bardziej pozytywna jest własna percepcja tych relacji, tym większy to daje potencjał współpracy transgranicznej, jej intensywności i rozwojowi.

Jednak rozkład tych odpowiedzi zbyt nie koresponduje z wynikami, które uzyskaliśmy przy poprzednim pytaniu o zainteresowaniu wydarzeniami, które mają miejsce w sąsiednim państwie. Odpowiedzi są w pewnym stopniu nawet zupełnie odwrotne. Prawie trzy czwarte pytanych na czesko-polskim pograniczu określili relacje pomiędzy mieszkańcami, jako bardzo dobre albo dobre. Wynik ten był dosyć zadziwiający, ponieważ postrzeganie polsko-czeskiej granicy państwowej będzie raczej „barierowe", co przejawi się właśnie w postrzeganiu relacji między mieszkańcami. Ale to tak nie jest.

Wytłumaczeniem takiego stanu rzeczy może być fakt, że poziom relacji polsko-czeskich na poziomie ogólnokrajowym, po 1989 roku jest bardzo dobry, a to prawdopodobnie odzwierciedla się w ogólnym poglądzie ludzi mieszkających na pograniczu. Z tym fenomenem możemy się jednak spotkać również przy bardziej szczegółowych badaniach, czyli na lokalnym, ewentualnie regionalnym poziomie, gdzie ludzie spotykają się w zasadzie codziennie i są przyzwyczajeni do wspólnego rozwiązywania problemów. Tu relacje są postrzegane o wiele bardziej pozytywnie, niż na poziomie, gdzie są one postrzegane często przez pryzmat mediów i przez proklamacje wykorzystywane w polityce. Dlatego spróbujmy na ten problem spojrzeć cząstkowo, według poziomu wykształcenia oraz wiekowych kategorii respondentów.

Ogólny trend, że wraz z rosnącym wiekiem rośnie również zainteresowanie sąsiadem, który udowodniliśmy poprzez analizę zamieszczoną w poprzedniej części, w dużej mierze zachowany jest również w związku z percepcją relacji transgranicznych, ale nie jest on tak wyraźny. Na przy-

kład najmłodsi respondenci ze strony czeskiej są bardziej sceptyczny, jednak wraz z rosnącym wiekiem wzajemne relacje są oceniane bardziej pozytywnie. Może to być m.in. przejaw solidarności wiekowej, a nawet tożsamości (Trusinová 2012). Z polskiej strony widać to przy odpowiedzi „bardzo dobre", ale jeżeli połączylibyśmy „bardzo dobre" i „dobre", moglibyśmy zauważyć, że trend ten już nie jest aż tak wyraźny, co wynika z dużych ilości tych dwóch typów odpowiedzi.

b) Wybrane środki prowadzące do rozwoju z punktu widzenia podmiotów regionalnych

Demografia

Jednym z najważniejszych wspólnych problemów regionu jesenickiego i karniowskiego są trendy depopulacyjne, którymi dotknięta jest większość gmin. Podajmy konkretne przykłady (według danych Czeskiego Instytutu Statystycznego – ČSÚ). Np. Bílá Voda. W jej przypadku, jeśli chodzi o ilość mieszkańców, od 1990 roku doszło do zniżenia praktycznie o połowę (1990r.: 611 mieszkańców; 2014r.: 331). Ważną pod względem populacyjnym stratę w ciągu ostatnich 15 lat zanotował również Jesenik, który w 1998 roku miał jeszcze ponad 13 tysięcy mieszkańców, a w 2014 roku już tylko 11,6 tysiąca. Na ubywanie liczby mieszkańców, na które ma szczególny wpływ negatywne saldo migracyjne, zwraca uwagę również burmistrz Zlatych Hor, który dodaje, że jest to wina przede wszystkim braku miejsc pracy i niektórych usług. Chociaż w regionie znajdują się znaczący pracodawcy (Ondřejovická strojírna lub Československá výrobní, której dyrektor w 2012 roku został ogłoszony „przedsiębiorcą Kraju Ołomunieckiego"), Zlate Hory, na przestrzeni ostatnich 15 lat straciły 13% swej populacji, a teraz balansują na granicy 4 tysięcy mieszkańców. Podobna sytuacja panuje w regionie karniowskim. Licząca w 1990 roku niemal dwa tysiące mieszkańców Osobłoga (1 892) do 2014 roku spadła na populację 1106 mieszkańców, jednak moglibyśmy znaleźć również bardziej ekstremalne przypadki. Nieznacznie straciło również miasto Krnov z 25,0 tysięcy w 1990 roku na 24,3 tysięcy w 2014 roku.

Chociaż do najbardziej intensywnego odpływu obywateli dochodziło w latach 90-tych minionego wieku, problem ten jest jeszcze ciągle bardzo aktualny i udowadniają to również nasze badania. Na pytanie dotyczące rozważań o wyniesieniu się z regionu, prawie jedna trzecia ankietowanych z czeskiej strony (i jedna czwarta na stronie polskiej) odpowiedziała, że rozważają o odejściu, chodzi więc o stosunkowo duży procent mieszkańców. Jednak, jeśli przyjrzymy się odpowiedziom respondentów według kategorii wiekowych, wyniki mogą do pewnego stopnia zasugerować, że trend depopulacyjny, szczególnie wśród ludzi młodych, na początku wieku produkcyjnego, może być kontynuowany. Ponad 40% ankietowanych mieszkańców w wieku 15–30 lat wypowiedziało się pozytywnie na temat możliwości przeprowadzki, a kolejnych 35% nie wie, jeszcze nie podjęło decyzji.

Potrzeby pomyślnego rozwiązania problemu młodych ludzi i wagi tego, aby młodzi pozostali w regionie świadoma jest zdecydowana większość uczestników wywiadów strukturalizowanych, burmistrzów, reprezentantów sektora prywatnego i innych. Większość z nich zgadza się z tym, że nie ma sensu przedstawicieli młodszego pokolenia, np. absolwentów szkół średnich itp., „zamknąć" w domu, wręcz przeciwnie, należy umożliwić im studiowanie w uniwersytetach w kraju i za granicą oraz podróżowanie. Jednocześnie należy im również zapewnić warunki do tego, aby powrócili do regionu i wykorzystali tu zdobyte doświadczenie, co obecnie nie bardzo się udaje.

Drugim często wspominanym wariantem (o ile pominiemy proste stwierdzenia typu „stwórzmy dla nich miejsca pracy" bez konstruktywnego rozwiązania itp.), prowadzącym do osłabienia odpływu młodych ludzi z regionu jest współpraca szkół i sektora prywatnego. Szereg firm w re-

gionie boryka się z problemem braku wykwalifikowanej siły roboczej, lecz mimo to nie współpracują one ze szkołami podstawowymi albo średnimi, ale po prostu czekają, jakiego kandydata do nich wyśle urząd pracy. Znacznie produktywniejsze jest, jak się okazuje w przypadku kilku firm, samemu skontaktować się ze szkołami, organizować wycieczki po firmie i nawet, podczas dyskusji z uczniami, „wytypować" przyszłych pracowników. Taka współpraca pomiędzy firmą, a szkołą umożliwia właściwą reakcję na potrzeby rynku pracy, ponieważ obecny system oświaty absolutnie sobie nie radzi z tą sytuacją. W czasach, kiedy rzemiosło błędnie uznawane jest za podrzędną pracę, trudno jest szukać lepszego rozwiązania. Drogę dosyć udanej współpracy z instytucjami szkolnymi, czyli szkołami średnimi i wyższymi, obrała np. Ondřejovická strojírna, gdzie nawet do produkcji i managementu udało się zaaplikować licencjackie i dyplomowe prace studentów, którzy później stali się pracownikami firmy.

Infrastruktura

Bardzo często podejmowany temat dotyczy problematyki infrastruktury. Przypomnijmy, że w przebiegu lat 90-tych, region jesenicki „żył" ideą budowy tunelu pod Przełęczą Czerwonogórską, który by wyraźnie poprawił połączenie drogowe Jeseník–Šumperk–Olomouc oraz zapewniłby dobrą dostępność Jesenika również w okresie zimowym, co obecnie stanowi znaczny problem dla transportu ciężarowego. Zależność możliwości transportu drogowego przez grzebień Jesioników od warunków pogodowych jest jednym z ważnych czynników, które firmy biorą pod uwagę przy lokalizacji swej działalności w regionie jesenickim. Na przestrzeni ostatnich kilku lat, to właśnie było przyczyną opuszczenia regionu przez dosyć znaczących w regionie jesenickim pracodawców (np. firma Weber aj.). Również przygotowana strefa przemysłowa w samym mieście Jesenik, ze względu na złą dostępność transportową, nie została zapełniona.

W latach 90-tych możliwość budowy tunelu była realna, a oczywistym jest fakt, że korzyści wypływające z realizacji byłyby duże (np. biorąc pod uwagę doświadczenia z regionów alpejskich). Obecnie jednak budowa ta nie jest realna (koszty realizacji były kilkakrotnie zwiększane), a przy obecnym nastawieniu priorytetów inwestycyjnych państwa w zakresie transportu (remonty i dokończenie autostrad), realizacja tego projektu została odroczona na czas nieokreślony. Interesującym wydarzeniem, dokumentującym atmosferę podczas przygotowań do realizacji projektu budowy tunelu, były czynności gmin Bělá pod Pradědem i Kouty nad Desnou. Gminy te były jednymi z tych, które stanęły przeciwko budowie tunelu i próbowały ją zablokować. Większość miejscowości jednak wypowiedziała się za budową tunelu. Bělá i Kouty byłyby bezpośrednio dotknięte budową (znajdują się ona przy zakładanym ujściu tunelu z północnej i południowej stronie przełęczy). Poprzedni wójt Bělej pod Pradědem, który blokował budowę tunelu, argumentował swoje zdanie tym, że ewentualna poprawa sytuacji transportowej mogłoby spowodować „wyssanie" regionu, czyli to, że region jesenicki stałby się tylko regionem tranzytowym, a siły robocze by w jeszcze większej skali dojeżdżała do pracy poza region jesenicki.

Jednak prawdziwym powodem blokowania budowy tunelu prawdopodobnie były obawy związane ze wzrostem transportu samochodowego w gminie, co prawdopodobnie (między innymi) byłoby efektem realizacji tego projektu. Z tego zatem wynika, że ewentualny inwestor, w swych działaniach, powinien zorientować się na rynek polski, który dysponuje dużym potencjałem. Polska jest bez problemu dostępne również w miesiącach zimowych. Problem dostępności transportowej regionu jesenickiego, w przypadku orientacji działających tu firm na eksport, nie musiałby grać aż tak ważnej roli. Przy tym jednak należy apelować do reprezentacji politycznej i przypominać jej, że bez motywacji, zniżek, ulg podatkowych itp. dla nowych firm „przeżycie" będzie bardzo trudne.

Z infrastrukturą związana jest również problematyka mobilności pracowników, która, według ankietowanych, w przypadku mieszkańców strony czeskiej, nie jest dostateczna. Częściowo jest to związane z likwidacją dużej ilości regionalnych połączeń autobusowych i kolejowych, zbyt dobrze też nie działa transport pracowników realizowany przez pracodawcę. Istnieje tu możliwość wsparcia ze strony państwa lub województwa (kraju) w formie zwrotu kosztów tej usługi firmom.

Zachęta dla inwestorów

Często również notowaliśmy poglądy oraz propozycje prowadzące do możliwości motywacji inwestycyjnej dla firm, szanse wykorzystania kredytów o obniżonym oprocentowaniu, możliwych ulg podatkowych i podobnych środków gospodarczych. Rozwiązanie tego problemu nie jest łatwe, szczególnie dlatego, aby nie były naruszane warunki zdrowej konkurencji ekonomicznej, jak również dlatego, aby firmy, po upłynięciu okresu tych ulg, nie odeszły z regionu. Tym nie mniej należy wspomnieć o tym, że środki te już kilkakrotnie sprawdziły się w przeszłości nie tylko w Czechach (motywacje, dzięki którym ożywiła się ekonomika w okresie władzy Tošovskiego), ale również za granicą (Wielka Brytania w latach 70-tych i in.)

Z problematyką podatkową związany jest również następujący problem, na który chcieliśmy zwrócić szczególną uwagę. Środki odprowadzone, jako podatek, przez spółki działające w regionie nie są tu z powrotem inwestowane. Według wypowiedzi kilku przedstawicieli najlepiej prosperujących przedsiębiorstw, podmioty te znajdują się wręcz pod takim naciskiem ze strony powiatowego urzędu skarbowego, że zdecydowały się na przeniesienie siedziby firmy poza region, aby mogły podatki odprowadzać gdzieś indziej. Uznajemy to, jako krytyczne, a jest to zjawisko, które w sposób wyraźny przyczynia się do odcięcia centrum i peryferii.

Powinna się również poprawić umiejętność podmiotów rozwoju regionalnego czerpania dotacji do projektów z jak najszerszego spektrum tytułów dotacyjnych, programów operacyjnych, programów współpracy transgranicznej itp. Obecnie do kandydatów, którzy odnoszą sukces, należą tylko niektóre gminy i firmy. W przypadku możliwego rozwoju gmin okazuje się, że kluczowa jest tu rola wójta, bo to właśnie jego osoba w znacznym stopniu stanowi decydujący czynnik w rozwoju gminy.

Inne możliwe działania

Kolejnymi ważnymi uwagami, tym razem przede wszystkim ze strony wójtów i przedstawicieli mikroregionów i lokalnych grup działania, są problemy związane z reformami ministerstwa pracy i spraw społecznych, które weszły w życie w ciągu ostatnich kilku lat. Nie bardzo działa współpraca powiatowych urzędów pracy i szkół, firm oraz gmin, co do pewnego stopnia jest przyczyną centralizacji, a fakt, że urzędy pracy zostały zwolnione z obowiązku analizowania sytuacji na rynku pracy w regionach na rzecz innych działań. Następnie powstaje tu problem dostępności danych, kiedy wójtowie gmin, managerowie lokalnych grup działania, którzy opracowują dokumenty dotyczące rozwoju itp., nie mają do dyspozycji aktualnych danych dotyczących bezrobocia, ilości kandydatów, wolnych miejsc pracy itd., czyli danych, które są niezbędne do prowadzenia polityki regionalnej.

Należy również zauważyć, że tylko minimalna ilość firm z regionu rozważa wstąpienie na rynek polski. Przy czym naturalne ujście tego regionu do Polski, gdzie w niedalekiej odległości od granicy państwowej znajdują się większe pod względem populacji miasta Prudnik, Nysa itd.) z dobrym potencjałem zakupowym, bezpośrednio do tego zachęca. Z naszego punktu widzenia,

rozwojowi regionu pomogłoby poprawienie jego wizerunku. Jesteśmy świadomi tego, że chodzi o bardzo skomplikowany oraz przydługi, tym nie mniej może on być bardzo korzystny. Utworzenie marki regionalnej (ewentualnie transgranicznej) i jej marketingowy wzrost skrywa w sobie potencjał rozwoju, przyjścia inwestorów, rynku zbytu produktów regionalnych itp. Ważną rolę w tej procedurze muszą jednak odegrać media regionalne, szkoły, jak również wychowanie w rodzinie już od najmłodszych lat prowadzące do utworzenia pozytywnej tożsamości regionalnej.

10.4 Zakończenie

Głównym celem niniejszego rozdziału było zaprezentowanie poglądów lokalnych podmiotów rozwoju regionalnego, dotyczących możliwości obszarów peryferyjnych, którymi niewątpliwie regiony jesenicki i karniowski są. Wyniki w formie najczęściej proponowanych kroków tak, jak zostały przeanalizowane w części praktycznej, można by przy pewnej dawce generalizacji sklasyfikować na grupy według różnych kryteriów. Zarejestrowaliśmy możliwe środki w zakresie ekonomicznym, w formie motywacji inwestycyjnej, ulg podatkowych, wsparcia finansowego prowadzącego do zwiększenia mobilności pracowników, czy inwestycje środków z podatków odprowadzonych przez firmy regionalne z powrotem w rozwój regionu. Obok tych „twardych" i trudnych do realizacji kroków pojawiają się również propozycje zwiększenia współpracy między instytucjami, szczególnie szkół i sektora prywatnego lub urzędu pracy, starań o popularyzację regionu itd. Właśnie te zdolności, które są zakorzenione w umysłach ludzi dopiero na dalszych miejscach, prawdopodobnie są jeszcze ważniejsze.

Drugim możliwym kryterium kategoryzacji działań jest to, kto je będzie realizować. Czy będzie chodziło o działania na poziomie ogólnopaństwowym, albo implementować je będzie województwo (kraj), czy ich wdrażaniem zajmą się instytucje lokalne. Należy sobie jednak uświadomić, że badane przez nas obszary wprawdzie potrzebują pomocy – państwowej albo wojewódzkiej, ale przede wszystkim muszą sobie pomóc same. Bardzo ważna jest mentalność lokalnych mieszkańców, tworzenie tożsamości regionalnej a także wzmocnienie pozytywnej marki regionalnej, czego przykładem może być region Czech Południowych. W tym musi wziąć udział wychowanie w rodzinach, w szkołach jak również media. Tylko w ten sposób można osiągnąć zagojenie się ran spowodowanych brakiem ciągłości rozwoju populacyjnego, który jest skutkiem wydarzeń powojennych.

Należy również spojrzeć na problemy regionu i spróbować w pozornych czynnikach niekorzystnych, jakimi może się wydawać np. położenie geograficzne itp., spostrzec korzyści. Liczenie na pomoc „z góry" jest wprawdzie czynnością najłatwiejszą, jednak jest to rozwiązanie tymczasowe, nie możliwe do utrzymania się. Oba obszary, jesenicki i karniowski, należą do obszarów specyficznych w ramach Republiki Czeskiej, mimo to, według nas, mają potencjał (historyczny, środowiskowy itp.) do tego, aby stały się regionami bardziej rozwiniętymi, a aby ich „peryferyjność" się dalej nie pogłębiała.

Jednym ze środków, który może w tym pomóc, jest współpraca transgraniczna. W niniejszym rozdziale nie rozumiemy jej tylko, jako działania umotywowane finansowo, osadzone w najróżniejszych dokumentach programowych, ale raczej, jako bieżące, codzienne działania. Naszym założeniem wstępnym było to, że taka kooperacja może tworzyć się przede wszystkim wtedy, gdyż mieszkańcy pogranicza będą przejawiali zainteresowanie o swojego sąsiada zagranicznego, o to, co dzieje się w sąsiednim kraju, co jest w nim interesującego, atrakcyjnego albo na odwrót, jakie ma problemy. Dlatego spróbowaliśmy osadzić oba aspekty do kontekstu i ocenić, czy percepcja

na prawdę ma wpływ na to, jak interesujemy się swoimi sąsiadami. To nam się udało udowodnić. Okazuje się zatem, że nie tylko poziom racjonalny, ale również emocjonalny stanowi bardzo ważny aspekt, wpływający na pozytywne lub negatywne zachowanie ludzi w zakresie formowania relacji transgranicznych i związanego z tym potencjału rozwoju regionalnego.

Między interesującymi odkryciami było udowodnienie związku między zdolnościami językowymi, a zainteresowaniem wydarzeniami mającymi miejsce w sąsiednim kraju. Według nas, na rozwój współpracy transgranicznej, relacji i interakcji, ma wpływ nauczanie języka sąsiedniego kraju w szkołach usytuowanych na pograniczu. Z tym poglądem spotkaliśmy się również podczas pracy w terenie, podczas wywiadów strukturalizowanych z przedstawicielami gmin i innymi podmiotami rozwoju regionalnego. Poniekąd ostrzegawczo oddziałuje bardzo małe zainteresowanie sąsiadem zagranicznym przejawiane przez respondentów poniżej 30 lat. Oczywiście, jest to spowodowane słabą tożsamością regionalną, która nie została dostatecznie rozwinięta czy już przez rodzinę, przez szkołę albo przez media, ale również dosyć negatywnym postrzeganiem polsko-czeskiej granicy państwowej w niedawnej przeszłości.

Podsumowanie

Publikacja ta jest jednym z kluczowych produktów realizowanego projektu i próbujemy w niej przedstawić przynajmniej najważniejsze działania, które zostały przeprowadzone w ramach projektu. Ograniczona ilość miejsca oraz ukierunkowanie tematyczne nie umożliwiają jednak ich zaprezentowania w całym zakresie. Proszę zatem pozwolić na koniec na trochę bardziej ogólną refleksję na temat sensu projektu oraz możliwości przeniesienia określonego aparatu teoretycznego i metodologicznego także do innych regionów przygranicznych – mając świadomość, że nie wszytko uda się przenieść oraz że zawsze konieczne jest uwzględnianie specyfiki innych regionów w szerokim znaczeniu tego słowa.

Rozwój regionów przygranicznych, które często są regionami peryferyjnymi, to jedno z kluczowych wyzwań polityki regionalnej na wszystkich jej poziomach - zarówno na poziomie regionalnym, krajowym, jak i w ramach UE, ewentualnie całej Europy. Zajmując się tematyką ich zrównoważonego rozwoju, spotykamy się z licznymi problemami. Niektóre z nich są ogólne i dotyczą rozwoju wszystkich gorzej funkcjonujących regionów (nie tylko przygranicznych), jednak ze względu na położenie przygraniczne i wciąż utrzymujący się efekt bariery, jaką przez lata stanowiła granica, wiele problemów ma specyficzny charakter. Ich rozwiązanie jest często trudniejsze, ponieważ wymaga koordynacji w dwóch lub większej liczbie państw. Na przykład, mimo że Czechy i Polska już od ponad 11 lat są członkami UE, a po wejścia do Strefy Schengen pod koniec 2007 roku efekt oddziaływania granicy znacznie osłabł, projekt ten potwierdził, że liczne bariery (kulturowe, mentalne, gospodarcze i inne) nadal się utrzymują. Jednym z głównych przesłań projektu Edu2work jest dążenie do tego, aby przedstawiciele szerokiego spektrum aktorów i instytucji z obu stron granicy spróbowali dostrzec w swoim przygranicznym położeniu oraz związanych z nim problemami także możliwość dalszego rozwoju, a nie tylko przeszkodę. Przecież mamy zwłaszcza z państw zachodnioeuropejskich liczne pozytywne przykłady godne naśladowania. Co te odnoszące sukcesy regiony przygraniczne mają wspólnego i jakie jest źródło ich względnego sukcesu? Co może być zatem inspirujące również dla naszego modelowego przypadku? To długotrwały skoordynowany wysiłek wszystkich aktorów na tym obszarze (reprezentujących sektor publiczny i prywatny, na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim). I być może tutaj leży klucz do rozwiązania problemów pogranicza w Euroregionie Pradziad.

Z efektów projektu wynika między innymi jeden z głównych wniosków: obszar jest dopiero na początku tego długotrwałego procesu, który prawdopodobnie zajmie całe dziesięciolecia. Podczas gdy fizyczna bariera w postaci ograniczonej przepuszczalności granicy już nie istnieje, wciąż utrzymują się inne granice, które często mają niematerialny charakter. Ich zanikanie przebiega stopniowo i jest długotrwałe. Proces ten można jednak w określony sposób wesprzeć. Jest to możliwe przede wszystkim dzięki świadomemu, wielowymiarowemu oraz wielosektorowemu tworzeniu sieci kontaktów między kluczowymi aktorami na wszystkich poziomach. Dobrze rozwijające się regiony charakteryzują się właśnie wysokim poziomem zaufania oraz wysoką gęstością kontaktów między poszczególnymi aktorami i instytucjami (Blažek, Uhlíř, 2002, 2011). Jest to podstawowy warunek pokonania ich niekorzystnego usytuowania w obrębie państwa tak, aby ich ograniczenie, wynikające z przygranicznego położenia, zostało przekształcone w silną stronę. Gdy spojrzymy na historię, to zauważymy, że nie przypadkiem wiele regionów odnoszących sukcesy w Europie było i jest zlokalizowanych w miejscu styku różnych kultur, środowisk, języków, ale również religii. Ich wzbogacający efekt w ostatecznym rozrachunku można materializować w formie lepszych warunków życia zamieszkującej te obszary ludności. Proces ten wymaga jednak długotrwałej i prawdziwie mrówczej pracy, zarówno w szkołach, jak i instytucjach. Gdzie i w jaki

sposób zacząć? Co już zostało zrobione, aby młodzi ludzie byli dumni ze swojego regionu, identyfikowali się z nim w pozytywny sposób i nie starali się z niego za wszelką cenę wyjechać i szukać swojej szansy gdzie indziej? Co zrobić, aby tworzyć pozytywny obraz również poza regionem i aby region był w stanie przyciągać ludzi, a nie tylko ich odrzucać? Co zrobić, aby region nie stał jedynie z wyciągniętą ręką i nie liczył na pomoc z zewnątrz, ale był również w stanie, w dłuższej perspektywie czasowej, pomóc sobie sam? I co naszym zdaniem i na podstawie analiz zrealizowanych w ramach naszego projektu stoi temu na przeszkodzie?

Jak już zostało wcześniej powiedziane, usunięcie fizycznej bariery w formie granicy państwa samo w sobie nie jest wystarczającym warunkiem dla rozwoju współpracy transgranicznej. Istnieją również granice administracyjne między regionami, które w określonym zakresie także oznaczają barierę dla współpracy i rozwoju. Tak samo jest w przypadku możliwości wykorzystania funduszy europejskich do osłabienia efektu oddziaływania granicy. Fundusze europejskie nie są w stanie rozwiązać istoty problemu, jedynie w określony sposób łagodzą go i tworzą okazje do współpracy. Wyniki projektu pokazały, że konieczne jest określenie zarówno krótkoterminowych, jak i długoterminowych celów do zrealizowania w ramach strategii rozwoju przygranicznego regionu. Ostatecznym celem powinno być wzmocnienie endogennego potencjału regionu tak, aby w przyszłości nie trzeba było w takim stopniu liczyć na rozwiązania problemów pochodzące spoza regionu, ale aby własny potencjał był wystarczający do poradzenia sobie z obecnymi i przyszłymi wyzwaniami.

Projekt od samego początku nie stawiał sobie za cel usunięcie wszystkich problemów regionu. Byłoby to zbyt śmiałe i prawdopodobnie także naiwne. Jego głównym celem było od początku skupienie się na roli instytucji w pokonywania barier transgranicznych. Nie można zatem na poziomie produktów mówić o wszystkich wspomnianych aspektach rozwoju regionalnego. Skupimy się więc w podsumowaniu na ocenie doświadczeń ze współpracy z kluczowymi instytucjami w regionie i na wykorzystaniu ich potencjału w przyszłości. Jako pozytywne doświadczenie należy docenić fakt, że przede wszystkim aktorzy na poziomie lokalnym (administracja publiczna rządowa i samorządowa, przedstawiciele przedsiębiorców oraz izb gospodarczych, LGD) wyrazili swoje wielkie zainteresowanie aktywnym udziałem w rozwiązywaniu problemów rozwoju swojego regionu. Jest to niezwykle obiecująca perspektywa na przyszłość. To, co wydaje się największym i cały czas powtarzającym się niedostatkiem, a tym samym wyzwaniem dla przyszłych działań w regionie jest przede wszystkim postrzeganie tej problematyki przez organy administracji publicznej rządowej i samorządowej na poziomie regionów (kraje i województwa) oraz na poziomie całych państw. Przy analizie dokumentów z zakresu planowania przestrzennego, szerszych strategii rozwoju i podobnych dokumentów specyfika kontaktów transgranicznych jest w nich wspominana raczej formalnie, a często całkowicie jej brakuje. Mimo powtórnych wezwań i zaproszeń aktorzy z poziomu regionalnego lub ogólnokrajowego uczestniczyli w spotkaniach i warsztatach tylko w niezwykle ograniczonym zakresie, a problemy regionów przygranicznych były często w ogóle poza ich progiem postrzegania. Można się też spotkać z opinią, że do rozwiązywania problemów regionów transgranicznych mają służyć fundusze strukturalne i to w zasadzie powinno wystarczyć. Nie jest potrzebna żadna specyficzna polityka regionalna. Niestety, wpisuje się to w kontekst postrzegania polityki regionalnej w większości państw postkomunistycznych jako czegoś mniej ważnego. Przezwyciężenie tego uproszczonego podejścia można jednocześnie uznać za jedno z wielkich wyzwań na przyszłość. Stworzenie luźniejszej struktury instytucjonalnej w formie wspomnianego „think tanku", który koordynowałby różne poziomy sektorowe, ale również szczeble zarządzania w regionie, który umożliwiałby też długotrwałą działalność konsultacyjną ekspertów z zewnątrz regionu, wydaje się określoną szansą do zrealizowania ogólniejszych celów rozwoju modelowego regionu przygranicznego w ramach Euroregionu Pradziad.

Literatura

Andrzejczak, J. 2012: *Bariery i problemy lokalnego rynku pracy, Raport z wyników badań ankietowych wśród osób bezrobotnych oraz pracodawców z terenu powiatu nyskiego*. Pracownia Badań Socjologicznych, Nysa.

Baron, A. 2008: *Max Pinkus (1857–1934). Śląski przemysłowiec i mecenas kultury*, Wyd. MS, Opole.

Białostocki, J. 2010: *Sztuka XV wieku od Parlerów do Dürera*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

Blažek, J., Uhlíř, D. 2002: *Teorie regionálního rozvoje. Nástin, kritika, klasifikace*. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha.

Boryczka, M., Boryczka, J. 2006: Klimat. In *Geografia fizyczna Polski*, Warszawa, 84–127.

Brzeziński, J. 1997: *Metodologia badań psychologicznych*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Cieślak, M. 2002: *Prognozowanie gospodarcze. Metody i zastosowania*, PWN, Warszawa.

Dalkey, N. C. 1968: Predicting the Future. The RAND Corporation, Santa Monica.

Demek, J., Mackovčin, P., Havlíček, M. 2006. Dynamika zmian uzytkowania zemi i rozwoj krajobrazu w obsarze testowym Javorník ve Slezsku (Republika Czeska) w latach 1763–2005. In **Latocha, A. & Traczyk, A.** eds. *Zapis dzialalnosci czlowieka w srodowisku przyrodniczym*. Institut Geografii i Rozwoju Regionalnego Universytetu Wroclawskiego, Stowarzyszenie Geomorfologów Polskich, p. 147–154.

Denzin, N. 2009: *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. Transaction Publishers.

Dokoupil, J. 1999: Souvislosti na úrovni vnitropolitické, zahraniční a regionální. Evropské příhraniční prostory – euroregiony. In **Jeřábek, M.** ed. *Geografická analýza pohraničí* České republiky, SOÚ AV ČR, Praha, Ústí n. L.,159–164.

Eysymontt, R. 2009: *Kod genetyczny miasta*, Via Nova, Wrocław.

Friedl, J., Jirásek, Z. 2008: *Rozpačité spojenectví. Československo – polské vztahy v letech 1945–1949*. Nakladatelství Aleš Skřivan ml., Praha.

Gabal, I., et al. 1999: *Etnické menšiny ve střední Evropě*. G plus G, Praha.

GaREP spol. s r.o. 1998: *Program rozvoje okresu Bruntál, etapa Zhodnocení rozvojových předpokladů*. Brno.

Gawrecká, M. 2004: Československé Slezsko mezi světovými válkami 1918–1938. Slezská univerzita, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, Opava.

Grenfell, M. ed. 2008: *Pierre Bourdieau Key Concepts*. Acumen Publishing, Stockfield.

Gumiński, R. 1949: *35-letnie „okresy" wahań klimatycznych Brucknera w świetle klimatologii dzisiejszej*. Wiadomości Służby Hydrologicznej i Meteorologicznej. Warszawa.

Halás, M. 2005: *Cezhraničné väzby, cezhraničná spolupráca: na príklade slovensko-českého pohraničia s dôrazom na jeho slovenskú časť*. Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava.

Halás, M. 2008: Priestorová polarizácia spoločnosti s detailným pohľadom na periférne regióny Slovenska. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 44 (2), 349–369.

Haluza, J. a kol. 2008: Územně analytické podklady pro SO ORP Krnov. Ing. Arch. Jaroslav Haluza – územně plánovací dokumentace a územně analytické podklady.

Havlíček, T., Chromý, P., Jančák, V., Marada, M. 2005: Vybrané teoreticko-metodologické aspekty a trendy geografického výzkumu periferních oblastí. In **Novotná, M.** ed. *Problémy periferních oblastí*. Univerzita Karlova, Praha, 6–24.

Heřmanová, E. 2005: Socioekonomická integrace euroregionů a příhraničních regionů České republiky prostřednictvím Společného fondu malých projektů. In **Peková, J., Zapletalová, J.** eds. *Euroregiony, státní správa a samospráva*. Ústav geoniky AV ČR, VŠE, Brno, Praha, 7–13.
Hon, J. a kolektiv Ekotoxa, s.r.o., Centrum dopravního výzkumu, v.v.i. 2010: *Rozbor udržitelného rozvoje území pro správní obvod ORP Jeseník*. verze 03.
Chmielewski, T. J. 2012: *Systemy krajobrazowe. Struktura – funkcjonowanie – planowanie*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
Chrzanowski, T., Kornecki, M. 1974: *Sztuka Śląska Opolskiego od średniowiecza do końca w. XIX*. Wydawnictwo Literackie, Kraków.
Jędraszko, A. 2005: *Zagospodarowanie przestrzenne w Polsce – drogi i bezdroża regulacji ustawowych*. Unia Metropolii Polskich, Warszawa.
Kaczmarek, A. 2010: W oczach Cieszyniaków. *Zwrot* 61, (7), 54–57.
Kaplan, K. 1990: *Pravda o Československu 1945–1948*. Panorama, Praha.
Kárník, Z. 2007: *Malé dějiny československé (1867–1939)*. Dokořán, Praha.
Kladivo, P., Ptáček, P., Roubínek, P., Ziener, K. 2012: The Czech polish and Austrian-Slovenian Borderlands – Similarities and Differnces in the Development and Typology of Regions. *Moravian Geographical Reports* 20 (3), 22–37.
Kladivo, P., Opravil, Z., Ptáček, P., Roubínek, P., Toušek, V. 2013: *Analýza socioekonomického vývoje okresu Bruntál a Jeseník*. rukopis.
Kokaisl, P. et al. 2009: Krajané: *Po stopách Čechů ve východní Evropě*. Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci, Praha.
Kondracki, J. 2011: Geografia regionalna Polski. Wydawnictvo Naukowe PWN SA. Krakow.
Kříž, V., Demek, J. 1994: *Terénní cvičení z fyzické geografie: Na příkladu Jeseníků a okolí*. Ostravská univerzita v Ostravě. Ostrava.
Květoň, V., Voženílek, V. 2011: *Klimatické oblasti Česka: klasifikace podle Quitta*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc.
Linstone, H. A., **Turoff, M.** 2002: Introduction, In **Linstone**, **H. A., Turoff, M.**: *The Delphi Method. Techniques and Applications*, Murray, Linstone.
Markowiak, A. 1999: Trans-border co-operation of Polish and Czech municipalities on the example of Ratibórz and Opava. In: *The Situation and Perspectives of Trans-border Development and Co-operation of Border-regions in Germany, Poland, Slovakia and the Czech Republic, House for Polish-German Co-operation*, FES, Gliwice, 103–109.
Matyáš, F., Klíma, J., Müller, J., Ptáček, P., Toušek, V. 2007: *Dopady populačního vývoje pro strategii rozvoje regionů*. Závěrečná zpráva projektu MMR. Univerzita Palackého, Olomouc; ÚRS, Praha.
Musil, J. 1988: Nové pohledy na regeneraci našich měst a osídlení. Územní plánování *a urbanismus* 15 (2), 67–72.
Musil, F. 2007: *Kladsko*. Nakladatelství Libri, Praha.
Musil, J., Müller, J. 2008: Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 44 (2), 321–348.
Novák, J., Netrdová, P. 2011: Prostorové vzorce sociálně-ekonomické diferenciace obcí v České republice. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 2011 (4), 717–744.
Nowak S. 2008: *Metodologia badań społecznych*, PWN, Warszawa.
OECD 2010: *OECD Tourism Trends and Policies*.
Pekař, J. (1921, 1991): *Dějiny československé*. Praha.
Peroutka, F. 2003: *Budování státu 1–2*. Academia, Praha.

Piech, K. 2003: „Tradycyjne" metody heurystyczne – przegląd i zastosowania, *„Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH"* (40), 91–101.
Pileček, J., Červený, M., Klíma, J., Dupal, J. a Kunc, Z. 2011: *Regionální politika, územní disparity a dopady hospodářské krize v České republice*. ÚRS Praha, a.s., Praha.
Piotrowski, P. 2006: Účast Polské armády na intervenci v Československu. In **Blažek, P., Kaminski, Ł., Vévoda, R.** eds. *Polsko a Československo v roce 1968*, *sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Dokořán, Praha.
Plummer, R., Armitage, D. R. 2007: Charting the New Territory of Adaptive Co-management: A Delphi Study, *"Ecology and Society"*, 12 (2).
Ptáček, P., Mintálová T. 2012: Perception of cross-border cooperation in the Czech and Polish border area on the example of the Jeseník Region. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Rerum Naturalium, Geographica* 43 (1), 31–49.
Ptáček, P., Roubínek, P. 2013: Turystyka i ruch turystyczny. In: *Transgraniczny krajobraz Euroregionu Pradziad.* Opole: Politechnika Opolska, s. 29–36.
Quitt, E. 1971: **Klimatické oblasti Československa**. Academia, Praha.
Richling, A., Ostaszewska, K. 2005: *Geografia fizyczna Polski*. Warszawa.
Rumpel, P. a kol. 2011: *Komplexní regionální marketing periferního rurálního regionu Jesenicko*. Aleš Čeněk, Plzeň.
Samuels, W., J. „Institutional economics." *The New Palgrave Dictionary of Economics*. Second Edition. Ed. S. N. Durlauf and L. E. Blume. Palgrave Macmillan, 2008. The New Palgrave Dictionary of Economics Online. Palgrave Macmillan.
doi:10.1057/9780230226203.0808
Sitte, C. 1899: *Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen*. Wiedeń.
Siwek, T. 2011: *Percepce geografického prostoru*. Česká geografická společnost, Praha.
Spyra, M. 2014: The feasibility of implementing cross-border land-use management strategies: a report from three Upper Silesian Euroregions. *iForest*, (7), 396–402. doi:10.3832/ifor1248–007
Spyra, M. 2014 „Ecosystem Services and Border Regions. Case Study from Czech – Polish Borderland", *TeMA Journal of Land Use, Mobility and Environment*, Special issue: INPUT 2014 – Smart City: planning for energy, transportation and sustainability of the urban systém. DOI: 10.6092/1970-9870%2F2543
Staszków, K. 1999: *Rowerem po dawnym Księstwie Nyskim*, Kasta, Nysa.
Stone Fish, L., **Busby, D. M.** 2005: The Delphi Method. In **D. H. Sprenkle**, **F. P. Piercy** (red.), *Research Methods in Family Therapy*, The Guilford Press, New York.
Szymkowicz, P., Szymkowicz, A. 2008: Historia księstwa nyskiego zabytkami pisana. W: *Wspólne dziedzictwo pogranicza polsko-jesenickiego Euroregionu Pradziad,* DV Projekt i Starostwo Powiatowe w Nysie, Nysa.
Šerý, O., Toušek V. 2013: Evaluation of Changes in the Branch and Educational Structure of the Labour Force in the Czech Republic with an Emphasis on Manufacturing and Services. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Warszawa–Kraków: Komisja Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego i Instytut Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie* 22 (1), 133–146.
Školní atlas České republiky 2003: Kartografie, Praha.
Tolasz, R. et al. 2007: *Atlas podnebí*. Český hydrometeorologický ústav, Praha.
Toušek, V., Novák, V. 2012: Ekonomická krize a trh práce v České republice. *Regionální studia* (1), 38–62.
Trávníček, D. 1984: *Přehled územního vývoje našeho státu*. Univerzita JE Purkyně v Brně, Brno.

Trusinová, R. 2012: Věk jako zdroj sociální identity. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 48 (1), 131–152.
Zapletalová, J. 2003: Euroregions in the Czech Republic. In **Vaishar, A., Zapletalová, J., Munzar, J.** eds. *Regional Geography and its Applications*. Regiograph, Brno, 194–197.
Ziener, K., Kladivo P., Ptáček P., Roubínek P., Ruidisch R. 2012: Auswirkungen historischer Entwicklungspfade auf die Wahrnehmung von und in Grenzräumen und die grenzüberschreitende Zusammenarbeit. Beispiele aus dem österreichisch slowenischen und dem tschechisch-polnischen Grenzraum. *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*, 154.
Ziener, K., Kladivo, P., Ptáček, P., Roubínek, P., Ruidisch, R. 2012: Auswirkungen historischer Entwicklungspfade auf die Wahrnehmung von und in Grenzräumen und die grenzüber schreitende Zusammenarbeit. Beispiele aus dem österreichischslowenischen und dem tschechisch-polnischen Grenzraum. *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft* 154/2012, 155–190.
Žáček, R. 2004: *Dějiny Slezska v datech*. Libri, Praha.
Žáček, R. 2000: *Těšínsko v československo-polských vztazích v letech 1939–1945*. Muzeum Těšínska, Český Těšín.

Źródła internetowe:
AL INVEST Břidličná a.s. 2012: (http://www.alinvest.cz/), cytowane 2015-04-15.
Archiv Českého rozhlasu 2011: Česko má vracet půdu Polákům. Obce podél hranic se ale pozemků vzdát nechtějí.
(http://www.rozhlas.cz/zpravy/regiony/_zprava/891720), cytowane 2015-05-05.
Bosh Termotechnika s r.o. Praha 2012: (http://www.bosch.cz/), cytowane 2015-04-16.
Cranp-Kovo spol. s r.o. 2015: (http://www.orlanski.pl/), cytowane 2015-04-15.
Česko-slezská výrobní a.s. 2014: (http://www.csv.cz/), cytowane 2015-04-15.
Český statistický úřad (ČSÚ) 2015 : *Sčítání lidu, domů a bytů 1991, 2001, 2011*. (http://www.czso.cz/), cytowane 2015-04-16.
Český statistický úřad, Krajská správa ČSÚ v Olomouci 2014: Počet obyvatel v okresu, charakteristika okresu Jeseník. (https://www.czso.cz/csu/xm), cytowane 2015-06-10.
Český statistický úřad, Krajská správa ČSÚ v **Ostravě** 2014: Počet obyvatel v okresu, charakteristika okresu Bruntál. (https://www.czso.cz/csu/xt), cytowane 2015-06-10
Erdrich Umformtechnik s r.o. 2014: (http://www.erdrich.cz/), citováno 2015-04-16.
GUS 2015: *Local Databank: Census 2011 – Population*. (http://stat.gov.pl), cytowane 2015-05-15.
CHKO Jeseníky 2015: *Klimatické poměry*.
(http://jeseniky.ochranaprirody.cz/charakteristika-oblasti/klimaticke-pomery/), cytowane 2015-05-14.
Copernicus 2015: *Copernicus Land Monitoring Services*.
(http://land.copernicus.eu/pan-european/corine-land-cover), cytowane 2015-05-14.
ČHMÚ Ostrava 2009 až 2015: *Zpravodaj Českého hydrometeorologického ústavu, pobočky Ostrava*. (http://www.chmi.cz/files/portal/docs/poboc/OS/zpravodaj/archiv), cytowane 2015-05-14.
ČHMÚ 2015: *Informace o kvalitě ovzduší v ČR*.
(http://portal.chmi.cz/files/portal/docs/uoco/web_generator/actual_hour_data_CZ.html), cytowane 2015-05-14.
ČHMÚ 2015: *Aktuální přehled dat z polských automatizovaných stanic*. (http://portal.chmi.cz/files/portal/docs/uoco/web_generator/actual_hour_data_CZ.html), cytowane 2015-05-14.

Garski K. 2015: *Metoda delficka – eksperci w służbie przedsiębiorstwu*. (http://www.pi.gov.pl/), cytowane 2015-01-04.
Hanyáš, R. 2011: Česko stále dluží Polsku kus území, Vidnava proto žije v „zemi nikoho." (http://olomouc.idnes.cz/cesko-stale-dluzi-polsku-kus-uzemi-vidnava-proto-zije-v-zemi-nikoho-11e-/olomouc-prilohy.aspx?c=A110330_1558128_olomouc-zpravy_stk), cytowane 2015-05-05.
Informační centrum Hlučín 2008: *Historie, zvyky a tradice*. (http://info.hlucin.com/?page=info_texty&id=7), cytowane 2011-05-09.
Jesenická nemocnice spol. s r.o. 2013: (http://www.jesnem.cz/), cytowane 2015-04-15.
Kofola a.s. 2012: (http://firma.kofola.cz/), cytowane 2015-04-15.
Krnovské opravny a strojírny s r.o. 2013: (http://www.kos.cz/), cytowane 2015-04-16.
Ministerstvo pro místní rozvoj 2013: *Aktualizace dat ze satelitního účtu cestovního ruchu ČR*. (http://www.mmr.cz/cs/Podpora-regionu-a-cestovni-ruch/Cestovni-ruch/Informace-Udalosti/Aktualizace-dat-ze-Satelitniho-uctu-cestovniho-ruc), cytowane 2015-06-10.
Ministerstvo práce a sociálních věcí. Statistiky: Integrovaný portál MPSV. (http://portal.mpsv.cz/sz/stat.), cytowane 2015-04-16.
Omya CZ s r.o. 2012: (http://www.omya.cz/), cytowane 2015-04-16.
Ondřejovická strojírna a.s. 2015: (http://www.ondrstroj.cz/), cytowane 2015-04-16.
Osram ČESKÁ REPUBLIKA s r.o. 2015: (http://www.osram.cz/), cytowane 2015-04-15.
PEGA-VEL a.s. 2015: (http://www.pega.cz/cs/uvod), cytowane 2015-04-15.
Platkon product s r.o. 2014: (http://www.plastkon.cz/cs/uvod), cytowane 2015-04-16.
Podhorská nemocnice 2015: (http://nemocnicepodhorska.agel.cz/), cytowane 2015-04-16.
Priessnitzovy léčebné lázně a.s. 2015: (http://www.priessnitz.cz/), cytowane 2015-04-16.
Rychlebské stezky 2011: (http://www.rychlebskestezky.cz/cs/), cytowane 2015-04-15.
Řetězárna a.s. 2015: (http://www.retezarna.cz/cz/), cytowane 2015-04-15.
Sdružené zdravotnické zařízení Krnov 2008: (http://www.szzkrnov.cz/), cytowane 2015-04-16.
Slezský kámen a.s. 2006: (http://www.kamen.cz/), cytowane 2015-04-16.
Touax s r.o. 2012: (http://www.touax.cz/cs), cytowane 2015-04-15.
Vláda České republiky, Rada vlády pro národnostní menšiny 2010: *Polská národnostní menšina*. (http://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/polska-narodnostni-mensina-16124/), cytowane 2015-05-05.
Warex s r.o. 2015: (http://www.warex.cz/), cytowane 2015-04-16.
Wikimedia Commons 2014: *Kladsko 1919 C*. (http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kladsko_1919_C.jpg), cytowane 2015-05-10.
Zaolzie 2008: *Polski Biuletyn Informacyjny 4/2008*. (http://www.zaolzie.org/zaolzie2008/200804/PBI200804.htm), cytowane 2015-05-05.
Zdravotní ústav se sídlem v Ostravě 2015: *Informační monitorovací systém průmyslového znečistění v Moravskoslezském kraji*. (http://www.ims-msk.cz/archiv), cytowane 2015-05-15.

Spis tabel

Tabela 1 Struktura osiedlenia regionów jesenickiego i krnovskiego pod względem wielkości gmin
Tabela 3 Porównanie populacji miasta Krnova i obszaru OA GRK Krnov w latach 1869–2011
Tabela 4 Udział zatrudnionych w głównym sektorze gospodarki (%)
Tabela 5 Ilość osób zatrudnionych w sektorze głównym oraz współczynniki specjalizacji* na dzień 26. 3. 2011
Tabela 6 Udział zatrudnionych we wtórnym sektorze gospodarki (%)
Tabela 7 Liczba zatrudnionych we wtórnych sektorze oraz współczynniki specjalizacji na dzień k 26. 3. 2011
Tabela 8 Udział zatrudnienia w tercjalnym sektorze gospodarki (%)
Tabela 9 Liczba osób zatrudnionych w tercjalnym sektorze i współczynniki specjalizacji na dzień 26. 3. 2011
Tabela 10 Rozwój podstawowych wskaźników rynku pracy w powiecie Bruntál na końcu lat 1990–2014
Tabela 11 Rozwój podstawowych wskaźników rynku pracy w powiecie Jeseník na końcu lat 1996–2014
Tabela 12 Dyspozycyjni kandydaci do pracy oraz stopień bezrobocia w jednostkach administracyjnych powiatu bruntalskiego i jesenickiego na koniec roku w latach 2011, 2012, 2013, 2014
Tabela 13 Problemowe grupy obywateli z punktu widzenia ich możliwości zatrudnienia na rynku pracy (% bezrobotnych wśród osób w wieku produkcyjnym w powiecie, kolejność w grupie 76 powiatów Rep. Czeskiej oraz miasta stołecznego Praga)
Tabela 14 Wyniki badania delfickiego Teza 1
Tabela 15 Wyniki badania delfickiego Teza 2
Tabela 16 Wyniki badania delfickiego Teza 3 pytanie a
Tabela 17 Wyniki badania delfickiego Teza 3 pytanie b
Tabela 18 Wyniki badania delfickiego Teza 4 pytanie a
Tabela 19 Wyniki badania delfickiego Teza 4 pytanie b
Tabela 20 Zestawienie obszarów problemowych projektu Edu2Work oraz odpowiadających im tematów projektów warsztatowych

Spis ilustracji

Rysunek 1 Ogólna mapa geograficzna obszaru zainteresowań
Rysunek 2 Obszar zainteresowań w szerszym kontekście administracyjnym
Rysunek 3 Układ administracyjny obszaru zainteresowań
Rysunek 4 Mapa wysokościowa z uchwyceniem regionalizacji geomorfologicznej
Rysunek 5 Główny europejski dział wodny
Rysunek 6 Pokrycie krajobrazu w latach 2011–2012
Rysunek 7 Ziemie Korony Czeskiej do roku 1742
Rysunek 8 Czechosłowackie żądania dotyczące Ziemi Kłodzkiej w 1919 roku – wariant najmniejszego zysku terytorialnego, połączona z odstąpieniem części terytorium czechosłowackiego Niemcom
Rysunek 9 Mapa Księstwa Nyskiego, Johann Schleiber, ok. 1750 r.
Rysunek 10 Kościół pw. Pw. Narodzenia NMP i Św. Jerzego w Kałkowie
Rysunek 11 Portal kościoła pw. św. Wawrzyńca w Głuchołazach
Rysunek 12 Kościół pw. św. św. Jakuba i Agnieszki wraz z wolnostojącą dzwonnicą w Nysie
Rysunek 13 Fragment dziedzińca zamku w Otmuchowie, na pierwszym planie tzw. „końskie schody"
Rysunek 14, 15 Fragmenty murów obronnych i kościół pw. św. Jana Ewangelisty w Paczkowie
Rysunek 16 Wieża Wrocławska w Nysie
Rysunek 17 Widok na letnią rezydencję biskupów wrocławskich Johannesberg (Jánský Vrch) nad Jawornikiem
Rysunek 18 Wieża Wrocławska w Nysie
Rysunek 19 Dwutarczowy zegar słoneczny na ratuszu w Otmuchowie
Rysunek 20 Na pierwszym planie dwór biskupi, w tle zburzony zamek biskupi, z lewej fragm. pałacu biskupiego, z prawej fragm. jezuickiego kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Nysie, rys. wg Wernera
Rysunek 21 „Zlatorudne mlýny" – niewielki skansen górnictwa złota koło Zlatych Hor
Rysunek 22 Kościół bożogrobców (pw. św. św. Piotra i Pawła) w Nysie
Rysunek 23 Pałac biskupi w Nysie
Rysunek 24 Fontanna Trytona w Nysie, w tle kościół bożogrobców (pw. św. św. Piotra i Pawła)
Rysunek 25 Tzw. „Studnia Piękna" w Nysie, w tle wieża wrocławska
Rysunek 26 Panorama Nysy początku XXI w., z Sudetami w tle
Rysunek 27 Całkowity przyrost ludności w latach 2001–2011 w obszarze zaintersowań
Rysunek 28 Indeks starości demograficznej w 2011 r. w obszarze zaintersowań
Rysunek 29 Udział osób pracujących w poszczególnych sektorach gospodarki w roku 2011
Rysunek 30 Najważniejsze powody wizyt polskiej i czeskiej strony granicy
Rysunek 31 Stopień bezrobocia w powiecie Bruntál na końcu roku w latach 1990–2014 oraz w powiecie Jeseník w latach 1996–2014 i ich porównanie ze średnią ogólnokrajową
Rysunek 32 Stopień bezrobocia oraz ilość osób w wieku produkcyjnym w powiatach Bruntál i Jeseník na dzień 31. 12. 2014r.
Rysunek 33 Liczba osób w wieku 60+/65+ w powiat Nysa a Prudnik
Rysunek 34 Model planowania i zarządzania działaniami planistycznymi
Rysunek 35 Umiejscowienie metodyki STEEP w realizacji poszczególnych etapów projektu Edu2Work
Rysunek 46 Wyzwania w obszarze transgranicznym w projekcie Edu2Work
Rysunek 37 Schemat badań metodą Delficką w projekcie Edu2Work
Rysunek 38 Tezy badania Delfickiego a wyzwania dla obszaru transgranicznego

Rysunek 39 Struktura wiekowa respondentów badania Delfickiego (I tura)
Rysunek 40 Struktura respondentów badania Delfickiego wg wykształcenia (I tura)
Rysunek 41 Etapy budowy strategii dla obszaru transgranicznego
Rysunek 42 Przepustowość przejść granicznych w gminie Głuchołazy
Rysunek 43 Alternatywna ścieżka rowerowa w Widnawie
Rysunek 44 Centrum przesiadkowe w Głuchołazach
Rysunek 45 Moduły TIP w środowisku kulturowym pogranicza
Rysunek 46 Studenckie projekty kart bankomatowych dla Euroregionu Pradziad
Rysunek 47 Czescy i polscy uczniowie, Skansen rudy złota przy Zlatych Horach, 17. 10. 2013
Rysunek 48 Prezentacja jednej z grup w ramach spotkania roboczego z dnia 28. 1. 2014, Prudnik
Rysunek 49 Wspólna fotografia po ogłoszeniu wyników konkursu dla uczniów i prezentacji, Prudnik 7. 4. 2014r.
Rysunek 50 Warsztaty, Euroregion Praděd Prudnik 22. 10. 2014r.
Rysunek 51 Określenie regionów peryferyjnych Republiki Czeskiej z 1980
Rysunek 52 Aktualizacja uzupełniona o centra regionalne oraz obszar metropolii

PŘÍLOHY / ZAŁĄCZNIKI

Załączniki
Załącznik 1 Formularz ankiety Delphi

Ankieta DELPHI / Anketa DELPHI

I. Wprowadzenie	**I.** Úvod
Niniejsza ankieta ma na celu poznanie Pani/Pana opinii odnośnie problemów i wyzwań dotyczących rozwoju obszaru transgranicznego[1] oraz oceny, jakie działania i rozwiązania są niezbędne, aby obecna sytuacja na tutejszym rynku pracy uległa znaczącej poprawie. Ankieta składa się z pięciu zagadnień (tez[2]), do których zostały opracowane pytania wraz z sugestiami odpowiedzi. Zapewniono również możliwość wprowadzania własnych propozycji odpowiedzi. Dla uzyskania pełnego obrazu rozwoju obszaru transgranicznego, prosimy o udzielenie odpowiedzi na wszystkie zamieszczone pytania. Ankieta jest w pełni anonimowa.	Cílem této ankety je poznat Váš názor na problémy a možnosti rozvoje přeshraničního regionu[1] a zhodnotit, jaké aktivity jsou nezbytné k tomu, aby se současná situace na zdejším trhu práce zlepšila. Anketa se skládá z pěti témat (tezí[2]), k nimž byly vypracovány otázky spolu s návrhy odpovědí. U jednotlivých otázek lze zadávat také vlastní návrhy odpovědí. Abychom získali úplnou představu o rozvoji přeshraničního regionu, prosíme o odpověď na všechny uvedené dotazy. Anketa je plně anonymní.
Jej wyniki posłużą do opracowania katalogu niezbędnych działań oraz strategii po polskiej i czeskiej stronie granicy. Jesteśmy przekonani, że poznanie Pani/Pana opinii pozwoli na wypracowanie rozwiązań, które przyczynią się do zwiększenia atrakcyjności transgranicznego rynku pracy.	Její výsledky budou sloužit k vytvoření katalogu nezbytných aktivit a strategií na české i polské straně hranice. Jsme přesvědčeni, že díky Vašim názorům budeme moci navrhnout některá konkrétní řešení, která přispějí ke zvýšení atraktivity přeshraničního trhu práce.

II. Notka statystyczna	**II. Statistické údaje**
7. Płeć □ kobieta □ mężczyzna	7. Pohlaví □ žena □ muž
8. Wykształcenie □ podstawowe □ gimnazjalne □ zasadnicze zawodowe □ średnie □ wyższe	8. Vzdělání □ základní □ SŠ bez maturity □ SŠ s maturitou □ vysokoškolské
9. Wiek □ do 15 lat □ 15–25 □ 26–64 □ powyżej 64 lat	9. Věk □ do 15 let □ 15–25 □ 26–64 □ nad 64 let
10. Kraj zamieszkania □ Polska □ Republika Czeska	10. Země trvalého bydliště □ Polsko □ Česká republika
11. Miejsce zamieszkania □ miasto/obszar miejski □ wieś/obszar pozamiejski □ podaj nazwę miejscowości (opcjonalnie).....	11. Trvalé bydliště □ město □ vesnice □ uveďte název města/vesnice Šumperk
12. Jaki sektor/kategorię instytucji Pan/Pani reprezentuje: □ mieszkaniec obszaru transgranicznego □ administracja □ przedsiębiorczość □ szkolnictwo □ instytucja otoczenia biznesu □ inne, jakie?	12. Jaký sektor/kategorii institucí zastupujete: □ obyvatel příhraničního regionu □ státní správa/samospráva □ soukromý sektor □ instituce působící v pohraničí (školy, OHK, euroregion, ÚP apod.) □ jiné – jaké? .....

III. Tezy Delphi / Teze Delphi

Teza 1: Dobrze rozwinięta sieć transportu i łączności w obszarze transgranicznym zapewnia sprawną komunikację[3] tego obszaru.

3. Jakie działania są niezbędne do realizacji powyższej tezy? (zaznacz maksymalnie 3 odpowiedzi)
   - rozwój infrastruktury technicznej miast (drogi, wodociągi, kanalizacja, sieć energetyczna i teleinformatyczna)
   - koordynacja budowy i modernizacji infrastruktury technicznej w obszarze transgranicznym
   - pełniejsze wykorzystanie transportu kolejowego
   - poprawa stanu dróg
   - polepszenie komunikacji publicznej
   - rozwinięcie transportu niepublicznego
   - wdrożenie transgranicznego systemu transportowego
   - pełna i ogólnodostępna informacja o połączeniach transgranicznych
   - wprowadzenie regionalnego i centralnego wsparcia dla transportu publicznego
   - integracja systemów ratunkowych
   - dobre połączenia z sąsiednimi ośrodkami wojewódzkimi (Wrocław, Katowice, Ołomuniec, Ostrawa)
   - inny czynnik (wymień jaki) .....
4. Kiedy zostanie zrealizowana powyższa teza?
   - do 5 lat
   - do 15 lat
   - powyżej 15 lat

Teze č. 1: Dobře rozvinutá síť dopravy a spojů v přeshraničním regionu zajišťuje dobrou komunikaci[10] v tomto regionu.

3. Jaké činnosti jsou nezbytné pro realizaci výše uvedené teze? (označte maximálně 3 odpovědi)
   - rozvoj technické infrastruktury měst (silnice, vodovody, kanalizace, energetická síť a telefonní a informatické sítě)
   - koordinace výstavby a modernizace technické infrastruktury v přeshraničním regionu
   - vyšší vytíženost (lepší využití) železniční dopravy
   - zlepšení stavu silnic
   - zlepšení stavu veřejné dopravy
   - rozvoj individuální dopravy
   - zavedení příhraničního dopravního systému (integrovaného)
   - úplné a všeobecně dostupné informace o příhraničních spojích
   - zavedení regionální a centrální podpory pro hromadnou dopravu
   - integrace záchranných systémů
   - dobré spojení se sousedními krajskými městy (Wroclaw, Katowice, Olomouc, Ostrava)
   - jiný faktor (uveďte jaký) .....

---

10 **Komunikacja** rozumiana, jako przemieszczanie się. / Komunikace chápána jako pohyb lidi.

4. Kdy bude potenciálně realizována výše uvedená teze?
   do 5 let
   do 15 let
   za více než 15 let

Teza 2: Działalność gospodarcza obszaru transgranicznego bazuje na jego walorach turystyczno–krajobrazowych.

3. Jakie czynniki kształtują walory turystyczno-krajobrazowe obszaru transgranicznego? (zaznacz maksymalnie 3 odpowiedzi):
   niezanieczyszczone środowisko
   preferowanie różnych odmian komercyjnej turystyki wypoczynkowej
   uwzględnienie w zarządzaniu terenami zielonymi obszarów chronionych, w tym Natura 2000
   uwzględnienie w zarządzaniu gospodarką wodną aspektu turystycznego
   uwzględnienie w zarządzaniu gospodarką odpadową kwestii przesyłu odpadów przez granicę
   wdrożenie jednolitego sposobu zarządzania zasobami środowiskowymi w obszarze transgranicznym
   inny czynnik (wymień jaki) .....
4. Kiedy zostanie zrealizowana powyższa teza?
   do 5 lat
   do 15 lat
   powyżej 15 lat

Teze č. 2: Podnikatelská činnost v přeshraniční oblasti je vázána na jeho turistické a přírodní hodnoty.

3. Jaké faktory podporují turistickou a přírodní hodnotu přeshraniční oblasti? (označte maximálně 3 odpovědi):
   neznečištěné životní prostředí
   široké spektrum nabídky pro turistiku
   šetrné využití území s ohledem na chráněné oblasti, včetně Natura 2000
   vztah mezi rozvojem turistiky a ochranou vod
   společné příhraniční odpadové hospodářství
   zavedení jednotného způsobu ochrany přírodního bohatství v přeshraničním regionu
   jiný faktor (uveďte jaký) .....
4. Kdy bude realizována výše uvedená teze?
   do 5 let
   do 15 let
   za více než 15 let

Teza 3: Intensywny rozwój społeczno-gospodarczy obszaru transgranicznego warunkowany jest trwałymi rozwiązaniami systemowymi sprzyjającymi wzrostowi jego atrakcyjności i konkurencyjności.

4. Jakie czynniki/rozwiązania przyczynią się do wzmocnienia kapitału społecznego obszaru transgranicznego? (zaznacz maksymalnie 3 odpowiedzi):

spadek poziomu bezrobocia
zmniejszenie liczby osób długotrwale bezrobotnych (ponad 12 miesięcy)
ograniczenie migracji zarobkowej ludzi młodych
ograniczenie emigracji wykwalifikowanej siły roboczej
znajomość języków obcych
zwiększenie liczby wykwalifikowanych i kompetentnych pracowników
rozwój systemu edukacji transgranicznej
dostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy
efektywne funkcjonowanie specjalnej strefy demograficznej
oddolne inicjatywy społeczne
inny czynnik (wymień jaki) .....

5. Jakie czynniki przyczynią się do wzrostu przedsiębiorczości w obszarze transgranicznym? (zaznacz maksymalnie 3 odpowiedzi):
   istnienie preferencyjnych stref działalności gospodarczej funkcjonujących w obszarze transgranicznym
   możliwość pozyskania funduszy unijnych
   zwiększenie wykorzystania alternatywnych źródeł energii
   rozwój rolnictwa ekologicznego, produkcji roślinnej i zwierzęcej
   zwiększenie liczby firm innowacyjnych funkcjonujących w obszarze transgranicznym
   powołanie instytucji wzmacniających środowiska gospodarcze funkcjonujące w obszarze transgranicznym
   zagospodarowanie terenów poprzemysłowych
   większe wsparcie przedsiębiorczości, w tym młodych przedsiębiorców
   wzrost współpracy w obszarze transgranicznym
   inny czynnik (wymień)
6. Kiedy zostanie zrealizowana powyższa teza?
   do 5 lat
   do 15 lat
   powyżej 15 lat

Teze č. 3: Intenzivní společenský a hospodářský rozvoj přeshraničního regionu je podmíněn trvalými systémovými řešeními, která podporují růst jeho atraktivity a konkurenceschopnosti.

4. Jaké faktory/řešení přispějí ke zvýšení sociálního kapitálu přeshraničního regionu? (označte maximálně 3 odpovědi):
   pokles nezaměstnanosti
   snížení počtu dlouhodobě nezaměstnaných osob (nad 12 měsíců)
   omezení emigrace mladých lidí za prací
   minimalizace emigrace kvalifikované pracovní síly
   znalost cizích jazyků
   zvýšení počtu kvalifikovaných a kompetentních zaměstnanců
   rozvoj systému příhraničního vzdělávání
   přizpůsobení studijních a učebních oborů potřebám trhu práce
   zlepšení demografické struktury přeshraničního regionu

společenské iniciativy „zdola“
jiný faktor (uveďte jaký) .....

5. Jaké faktory přispějí k růstu podnikání v přeshraničním regionu? (označte maximálně 3 odpovědi):
   existence preferovaných oblastí podnikatelské činnosti v přeshraničním regionu
   možnosti čerpání evropských dotací
   zvýšení využití alternativních zdrojů energie
   rozvoj ekologického zemědělství, rostlinné a živočišné výroby
   zvýšení počtu inovativních firem působících v příhraniční oblasti
   rozvoj institucí podporujících podnikatelské prostředí v přeshraničním regionu
   využití bývalých průmyslových areálů
   cílená podpora podnikání, včetně mladých podnikatelů
   zintenzivnění spolupráce v přeshraniční oblasti
   jiný faktor (uveďte jaký.....
6. Kdy bude realizována výše uvedená teze?
   do 5 let
   do 15 let
   za více než 15 let

Teza 4: Spójna polityka regionalna po obu stronach granicy eliminuje dysproporcje rozwojowe obszaru transgranicznego w stosunku do innych regionów.

4. Jakie czynniki mają znaczenie dla prawidłowo prowadzonej polityki regionów przygranicznych? (zaznacz maksymalnie 3 odpowiedzi):
   ujednolicenie strategii politycznych każdego z krajów przygranicznych w zakresie wspólnych kierunków rozwoju obszaru transgranicznego
   lepsze dostosowanie priorytetów Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej (POWT) do rzeczywistych potrzeb obszaru transgranicznego
   podjęcie współpracy w zakresie planowania przestrzennego w obszarze transgranicznym
   pełne wykorzystanie potencjału sąsiadujących ze sobą regionów po obu stronach granicy
   zwiększenie współpracy pomiędzy instytucjami rządowymi, samorządowymi, urzędami pracy i przedsiębiorstwami
   zwiększenie kompetencji administracji publicznej
   zlikwidowanie barier prawnych dla realizacji współpracy administracji w zakresie zadań własnych
   zwiększenie zaangażowania szczebla centralnego w rozwiązywanie problemów obszaru transgranicznego
   inny czynnik (wymień jaki) .....
5. Kiedy zostanie zrealizowana powyższa teza?
   do 5 lat
   do 15 lat
   powyżej 15 lat
6. Jakie czynniki decydują o atrakcyjności transgranicznego rynku pracy?
   rozwinięta sieć transportu i łączności

nowe inwestycje
edukacja dostosowana do potrzeb rynku pracy
szkolenia, kursy pozwalające na zdobycie kwalifikacji
gospodarcze wykorzystanie walorów turystyczno–krajobrazowych (rozwój usług turystycznych)
trwałe rozwiązania systemowe na rzecz rozwoju przedsiębiorczości
spójna polityka regionalna po obu stronach granicy
inny czynnik (wymień jaki) .....

Teze č. 4: Jednotná regionální politika na obou stranách hranice eliminuje rozvojové rozdíly přeshraničního regionu ve srovnání s jinými regiony

4. Jaké faktory mají význam pro správně vedenou politiku přeshraničních regionů? (označte maximálně 3 odpovědi):
   sjednocení politických strategií každého z přeshraničních krajů v oblasti rozvoje příhraničního regionu
   přizpůsobení priorit Operačního programu přeshraniční spolupráce (OPPS) na skutečné potřeby přeshraničního regionu
   zahájení spolupráce v oblasti územního plánování v přeshraničním regionu
   plné využití potenciálu sousedních regionů na obou stranách hranice
   zlepšení spolupráce mezi vládními, samosprávními institucemi, úřady práce a firmami
   zvýšení kompetencí veřejné správy a samospráv
   odstranění legislativních bariér pro zlepšení spolupráce orgánů veřejné správy
   větší zapojení celostátních orgánů do řešení problémů přeshraničního regionu
   jiný faktor (uveďte jaký) .....
5. Jaké faktory rozhodují o atraktivitě přeshraničního trhu práce?
   rozvinutá síť dopravy a spojů
   nové investice
   vzdělávání přizpůsobené potřebám trhu práce
   školení, kurzy, které umožňují získat kvalifikaci
   podnikatelské využití turistických a přírodních hodnot (rozvoj turistických služeb)
   trvalá systémová řešení ve prospěch rozvoje podnikání
   jednotná regionální politika na obou stranách hranice
   jiný faktor (uveďte jaký) .....
6. Kdy bude realizována výše uvedená teze?
   do 5 let
   do 15 let
   za více než 15 let